

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ИСТРАЖУВАЧКИ ЦЕНТАР ЗА АРЕАЛНА ЛИНГВИСТИКА
„БОЖИДАР ВИДОЕСКИ“

Казимјера М. Солецка

**ЕВОЛУЦИЈА НА ОДБРАНИ
ПРАСЛОВЕНСКИ КОРЕНИ
ЗА ПРЕМЕСТУВАЊЕ ВО
ПРОСТОРОТ
(МАКЕДОНСКО – ПОЛСКА КОНФРОНТАЦИЈА)**

Казимјера М. Солецка

**Еволуција на одбрани прасловенски
корени за преместување во просторот
(македонско – полска конфронтација)**

MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
RESEARCH CENTER FOR AREAL LINGUISTICS
"BOŽIDAR VIDOESKI"

Kazimiera M. Solecka

**The Evolution of Selected Common
Slavic Roots Connected with Motion in Space:
A Macedonian – Polish Contrastive Grammatical Study**

Skopje, 2021

МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
ИСТРАЖУВАЧКИ ЦЕНТАР ЗА АРЕАЛНА ЛИНГВИСТИКА
„БОЖИДАР ВИДОЕСКИ“

Казимјера М. Солецка

**Еволуција на одбрани прасловенски
корени за преместување во просторот
(македонско – полска конфронтација)**

Скопје, 2021

Уредувачки одбор:

акад. Зузана Тополињска
д-р Ангелина Панчевска

Рецензент:

доп. член Марјан Марковиќ

Компјутерска обработка:

Соња Миленковска

Печат: „Арберија дизајн“ – Тетово

Тираж: 200 примероци

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3'373.611:811.162.1'373.611

811.162.1'373.611:811.163.3'373.611

СОЛЕЦКА, Казимјера М.

Еволуција на одбрани прасловенски корени за преместување во просторот : (македонско - полска конфронтација) / Казимјера М. Солецка. - Скопје : Македонска академија на науките и уметностите, Истражувачки центар за ареална лингвистика "Божидар Видоески", 2021. - 228 стр. ; 25 см

На напор. насл. стр.: The evolution of selected common slavic roots connected with motion in space : a macedonian - polish contrastive grammatical study / Kazimiera M. Solecka. - Библиографија: стр. 225-228

ISBN 978-608-203-341-9

1. Ств. насл. на напор. насл. стр.

а) Прасловенски корени -- Семантичка деривација -- Компарација со полски

б) Прасловенски корени -- Семантичка деривација -- Компарација со македонски

COBISS.MK-ID 55501317

СОДРЖИНА

Вовед	7
Неколку објаснувања	11
Прасловенските корени *lěz- / *laz-	13
За коренот *ja- , *jach-/*ěch-, *ězd-	35
*skokъ	51
*let-ěti, *lět-ati, *lot	67
Што плива, а што плови?	95
*tek-, * tok-, * tēk-,*tōk-	121
*bēgti, bēgō, *bēgati, bēgajō	161
*jъ -, *jъd-, *chod-, *šъd-	177
Завршни забелешки, коментари и заклучоци	203
Користена литература	225

Вовед

Генезата на човечкиот јазик, проблемот на преминот од холистичките форми на комуникација на прачовечките заедници кон сложените јазични системи, преку протојазичните форми, првите структури итн., е едно од најинтересните, најпроблематичните и најтаинствените прашања во еволуцијата. Лингвистите повремено се враќаат на тој проблем пристапувајќи кон него од различни аспекти и повикувајќи на помош други нови науки. Шансата да дадеме задоволувачки одговор, кои биле непосредните причини, какви биле почетоците и етапите на еволуцијата на јазикот, не е сигурна, но сепак науката може да забележи редица регуларности во тој процес, да се обидува да ја проследи динамиката, да ја сфати суштината на тој процес. Специјалистите по антропогенеза ја третираат јазичната комуникација како граница меѓу човечкиот и животинскиот свет, иако таа граница станува сè повеќе несигурна и илузорна (Hurford, Jasiński). Како подлога на нашите истражувања и размислувања, го прифаќаме антропоцентричниот приод кон еволуцијата на јазикот.

Лингвистиката повикуваше на помош разни други науки и теории (метаматематика, логика, филозофија, психологија, социологија, когнитивистика, ...) за да добие нови инспирации и да открие порано незабележани аспекти на јазикот. Овој пат лингвистиката гледа шанса во теоријата на сложените адаптивни системи, која предизвика голем интерес и почна да се применува пред сè во многуте технички, но и во природните и општествените науки, кои имаат работа со многу сложени појави, процеси, објекти, и кои гледаат во оваа теорија ново надежно орудие. Јазикот како повеќесложен систем на општење во цивилизациски развиеното општество добива нова шанса да биде истражуван од еден нов аспект. Посебно што истражувачите, лингвистите-еволуционисти се ползуваат и со други егзактни научни средства, како кибернетика, информатика, вештачка интелигенција итн. (на пр. целата научна дејност на L. Steels се концентрира околу реконструкцијата на раѓањето на јазикот, околу откривање, со помош на компјутери и нови технологии, на неговите почетни фази).

Меѓутоа сложеноста е “посложена” одошто обично се мисли. Сложеноста на еден објект на истражување како филозофски проблем може да биде разгледувана различно, зависно од карактерот на објектот. Според специјалистите филозофи токму теоријата на сложените адаптивни системи е најадекватна за хуманистичките објекти на проучување, а тоа

значи дека изборот на токму таа теорија е добро промислен и погоден, и лингвистичките истражувања можат да се потпрат врз неа со шанса за успех (Dombrowski). При оваа прилика време е да се појави терминот: емергенција (анг. emergence) – суштината и сржта на еден сложен адаптивен систем. Може да се каже дека доаѓа ера на емергенцијата, поради забележливото расположение за опишување на реалноста како динамичен и променлив процес (Maziarka). По вековите талкање пак му се поклонуваме на Хераклит од Ефес и неговиот варијабелизам. Вооружени со развиените теории на емергенцијата, сложеноста, теоријата на сложените адаптивни системи, лингвистиката пристапува кон наредната етапа во откривање на тајните на човечкиот јазик.

Еволуционистите лингвисти се обидуваат да ги откријат тајните на процесот на настанување на јазикот на сите нивоа, од биолошкото, генетското, неврофизиолошкото, итн., до јазичните системи употребувани во цивилизациски напреднатите општества (Jasiński).

Ние ќе си поставаме поскумомна задача. Прифаќајќи го – како појдовна точка – постоењето на прасловенската заедница со нејзиниот фонд на примарна лексика, базирана, но и издвоена од праиндоевропската заедница, ќе се обидеме да го проследиме патот на редица одбрани прасловенски корени врз полската и македонската почва и да си одговориме на неколку прашања: – дали во развојот се чуваат старите наследени семантички компоненти; ако не, каде се движат и – евентуално – што е причината за тие промени на семантиката; – дали и во која мера обете јазични средини го чуваат прасловенското наследство; во поттекстот е тезата дека различни цивилизациски услови предизвикуваат разидување на обете општества низ вековите на развојот. Задачата е отежната поради недостиг на утврдените, т. е. пишаните сведоштва на патиштата по кои се движел тој развој. Покрај сите тие ограничувања сепак имаме шанса да донесеме интересни констатации, да откриеме извесни сличности и разлики во развојот на обата јазика. Ќе ги проследиме, по можност, општествено-културните услови, на кои била изложена комуникацијата во разни периоди на историјата на лексиката, која непрестајно се менуваше со наредните генерации на нејзините корисници, поради културната еволуција, различните влијанија однадвор итн. За жал, заклучоците ќе бидат далеку од комплетни поради недостиг на регуларни, непрекинати пишани докази. На пр. најстарата позната реченица, запишана на полски е датирана дури околу 1270 г. (*Daj, ac ja pobruszę, a ty poczujaj*, превод на современ полски: *Daj, niech ja pomiełę (pokręcę żarna), a ty odpoczujaj* = Дај да помелам

јас (со рачна мелница), а ти одмори се.) Дотогаш се пишувало само на латински, а и подоцна тој јазик бил употребуван покрај полскиот.¹

Меѓутоа, почнувајќи од старополското време до сегашноста, сите епохи на полскиот јазик добро се засведочени со долга редица на речници. Македонскиот јазик обратно; ги поседува раните пишани сведоштва, но потоа, по подолго паузирање, допрва современиот јазик располага со поширока пишана документација. Сепак ќе се обидеме да проследиме како еволуираат појдовните семантички компоненти на примарните прасловенски лексички единици, до кој степен се чуваат, кога се губат или делат, или модификуваат, или пак заменуваат – и кои фактори од надворешниот свет влијаат врз тоа.

Од големо значење е фактот дека тие надворешни фактори и импулси во случај на нашите два јазика многу се разликуваат во секој поглед (од географско-климатските и природните, преку стопанско-општествените до културно-цивилизационските). Тие претставуваат два словенски пола. Интересно е, што се зачува, покрај таа оддалеченост, од примарната семантика на даден прасловенски корен, во која мера семантичката деривација на тој корен оди во ист правец, а каде – и зошто – се разидува. Посебно интересно ќе биде постоењето на паралелни резултати на таа семантичка и формална деривација. При таа прилика ќе ја проследиме улогата на метафората, бидејќи многуте зборови и изрази, секојдневно употребувани, имаат примарно преносен карактер, за што или забораваме или воопшто не сме свесни.

Нашите предци, откако ја пречекориле демаркационата линија, т.е. границата на животинскиот свет, се фрлиле во непознатото и започнале интелектуална игра чии елементи биле: опсервација (на сè што ги опкружува), асоцијација (барање аналогии со веќе усвоени појави), визуелизација, концептуализација и најпосле вербализација (од гестови и холистички форми, преку протоформи, примарни лексички единици, па до сè посложени јазични изрази, сè посложени структури...) Тоа е во голем дел неоткриената земја, незавојуваната и неосвоената територија на еволуционистите. Ние тргнуваме од за нас најважниот момент во еволуцијата на јазикот, т. е. од примарните прасловенски корени и ќе ја следиме – по можност – нивната судбина, т. е. растењето, збогатувањето на лексичкиот фонд, еволуцијата на семантичките компоненти (или нивното запазување)

¹ Во повеќето европски држави латинскиот јазик се употребувал како службен, литургиски и книжевен јазик. До XVIII в. во Европа бил во широка употреба како јазик за меѓународна комуникација, наука, култура и уметност. Во Полска тој имал статус на службен јазик, паралелно со полскиот секако, до завојувањето и разделувањето на државата во 1774 г.

наследени од прасловенскиот период. Нашата тема се неколкуте корени со појдовното значење: преместување во просторот, добро зачувани во обата јазика.

Неколку објаснувања

Идентификацијата и потврдувањето на прасловенските корени и нивното примарно значење се базира вкупно врз констатациите содржани во неколкуте етимолошки речници; ако некој од нив е посочен со кратенка (кратенките се на крајот од библиографската информација за даден речник), тоа значи дека мислењето на авторот е посебно интересно или погодно.

Исто може да се каже за речниците на македонскиот и на полскиот јазик. Некои од нив се потешко достапни, со мал тираж, некои се многу специјалистички, тешки за обработка итн. Сите заедно се база за анализата и за евентуалното цитирање – покрај сопствени/авторски предлози/примери; посебното посочување (кратенката) значи дека (само) тој речник го засведочува зборот, изразот или значењето, или има посебно мислење или толкување, или дава поинаков квалификатор во споредба со другите речници, итн. Забележливо е обемот на посочување на јазичниот, особено полскиот, материјал. Има повеќе причини: посебно на македонскиот читател обемот на полски материјал му дава добра основа за споредување со соодветниот македонски, т. е. познат материјал, за забележување повеќе аналогии/разлики, што не би било лесно, ако на располагање има само речнички дефиниции; поголемиот број на полските речници и богатата документација дава шанса да го доближиме јазикот и на тие читатели кои не го знаат полскиот јазик скоро воопшто или многу површно; затоа и речничките дефиниции се даваат на македонски; благодарение на тоа полесно може да се следат и да се забележат аналогии и разлики меѓу конфронтираните јазици и дури да се донесат сопствени опсервации и заклучоци од страна на луѓе кои не се полонисти. Библиографските позиции од интернет се наведувани со презиме на авторот на статијата/книгата, или со кратенка ако станува збор за речник.

Прасловенските корени **lěz-* / **laz-*

Во овој текст се анализира прасловенскиот корен **lěz-* и неговиот итератив **laz-*¹, деривиран со помош на апофонијата **а : ѓ** (глаголите *ležć* : *lazić* и соодветно – *лезе*: *лази*). Од описите на нивните значења можеме да заклучиме кои се основните семантички компоненти: живо суштество + се преместува + бавно, тешко, несмасно, тромаво, со напор итн. + блиску до копно/тврда површина (која може да биде хоризонтална или вертикална). Примарно се однесува на црви, инсекти, гасеници, бубачки и сл., лазачи и влекачи, кои се преместуваат со помош на екстремитети или без нив, за кои таков начин на одење е природен и единствен (Ваńkowski). Меѓутоа човекот забележал дека и тој (и други поголеми животни) во посебни ситуации може да се преместува на таков начин: непроодено бебе, болен, ранет или пијан, некој кој сака кришум, незабележан да помине – се преместува со сите четири, помешечки, прилепен до земјата/површината.

Во старополскиот јазик (првите записи во XV в.) главно е така (човекот се појавува подоцна). Бидејќи човекот природно се преместува сепак исправен, значењето го опфаќа неговиот начин на движење со речиси истите компоненти: тој се преместува бавно, тешко, несмасно, со напор, ги влече нозете од измореност, старост, болест и сл., скита мрзливо без цел, се снова (се појавува овде елемент на волја, свест, но не е одлучувачки). Ако површината е вертикална, нема разлика кој/што се качува, јази нагоре, бидејќи компонентите: со помош на екстремитети, помешечки, близу до површината се исти за сите. Подоцна, во XVI в. записите ги бележат значењата: ‘влегува во нешто внатре (и излегува одвнатре)’, ‘минува низ тесно место/премин’, при што основните семантички компоненти остануваат исти.

Формата *laz* претставува регресивен старополски дериват од глаголот *lazić* (нема именски деривати од глаголот *ležć*). Се појавува низ вековите со повеќе изнијансирани значења, поврзани со наведените значења на глаголот, кои може да се опфатат со едно општо значење ‘премин’, со зачувани примарни семантички компоненти (т. е. ‘преместување – хоризонтално или вертикално – бавно, тешко, со тешкотии, тромаво, ...

¹ Овој корен, иако на прв поглед маргинален и неважен, кој во разни историски периоди подлегнувал на многу промени, адаптации, репрезентира низа разновидни интересни лингвистички проблеми, па затоа заслужува да биде прв.

кришум’) Инаку, *laz* може да биде: ‘тесна патека, низ која, со проблеми, сепак може да се помине, по падина од брдо (постои и деминутив *lazez* како ‘патека во планина’, подоцна *góro-laz*) или обиколно (подоцна *ob-laz*), споредна, неудобна патека употребувана во случај кога главниот пат е недостапен за време на поплава, насип или брана на река кои, меѓу другото, служат како премин; тесен отвор низ кој со тешкотии може да се провре внатре – помешечки’. Постои и професионална употреба во рударството: *laz* ‘работен отвор за внатре’, пак од него деминутивен дериват *lazez*. Сепак најдобро и најчесто е застапено значењето ‘земја или пасиште, среде шума, добиена со копачење и горење на цбунови, грмушки и сл.’, па следователно: ‘ископачени грмушки, дрвца, изгорени за да се постигне земја за орање’. И во тој случај основните компоненти се зачувани, во/на досега зараснато место во шумата добиваме нов простор за премин. Ако го додадеме можното регионално значење: ‘ниско, мочурливо место, мочуриште зараснато со цбунови, дрвца што овозможува премин’, гледаме дека секогаш се работи за премин во тежок, неудобен терен, природен или направен од страна на човек.

Од именката *laz* (често во мн. *lazy*) имаме именски деривати: *lazisko* (и мн. *laziska*) ‘место каде што порано имало *lazy* (мак. *laz/лазови* и *лазишће*)’, но и глаголски дериват *lazować* ‘корне грмушки, дрвца, чисти плевел и сл.’. Како резултат од корнењето се појавува деминутив *lazez* ‘купче, грст прачки, гранки, стапчиња’.

Горенаведената лексика се употребува во старополско време од првите записи во XIV в. сигурно до XVIII в. Денес имаме топоними: *Łaz, Łazy, Łazisko, Łaziska* низ цела Полска, но никој од жителите на тие места не ја знае нивната етимологија. Во речниците, ако воопшто се појавуваат, имаат квалификатор *apx*.

Бидејќи горењето, чистењето земја за орање, правење лазови била одговорна, макотрпна работа, барала знаење и вештина, несомнено таа станала (старополски) занает. Зборот *lazęka* значи ‘полуслободен селанец, со посебен правен статус, чија задача е да ја подготвува земјата – ископачена и изгорена – за култивирање, за другите, евентуелно за себе. Тоа значење е живо од XIII до XV в. Времето тече, општеството се менува, земјоделството напредува и занаетот губи значење. Во XV в. (1420 г. SSt) се појавува нова функција, нова задача: ‘шпион’ (патем кажано, стариот занает создавал оптимални услови за опсервација и шпионажа по нечија нарачка, на пр. владејач). Пејоративното значење напредува; речниците бележат само негативни значења: ‘бегалец, изгнаник, подлец, никаквец, измамник (од XVI в. исто и ‘човек кој бавно, отежнато оди, т. е. лази, човек со отежнат од’). Најверојатно по аналогија со зборот *włóczęga*

(посведочен од XIV в.) ‘скитник, безделник’, понатаму функционира зборот *łazęga* (*łazęka* денес зачуван само регионално кај Кашубите со значење ‘скитник, безделник, неранимајко’). Наредните деривати (деривирани од тие именки) имаат само пејоративно значење: глаголите *łazękać* (посведочено *łazękanie* во XVI в. ‘скитање, сновање, апостаза’); *łazęczyć* ‘следи, шпионира’ (XV-XVI в. SSt), пак *łazęczenie* ‘измама, превара’ (XV в. SSt); придавката *łazękowy* во израз: *łazękowe lotrostwo* (1579 г. L, *lotr* ‘никаквец, подлец’); *wyłazęczyć* ‘потајно испита, иследи’ (*wyłazęczenie* ‘потајно испитание, лустрација, 1420 г. SSt) и итератив *wyłazęczać*; *łazęgować* (од *łazęga*) ‘скита, снова се’ (*łazęga* освен ‘скитник, талкач’ значи исто така ‘скитништво’, аналогно на *włóczęga*); со време се појавуваат нови апстрактни деривати како: *łazęgostwo* ‘скитништво’ (XV в.).

Како што гледаме, зборот *łazęka* со првобитното позитивно значење (поврзано со општествено важен занает), а пред сè неговите деривати, тргнаа, од културно-општествени причини, во пејоративна насока. Ако земеме некој речник на полски јазик, ќе видиме дека скоро сите зборови со тој корен имаат квалификатор: разговорно, т. е. му припаѓаат на понизок стил, или дури: погрдно (*pogardliwie*): *Uważaj na nich, bo to łazęgi, a może i złodzieje. Mają nas za łazęgi i przeganiają*. Нешто слично им се случило на глаголите *leżć* : *łazić*. Денеска тие значат ‘се преместува + надолна, негативна оценка’. Тоа може да биде: омаловажување, негодување, незадоволство, нетрпеливост спрема вршителот или/и самото дејство (преместувањето). Се рабира, има реченици, во кои се присутни сите примарни семантички компоненти, на пр. кога се зборува за животните кои „по нивната природа“ лазат, и дури за луѓето во соодветен контекст. Сепак, во повеќето употреби *leżć* : *łazić* значат исто што *iść* : *chodzić* (‘иде : оди’) со белег на грубост, простотилак, вулгарност, неучтивост, невоспитаност, некултура и сл., што се крие под квалификаторот: *potoczny* ‘разговорен/колоквијален’. Комплетот на примарните семантички компоненти се редуцира и во крајниот, најчест, случај се сведува на: преместување + нова компонента: негативна оценка. Карактеристично е заменувањето на *leżć* : *łazić* со други блискозначни полски глаголи кои не ја содржат (а ги поседуваат сите стари компоненти). И така *Dziecko raczkuje po podłodze* (*raczkować* ‘за непроодено бебе – оди, никако *leżć* : *łazić*); *Ranny chodzi na czworaka* ‘оди со сите четири’; *On się czółga* (*czółgać się* ‘се преместува помешечки’, никако *leżć* : *łazić*). Дури мува која лази по масата (*Mucha łazi po stole*) може да се замени со *Mucha chodzi po stole*; упорбата на *leżć* : *łazić* во горенаведените примери би сигнализирала гнасење, изразување негативна оценка/емоција/асоцијација...

Истото се однесува и на качувањето на дрво, покрив и сл. вертикално преместување. Употребата на *leźć* : *lazić* внесува незадоволство, негодување, потценување и сл. омаловажување на вршителот и/или неговото дејство, изразено со разговорен, понизок стил: *Po co on lezie na to drzewo/na ten dach?* : *Po co on lazi po tym drzewie/po tym dachu?* Сè е последица на промената на општествената позиција и значењето на анализираниите зборови. Некои од нив веќе не постојат, но оценката останала.

Горенаведениот проблем не ги засега на пр. алатките, справите, инструментите, просториите, техничките апарати, возилата итн., како и другите деривати, глаголи и именки од *leźć* : *lazić*, поврзани со други занаети, занимања, професии.

Сега ќе го проследиме „растењето на коренот“. Во именската деривација учествува пред сè многукратниот глагол *lazić*. Во старополското време тој служел за создавање на професионална терминологија на старите занаети/занимања, битни за општеството (како што било, во свое време, *lazejka* со дериватите).

Полска била обрасната со непроодна прашума (нејзиното последно парче постои до денеска на полска и на беларуска територија), во која се развивало и ширело низ вековите едно од најстарите занимања: шумско пчеларство, многу почитувано поради скапоцените продукти: мед и восок. Старополската пчеларска терминологија ја создаваат неколку стари корени, но **-laz* – го заема првото место: *łaźba* (*łaź-ba* < **-laz-ьba*), посведочено 1426 г. (аналогно со мак. *моли* – *молба*, пол. *prosić* – *prośba*, во старополско време продуктивен суфикс, во мак. јазик таков останал), глаголот *łaźbić* (1400 г.) ‘собира мед и восок од шумските пчели (оставајќи колку што им треба за зимување)’, глаголската именка *łaźbienie* ‘собирање мед’, *łaźbiny* (мн.) ‘сезона на собирање мед и восок, обично на есен, „медобрање“ налик на грозјебрање’, *łaźbień* ‘вид седиште за пчеларот, кој седејќи високо на дрво собира мед и восок од шумските пчели’; дури ‘пеперутка, чии гасеници се штетници за улиштата’ се вика *łaźbiec*. Старополскиот речник ги посведочува уште префиксираните глаголи: *połaźbić*, *ułaźbić*, *wyłaźbić* (1411 г. SSt). Збирот го надополнуваат именките: *łaziwo* (од *lazić*), евентуелно *leziwo* (од *leźć*) ‘вид пчеларска скала по која шумските пчелари се качуваат високо на дрво до пчелиното гнездо’, за кои постои/се јавува претпоставка дека може да бидат источнословенски заемки. Сепак тој глагол (без суфиксот – *ba*) е посведочен во XV в. во SSt, со значење ‘зема мед на шумските пчели од шумските улишта’ во префиксирана форма: *po-lazić*, без никакви претпоставки. Покрај споменатите *łaziwo*, *leziwo* со исто значење се употребува и именката *lezy* (можеби проблематични се само *leziwo* и *lezy*, од *leźć*?).

Низ вековите шумското пчеларство успешно се развива, многу е ценето поради неговиот скапоцен продукт, до преломот на XIX/XX в., кога конечно го замени земното пчеларство. Старата излишна терминологија падна во заборав. Заедно со заминувањето на старата плодна гранка во стопанството, на стариот занает, се осиромаша и јазикот.²

Покрај горните именски деривати речниците го бележат зборот – калауз: *lazidło* (пол. суфикс *-dło*, мак. *-ло*), кој може да значи сè што му служи на човекот како направа за преместување, и хоризонтално и вертикално: 1. ‘направа за лазење /качување на дрво’, меѓу другото и *łaziwo*; 2. ‘вид лизгалки за преместување по мек и длабок снег, употребувани од страна на карпатските ловокрадци (SW), 3. ‘вид платформи за одење по мочуришта, блата’; 4. ‘вид платформи за чевли, за одење по снег од разни материјали, почнувајќи од кожа/ремен до пластика денес’; 5. ‘метални држалки/куки за качување на столбови/дрва (се ставаат на нозе врз чевли)’. Гледаме дека епохите се менуваат, цивилизацијата напредува, а зборот трае со сè понова содржина, на пр. станува дури современ индивидуализам: *Co do stonóg, to zawsze miałem awersję do tego typu lazideł*, каде што *lazidło* значи ‘живо грдо суштество што лази, бидејќи поинаку не умее’ (неологизам според образец: *straszydło* : *їлауило*).

Исто, зборот *łazik* е таков перспективен дериват (со деминутивен суфикс, необичен за девербалните именки). Може во стандардниот јазик да значи ‘скитник’ и не мора да е оптоварен со многу негативни конотации. Употребуван е разговорно, со неодобрување (Вањко): *Pelno tu łazików, ... to niebezpieczne miejsce*, но и шеговито: *Rozpoczął się zlot łazików górskich* каде што се мисли на туристи кои обожаваат да пешачат по планините. Со тоа значење кореспондираат одименските деривати: *łazikować, polazikować* ‘некој повеќе време поминува шетајќи по разни места, без цел’: *Całymi dniami łazikujemy po mieście. Latem trochę polazikował*. Последните глаголи, покрај разговорност, шеговитост, може да имаат квалификатор: книж. (според Вањко). Наредниот дериват, исто раговорен, е апстрактен: *łazikostwo*.³

² Патем кажано: 1. Првпат шумското пчеларство е споменато во време на принцот Mieszko I (Мјешко I), прв полски владетел во X в. во релација од Ibrahim ibn Jakub (Ибрахим ибн Јакуб); 2. Во XXI в. (2006-8 г.) во Полска започна обид за реактивација на шумското пчеларство (на интернет има реклама за средбата: Puszcząnskie Augustowskie Łąźbienie 24.08.2016г.). Прашање е само дали и старата лексика ќе се врати?

³ Меѓутоа увидот во специјал. жаргонски речници може да нè изненади со изразито негативен развој на значењето на *łazik*: 1. неколку (4 категории) специјализации на крадец 2. ‘општествен паразит’, иако и неутрално 3. ‘ноќен чувар’ (STGP,

Со развојот на општеството, со цивилизацискиот технички напредок *lazik* добива нови значења: **1.** (веќе историско) ‘советски воен автомобил од II Светска војна со отворена каросерија’; **2.** (разг.) ‘лесна воена теренска кола (со отворена и затворена каросерија), **3.** (разг.) ‘вселенско возило’, на пр. - *lazik księżycowy* (возило за на Месечина), - *lazik marsjański* (за на Марс) и сл.; зборот со голема иднина, готов назив за секое ново возило за преместување во тежок терен. Се гледа дека и во светот на техниката се чуваат примарните семантички компоненти и асоцијации (вселенското возило, кое личи на голем метален инсект се движи како него, бавно, тешко, несмасно).

Во денешниот разговорен јазик *lazik* многу лесно може да го замени *lazier* (почесто во мн. разг. SPP т.5) со изразито пејоративно значење ‘талкач, безделник, често неуреден’ (во Краков така ги викаат гулабите на главниот плоштад), пак во воен жаргон тоа е ‘војник што ги запоставува воените обврски’ KaSA). Додавањето на суфиксот -’or (кој има сè поголема фреквенција) ја менува квалификацијата на значењето. Слично *bandyta* ‘бандит’ (без квалификатор): *bandzior* (разг.) ‘бандит + нагласена негативна оценка’.

Во минатото слична улога на збор, кој може да значи сè (освен *n. agentis*) вршеше *laz*. Може да забележиме еден вид експериментирање со јазикот. Посведочени се зборови со основата -*laz-* и со различни суфикси при исто значење, како да се врши проверка кој од нив ќе биде најпогоден, а кои треба да се отстранат. Како што изумираат некои занимања, занаети, така изумира и професионалната лексика сврзана со нив (на пр. старополското *lazowe* ‘podatek od lasu, данок за шума’). Лексиката која во нови цивилизациски, културно-општествени околности останува, добива нови функции, нови значења. Некои зборови одлично се адаптираат.

Наредниот важен дериват од глаголот *lazić* е именката *łaźnia* (1419 г.), со која навлегуваме во светот на хигиената и здравјето. Суфиксот -*nia* (-*ьnia*) често создава *n. loci*; токму овој дериват е покарактеристичен за словенскиот север и значи ‘просторија со уреди за миење’, следователно ‘миење во таква просторија’ (од XV в. SSt). Во старополската *łaźnia* се влегувало низ тесен отвор (*laz*), за топлината и пареата да не излегуваат надвор; внатре на разни нивоа имало дрвени платформи, подолу камење, а

с. 293). Во еден друг речник (KaSA) покрај ‘крадец што краде кога има прилика’, во воен жаргон значи ‘војник што избегнува воени обврски или бега од борба на фронт, т. е. дезертер’ (с.131). Во истиот жаргон *lazikować* и *lazikowanie* не е ни книжевно, ни шеговито, туку значи ‘се мота, безделнички, запоставува воена служба’. Се гледа дека зборот функционира во разни стилови и постојано менува конотации.

најдолу огниште. Кога разгорените камење биле полевани со вода, пареата се подигала нагоре и миењето значело потење на висока температура и пареа, со повремено удирање со брезови ветки по голото тело (вид сауна или бања). Оттука потекнува стариот израз: ~ *sprawić komuś kąpiel* (разг.) ‘некој претепа некого/удри некому (здрав) котек / некој јаде котек’. Со развојот на општеството, со новите моди итн., тој збор почнува да значи ‘зграда/просторија со разни направи за миење со вода; исто така ‘просторија каде што за миење се користат геотермални води (со други зборови: *cieplice* или *termy*). Вработените во тие места (за вршење разни функции и услуги) носеле, од именката *łaźnia*, деривиран назив *łaźnienny* (од XVI в.), т. е. формално придавка (‘сврзан со /употребуван во / што се однесува на *łaźnia*’), употребувана исто така во функција на именка, покрај именката *łaźniennik* (од XVIII в.) ‘управувач на *łaźnia*’ (спореди пред сè SD-K, ESBa).

Сепак, порано (во XV в. SSt) се употребувале, со истото значење, зборовите: *łaźiebny*, *łaźiebnik*, и придавката *łaźiebniczy* ‘таков што му припаѓа на *łaźiebnik*’, а исто така *łaźiebne* (XV в.) ‘доход од *łaźnia*’. Сите деривати посведочени во XV в, значи 1-3 века порано во споредба со горенаведените. (L ги посведочува уште: *łaźiebniczek* (деминутив), *łaźiebница* (ж. род), *łaźiebnictwo* (апстрактен збор). Значењето на *łaźnia* е јасно поврзано со примарните семантички компоненти: тоа е просторија во која треба да се влегува низ тесен, мал отвор (*łaz*), а пак внатре се лази по примитивна скала на платформа за да се поти во пареа, значи, зачувани се компонентите: преместување + бавно/тешко/ со напор + близу до површината + вертикално (иако можеби и хоризонтално). Забележливо е дека токму во случај на вертикалното преместување се појавува афиксалното *-b-*, тогаш кога во употреба се уште старите уреди за миење, а *łaźiebny/łaźiebnik* вршат свои задачи лазејќи нагоре-надолу. Поновите деривати: *łaźnienny/łaźniennik* го немаат афиксот *-b-*, но тогаш и миењето се одвива во сосема други услови. Сугестиите дека *łaźiebnik* може да биде чешка заемка не мора да се точни, бидејќи зад тој дериват несомнено стои полскиот збор *łaźnia* (иако во ваков контекст непосведочен во старополските текстови), додека сите деривати со *-b-* се врзани за вертикалното преместување.

Условите на миењето се менуваат, професионалните послуги исто, а зборовите, веќе непотребни и не сосема разбирливи, се забораваат. Останува *łaźnia* како зграда со модерни уреди, со вода итн., како градска установа за потребите на граѓаните. А откако просториите за миење/бањање се прават дома, се појавува дериватот *łaźienka*, деминутив од *łaźnia* (аналогно до: *kuchnia* : *kuchenka*, *stajnia* : *stajenka* и сл.), следователно придавката *łaźienkowy* ‘сврзан со/употребуван во/ што се однесува на *łaźienka* (на пр. -

lazienkowy dywanik). Уште еден стар и потребен занает го заврши животот и заедно со него веќе излишните, никому потребни зборови.

Овде е место за неколку општи забелешки. Благодарение на речниците кои се сведоци на историјата на полскиот јазик, а со тоа и на развојот на општеството, видовме како се раѓаат и умираат занимањата, се појавуваат и исчезнуваат разни материјални и нематеријални предмети, а со нив зборовите што ги именуваат. Иако некои се снаоѓаат во новите околности и се адаптираат. (Да споменеме за поимот *емерџенција* (анг. *emergence*). Новите квалитети на секој систем се резултат на адаптационата реакција на промените во неговата средина. Системот развивајќи се, прилагодувајќи се до нови околности, почнува да располага со нови особини кои му помагаат, односно, овозможуваат егзистенција во очигледно нова стварност. Надворешниот свет го изнудува тоа, а на пр. јазикот како систем, врши реорганизација во „своите редови“ за да им одолее на барањата, новите потреби. Сето тоа резултира со нови особини, појави, а системот не е веќе тој од пред еволуцијата (НЕ револуцијата). Малите и постепени промени по пат на еволуција може еден ден да се сменат/претворат/преродат во нов квалитет (понекогаш речиси нагло, особено тогаш, кога нема доволно материјални докази). Тоа е на пр. случај со природните јазици. Во стариот период од развојот македонскиот јазик бил/е посведочен како синтетички систем, а векови подоцна современиот македонски е аналитички без доволно докази што и како било во меѓувреме).

Со префиксирањето на глаголите настанува нов јазичен свет. Глаголите *leźć* : *lazić* благодарение на префиксите создаваат серии деривати (од XVI в.): *ob-, od-, pod-, prze, przy-, roz- (się), w-, z-leźć/lazić, za-leźć* (само), со основното значење, т. е. ‘преместување...’ модификувано со значењето на префиксите како сите други глаголи за ориентирано преместување.

Сепак постои исклучок. Глаголот *na-lazić* (буквално: ‘лазејќи случајно нагазува на нешто’, најрано посведочен (XIV в. SSt), од почеток се оддалечува од примарната семантика и значи ‘наоѓа нешто’, аналогно *na-leźć* ‘најде нешто’. *Nalazić* следователно се заборава во ова значење, а пак *na-leźć* создава одделна „гранка на нашето деривационо дрво“. Префиксот *z-* го проширува глаголот: *z-naleźć*, задржувајќи го значењето ‘најде нешто’, со нов итеративен пар *znajdować/znajdywać* (од друг корен), отсекувајќи го семантички од останатите глаголи (за преместување). Се дава импулс за понатамошна деривација: *znalazca* ‘наоѓач’, *znalezisko* ‘нешто најдено’, *znaleznie* ‘награда за наоѓач’, *znaleźć się 1.* ‘некој/нешто се најде’ **2.** ‘некој се снајде’. Префиксот *wy-* отвара нова серија: *wy-naleźć* ‘најде нешто намерно, пронајде’, следователно: *wynalazek* ‘пронајдок’,

wynalazca ‘пронаоѓач’. Префиксот *od-* започнува наредна нова серија: *odnależć* ‘најде некого/нешто загубено и барано’, *odnalazca* ‘тој што најде некого/нешто загубено’, *odnależeć się* ‘некој се најде/снајде во нови околности/ситуација’. Спореди подолу мак. *најде-најдува*, *ѓронајде-ѓронајдува*, *снајде се-снајдува се* со деривати, како и во статијата за *jь -, *jьd-, *chod-, *šьd-.

Останатите префиксирани глаголи го континуираат првобитното значење со соодветни модификации наложени од страна на префиксите. При тоа префиксите *od-*, *na-*, *z-* учествуваат во регуларната серија: *należeć się* (разг.): *Nalazło się tyle much* (само 3 лице); *nalazić się* (разг.): *Ależ się dziś nalazilam, nóg nie czuję; odleżeć – odlazić* : *Patrz, farba z okien odlazi/odlazła; z-leżeć (się)* (разг.) – *złazić (się)* (разг.): *Złaziłem dziś/zlazłem dziś pół miasta i nie kupilem tych opon; Złazą się/zleżli się ciekawscy zobaczyć, co się dzieje.*

Горенаведените примери јасно укажуваат дека глаголите *leżeć / lazić*, исто како нивните префиксирани деривати, му припаѓаат на разговорниот стил. Ги зачуваа примарните семантички компоненти: преместување + бавно / напорно / несмасно, итн. + хоризонтално или вертикално, со еден збор ‘одење и качување’. Сепак веќе во старополскиот период се појави компонента сврзана директно со човекот и неговата волја: + без цел, пак подоцна: + со лоша цел/намера, соодветно *скиѓник: шѓион*; компонентата која внесе пејоративна оценка во примарното значење. Денеска *leżeć* значи, секако, преместување, но главно неочекувано / непожелно и сл.: *Gdzie leziesz!? Nikt cię tu nie prosił; Po co tam leziesz, znów cię wyrzucą, nie masz za grosz honoru!* Истото се однесува на *lazić*: *Po co tam łazisz, skoro cię tam nie chcą?* Во врска со тоа *leżeć* и *lazić* се употребувани најчесто експресивно, со повеќе или помалку негативни конотации наместо глаголите *iść* и *chodzić* (‘иде/оди’). Воопшто разговорниот стил внесува во исказот ноншалантност, небрежност, а нашите глаголи имаат посебно негативна, надолна ориентација; изразуваат неодобрување, негодување, незадоволство, нетрпеливост, безвреднување, потценување, омаловажување, девалвација, итн. Во тие околности само преместувањето на живи суштества, за кои лазењето е природно и единствено можно, би требало да биде неутрално во однос на оценката. И така секако може да се каже: *Mucha łazi/lezie po stole*, но *Mucha chodzi/idzie po stole* делува понеутрално и поеднозначно. Во првата варијанта постои претпоставка дека се гнасам. Пејоративната оценка останува и во преносните употреби: *Myśli leżą do głowy, to jedna z nich...*

Полскиот јазик го континуира прасловенскиот начин на префиксирање. *Leżeć* беше и остана несвршен еднократен, *lazić* пак несвршен итеративен. *Leżeć* со префикс станува свршен, но *lazić* со префикс останува

несвршен, а префиксот внесува само свое, главно просторно, значење. (Примарните компоненти добро се зачувани: бавно, тешко, несмасно, тромаво, со тешкотии, со напор).

Do-leżć : *Z trudem dołaził do szczytu góry/na czwarte piętro.*

Do-lazić : *Już prawie dołaził do szczytu góry, gdy lunął deszcz.*

Ob-leżć: 1. *Oblazłem cały bazar i nic nie kupilem.* 2. *Oblazły go mrówki.* 3. *Ze ściany oblazła farba.*

Ob-lazić: 1. *Codziennie oblazi cały bazar, ale jeszcze nic nie kupił.* 2. *Nie zauważył, że oblazą go mrówki.* 3. *Ze ścian oblazi farba.*

Od-leżć (ретко): *Odlazł mi obcas/paznokieć.*

Od-lazić: *Zaraz odlezie ci obcas/podeszwa/paznokieć.*

Po-leżć: 1. *Polazłem tam ostatkiem sił.* 2. *Polazł gdzieś i do teraz/ do dziś go nie ma.*

Po-lazić: *Chcę połazić po sklepach sama. Połazimy jeszcze trochę, nie śpieszy nam się.*

Pod-leżć (ретко, обично несвршен *pod-lazić*)

Pod-lazić: *Nie podłaz za blisko ognia! Mówiłam, żeby nie podłaził pod rusztowanie/pod drabinę/do maszyny.*

Prze-leżć: *Przełazł z pokoju do łazienki o własnych siłach. Przeleźliśmy przez rzekę/ pod szlabanem.*

Prze-lazić: 1. *Codziennie przełazimy przez rzekę/pod szlabanem.* 2. *Pół dnia przełaziłem po lesie/po plaży. Przełaziłem cały dzień bez celu.*

Przelaz - именски регресивен дериват 'место, каде што може да се премине преку некоја препрека на тежок терен / кое служи за преминување, премин': *Dogonił go na wąskim przelazie między garażami; przelazek* (деминутив): *Zeszli się u przelazka, przy płocie łączącym obie zagrody; przelazowy* (придавка, ретко): - *kładka przelazowa* (сите примери од Dor, денес подзастарени)

Przy-leżć: 1. *Widzisz, znowu przylazł, choć wyrzucono go ostatnio za drzwi.* 2. *Przyleźliśmy do schroniska na ostatnich nogach, ale ledwo żyjemy.*

Przy-lazić: 1. *Przyłazą, kiedy chcą, choć nikt ich tu nie chce.* 2. *Ten chory pies przyłazi do nas codziennie po coś do zjedzenia.*

Roz-leżć się: 1. *Robactwo rozlazło się po domu. (!) Towarzystwo rozlazło się po kątach. Nie rozłażcie się zbyt, bo niedługo odjeżdżamy.* (спореди подолу мак. глагол **пазлазу се** со прен. пејоративно значење). 2. (прен.) *Buty mi się całkiem rozlazły.*

Roz-lazić się: 1. *Nie mogę upilnować dzieciaków, ciągle mi się rozłazą.* 2. (прен.) *Lewy but mi się rozłazi. Rozłazą mi się pieniądze, nie wiem nawet kiedy i na co.*

Од последните глаголи постојат деривати кои се употребуваат разговорно, со неодобрување/негодување, негативна оценка итн., сврзани со преносно значење (за човек и за неговите активности); придавката **rozlazły** 1. ‘некој лишен од енергија, безволен, млитав (за жена: влечка)’: *Chodziła po domu niechlujna, rozlazła*. 2. ‘нешто лишено од складност, компактност итн., на пр. акција на филм, роман’: *Była to rozlazła i nudna powieść/sztuka; rozlazłość* (апстрактна именка деривирана од претходната придавка).

W-leżeć: *Pies wlaźł do budy/do wody/na strych/w dziurę/do dziury. Znowu wlażeł w kałużę i cały jesteś mokry/brudny*.

W-lazić: *Nasz pies wlaży wszędzie. Stale wlaże w kałużę. Jeszcze jakiś typ wlaży jak do siebie, rozsiada się na kanapie*. Именски регресивен дериват **wlaż** 1. ‘отвор за влегување внатре’: *Doskoczył do czołgu i wrzucił granat w otwarty wlaż. Wchodzimy/Schodzimy przez wlaż do kanału*. 2. (техн.) ‘отвор во разни техн. конструкции за контролирање на машините, за чистење, итн.’; придавка **wlazowy** 1. 2. (Dor)

Wy-leżeć: *Pies nie chce wyleżeć spod łóżka. Mysz wylaźła z norki. Wyleż wreszcie z łóżka, ty darmozjadzie, i weź się do jakiejś pracy!*

Wy-lazić: *Myszy wylażą z norki, jedna za drugą. Robotnicy wylażą z kanału*. (има многу, пет-шеснаесет значења, главно преносни, но суштината на префиксот е зачувана; давам примери за примарната, конкретна употреба).

Za-leżeć (петко): 1. *Z wielkimi torbami ledwie zalaźła do domu*. 2. *Zalaźł do mnie w drodze do miasta*. (‘наврати’)

Za-lazić: *Często on tak do pana zalaży?* (‘навраќа’)

Z-leżeć: 1. *Ostrożnie zlaźł z dachu/z drzewa/po stromych schodach/po drabinie*. 2. *Tu i ówdzie farba zlaźła. Posmaruj się kremem, żeby ci skóra nie zlaźła*. 3. *Zlaźłem całe miasto, ale nic ciekawego (na prezent) nie znalazłem*.

Z-lazić: 1. *Ostrożnie zlaźił z dachu/z drzewa/po drabinie*. 2. *Tu i ówdzie farba już zlaźiła. Posmaruj się kremem, żeby ci skóra nie zlaźiła*. 3. *Zlaźilem całe miasto, ale nic ciekawego nie znalazłem. Razem z ojcem zlaźili całe Beskidy i Bieszczady*.

Z-leżeć się: 1. *Zlaźły się wszystkie psy z okolicy. Zleźli się wszyscy mieszkańcy, żeby posłuchać urzędnika z gminy*. 2. *Zlaźłem się do tego stopnia, że mam jakby atak serca*.

Z-lazić się: 1. *Do naszej Pusi zlażą się wszystkie psy z okolicy. Zlażą się mieszkańcy, żeby posłuchać urzędnika z gminy*. 2. *Dziadek strasznie się zlaźił, daj mu odpocząć. Zlaźiłam się dziś tak, że ledwo chodzę*.

Zlaz (заст.) (Dor), регресивен именски дериват значи (турист. или спорт.) ‘собир, слет, кога лица, групи лица тргнуваат од разни страни за да се соберат во едно определено место’; **złazisko** (геолог.) ‘каменлив сип во

подножје на планина, кој е резултат на спуштање на распаднат површински слој’

На крајот остануваат глаголите *naleźć, nalazić*, кои ретко, главно колоквијално и во други значења, различни од старополските, се употребуваат денес:

Na-leźć się (само безлично): *Nalazło się tyle much i innego paskudztwa. Nalazło się tylu gapiów, że przejść nie można.* ‘(за многу) (со негодување, гнасење и сл.) се насобраа негде’

Na-lazić się: *Nalaziłam się tak, że nóg nie czuję.* ‘(за човек) се измори од многу одење, се изнаоди до заситување’

Глаголите со коренот *-lez- : -laz-* поради својата помалку или повеќе негативна конотација, се употребуваат во разни колоквијални контексти: *Wlazł – krzyknąłem w stronę drzwi.* – тоа треба да е „покана“ за тој кој чука на врата, иако може да се употреби и на шега. И уште неколку пејоративни, груби, дури вулгарни изрази: ~ *słoma wyłazi komuś z butów* ‘некој е некултурен, невоспитан, прост, примитивен; селјак’ ~ *włazić komuś z butami do duszy/w życie* ‘некој брутално, грубо се меша во нечии работи’ ~ *włazić komuś (do d...) bez wazeliny* ‘некој се подлизува некому многу лигаво’, со 2 варијанти: поблага без (...), и комплетна, повулгарна.

Префиксираните глаголи создаваат услови за појавување на нови именски деривати, но и за подновување на старите. *Łaz* во веќе познатото значење ‘тесна патека по падина на планина/брдо’ со префиксот *ob-laz* (XV в. SSt) прецизира дека се работи за ‘споредна, обиколна патека, во случај ако главниот пат е поплавен или затрупан со снег’. Ако го додадеме сложениот дериват *góro-laz* (XVIII в. L), добиваме богат избор: *laz, obłaz, górolaz* ‘тесна, странична патека на планина, најчесто обиколна, употребувана кога добриот пат е затрупан со снег или поплавен’, најчесто во мн. *Łaz* во значење ‘тесен отвор низ кој може да се влезе/пикне/повре внатре’ денеска со префиксот *w-laz* означува практично исто, но со ограничување ‘влез во тенк, канал, цистерна и сл., обично затворен со капак’. Интересно е дека во старополскиот јазик *laz* со префиксите може да означува и лица: *za-lazy* мн. ‘дојденци од туѓи земји, туѓинци (дури од XIII в.), *w-lazy* мн. ‘натрапници’ (од XV в.), *w-laza* м.род ‘неканет гостин’ (XV в. SSt, XVI-XVII в. L). Во поново време со коренот *-laz* се формираат повеќе сложени; веќе *góro-laz* можел да значи вршител на дејство (‘*łażący* по *górach*’, тој што оди по планини), веќе заборавен; но денес имаме на пр. *groto-laz* ‘кој испитува пештери’ *wodo-laz* ‘раса ловциски кучиња за лов по блата и езера’; дури неологизам: *wszędo-laz* ‘нов вид отворено теренско возило, со огромни, тешки тркала, кое насекаде ќе помине/ќе влезе’ –

употребен на Википедија како синоним на зборот *quad*, засега најверојатно на шега, но кој знае?

Ако провериме во SW, ќе најдеме многу интересни именски девербални деривати од глаголите: *podlazić, polazić*, некои уште тогаш со квалификатор: застарен/редок/дијалектен. Сепак ќе наведеме неколку од нив: *podlaz* 1. ‘место, премин, низ кој може да се помине со ползење’ 2. мн. *podlazu* : а) ‘обичај да се оди по куќи за Божиќ и Нова Година со честитки; оттука изразот: ~ *chodzić na podlazu* ‘оди со честитање празници’; б) ‘плетеница вешто направена од слама и дрво, која во очи на Божиќ (Бадник) се закачува под таванот’; *podlaźnica* ‘елова гранка или елка, која се закачува под таванот, со која се украсуваат прозорци или сноп жито што за време на Бадник стои во кош на одајата’; *podlaźniczka* (деминутив) ‘гранче од ела ставано како украс во очи на Божиќ/Бадник’; *podlaźnik* ‘тој, што оди со *podlazu*; *podlazińy* ‘први додворувања’; *polazić* 1. ‘помине извесно време во лазење/мрзливо одење’, 2. ‘влезе’; *polazińica* ‘елка за украсување на Божиќ’. Како што гледаме, се работи за затворен круг на значења, сврзани со древни народни обичаи, кои се паднати во заборав – како обичаите така и зборовите – под притисок на нови струења и моди.⁴

Како што гледаме дериватите од *leźć : lazić*, со малку исклучоци, ги континуираат старополските (и прасловенските) семантички компоненти. Ако продолжиме со дендролошката метафорика, имаме можност да проследиме како под притисок на општествено-културниот и стопанствено-цивилизациониот развој едни гранки од прасловенското стебло растеле и се разгранувале, а пак другите се исушиле без трага или нашле начин да се одродат и да опстанат во нови услови. Таа „борба за опстанок“ низ вековите, не само со домашната, туку и со странската конкуренција, е многу интересна, иако станува сè потешка бидејќи денеска и за јазикот времето вратоломно тече.

Во македонскиот јазик имаме донекаде обратна ситуација. Глаголот *лази* е слабо континуиран, иако токму тој ги зачувал старите форми,

⁴ Воопшто, прегледувајќи ги речниците не може да не забележиме дека во јазикот трае непрестаен експеримент. Посведочени се зборови со исто значење, но со различни на пр. суфикси, и со време како да се врши проверка кој од нив ќе биде најпогоден да остане, а кои треба да се отстранат. Посебно SW и Sławski (SES) нив ги бележат: *lazacz, lazak, lażęka, lażęga, lazuka, laźnik, lazor, laźuch, lazuch, lazoch* и редица други со значење ‘скитник’, евент. ‘шпион’; *laziciel / lazicielka*, без негативни конотации, скоро сите заборавени, елиминирани.

додека *лезе*, иако само префиксиран, има повеќе вербални и именски деривати во споредба со полскиот јазик. Примарните семантички компоненти секако се исти.

Глаголот *лази* примарно означува **1.** (за инсект, змија итн.) ‘се движи бавно со телото блиску до земја/површина, независно од тоа дали има екстремитети или не’ – како во прасловенскиот и во старополскиот јазик до извесно време; денес во полскиот јазик тие суштества што имаат екстремитети – лазат, додека тие што ги немаат – ползат; понатаму **2.** (за билка, растение) ‘расте по земја или нагоре по сид итн.’; во полскиот – ползи. **3.** (за човек) ‘се движи бавно, особено на раце и по коленици’: *Детието лази по поодот. Дали детето почна да лази?* Освен детето и возрасниот човек во одредени околности исто може да лази на раце и на коленици, како и помешечки. Тие три нијанси на значењето, во полскиот јазик ги опслужуваат три различни глаголи: *raczkować, chodzić na czworaka, czolgać się* (види го полскиот дел) **4.** (за човек, возило итн.) ‘оди/се преместува бавно и тешко’: *Стариот/Болниот едвај лази, колку е слаб. Сообраќајот лазеше преку мостот. Автомобилот пред нас лазеше, а на нас ни се брзаше.* Последниве два примери ДигР ги третира, оправдано, како преносни (иако речниците денес сè поретко го прават тоа; се работи за метафорична употреба – анимизација или антропоморфизација – на која не ѝ обрнуваме внимание, односно начелно се согласуваме дека возилата, механизмите итн., природните стихии ги третираме при лингвистичката анализа еднакво со човекот/жив вршител на дејност). Во полскиот тие не би биле можни. **5.** (прен.) ‘чувствува скокоткање по телото како инсекти итн. да му минуваат по кожата’: *Морници ме лезај (од помисла).* *Се ушисе огној му лазеше по кожата.* **6.** (прен. пејор.) ‘коленичи пред некого, се однесува понизно за да стекне корист’: *Пресвани да лезаш пред него, не гледаш колку се понижуваш?* Во полскиот – се ползи во таква ситуација. Меѓутоа, според примерите засведочени во ДигР, преносните употреби може да бидат многу поапстрактни и понепредвидливи: *Над водно се шаложеше сив облак, голема црна мачка што полека лази кон улицата. Преку попочето, се качуваше тесна патека, лезејќи кон ридот... Некаде далеку на хоризонтот, виден како во сон, лазеше унтерскиот оган. Утро е, сонцето влегува низ прозорецот во одајата, лази врз веленцето...; По поодот леза чудни мириси на маслика, на лук и на женска поплина. Сега... оставаше да го лезај сиомени и се мачеше... Под муренката лезај едночудо приказни за расинајќи се едра на љубовта... Кон мене леза нивниот искинај шејот и силејки... – некој од анимизациите се примери на навистина со ништо незауздана поетска визија.*

Свршениот пар *лазне* ‘полази’: *Го лазна едно ѓламено јазиче*. Од гледна точка на полскиот јазик тој збор, како и примерот, е многу интересен, бидејќи нема соодветна паралела и во превод би бил употребен сосема друг корен: *liznać* ‘лизне’, што води кон една сугестивна асоцијација. Ако се потсетиме како се добиваа лазови – со внимателно горење на грмушки, со чистење на земјата од растенијата со оган – таа реченица звучи необично реално.

На полски не постои денес зборот *laz* и никој не знае што би можел да значи (види го полскиот дел и наведените полски топоними), додека во македонскиот е жив и тој, и неговите деривати: *лаз* ‘исто што лазиште’; *лазиштие* 1. ‘нива добиена со ископување на шумата, лаз’ 2. ‘место со лазови’; *лазина* (и *лазиштие*) ‘простор во шума расчистен од вегетација’. Покрај различно поставените акценти во дефинициите, едно е сигурно, дека македонскиот јазик ги зачувал архаичните лексеми со нивните живи, непроменети значења, за разлика од полскиот. Истовремено ДигР бележи 3. преносно значење на *лаз* ‘чистка, колеж’, со што дава доказ дека зборот живее, а не е само реликт од минатото: *Чуматиа сѓори лаз во селотио* (со интересна асоцијација: село како простор расчистен од популација).

Следуваат именските деривати од *лази*:

Лазач примарен дериват, ‘тој што лази во основно значење’, ‘влечуга’, значи архаичната форма и значењето. (Зборот засведочен во старополскиот јазик, но заборавен, види погоре во делот за полскиот јазик).

Лазаче (деминутив) ‘непроодено дете, но кое веќе се движи на раце и на коленици, бебе што лази’. Тој дериват е доказ дека во македонскиот јазик не се појавила семантичка компонента на пејоративна оценка, присутна во дериватите со тој корен, аналогна на полскиот јазик.

(ДигР и само тој – го бележи зборот *Лазарче* со 1. сосема друго значење и натамошните три како хомоними: 2. ‘дете што лази’ (=лазаче); 3. ‘инсект што лази’: *Бубаче лазарче*. 4. ‘растение што лази, се прикрепува до друго растение или за тврда подлога’. Останатите речници не ја посведочуваат таа можност.)

Лазечкум (исто ДигР, архаичен според авторите) ‘со лазење, лазејќи’: *Лазечкум влезе низ ѓтесниот оѓвор на ѓешѓераѓа*. Овде во полскиот би се појавиле *czołgać się* или *pełznąć*.

Лазибубе ‘назив на растение’. И во полскиот јазик има називи на флора и фауна од (пра)словенските корени и ќе ги бележиме, сепак недоследно, по потреба. Овде завршуваат дериватите од *лази*. Вреди да подвлечеме уште еднаш дека сите спаѓаат во најстариот фонд на словенската лексика и ги чуваат примарните семантички компоненти. Македонскиот ги зачувал подобро, додека полскиот ги загубил некаде попат.

Со префиксите од несвршениот глагол *лази* добиваме серија свршени глаголи, а пак од нив со суфиксот *-ува* нови несвршени, итеративи. Во македонскиот е тоа многу регуларно, предвидливо, може да се каже автоматизирано, најверојатно поради многујазичната средина во која функционира. Таквата алгоритмизација дава сигурност за полно разбирање меѓу родените говорители на многуте несродни балкански јазици. Во тој поглед полскиот е поархаичен, потрадиционален.

Да ги наведеме сите префикси:

До-лази ‘стигне некаде со лазење’ (и секако *долаз-ува*; понатаму нема да го запишуваме тоа)

За-лази 1. ‘почне да лази’: *Низ ѿрвајѿа залазија црвеникави бубачки* 2. прен.: *Нокѿа залази во двороѿ. Ми залазија морнициѿе ѿ ѿелоѿо.*

Из-лази ‘со лазење излезе од негде’ *Од ѿод каменоѿ излази една змија. Од кожурициѿе излазија гасенициѿе на свиленаѿа буба.*

На-лази (особено за инсект) ‘со лазење помине по/преку нешто и испогани, изгнаси’: *Гасеницаѿа го налази јаболкоѿо.* Интересно дека со примарните семантички компоненти се појавува негативна оценка, која излегува на преден план, како доминантна, а е предизвикана од спецификата на вршителот.

На-лази се ‘лази долго време, доволно’: *Деѿеѿо се налази и засѿа.*

Об-лази 1. (обично за инсект) ‘остави траги, црвенило итн.’: *Имаѿ црвени ѿраѿи ѿо грбоѿи, сиѿурно ѿе облазила гасеница. Пајак ми ја облази ногаѿа.* (види ја забелешката кај *на-лази*); 2. (прен.) ‘осети нешто по тело (трпки, јадеж итн.)’: *Трпки го облазија ѿо снагаѿа, кога ја здогледа девојкаѿа. Јадеж му ја облази сеѿа снага.*

По-лази 1. (за инсект, мн.) ‘мине преку нешто со лазење, испогани’: *Него го ѿолазиле некои мравки. Лебоѿи го ѿолазија мравки.* (види ја забелешката кај *на-лази*); 2. (прен.) ‘нешто предизвика треперење на телото’: *Ме ѿолазија морници. Сѿуденило ме ѿолази.* 3. ‘лази малку, кратко време или одвреме-навреме’: *Деѿеѿо ѿолази малку ѿо ѿодоѿи.*

Во македонскиот јазик има деривати од тој глагол: *ѿолаза* ‘прва утринска посета во нечиј дом’: *Уѿѿе рано ѿаа ни дојде на ѿолаза. Нивниѿе ѿолази зачесѿија; ѿолазеник* ‘тој што доаѓа рано на посета’: *Тој беше нашиоѿи ѿолазеник секоја година на Миѿировден.; ѿолазеница* (за жена) ‘исто’ – сите деривати со квалификаторот: архаичен, од исто така архаично *ѿо-лази* ‘посети некого дома’. Да се потсетиме овде за полските деривати, исто така архаични, со значења сврзани со (први) посети поради празници, обичаи што се еднаш во годината. Идејата е иста, со таа разлика дека македонските зборови се уште траат во македонската свест до денеска, а полските одамна се заборавени. Македонските речници не го посве-

дочуваат глаголот *ѓод-лази*, ниту неговите деривати, што не значи дека не постоеле.

Пре-лази ‘помине (повторно) со лазење’ и дериватите: регресивна именка: *ѓрелаз* ‘врата на ограда, обично од двор, бавча или нива; прелез’; *ѓрелазен* арх. придавка (за двор / бавча / нива) ‘преграден или затворен со прелаз’ (види ги паралелните деривати во пол. дел)

Про-лази 1. (за бебе) ‘почне да лази’ *На неколку месеци ѓролази бебешо.*; 2. ‘лази кратко време’: *Го ѓролази мува ѓо лицешо и ѓо разбуди.*; 3. прен. ‘нешто предизвика краткотрајно чувство на скокоткање на кожата’: *Морници ме ѓролазија ѓо снагаша.* Примерот од ДигР сугерира уште едно преносно значење ‘нешто предизвика чувство на неспокојство, страв, лошо претчувство итн.’: *Му мина сѓправ низ коскише, ѓо ѓролази јанса.*

Раз-лази се 1. (особено за инсекти итн.) ‘почне да лази на сите страни’; 2. прен. ‘размрда се, раздвижи (на сите страни)’: *Се разлазија агенши.* (пејоративна оценка на шпиони, агенти итн., спореди со полскиот јазик; ако прифатиме дека почетното семантичко ограничување за вршител беше: мало и гнасно животно како инсект, црв итн., а човекот се приклучи подоцна по пат на асоцијација, може да претпоставиме дека овде се работи за обратен правец, т. е. за вторична анимализација – човек како гнасно животно – во случај кога сакаме да го нагласиме пејоративното мислење, гнасење итн. спрема некого, овде агенти, шпиони; примарно човекот по пат на антропоморфизација ги воздигнува не-луѓето, но логиката сугерира дека и обратниот пат е веројатен, кога човекот заслужува да биде дехуманизиран; овој глагол во преносно значење е добар кандидат за егземплификација на таквиот потег). 3. (за дете) ‘почне веќе да лази’: *Се разлази веќе дешешо.*

Интересно дека токму ДигР го посведочува дијалектниот несвршен глагол *слази* (и глаг. именка *слазење*), кој потполно му одговара на пол. несв. *złazić* (глаг. именка *złazenie*), и кој никако не се вклопува во денешниот македонски алгоритам, туку е, секако, сведок на минатото. Во старо(црковно)словенскиот / во македонскиот во неговиот постар период е посведочен несвршениот глагол *svlaziti* ‘се симнува од, на пр., покрив’ (како и: *vblaziti, izlaziti, prlaziti*), а полскиот јазик го континуира, бидејќи е во тој поглед поконзервативен.

Глаголот **lžz-ti* во македонскиот јазик е попродуктивен од **laz-iti*, иако не е зачувана формата без префикс. Истовремено побогата е именската деривација, секако со префикси.

В-лезе ‘со преместување стапи, стигне во внатрешноста на определен, затворен ограничен простор’; *Марко/кучешо влезе во собаша.* Останатите употреби се апстрактни, преносни наспрема основното, конкретно зна-

чење (*влезе во иџимои/финалеџо/дискусија/историја/во џодиниџе* итн.), како последица на цивилизацискиот, непрестаен развој, на пр. последното е компјутерски израз ‘обезбеди пристап до’: ~ *влезе во даџоџека*.

Деривати: именката **влез** 1. ‘врата, порта, премин итн. што служи за влегување или пристап до соба, зграда, место’: - *џлавен влез* 2. ‘чин на влегување’ 3. ‘право на влегување, пристап’: *бара дозвола за влез*; и најновите: 4. (екон.) ‘ставка внесена во книговодствоена книга’ 5. (комп.) ‘податоци што се внесуваат во компјутер’. Придавката **влезен** ‘што служи за или се однесува на влез или влегување’: - *влезен билеџ*, другите изрази: - *влезна виза*, - *влезна рана*, и најновиот: (комп.) - *влезен уред* ‘уред (како на пр. тастатура) за внесување податоци за компјутер’, - *влезен џриклучок*; именката **влезница** ‘билет со кој се стекнува право за влез на културна, спортска манифестација и сл.’

Пак според македонскиот алгоритам (без исклучоци) со суфиксот -ува добиваме несвршен дериват, што важи и понатаму.

За-лезе не постои, но имаме **залез** 1. ‘заоѓање на сонцето зад хоризонтот’: *Залез на сонцеџо. Од изџрев до залез рабoџеџе на нивиџе*. 2. ‘време на заоѓање на сонцето’: *Залез во рамниџаџа не џрае долџо*. 3. прен. ‘крај на нешто’: *Бурниоџ ден е на залез*.

Из-лезе ‘напушти некое место, просторија, се појави надвор однекаде’: *Излезе надвор/на џорџа. Да излеземе од дома на воздух/на џрошеџка/во џрад/на вечера*. Веќе го напуштивме реалниот простор со последните примери. Има уште редица значења кои, главно преносни, се последица на културно-општествениот напредок и сложените релации: ~ *излезе од џеџека џолоџба* (на пр. организација, но и човек); ~ *колку излезе сеџо џоа*; ~ *џој излезе џлашлив*; ~ *излезе на џаџко му*; ~ *излезе од умоџ* итн. Тргувајќи од конкретните значења, а со такви имаме работа во случај на глаголите за преместувањето на живите суштества, со време, со цивилизацискиот развој, сè повеќе се оддалечуваме од реалното, материјалното, пренесувајќи се во сè посложена апстракција. Затоа понатаму ќе ги наведуваме главно примарните значења на глаголите, додека пак именските деривати ќе ги опишуваме целосно.

излез 1. ‘место, врата, премин итн. од каде што може да се излезе, предвидено за излегување’: *Паџниџиџе излеџоа на задниоџ излез*. 2. прен. ‘можност за решавање на одреден проблем, тешка ситуација итн.’: *Не џледам излез од сиџуацијаџа. Наџдов излез од нашиоџ џроблем. Излезоџ не е во беџаџеџо*. И најновото 3. (комп.) ‘отпечаток, резултати итн. добиени со компјутер’; придавката **излезен** ‘што се однесува на излез’: -*излезно решение*; -*излезна џочка*; -*излезна рана*; (комп.): -*излезен џорџ*; **излезноџ**

‘број на излезени гласачи на гласање, учество во гласање’: *Висока излезносѝ на избориѝе.*

Овде е место за одименските деривати: **безизлез** (книж., прен.) ‘ќорсокак’ *Сѝѝуацијаѝа е дојдена до драматично ниво на безизлез. Немаѝиѝја и безизлез.*; придавката **безизлезен** ‘што е без излез, без можност за успешно решение’: - *безизлезна сѝѝуација/ѝоложба*; - *безизлезни маки*; апстрактна именка **безизлезносѝ**.

Пре-лезе не постои, но имаме регресивна именка **ѝрелез** ‘незаградено место за поминување, види: прелаз’: *Го заѝѝвори ѝрелезоѝ на ниваѝа.* (според ДигР – дијалектен збор, кај ЗМ без квалификатор).

С-лезе 1. ‘дојде до место што се смета за пониско или се наоѓа подолу’: *Слезе ѝо скали. Слезе од ѝланина в ѝрад/всело.* 2. ‘се симне од превозно средство, воз, авион итн.; (транзитивна употреба) (за возач) ‘застане и дозволи некому да излезе од возило’: *Возачоѝ ја слезе женаѝа на сѝѝаницаѝа.* 3. ‘од седечка позиција на седло/самар се спушти со обете нозе на земја’: *Слезе од велосѝед/од коњ.*

На ред се глаголите со дупли префикси. Претходните префикси имаа конкретно, просторно значење: *в-*, *из-*, *с-*; преместувањето *од некаде* – *до некаде*, хоризонтално, вертикално, придржувајќи се до примарните семантички компоненти (преносното значење го оставаме засега настрана). Префиксите што следуваат сега, се додаваат до претходните со други цели: количествени, темпорални итн.

До-влезе ‘влезе до крај или целосно’: *Тој довлезе во двороѝ за да види од каде доаѓа ѝласоѝ.* (Секако, согласно со „алгоритмот“ следува несвршен глагол со суфиксот **-ува**).

До-излезе ‘излезе целосно, до крај, сите или сè’

До-слезе сепак не постои.

За-влезе 1. ‘почне да влегува’: *Тој завлезе во ѝесниѝе сокаци. Тие завлегоа во ѝрадоѝ.* 2. ‘навлезе подлабоко, повнатре во нешто’: *Нејзе ѝ беше сѝрав да завлезе во срединаѝа на рекаѝа.*; 3. (прен.) *Коѓа ќе завлезеш во занаетоѝ, ќе ѝѝ биде ѝолесно. Тој е до ѝуша завлезен во долгоѝиѝе. Таа завлезе во сеомаѝа ѝодина.*

За-излезе не е посведочен, но затоа постои **за-излегува** (особено за поголем број) ‘почне да излегува еден по еден’

За-слезе ‘почне да слегува’: *Заслеговме наголу ѝо ѝадинаѝа.* (несвршен пар *за-слеѓува*: *Тој заслеѓува ѝо скалиѝе.*)

На-влезе 1. ‘влезе подлабоко во некоја средина’: *Навлегоа во ѝусѝаѝа букова шума.* 2. ‘влезе во голем број, во големо количество’: *Во двороѝ навлегоа војници.* Преносните значења се зачестени поради специфичната природа на тие деривати: 3. ‘изврши голем дел од некоја работа, прошири

знаења': *Навлеѓовме во погдошовкиџе на конкурсой. Навлезе во сушџи-
наџа на џроблемой. 4. 'стигне до некоја возраст': Навлезе во длабока
сџаросџ/во џодина/во џриесейџаџа џодина (несвршен пар на-влеѓува)*

На-излезе (за множество) 'излезе многу, во голем број': *Наизлезе мноѓу
народ на џлошџадоџ. Наизлеѓоа џо џорџџџе да ја видаџ војскаџа.*
(несвршен пар: на-излеѓува)

На-слезе (за множество) 'слезе во голем број': *Мноѓу народ наслезе оо
селаџа во џрадоџ. Вечерџа наслеѓоа во колибиџе да ноќевааџ. (несвршен
на-слеѓува)*

По-влезе (џо-влеѓува) непосведочено

По-излезе 'излезе на кратко' (*џо-излеѓува* 'излегува повремено', засведо-
чен само кај ЗМ)

По-слезе 'слезе (уште) малку': *Таа џослезе џо скалиџе за да види кој
дошол. (џо-слеѓува непосведочен)*

Под-влезе непосведочен

Под-излезе 'излезе малку, донекаде': *Сџариоџ џодизлезе оо кукаџа, џро-
шеџа малку џо двороџ (ДигР) (несвршен под-излегува)*

Под-слезе непосведочен

Про-излезе (прен.) 1. а) 'се јави како резултат на/од нешто': *Мноѓу корисни
рабоџи ке џроизлезаџ оо оваа одлука. Се џроизлезе оо едно мало недо-
разбирање. б) 'се појави како заклучок врз основа на нешто/на некој факт':
Оо сеџо џоа џроизлезе дека сџџуацијаџа џешко ке се реши (ДигР), 2.
'води потекло, потекне од некого/нешто': Тој џроизлезе оо сџара џрауска
фамилија. Иницијаџиваџа џроизлеѓла оо нас. (несвршен пар џро-излеѓува:
Овој збор џроизлеѓува оо џрчкиоџ јазик.) Овој глагол се оддалечил од дру-
гите, ја загубил семантичката врска со примарните компоненти, исто како
полскиот глагол *znaleźć* (види го полскиот дел). Бидејќи дериватот
џроизлез 'потекло' има квалификатор: архаичен (ЗМ), тоа оддалечување
се остварило исто во далечното минато.*

Сега следува нешто многу егзотично и возбудливо за еден Полјак,
т. е. тројно префиксирање.

По-за-влезе 'завлезе малку повеќе (според ДигР): *Таа џозавлезе во рекаџа,
но брзинаџа ја носеше уолу. Коѓа ке џозавлезаџ во џеџџераџа, ке џи
сеџаџ сџџе убавини џџо џи има џџаму. Водаџа џозавлезе во џодрумоџ.*
Примерите се враќаат во реалниот простор, додека според ЗМ значењето
може да биде исто така преносно: 'завлезе подлабоко (во проблем, тема
итн.) (несвршен пар: џозавлеѓува (ЗМ), според ДигР исто така: џозавлезува)

Под-за-влезе (ЗМ) 'завлезе малку или за кратко' (несвршен: *џодзавлеѓува*)
(*По-заизлезе, По-заслезе, Под-заизлезе, Под-заслезе* непосведочени)

По-на-влезе (ДигР) 1. ‘навлезе уште малку, донекаде’: Почна да се сѝемнува коѓа ѓонавлезе во шумайѓа. 2. прен. ‘навлезе во работа, состојба, проблеми итн.’: Коѓа ѓонавлезе во работѓаѓа, се изѓледаше ѓолесно.; (ЗМ) ‘навлезе во прашање, област итн. (уште) малку’ (несвршен пар: ѓонавлеѓува).

(По-наизлезе, По-наслезе непосредчени)

Зачудува колку далеку е доведена „алгоритмизацијата“ при сериско создавање, наизменично, свршени и несвршени префиксирани и суфиксирани глаголи. Тоа може да се објасни само со обидот да се автоматизира таа зборообразувачка активност поради родените говорители на несродните несловенски јазици, за кои таква регуларна, предвидлива, еднозначна форма е од голема помош при комуницирање во многујазична средина.

Од примарните семантички компоненти глаголските деривати од коренот **lěz-* сигурно го зачуваа хоризонталното и вертикалното преместување. Најбитно е сепак тоа што ја загубија примарната компонента: бавно/тромаво... која беше најкарактеристична за овој корен и се префрлија во парадигмата на **jъ-, *jъd-, *chod-, *šъd-*, т. е. поточно, се употребуваат таму каде што во полскиот јазик функционираат глаголите *iść/chodzić* со префикси, на пр.: (св.) *wejść*, мин.време *wszedł/weszła*, идно време *wejdzie*, глаг. именка *wejście* – *влезе, влезол/влезел/-ла, ќе влезе, влез* (можеби било обратно, почнале да се употребуваат заедно со *иде/оги*, неутрални наспрема начинот на преместување, и затоа компонентата: бавно/тромаво... се загубила). Забележливо е дека два глагола со истите корени *ѓпроизлезе, ѓпроизлез* – *pochodzić, pochodzenie* (обата со исто значење ‘потекнува, потекло’) истовремено се оддалечија од другите глаголи, одамна ја загубија очигледната врска со нив, слично како полскиот глагол *znaleźć* (и *odnaleźć, wynałeźć*) и македонскиот глагол *најге* (и *ѓронајге*) – сè поради големата меѓусебна блискост на нивните семантички компоненти. Тоа семантичко зближување на два различни корени секако не е случајно.

За коренот *ja-, *jach-/*ěch-, *žd-

Следува прасловенскиот корен, каде што можеме да проследиме, што се случува кога од страна на сите фактори, т. е. од страна на структурата на општеството, на земјоделското стопанство, дури и геолошката структура на теренот итн., немало или имало поттик за неговиот раст. Исто толку важен е фактот дали јазикот се развива на голема територија неспречуван или пак треба да опстане во мултијазична, мултикултурна средина.

Во македонскиот јазик основните форми се: *java*, *jazdi*, *na-ezda* (**ezda*). Прасловенскиот глаголки интензив **jachati*/**ěchati* е дериват од примарниот **jati*/**ěti* со суфиксот *-*cha*-. Трага за постоењето на таков глагол е старо(црковно)словенскиот активен партицип за минато време *prějavъ* (од **prě-jati* со префиксот **prě*-). Во старополскиот јазик (XIV-XVI в.) се посведочени само формите за минато време: *jal*, *jala*, *jalo*, *jeli* (<**jać* или **jeć*). Токму од тој глагол деривирана е прасловенската форма на *n. actionis*: **jazda*/**žda* ‘јавање, патување со коњ’, образувана со суфиксот *-*zda* (според *Boгуś*).

Глаголот **žditi* е одименски дериват од праслов. **žda* > **žditi*. Примарните семантички компоненти се: човек + преместување + седејќи на коњ. Македонскиот јазик ги континуира прасловенските лексеми во нивното основно значење, со замена: -*ch*- > -*v*-, и со формата *ja*- (не *je*-, што кај јужните Словени е регуларно од секое *jě*-, *ě*-). Најстарата одглаголска именка во македонскиот јазик е зачувана само во префиксна форма: *naezda*. Интригира таа форма, архаична, со проширено примарно значење: ‘навлегување, упад на непријател/освојувач во/на некоја земја’: *Во з̄олемаѿѿа наезда на разни војски биле унишѿѿени мноз̄у кулѿѿурни сѿѿоменици*. (ДигР). Преовладуваат преносни употреби: ‘ненадејна појава на инсекти или други штетници; голема навала, инвазија од туристи итн.’ (ДигР, ЗМ): *Наезда на скакулци, на ѿолски з̄лувци. Наезда оѿ муви, комарци, лебарки; Наезда на ѿѿурисѿѿи, бефалци. Наезда оѿ ѿѿурисѿѿи*. Се појавила овде дополнителна семантичка компонента: напад врз некогo/нешто. Формата без префикс не е посведочена, како и глаголот *naezdi/na-jazdi* со соодветно значење ‘нападне некогo/нешто’. *Наезда* е потполно изолирана лексема во македонскиот јазик (можеби заемка: срп. *наезда, најездиѿи*).

Исто така посебна улога зазема глаголот *јазди* во речникот (ЗМ); доби квалификатор: поетски, (дури) архаичен: *Јазди* несв. ‘јава’: *Јазди на коњ.*, *Пред една чей̄а ѿој јаздеше на бел коњ. На убаво коњче јаздеше слабичок с̄шарец.*, со три негови префиксирани деривати и глаголска именка: *јаздење*.

До-јазди св. ‘пристигне со јаздење/со јавање, дојава’ (и секако несв.: *дојаздува*): *За ѿловина час дојаздија коњанициѿе* (ДигР).

Од-јазди св. ‘замине со јаздење, одјава’ (несв.: *одјаздува*): *Го бодна коњоѿи и одјазди налуѿено*.

По-јазди се св. ‘јазди малку/кратко или извесно време’

Нешто побогато е посведочен глаголот *јава* (**jachati*) и неговите деривати.

Јава ‘се преместува качен на коњ, седи на коњ и го води или патува на коњ, евент. магаре, маска итн’. Глаголот може да биде употребен интранзитивно: *Знаеш ли да јавааш? Цел ден јавав вчера*; – (со предлог) *Јаваа на арайскиѿе кони.*, како и транзитивно: *Само ѿој може да го јава овој коњ*. Можна е и фигуративна употреба во разговорниот јазик: ‘искористува, угнетува, држи некого во потчинета положба’: *Не давам да ме јавааѿи. Него сѿиѿе го јавааѿи*.

Пред сè има именски деривати. Глаголската регуларна именка *јавање* може да значи ‘коњички спорт’: *Тој многу ѿи сака с̄шрелањеѿо и јавањеѿо. Наѿиѿревар ѿо јавање. Косѿим за јавање*. Речниците бележат многу интересен збор: *Јаваница*, кој може да функционира како **1.** глаголска именка ‘јавање’ **2.** именка ‘коњ за јавање’: *Девеѿи коња кираѿиски, девеѿиѿи е јаваница*. **3.** прилог ‘јавајќи, со јавање’: *Дојдоа јаваница. Јаваница леѿна кон ѿрадоѿи*. Освен тоа што некои од неговите значења се застарени, тие докажуваат колку мала била и е неговата фреквенција, штом може да репрезентира толку различни позиции. *Јавач* (м. род), *јавачка* (ж. род) ‘лице што јава’ (особено коњ, но може и фигуративно, на пр. бранови): *Коњоѿи го оѿфрли јавачоѿи. Коњоѿи го ѿочувсѿвува бесоѿи на својоѿи јавач*. Неговиот придавски дериват: *јавачки* ‘наменет за јавач, што се однесува на јавач или јавање’: *Јавачки коњ. Јавачки с̄шорѿи. Јавачки камшик*. И на крајот *јавачка*, нареден застарен збор со значење ‘јавање’.

Глаголски, свршени, деривати со зачувана примарна семантика (т. е. преместување седејќи на коњ), модификувана со неколку префикси: *До-јава* **1.** ‘стигне некаде со јавање’: *Во меанаѿа дојаваа ѿројца на коњи*. **2.** (транзит.) ‘заврши со јавање, престане да јава’: *Ја дојава с̄шараѿа маска*. *Над-јава* (ЗМ) (транзит.) ‘јава подобро, побрзо или подалеку од некого’: *Ке ѿе надјавам, бидејќи сум ѿодобар*.

Од-јава ‘замине со јавање’: *Одјава во муѿри и ѿовеке не се враѿи*.

По-јава (ДигР) (транзит.) ‘јава малку или кратко време’: *Тој ѓо ѓојава коњчеѓо колку меракоѓ да му ѓомине.*

На-јава се ‘помине во јавање многу време, се задоволи со јавање, јава до заситување’: *Денес се најававме за сѓѓе времиња!*

Из-најава се (двојно префиксирање) ‘се најава многу, до заситување’: *Свадобариѓе се изнајаваа одѓјки ѓо невесѓа во друѓо село.*

Наредните деривати го исползуваат коренот од глаголот ***jachati** со префиксите **в-**, **на-** и перфективниот суфикс **-н-** со изменета семантика. Од првобитните семантички компоненти: преместување седејќи/качен на коњ, отстранета е првата компонента, т. е. преместување. Останува: качување на коњ (се разбира проширено и за други животни, а со време и за други објекти) – спротивно на симнување од коњ.

Глаголот **вјава** св. ‘се качи на коњ, седне на грбот на животно’ (на полски: *wsiąść na konia, dosiąść konia*, со коренот *sęd-*) се јавува како граница меѓу претходните и понатамошните деривати. Образуван е само со префиксот **в-**. Од него деривиран е **вјавне** св. со суфиксот **-н-**, со исто значење. Овде се вклучува, секако, македонскиот „алгоритам“: **вјавнува**. Сепак постои уште еден глагол: **јавне** исто свршен, деривиран со **-н-**, исто со значењето: **1.** ‘седне (на грбот) на коњ итн., се качи на коњ’: *Го јавна маѓарейо. Доаѓаше јавнаѓ на коњ.* **2.** (транзит.) ‘седне, качи некого на коњ итн., проширено за возило’ (на полски: *posadzić kogoś na koniu*, со коренот *sad-*): *Го јавна деѓеѓо на малоѓо коњче/на велосѓѓед. Јавне* освен со примарното, конкретно значење, се употребува преносно: **1.** ‘се качи, седне на нешто’ (ДигР): *Го јавна моѓоройѓ. Ке ѓо јавнам возоѓи и доаѓам. Уѓѓѓе не ѓо јавнал ѓроноѓи; посведочени се прен. шеговити употреби (ЗМ): Јавни ја количкаѓа. ‘земи, однеси ја количката’; Јавни ѓо ѓубреѓо. ‘земи, истури го ѓубрето’ **2.** ‘нешто притисне некого, предизвика мака кај некого’ (ДигР): *Ме јавнала ѓреска. Го јавнале лоѓи снѓѓѓа. **3.** ‘некој потчини некого’: *Меки бевме, заѓоа не јавнаа* (и секако несв. **јавнува**).**

Има уште еден дериват, овој пат префиксиран всушност со истото значење: **На-јавне** св. ‘се качи (на грбот) на коњ итн.’: *Ги најавнаа мулињаѓа и ѓрѓнаа в ѓрад, на ѓазар.* Употребен преносно значи: (за грижи, несреќи, итн.) ‘притисне, обземе’: *Сѓрав ми ја најавна дуѓаѓа. Не најавнаа ѓолеми несреќи. Го најавнале ѓѓешки ѓрижи. Лоѓи снѓѓѓа ѓо најавнале. Ме најавнале ѓодинѓѓе* (секако има и: **Најавнува**). (ДигР) бележи уште реципрочно: **Најавне се** ‘се налегне едно врз друго’.

На тој начин имаме **4** свршени глаголи, различни по форма, иако од иста основа, и со исто значење, со нивните несвршени деривати:

Резимирајќи: скроман репертоар на префикси, значителен дел зборови/ форми квалификувани како застарени, архаични, поетски, и онака оскудни по број – едните се употребувани во повеќе различни синтаксички функции, а другите обратно – 4 различни деривати од глаголот *јава* со исто значење. Сето тоа докажува дека тој корен не се фатил на македонската почва, а јавањето не било омилена активност на нејзините жители. Иако современите фигуративни примени сведочат дека неговата судбина не е уште решена и пресудена.

Во полскиот јазик е обратно. Коренот **ja-* (со дериватите **jacha-*, **jazdi-*) направил вистинска кариера, поради многу важната улога на коњот во полската историја, култура, земјоделство, општество итн., општо – цивилизацијата¹.

Појдовниот праслов. **jati*, **jadŏ/*ėti*, **ědŏ* во старополскиот јазик е посведочен само со формите на минато време: *jal, jala, jalo, jeli* (XIV в. – XVI в.). Инаку формите за сегашно време во полскиот јазик се континуација токму на тој глагол: *jadę*.

Глаголот *jechać, jadę* (посведочен од XIV в., исто како *jachać*), го континуира прасловенскиот **jachati /*ěchati*, деривиран со суфиксот **-cha-* од **jati/*ėti*.

Jazda е архаичен *n. actionis*, именски дериват од **jati/ėti* добиен со суфиксот *-zda*, а од него е деривиран глаголот *jeździć* (наместо *jaździć*).

¹ Кој ја знае полската книжевност, ги гледал полските филмови, уметнички слики итн., тој памети дека за многуте мажи (и жени) коњот не бил/е само животно, туку другар од војска, борба, работа или од забава, игра, спорт. Има сликари уметници кои сликале само коњи, како и книги и филмови каде што главните јунаци се токму коњите. Имаше, има и денес ергели каде што се одгледуваат расни (разни, но пред сè арапски) коњи. Една ергела трае веќе над 100 години непрекинато (покрај бурната историја: туѓо владеење, многу востанија и неколку војни). Ги редам сите тие податоци, за да биде јасно дека каде што бил Полјакот, покрај него бил и коњот.

Формите од *jachać* и *jaździć* се заборавени (зачувани само во народните говори), додека формата *jeźda* траела низ целиот XVI в. според *jeździć*.

Основните примарни семантички компоненти се: ориентирано преместување на човек + седнат на коњ/ човек + го води коњот + седнат на него + се преместува. Проширувањата и модификациите, на пр. други животни како транспортно средство, не ја бришат основната семантика.

Почнуваме од несвршениот глагол *jechać* (посведочен во SSt од XIV в.): денеска значи ‘човек се преместува со средство за локомоција, се упатува, патува некаде’. Тоа првобитно средство бил / е коњ, затоа во старополскиот јазик, со префиксите, глаголот значи исто така ‘коњаникот напаѓа, завојува некого, врши наезда’. Бидејќи тоа средство долго време, очигледно, непрестајно и исклучиво, бил коњ, кога почнуваат да се појавуваат други превозни средства кои се продукти на човечкиот ум и раце/труд, глаголот кој дотогаш значел само јавање на коњ, оттогаш ќе значи: преместување, патување со помош на секакво, покрај коњ, средство, од коњска селска кола, преку разни запрежни возила, до секакви современи технички средства за транспорт. Од појдовното: *Jechać wierzchem* (Instr во смисла ‘на коњ одозгора’; *koń pod wierzch* ‘коњ за јавање’)/*konno* (прилог)/*na koniu* (на + Loc) (аналогно и: *na psie* ‘куче’/ *kucyku* ‘пони’/ *ośle* ‘магаре’/ *mule* ‘маска’/ *wielbłądzie* ‘камила’/ *śloniu* итн.) продолжуваме: *Jechać* (Instr) *furą/wozem* итн.; *karetą, dyliżansiem, dorożką* (‘пајтон’) итн.; *samochodem/autem/limuzyną* итн.; *pociągiem* (‘воз’/ *autobusem/motocyklem/skuterem/rowerem* (‘велосипед’) итн.; *czołgiem* (‘тенк’) итн. Правиме една интересна семантичка и синтаксичка разлика; ако средството за преместување е мал предмет и служи за забава, разонада, спорт и сл., се употребува друга синтаксичка шема: *Jechać* (на + Loc) *na nartach/na łyżwach/rolkach/wrotkach/na hulajnodze* (‘тротинет’)/ (и: *na psie* (‘куче’)/ *na kucyku* (‘пони’)) итн. Следуваат уште други нијанси:

1. ако се преместуваме, патуваме некаде зиме со санка, ќе кажеме: *jechać* (Instr) *saniami* (*sanie* ‘возило’), но ако се забавуваме, играме, ќе кажеме: *jechać/jeździć* (на + Loc) *na sankach* (*sanki* ‘направа за забава или спорт’) **2.** ако на работа одиме со велосипед итн.: *Jechać/jeździć* (Instr) *rowerem do pracy*.; ако се возиме за забава / детето се игра возејќи детски велосипед: *Jechać/jeździć*(на + Loc) *na rowerze/na rowerku po parku*. (Се разбира не е тоа (т. е. 2.) строг закон, туку тенденција.) **3.** ако кажеме: *Jechać na aucie/na pociągu/na autobusie*, тоа ќе значи дека патуваме седејќи одозгора, на покривот; нормално се патува (в + Loc) *w aucie/w pociągu/w autobusie*.

Глаголот *jechać* ги опфаќа сите ситуации, кога патуваме со помош на секакво средство за транспорт, живо и неживо. Досега стануваше збор за преместување по копно. Може меѓутоа да се каже: *Jutro jadę do Paryża*.

(= утре одам за Париз). Тоа може да значи секакво превозно средство, исто така авион; *Jutro jadę do Ameryki* – станува збор за авион или брод. За разлика од македонскиот јазик, прецизирајќи ја ситуацијата, мора да се каже: *Lecę samolotem/ w samolocie...* (‘авион’) или: *Płynę statkiem/na statku...* (‘брод’). **Jechać** опфаќа секакво преместување со помош на транспортно средство по копно и во посебни ситуации – но чести – во воздух и во вода.²

Примарните семантички компоненти се модификуваат. **Jechać** сега ги содржи компонентите: човек + се наоѓа на/во превозно средство + го управува тој или некој друг човек + се преместува *ог-го*. Дополнително имаме работа со персонификација на тие средства и тогаш компонентата *човек* иако е присутна – не се појавува. Иако располагаме со посведочени записи од XIV в., не знаеме кога таа персонификација се појавила.³

Jechać како секој глагол за ориентирано преместување се поврзува со (скоро) сите префикси, кои соодветно го модификуваат појдовното значење: *Do-, Na-, Nad-, [O-], Ob-, Od-, Po-, Pod-, Prze- (się), Przy-, Roz- (się), U-, W-, Wy-, Z- (się), Za-, [Wz-]*. Преместувањето секако може да се одвива хоризонтално и вертикално (со варијанта: накосо). Некои од префиксите ги изразуваат тие просторни нијанси. Денеска во речниците (Bańko) ќе ги најдеме следните значења на **jechać**: **1.** (наследено, модификувано) ‘се преместува хоризонтално/вертикално со помош на живо суштество (коњ итн.), на превозно средство (запрежно и механичко, електрично итн.), на некоја направа која ја користи силата на човечките мускули (велосипед, тротинет, скии, лизгалки итн.), главно хоризонтално, но и вертикално (лифт, ски-лифт, скии, санка итн.) **2.** (освен коњ итн.) ‘персонифицирано превозно средство се преместува во определена насока/ ориентирано’. Наредните значења, преносни, спаѓаат во неформален, разговорен, понизок стил и звучат омаловажувачки, понекогаш навредливо: **3.** *Jedzie czymś od kogoś/gdzieś* ‘неубаво, одвратно мириса, смрди’: *Zawsze jedzie u nich rybami/kapustą. Ależ jedzie od niego wódką! Najadł się cebuli, aż od niego jechało.* **4.** *Ktoś jedzie na kogoś/na coś* ‘критикува некого/нешто, обично навредливо’: *Wszyscy jadą na tę dziewczynę/gazetę/..., nikt nie wystąpił w jej*

² Во македонскиот јазик ваква сеопфатна функција врши глаголот *огу*, види за тоа посебно поглавје.

³ Западната католичка Европа се служела со латинскиот јазик во науките, религијата, книжевноста, на универзитетите во меѓународното комуницирање. Во разни земји во развојно време месните, национални јазици почнале да се пробиваат во пишаните текстови, прво како глоси, потоа како полни реченици и текстови. Првата полна реченица на полски јазик е посведочена во XIII в. (1270 г.).

obronie. 5. *Ktoś jedzie na czymś* ‘некој профитира, искористува нешто, што често е постигнато порано од некој друг’: *Cały czas jechałem na stypendiach i drobnych zarobkach z korepetycji. Jest to temat perspektywiczny i można na nim jechać aż do emerytury. Cały czas jedzie na nazwisku ojca.* 6. *Uczeń/student/... jedzie na niskich ocenach.* ‘кога ученик стално добива слаби оценки’: *W szkole jedzie na samych dwójkach, byle tylko przejść do następnej klasy.* 7. *Jedziemy!* ‘некој вели така, кога сака некој друг да го следи, да континуираат заедно нешто, да му се придружи во некоја активност’: *Żle zaczęliśmy/źle się nagrało/... Jedziemy jeszcze raz od początku.; No, to jedziemy dalej, na czym to stanęliśmy?*

Разг. изрази: ~ *Jechał go/ją/... pies!* – ‘ич не ме интересира што тој/таа/... прави, нека оди по фаволите’ ~ *Jechać do rygi* – ‘повраќа’ (игра на зборови: Ryga е град во Летонија, *rzygać* ‘повраќа’ на полски; изразот еуфемистички го заменува глаголот).

Глаголот *jechać* воопшто не учествува во именската деривација. Во колоквијалниот јазик, дури сленг, функционира односно живее свој живот придавката *zjechany* ‘крајно исцрпен, нервозно исцрпен, докрајчен од замор’: *Ale jestem zjechany!* (текст од песна на една рок-капела: ... *zjechany, jadę, zmęczony, zjechany, zmęczony, zjechany...*); истовремено тој функционира во разговорниот технички сленг/говор: - *zjechany lepek śruby na maksa*, - *zjechany gwint nakrętki*, – *zjechany gwint w śrubie* ‘уништен, дотраен винт, главче од шраф’. Инаку, *zjechany* формално е партицип од префиксираниот глагол *z-jechać*.

Додека *jechać* (несв.) означува еднократно преместување, *jeździć* (несв.) изразува повторливо, многукратно, регуларно/повремено преместување/патување. *Jeździć* е посведочен од XIV в., а пак *na-jeździć* од XVI в. (како и другите префикси во старополскиот период) со значење: ‘напаѓа, навлегува вооружено, врши наезда’.

Jeździć денес се поврзува со следните префикси: *Na- się, Ob-, Po-, Prze-, Roz-, U-, Wy-(się), Z-, Za-*. Се гледа дека не сите префикси се во употреба.

Jeździć 1. (човек) ‘се преместува со нешто/на нешто, јава, се вози’: *Często jeżdżę latem na koniu/konno, na rowerze, a zimą na nartach i łyżwach. Nie jeżdżę windą, bo mam klaustrofobię.* 2. (човек) ‘патува некаде’: *Co roku jeździmy na urlop nad Bałtyk. Teraz często/stale jeżdżę/jeździ za granicę/ w delegację.* 3. (возило, направа итн) ‘се преместува, држи курс по некој пат/ траса, сообраќа’: *Tą ulicą nie jeździ tramwaj/trolejbus/autobus. Dlaczego winda nie jeździ? Autobus jeździ codziennie tą samą trasą.* Наредните значења се преносни, а стилот главно разговорен. 4. ‘некој поминува со нешто по нешто’: *Jeździł patykiem/palcem po mapie. Jeżdżę piórem/ołówkiem po papierze, ale myślami jestem gdzie indziej.* 5. ‘нешто се лизга по нешто, иако не треба’:

Moje buty jeżdżą po śliskiej podłodze/oblodzonej drodze. Ten dywanik jeździ po podłodze, w końcu ktoś się na nim poślizgnie. **6.** (со неодобрување) ‘некој неког омоловажува, унижува’: *On tyle dla ciebie zrobił, a ty tak po nim jeździsz!*; разг. изрази: ~ *jeździć komuś po głowie* ‘некој потчинува неког на себеси’; ~ *jeździć na kimś/po kimś jak po/na łysej kobyle* ‘некој понижува неког, го третира омоловажувачки, лошо’; ~ *jeździć po kimś jak po burej suce* ‘исто значење’; на крајот пословицата: *Łaska pańska na pstrym koniu jeździ.* ‘благодатноста на лицето, од кое некој или нешто зависи, е променлива/каприциозна’.

Деривати од *jeździć*: - *jeździec* (човек) ‘јава на коњ рекреативно или се занимава со/тренира јавачки спорт’: *Widać zbliżających się jeźdźców* (во минатото тоа беше коњаник, витез, рицар итн.). *Jeździec popisujący się akrobatyczną jazdą na koniu to wolyżer. Jeździec na koniu to dżokej albo konny, zaś jeździec kobieta to amazonka*; оттука придавката: - *jeździecki* ‘јавачки’: *sport/klub jeździecki*; *Jak wybrać dyscyplinę jeździecką dla dziecka?*; апстр. именка: - *jeździectwo a* ‘јавање на коњ рекреативно’: *Jego hobby to jeździectwo*; **б**) (спорт. термин) ‘ги опфаќа сите спортски коњски дисциплини со спортско возење запрежни коли заклучно’: *Jeździectwo ma aż 7 różnorodnych konkurencji*; именка: *jeźdnia* ‘коловоз, по кој се преместуваат возила (со луѓе во/на нив)’: *Jeźdnią jechali motocykliści/ kolarze/ rowerzyści. Jeźdnią jedzie sznur samochodów*; изрази: – *dwupasmowa jeźdnia (jednopasmowa, jednokierunkowa, asfaltowa,...)*; придавка: - *jezdny* ‘што има врска со преместување на возила, на пр. го овозможува/спречува, има одредено влијание’: *Kierowcy nie liczą się często ze zmianą warunków jezdnych w zimie. Kosz zmienia warunki jezdne motocykla.* Во старополскиот период *jezdny* (истор. арх.) функционираше како именка: **1.** ‘војник кој служи во коњаница, во коњички одред на војска. **2.** ‘војник кој јаважки, води запрежна кола или топ’. (Види понатаму посовремени префиксирани форми: *przejezdny* и *przyjezdny*). И на крајот еден современ израз во колоквијален стил, доказ дека јазикот не стагнира, не заостанува, туку држи чекор со сегашницата: ~ *pozycja na jeźdźca* ‘позиција при полов однос’: *Mówi, że najbardziej jej odpowiada pozycja na jeźdźca.*

Jeździć останува на страна, но токму од него, поточно од неговите префиксни деривати имаме долга серија одглаголски именки. Една од нив (од *na-jeździć*): *na-jazd*, има паралела во македонскиот јазик: *наезда*, иако во арх. форма. Покрај неа постојат: *do-jazd, ob-jazd, od-jazd, po-jazd, pod-jazd, prze-jazd, przy-jazd* (XV в. ‘пристигнување’), *roz-jazd, w-jazd, wy-jazd, z-jazd, za-jazd*. Ги претставуваме токму тие именки.

Dojazd 1. ‘пристап/приод за превозно средство’: *Szeroka droga zapewnia dobry dojazd do wsi.* **2.** ‘пат по кој се стигнува негде’: *Dojazd do*

centrum jest zablokowany.; одименска придавка *dojazdowy*: - *trudności dojazdowe*; - *droga dojazdowa*.

Najazd 1. (посебно во минатото) ‘нагло втурнување на непријателската војска на туѓа територија’: *Najazd Tatarów na ziemie polskie. Najazd na Polskę zaczął się 1. września 1939 roku.* **2.** (разг., понекогаш шеговито) ‘неочекувано пристигнување на голема и/или непожелна група луѓе’: *Przeżywamy istny najazd gości/dziennikarzy/turystów* **3. а)** (спорт. сврзан пред сè со скијачки скокови) ‘спуштање за постигнување соодветна брзина пред извршување скок, еволуција итн.’: *Skok zaczynamy od najazdu, czyli nabrania odpowiedniej prędkości w odpowiedniej postawie.* **б)** (спорт. сленг) ‘горниот дел на скијачка скокалница’. **4.** (филм. сленг) ‘брзо доближување на камера до филмувани објекти’; именка *najeżdźca* (книж.) (*coll /sing. tantum*) ‘туѓа војска, друг народ, што напаѓа нечија земја и зазема нејзина територија’: *Walczył z niemieckim najeżdźcą. Tubylcy najczęściej asymilowali się, przyjmując język najeżdźców.*; одименска придавка *najeżdźczy* (книж.) ‘инвазиски’: *Jak każda najeżdźca armia pełni są butnej wiary w swoją potęgę. Wojna najeżdźca nie ma nic wspólnego z interesami narodu.*

Objazd 1. ‘обиколување’ *Naprawiano drogę i trzeba było robić objazd.*; одименска придавка *objazdowy*: - *trasa objazdowa: Samochody kierowane są na trasę objazdową* **2.** ‘обиколен привремен пат поради некоја препрека’: *Była kraksa/był wypadek i musieliśmy jechać objazdem.* **3.** ‘посетување на различни, наредни места на траса/ терен’: *Teatr ruszył/wystawa ruszyła w objazd. Robimy objazd zamków na szlaku Orlich Gniazd. Zaplanowaliśmy objazd naszych placówek w terenie.*; одименска придавка *objazdowy*: - *cyrk objazdowy/wystawa objazdowa/ kino objazdowe.*

Odjazd 1. а) ‘заминување на лице/возило од некаде’: *Do odjazdu pociągu / autobusu... została jeszcze godzina. Zobaczmy się przed odjazdem?*; одименска придавка *odjazdowy*: *Autobusy podjeżdżały na przystanek odjazdowy* **б).** (разг.) ‘наредба за тргнување (на пр. на воз/...; сигнал на дозвола за тргнување на воз итн.)’: *Konduktor krzyknął: - Odjazd!*

Во колоквијалниот јазик, сленг, особено во последно време, се појави ново значење на дериватите со префиксот **od-**. (*Od-jechać* покрај значењето ‘замине’, може да значи: ‘падне во занес/екстаза/транс итн. под влијание, пред сè на дрога итн.’: *Odjechał po amfetaminie/amfie totalnie. Odjechałem bez dopalaczy i miałem dobry humor cały dzień.* Основните компоненти се присутни, само во менталниот свет; човек се преместува од реалноста во нереалноста со помош на „превозно средство“ – дрога, итн.) **2. odjazd** може да значи **а)** ‘состојба на занес/транс/екстаза, предизвикана со дроги, алкохол итн.: *On znowu miał odjazd. Można tu znaleźć ludzi mających narkotyczne odjazdy;* оттаму **б)** ‘нешто необично, возбудливо,

супер, екстра': *Ale impreza/impra! Laski* (= женски), *dragi, alkohol. Pełny odjazd!* Одименска придавка **odjazdowy** 'фантастичен, супер, екстра итн.': *Idę na odjazdową imprezę. Mam odjazdową dziewczynę/laskę. Ale odjazdowa impreza/laska!* Сè може да биде *odjazdowe*: филм, облека, атмосфера: *Zapewniamy odjazdową atmosferę.* – место: *Opisz najbardziej odjazdowe miejsce, gdzie byłeś. Kafejki pod parasolami, odjazdowa plaża i morze, nic więcej mi nie trzeba do szczęścia.*; предлог **odjazdowo** 'екстра, супер, шокантно итн.': *Na tym koncercie było odjazdowo. Masz odjazdowo urządzone mieszkanie. Przyjedź do nas, tutaj jest odjazdowo!* Ќе наидуваме на сè повеќе слични примери. Сегашниот човек сè подлабоко навлегува во менталниот свет, користејќи ги старите шеми, адаптирајќи ги за сè поапстрактни релации, кои го окружуваат во неговата средина, во надворешниот свет. Старото, по извесни промени, по реорганизација, го континуира новото. Се менува општествената средина, се менува и јазикот.

Podjazd 1. 'пат за возила, кој стигнува непосредно до зграда; заштитен одозгора, а отворен однадвор дел на зграда, каде што може да застане возило': *Taksówkarz stanął/zawrócił na podjeździe.* **2. а)** 'јавање /возење нагорно (накосо)': *Kolarze zmęczeni byli tym podjazdem.* **б)** 'дел од патот кој води нагоре (накосо)': *Pod tę górę jest stromy podjazd.* **3. а)** (значење повеќе историско, но употребувано) начин на борба, обично со појак противник, нагло напаѓање од скривалиште и нагло повлекување', оттука одименската придавка **podjazdowy**: - *wojna podjazdowa*; **б)** (арх. воено) 'мала воена единица, обично коњичка, за разузнавање и кратки ненадејни напади'; **4.** (прен.) (во мн.) 'подмолно дејствување со цел некому да се причини штета; интриги, сплетки': *Zrób coś, żeby skończyły się już te intrygi i podjazdy.*, одименска придавка **podjazdowy** 'подмолен, интригантски': *Zaczęły się te podjazdowe akcje w stosunku do Adama, żeby wyeliminować go z projektu/wyjazdu/redakcji.*

Pojazd – оваа именка направи најголема кариера, бидејќи репрезентира секакво транспортно, превозно средство: 'направа за транспорт на луѓе, животни и стока во разни средини: во вода, воздух, по копно, во космос, се преместува по патишта, на шини и по орбити; на тркала, гасеници, плазови итн. Тие што се преместуваат во вода, воздух и космос се нарекуваат 'брод': – *statek wodny/powietrzny/kosmiczny* – покрај *pojazd*; ред е да ја додадеме и веќе архаичната одименска придавка **pojazdowy**: – *koń pojazdowy* 'коњ кој влече запрежно возило', т. е. *pojazd konny* 'возило влечено од коњ'.⁴

⁴ Патем кажано, *Википедија* бележи кон 60 називи на запрежните возила, повеќето од нив низ вековите познати и употребувани во Полска.

Przejazd 1. ‘преминување некој пат со возило или на коњ’: *Wybraliśmy wspólny przejazd mikrobusem* **2.** ‘место, каде што може да се премине некој пат, посебно колосек’: *Przejazd kolejowy jest zamknięty*. **3.** ‘дозвола за премин’: *Tutaj pierwszeństwo przejazdu ma miejski autobus/tramwaj*; одименска придавка **przejazdowy**: – *dróżnik przejazdowy*; – *bilet 10 - przejazdowy*; покрај неа има и одглаголска придавка **przejedny 1.** ‘погоден за преминување’: *Przejedny jest już nowy most na Wiśle*. **2.** (човек) ‘гостин, турист кој некаде се појавува само попатно, на минување’: *Czy zatrzymał się u nas jakiś przejedny?*; сликата ја надополнува апстрактната именка **przejedność**: *dobra przejedność dróg*.

Przyjazd ‘пристигнување некаде’: *Minęło kilka dni od naszego przyjazdu. Przyjazdy i odjazdy pociągów*; одглаголска придавка **przyjedny** ‘гостин, турист кој некаде се појави за престој’.

Rozjazd 1. а) ‘место каде што се разделуваат патиштата за возила’: *Bezkolizyjny rozjazd usprawnił ruch drogowy/kolowy*. **б)** ‘место, конструкција на шини, која овозможува воз/трамвај итн. да премине на друг колосек’: *Rozjazd kolejowy/tramwajowy*; **2.** (само во мн.) (книж.) ‘перманентни, постојани заминувања, патувања’: *Ojciec ciągle był w rozjazdach. Co to za życie, ciągle w rozjazdach.*; практично израз ~ *ktoś jest w rozjazdach*, ако постојано некаде патува.

Ujazd (арх., истор.) ‘еден од елементите на средновековното полско право’, денес посведочен само во ономастиката: *Ujazd, Ujazdów, Ujazdowski*. Меѓутоа глаголите со тој префикс се многу активни.

Wjazd ‘влегување и влез некаде со коњ/возило’: *Wjazd pociągu na stację. Wjazd do garażu*; ‘качување нагоре со лифт итн.’ *Wjazd na 10-te piętro. Wjazd na szczyt Kasprowego Wierchu/na Kasprowy Wierch.*; одименска придавка **wjazdowy**: – *brama wjazdowa* ‘порта, дел од ограда низ која влегува возило итн.’; – *wiza wjazdowa*; – *opłata wjazdowa* ‘влезна такса’.

Wyjazd 1. ‘излегување, заминување од некаде со возило итн, патување, екскурзија’: *Częste wyjazdy rodziców były traumą mojego dzieciństwa. W maju planuję wyjazd do Włoch. Szukam towarzystwa na wspólny wyjazd. Wyjazdy za miasto*. **2.** ‘место низ кое се излегува од некаде со возило итн.’: *Ktoś zablokował autem wyjazd z parkingu.*; одим. придавка **wyjazdowy**: – *droga wyjazdowa*; – *mecze wyjazdowe drużyny*; – *wiza wyjazdowa*; израз (за театар, спорт., музички тим итн.) ~ *grać na wyjeździe* ‘игра/свири/настапува надвор од своето постојано место на престој’; израз (разг. груб) *Wyjazd (mi) stąd!* ‘марш оттука, губи се, да не те гледам’.

Zajazd 1. (арх., истор.) ‘стар благороднички обичај: самоволна егзекуција на судска пресуда од страна на самиот заинтересиран, оштетен, во старополското правосудство толерирана, особено кога виновникот се

оддолжува со реализација на пресудата’: *zajazd szlachecki*; **2.** (исто старо, но актуелно и денес) ‘крчма, гостилница итн., денес мал хотел/мотел со ресторан покрај прометен автопат, за патници’ (покрај зборовите: *hotel, motel*, но бидејќи постои голема слабост, сентимент кон традицијата, стариот збор се шири); придавка *zajezdny*: – *dom zajezdny*, – *izba zajezdna* (арх.) ‘место каде што може да се пренокува’.

Zajezdnia (потполно современо значење) ‘место каде што стојат трамваи/тролејбуси/автобуси и други возила на градски транспорт, кога не се на траса’: *Zajezdnia tramwajowa. Po pracy autobusu zjeżdżają do zajezdni.*

Zjazd (има многу разновидни значења, иако е нагласено вертикалното преместување надолу) **1. а)** ‘спуштање одозгора надолу со лифт, ски-лифт, јаже, кола итн.: *Zjazd po linie. Zjazd do kopalni trwał krótko. Podczas zjazdu z górki zawiodły hamulce*; **б)** ‘спуштање со скии/санки итн. низ падини, за рекреација или спортски – тогаш е спортска дисциплина’: *Zjazd na nartach/na sankach*; деривати од **1. б)**: одименска придавка **zjazdowy I.** (спорт.) ‘сврзан со спуштање со скии итн.’: – *zjazdowy sport*; – *narciarstwo zjazdowe: Narciarstwo zjazdowe nazywane jest b. często narciarstwem alpejskim*; – *konkurencje zjazdowe*; – *trasy zjazdowe*; – *narty zjazdowe*; – *buty zjazdowe*; именка **zjazdowiec** (спорт.) ‘скијач кој се натпреварува во спуштање со скии’: *On startuje w zjazdach. Jest zjazdowcem, a jego kolega biega na nartach. Nie wystarczy być dobrym zjazdowcem, ale także biegaczem*; именка **zjazdówki** (мн.) (спорт.) (разг.) ‘скии наменети специјално за спус’: *Oprócz zjazdówek tam w domu biegówki, do treningów. Biegówki kontra zjazdówki – co lepsze?* **в)** ‘фрагмент од патот по кој некој се спушта надолу’: *Zjazd okazał się bardzo stromy/niebezpieczny/lagodny*; **2.** (хоризонтално) **а)** ‘скршнување од главниот пат, траса’: *Zjazd tramwaju do zajezdni z powodu awarii*; **б)** ‘пат по кој може да се скршне од главната траса’: *Tutaj gdzieś jest zjazd z autostrady/z drogi głównej*. **3. а)** ‘собир на многу лица поради одредена прилика, на пр. на членови на некоја организација, договорена организирана средба’: *zjazd weteranów/ absolwentów/ kardiochirurgów*; одименска придавка **zjazdowy II.** ‘сврзан со собир/ средба’: – *opłata zjazdowa*; – *sala zjazdowa*; – *sobota/... zjazdowa* ‘ден на собир, на пр. сабота’; – *dokumenty zjazdowe*; – *prezentacje zjazdowe...*; **б)** тоа може да биде ‘неорганизирано, случајно пристигнување на повеќе лица на едно место’: *Zapowiada się znaczny zjazd gości/turystów/letników...*; **4.** (разг., сленг) ‘симптоми по примање на амфетамин итн.’: *Jak wygląda zjazd po amfie? Moje zjazdy są okropne.*

Именските деривати од префиксираните глаголи образувани од **jeździć** ни даваат делумна слика на можностите на тие глаголи. Тие именки не ги исцрпуваат, бидејќи префиксираните глаголи имаат многу повеќе

значења кои не се појавуваат кај именките. Освен конкретни, просторни значења, повеќето од нив се преносни, нè пренесуваат во светот на менталните, апстрактните релации. Дополнително, често му припаѓаат на разговорниот стил, сленг, квалификувани се како неучтивни, навредливи, вулгарни. Слично е со многу идиоматски изрази.

Ред е да го надополниме прегледот со значењата на *jazda*. Во полскиот јазик таа именка има повеќе значења.

Jazda (посведочен од XV в.) **1. а)** ‘преместување (на човек) по копно, со помош на коњ, возило итн., но НЕ пешки/поинаку од пешки’: *Jazda autobusem, pociągami nie trwała długo. Lubię jazdę rowerem/ na łyżwach*; (спорт.) *Trenuję jazdę figurową na lodzie*; (вертикално) *Jazda windą może być niebezpieczna; Jazda na hulajnodze / rolkach / deskorolce / wrotkach to ulubione zajęcia dzieci*; **б)** ‘преместување на возило, направа итн.’: *Po godzinnej jeździe pociąg/autokar zatrzymał się. Po krótkiej jeździe winda/kolejka górską zatrzymała się wśród dziwnych zgrzytów*. Неколку типични изрази: – *jazda konna/wierzchem* ‘начин на преместување на коњ’; – *kawalerska jazda* (на пр. *samochodem*) ‘преместување (на пр. со кола) со смелост, фантазија итн.’; – *prawo jazdy* ‘возачка дозвола’; – *wyższa szkoła jazdy* (прен.) ‘повисок, понапреднат степен во учење, обука, знаење итн.’ **2.** ‘коњаница, коњички одреди на војска, посебно дамнешна’ (синоними: *konnica, kawaleria*); – *jazda lekka/ciężka/pancerna* (зависно од видот на вооружување, на пр. без/со оклоп итн.): *Pierwsza ruszyła do walki lekka jazda. Jazda z księciem na czele ruszyła w drogę*. **3.** (извик, разг., бесцеремонијален, неучтив, често груб) **а)** ‘поттик, порака, почесто категорична наредба за брзо исполнување/започнување на некоја активност’: *No, jazda! Bierz się do roboty; Jazda za mną!* (= ајде по мене) *Złap się wreszcie za łopate; Jazda, myć ręce!* – *zakrzętnęła się matka Janka*. (SPP 3) **б)** (грубо бркање од некаде) *No, jazda, już cię nie ma!*; *Jazda stąd!* – *wrzasnął majster; Jazda do domu, ale już! Jak się nie chcą podporządkować, to jazda z plaży/na prywatną plażę!* (Internet)

Во последно време во разговорниот јазик, се појавија неколку нови примени на тој збор: **4.** (прен.) ‘извик, израз на изненадување, зачуденост’: *Ale jazda! Aż mózg staje! Patrz! Na...ny ksiądz/policjant na rowerze!* – *Ale jazda!* (Internet) **5.** (младин. сленг) **а)** ‘впечатоти по дроги, состојба по алкохол, дроги итн.’ (слично на *odjazd 2.*): *Ale jazda, wszystkim nam odwalilo! Ale mam jazdę! Ja p ... , jak ja dojadę do domu!?* **б)** ‘нешто интензивно, екстремно; тешка, нервозна ситуација’: *Ale mieliśmy ostatnio jazdę w robocie/na budowie/..., nie uwierzysz! Stary mi wczoraj ostrą jazdę zrobił, jak wróciłem*. **в)** (често во мн.) ‘некој нешто си вообрази, некому нешто се причини’: *Daj spokój, on ma ostatnio jakieś jazdy*. Релативно новиот израз: ~

jazda bez trzymanki има веќе своја историја. Разговорниот збор *trzymanka* од глаголот *trzymać* се појавува само во тој израз којшто буквално, реално значи возење со на пр. кола без држење волан, и се употребува како придавка *bez trzymanki*: *Przejechał na rowerze 300 m bez trzymanki. Jazda bez trzymanki nie jest łatwa*. Меѓутоа изразот еволуира од реалното разговорно значење до различни преносни разговорни значења: **1.** (во ученички говор) ‘тежок тест или проверка’ **2.** ‘тешка, опасна, ризична постапка, акција’: *Po dramatycznym locie przez Hindukusz, przypominającym jazdę... bez trzymanki, w końcu zostawiliśmy za sobą ...gory* (Интернет). **3.** (сè попопуларно) ‘секс без заштита, без било каква контрацепција’: *Liczy się jazda bez trzymanki, szalone love story na najwyższych obrotach*. Има и други нови зборови, изрази (од *jazda*). Создавањето на нови зборови, изрази, нови значења на старите зборови и изрази е перманентен процес. Може да го следиме, да го запишуваме, ама тој секогаш ќе биде пред нас. Разговорниот јазик, сленгот е побрз.

Во старополскиот јазик имало уште еден глагол: **jeździć** (несв.) (= *jeździć często/wielokrotnie*), со нагласена многукратност, посведочен во XV-XVII в., кој веќе тогаш, со сите префикси, создавал аспектни парови од глаголот **jechać** (несв.): **do-jechać** (св., префикс го менува аспектот и го модификува значењето): **do-jeździć** (несв., префикс одговара за значењето, суфиксот го менува аспектот). Тој секако е итератив од **jeździć** (**żdź-a-ti* < **żdźiti*) (ESBa). Глаголот не се зачувал без префикс, исто како и партиципот изведен од него: **jeźdźali** (= *bywały w świecie*, XV-XVI в.), мак. паралела: ‘шетан човек’. И денеска **-jeździć**, со сите префикси, како во старополскиот период создава аспектни парови со префиксираниот **jechać**: **Do-, [Na-], Nad-, Ob-, Od-, [Po-], Pod-, Prze-, Przy-, Roz- (się), U-, W-, Wy-, Z-, Za.**

Prze-jeździć → **przejażdżka** ‘прошетка со коњ, кола, санка или др. возило’ *Zaprosił mnie na przejażdżkę nowym autem. Wielką atrakcją jest zimowa przejażdżka saniami, z dzwoneczkami i pochodniami. Lubię poranne przejażdżki po plaży, tylko ja i koń.*

U-jeździć → **ujeżdżalnia** ‘место, отворено и затворено, наменето за дресирање коњи/обука на коњи или за обука на јавање на коњ’; → **ujeżdżacz** ‘човек кој тренира/дресира коњи, меѓу другото ги навикнува да одат со седло и јавач на грб или во запрега’: *Ujeżdżacz to niebezpieczny zawód, ale ujeżdżacz byków to prawie samobójca*; → **Ujeżdżaczka** (жена) ‘исто значење’; (прен. шег. разг.): *Oto Natalia, ujeżdżaczka rowerów.* (секогаш може да се прошири).

Z-jeździć → **zjeżdżalnia** ‘направа, главно за деца, за забава/игра, со коса површина за спуштање на копно или во вода’: *Otwarto nowy basen z 7-metrową zjeżdżalnią.*

Сликата ја надополнува честата употреба на глаголската именка (*wyjeżdżanie, najeżdżanie, zjeżdżanie, ...*), како и на пасивниот партицип за минато време (*wyjeżdżony, ...*) и активниот партицип за сегашно време (*najeżdżający, przyjeżdżający, objeżdżający, ...*), што уште повеќе го зголемува присуството на тој корен во текстовите, во најголем број со преносни и разговорни употреби (често некултурни, груби, вулгарни – белег на сегашницата).

Мора да одбележиме уште две посебни појави: **1.** Глаголите *-jechać* : *-jeźdźać* со префиксите создаваат аспектни парови, додека *-jeździć* е на страна со своите значења. Меѓутоа има два посебни пара: *zajechać* : *zajeżdźać I* и *zajeździć* : *zajeżdźać II*, со повеќе, сосема различни значења, меѓу друго преносни и разговорни. **2.** Има група глаголи со дупли префикси (*na-, po-*), ситуација која не е честа во полскиот јазик: *Zjeżdźać się* → *na-zjeżdźać się*; *Odjeżdźać* → *po-odjeżdźać*; *Przyjeżdźać* → *po-przyjeżdźać*; *Rozjeżdźać (się)* → *po-rozjeżdźać (się)*; *Wjeżdźać* → *po-wjeżdźać*; *Wyjeżdźać* → *po-wyjeżdźać*, *Zjeżdźać* → *po-zjeżdźać*. Гледаме дека тоа се исти префикси, кои ги има во македонскиот јазик со значење: за многу лица, нешта итн.; од многу места итн.; до заситување. Ќе наведеме само неколку примери за споредба.

1. *Najeżdźało się mnóstwo ludzi z odległych okolic/ z różnych stron.* **2.** *Najeżdźałem się dziś na nartach za wszystkie czasy.*

1. *Porozjeżdżał mi, łobuz, wszystkie kwiatki /grządki w ogródku.* **2.** *Dopóki ludzie się nie porozjeżdżają do swoich domów, muszę tu być.*

1. *Dawni przyjaciele poumierali albo gdzieś powyjeżdżali.*

1. *Już wszyscy goście poprzyjeżdżali, mamy komplet.*

1. *Wszyscy już poodjeżdżali, zrobiło się cicho i pusto.*

На крајот да наведеме редица типични изрази, карактеристични за неформалниот/разговорен стил, кои се навлезени во секојдневното комуницирање, сè понеучтиво, грубо, често вулгарно и навредливо. Изгледа, времето е такво и јазикот, кој на полски го нарекуваме современ литературен јазик, сè помалку е литературен = културен. Но и современата убава литература сè помалку е литературна и убава. Јазикот на улицата се пресели, а поточно, се премести во книгите. Според белегот на времето, изгледа, дискутираниот корен и тука е чест гостин. Примери: ~ *dojechać komuś* ‘каже нешто многу непријатно’; ~ *jechać kimś/czymś* ‘смрди, одвратно мириса’: *Tramwaj jechał żulem/wódmą*; ~ *najeżdźać na kogoś* ‘остро критикува’; ~ *objechać kogoś* ‘остро критикува’: *Straszny prymityw z tego kierownika, za byle co ludzi objechał.*; *Objechał mnie jak burą sukę, nawet nie wiem, za co*; ~ *pojechać po bandzie* ‘претера во/со реакција на нешто’; ~ *przejechać się po kimś* ‘остро критикува, исмејува, опште некого’; ~ *przejechać się/ przejeżdźać*

się ‘умира’: *Tyle młodych osób przejeżdża się co roku po narkotykach/dopalaczach, że aż strach*; ~ *przejeżdżać się po kimś* ‘остро критикува или исмејува некого’; ~ *ujeżdżić kogoś* ‘потчини некого на себеси’ *Wszystkie patrzyły zazdrośnie, jak go ujeżdżiła niczym młodego konia*; ~ *ujeżdżać kogoś* **1.** (вулг.) (за машко) ‘има полов однос’: *Byle gdzie i byle jak ujeżdżał te młode dziewczyny*; **2.** ‘потчинува некого на себеси, дресира’: *Ujeżdżał swoich synów jak młode znarowione źrebaki*. ~ *wyjechać z buzią/gębą/ (грубо) pyskiem/mordą/... na kogoś* ‘се развика по/на некого’; ~ *wyjechać z czymś* ‘се јави глупаво, во несоодветно време’; ~ *wyjeżdżać z czymś* ‘се јавува глупаво со нешто несоодветно, непотребно’: *Jasiek zawsze wyjeżdża z jakimś głupim tekstem*; *A on znowu wyjeżdża z tymi pretensjami/z tą przykrą sprawą*; ~ *zajechać kogoś* ‘удри или рани некого со нешто’: *Zajechał go kijem między oczy, aż mu krew pociekła*; ~ *zajeżdżać kogoś czymś* ‘удира или ранува некого со нешто’: *Patrzę, a on zajeżdża napastnika kijem/pięścią między oczy, a ten traci równowagę i pada.*; ~ *zajeżdżać coś* ‘користи прекумерно’: *Zajeżdżanie tej drukarki nie ma sensu, bo zepsuje się i zostaniemy bez*; *Nie zajeżdżaj tak tego odkurzacza*. ~ *zajeżdżić kogoś czymś* ‘умори/исцрпи некого со прекумерно тешка работа’: *Nie daj się zajeżdżić szefowi (robotą), masz tylko jedno zdrowie*; ~ *zjechać kogoś* ‘опщје некого’; ~ *zjeżdżać* (со извичник) ‘губи се оттука’: *Zjeżdżaj stąd, ale już, żebym cię tu więcej nie widział, bo spuszcze psy*. *Zjeżdżaj mi stąd!* – *krzyknęła i wskazała na drzwi*. *Panie, zjeżdżaj pan stąd!*

Разликата меѓу реалните просторни употреби на глаголите и (по)новите апстрактни, се добива (најчесто) со новата реакција или со менување на семантичките ограничувања на именските фрази. Инаку, изразите со извичник се сведуваат на едно значење ‘оди си оттука’, само во навредлива форма. Во таа улога се појавуваат глаголите со префиксите *z-*, *wy-*, *od-*, кои значат оддалечување, заминување, излегување, симнување, спуштање однекаде, со еден збор, ја зачувуваат основната семантичка компонента: преместување на човекот, со основната семантичка компонента на тие префикси: од некаде, од некое место. Аналогна ситуација имаше кај именките со истите префикси (види погоре). И другите глаголи за преместување познаваат слични изрази со исто/слично значење, со истата квалификација: грубо, навредливо итн. Секако, секогаш може да кажеме: ***Idź sobie stąd!*** ‘оди си оттука’ или ***Panie, idź pan stąd!*** ‘господине, одете си оттука’, што само по себе не е пријатно, но барем не е дотолку грубо.

За статистика, имаме на располагање над 50 глаголи со по 5-10 значења, кон 30 именки со повеќе значења, понатаму многу придавки, прилози, партиципи, глаголски именки, огромен број изрази, исто и пословици. А сè започна – од коренот **ja-* и едно мало пргаво коњче.

***skokъ**

Појдовната прасловенска лексема ***skokъ** дава почеток за цела серија зборови кои до денеска го чуваат основното значење. Одименскиот прасловенски глагол ***skočiti** ‘направи скок’ го следи многукратниот глагол ***skakati** ‘прави скокови, се преместува скокајќи/потскокнувајќи’ со карактеристичната за вакви деривати апофонија ***o→*a**. Сите словенски јазици ги континуираат и формите и значењето паралелно, т. е. без некои драстични разлики. Значи ја наследивме низата: ***skokъ → *skočiti → *skakati** со основните семантички компоненти: живо суштество + се одвојува/одбива од тврда површина + кратко/брзо + со движење на мускулите од нозете + нагоре + во место или со преместување **oq–go** + вертикално или хоризонтално + свесно/со учество на волја или инстинктивно (предизвикано однадвор, од страв на пр.). Се гледа дека семантиката на тој прасловенски корен значително се раликува од останатите; има мешан карактер бидејќи е многу изнијансирана и тешка за едноставно дефинирање; секој знае како изгледа скок, но зависно од ситуацијата во која се извршува, параметрите и деталите се менуваат. Во некој дел тоа е просто обично преместување **oq–go** како во случајот на другите анализирани прасловенски корени. Меѓу македонскиот и полскиот јазик нема овде некои забележливи разидувања, а лексичкиот фонд се проширува сразмерно со развојот на општествата. Во поново време обата јазици успешно ги адаптираа големиот број спортски занимања и дисциплини чија суштина се токму скоковите. Овој пат ќе одбележиме како полскиот јазик, експериментирајќи со разни именски суфикси со векови, се откажал од оние кои до денес постојат во македонскиот јазик, иако ќе најдеме и паралелни континуации.

Да споредиме какви значења имаат **скок : skok** во обата јазици. **1.** наследеното со сите нијанси: (за човек, животно) ‘движење во место или со преместување **oq–go** (хоризонтално); преместување **oq–go** (вертикално) од повисоко на пониско место или (поретко) од пониско на повисоко; хоризонталното може да биде свесно со учество на волја или ненадејно (поради страв, болка, радост итн.), додека вертикалното може да биде само свесно, бидејќи несвесното движење не е скок туку паѓање надолу. **2.** кон наследеното значење, реално просторно движење на човек или животно, се приклучуваат современите спортски дисциплини чија суштина е скок и постигнување некоја далечина, височина, некој простор со одвојување од некоја тврда површина. Тука спаѓаат: *skok w dal* – скок во далечина; *skok*

wzwyż – скок во височина; *trójskok* – ѓрискок; *skok o tyczce* – скок со сѝаѝ (овде се појавува алатка без која таа атлетска дисциплина не постои); *skok do wody/z trampoliny* – скок во вода/ог скокалница; *skok ze spadochronem/spadochronowy* – скок со ѓагобран; *skok narciarski/na nartach* – скијачки скок/скок со скиѝ; *skok przez konia/kozła* – скок ѓреку коњ (или други гимнастички направи); *rzut z wyskoku* – скок-шѝѝ (кошарка); *skok konia przez przeszkodę* – коњски скок ѓреку ѓреѓрека (јавачки спорт); и евентуални други скокови во помалку познати спортови и други форми на физкултура и рекреација, на пр. *skok na bungee* – скок со банѝи итн. Понатаму се редат разни преносни значења, некои заеднички: ‘ненадејно зголемување/ намалување на нешто: цени, температура итн.’; ‘нагло преминување од една во друга состојба итн.’; ‘голем напредок’: *skok cywilizacyjny* – цивилизациѝски скок (ваквото преносно значење го бележи веќе SW од XVI в.); (геогр. хидр.) *skok na река* ‘водопад’ – *skok wody* (SW).

Дотука значењата се паралелни; понатаму наидуваме на разни специјалистички: техн., мех., бот., зоол., матем., лов., мед., анат. итн. и овде може да има разлики, на пр. во полскиот јазик: (анат.) ‘дел од птичја нога од лисна коска до прсти’; (лов., најчесто во мн.) ‘нога од див зајак’: *skoki zajaca*; во македонскиот јазик: (зоол.) ‘еднократно парење на мажјак кај овци, кози итн.’ – интересно дека SW (XVI-XIX в.) го бележи ова значење – иако малку поинаку и тоа во две варијанти: **а**) ‘мажјак за време на полов акт со женка’ **б**) како израз: - *skok baranów* ‘парење на овци’. Во современиот полски јазик *skok* често се појавува во колоквијалниот стил: ~ *skok na bank/na kasę* ‘напад на банка, грабеж на пари, провална кражба’; ~ *skok w bok* ‘прељуба’, покрај изрази кои не се разговорни: ~ *skok na głęboką wodę* ‘изложување на голем ризик, предизвик, многу храбар чекор’. Има уште едно совпаѓање, историско и современо: мак. поет. *скокум* ‘во еден скок, веднаш, без размислување’ имало пол. паралела – SW бележи: *skokiem* ‘веднаш’: *Posłał hetman skokiem do króla. Niech mi wróć skokiem*, како и: *w skok* ‘брзо, веднаш’ (кое се употребува и денес, иако ретко, за разлика од сосема заборавеното *skokiem*): *Slugę swego w skok wysła* (спореди мак.: *во два скока ја ѓомине собаѝа* (ЗМ). Како што се гледа, и денес има допирни точки, иако во SW, кој ја посведочува лексиката од XVI-XIX в., ќе најдеме повеќе решенија и значења, слични со македонскиот, но заборавени низ вековите.

Во полскиот јазик има аспектен пар: *skakać* несв. – *skoczyć* св., наследен од прасловенско време. Во македонскиот јазик *скака* е слабо зачуван, неговите глаголски деривати се малобројни со квалификатор: дијал. или разг.; слично и именските деривати. Глаголот *скоочи* со префикси го бележи само еден речник (ЗМ): *ѓоскочи* – *ѓоскочува* со значење

‘потскочи’ и *иојскочи* – *иојскочува* со значење ‘потскокне’; *ијрескочи* – *ијрескочува*, паралелно до *ијрескокне* – *ијрескокнува*. Очигледно е дека се реликт од минатото, особено *скочи*, кој нема ни именски деривати. Дериватите од *скака* се нешто побројни: *скака* несв. ‘скока’: *скакне* (ЗМ) св. ‘скокне’; *доскака* св. (разг.) ‘доскока’ – *доскакува*; *заскака се* (дијал.) ‘заскока’; *ијрескака* (нар. поез. дијал.) ‘прескока’; *раскака се* ‘раскока се’ *раскакува се*. Се работи за остатоци од стариот словенски начин на дерирање на глаголите; истовремено доста именки се зачувани во првобитната форма со издолжувањето *a < o* со квалификатор: дијал. или разг. - со паралела без издолжување: *скакавица* ‘место каде што водата скока од камен на камен или друг вид височина’; *скакал*, *скачка*, *скакалец* ‘скакулец’ (види ЗМ - *скакалец* само дијал., пак *скачка* само разг. со повеќе значења: 1. ‘скакулец’, 2. ‘слаб или ситен човек или предмет: *Слаб како скачка*. 3. ‘закачка’ – по сè изгледа во разговорниот јазик зборот го живее својот втор живот); *скакало* (дијал.) ‘водопад’; *скакалиштие* ‘скокалиште’; *скакање* ‘скокање’; *скакарка* ‘сврака, страчка’; *скакач* ‘скокач’(ЗМ) (На ова место ред е да одбележиме дека во полскиот речник (SW XVI-XIX в.) го има посведочено *skakacz* ‘човек или коњ што скока’).

Да ги разгледаме именските деривати од *скока* и *скокзуге*, без префикси, чиј добар дел е сврзан со спортови и рекреација: *скокач 1*. ‘атлетичар што се натпреварува во скокање, лице што скока’ **2**. (во кошарка) ‘играч на одредена позиција’: *Тој е ијреј скокач во лигаија*; *скокачка* ‘исто за жена’; *скокалиштие* ‘место за скокање, од кое се изведува скок’; *скокалница 1*. ‘место за скокање со скии’: - *мамујска скокалница* (разг.) **2**. ‘издигната градба на базен или на друго место, од каде се скока, особено во вода’; *скокало* (хидр.) ‘место во река каде што скока водата од камен на камен, водопад’; *скокалче* (ЗМ квалиф.: застарен) ‘џамлија’; *скоканица* (БКон, ДигР) ‘вид детска игра, прескакулица’; *скокле* (ДигР разг.) ‘човек или животно што скока многу’; придавки и прилози: *скоклесѝ* (ДигР разг.) ‘кој е висок и има долги нозе’: *скоклесѝо момче*; *скоклив 1*. ‘што сака да скока, потскокнува’: *скокливо јаре*, *скокливи бубалки*, *иој беше скоклив на од 2*. (за оро) ‘што се игра со потскокнување’: *скокливо оро*; прилог *скокливо*;

(Историски мак.-пол. паралели: иста по форма придавка, *skokliwy*, е посведочена во SW (XVI-XIX в.) со квалификатор: застарен, со значење 1. ‘расположен за скокање, потскокнување’ 2. (за танц, музика) ‘жив, таков што поттикнува, стимулира скокање’, покрај *skokny* (со ист квалификатор и значење), во македонскиот јазик ретко, но сепак се среќава именката *скокнеж* (ДигР) ‘скок’; не е тоа прв пат кога лексемите кои пред векови

постоеле во полскиот јазик, а денес се заборавени, ги наоѓаме во современиот македонски јазик)

скоковий (прен.) ‘што не се одвива со иста брзина/успех, нерамномерен’: *скоковий развој/расцеж*; прилог *скоковийо*; апстр. именка *скоковийоси*, слож. придавка *скокообразен* (со квалификатор: формален стил.) ‘скоковит’; сложеники сврзани со спорт: *џрискок* ‘атлетска дисциплина’; *џрискокач* ‘натпреварувач во трискок’; *водоскок* (хидр.) **1.** ‘воден млаз или млазови’ **2.** ‘фонтана’

skoczek **1.** (спорт.) ‘кој изведува скокови, скокач’: *Mamy świętych skoczków narciarskich. Skoczek spadochronowy skacze z samolotu ze spadochronem.* **2.** (шах) ‘фигура во облик на коњска глава’, **3.** редица зоол. називи на разни животни што скокаат; *skoczkini* (спорт ж. род) ‘скокачка’; придавка *skoczkowy* од *skoczek*, пред сè зоол. примена; *skocznia* (спорт) ‘место подготвено за скокови, на пр. во далечина/височина, со скии, во вода итн.’: *Na średniej skoczni trenowali nasi skoczkowie. Zrobiłem w ogrodzie skocznię w dal i teraz uczę moje dzieci techniki skakania; - mamucia skocznia* (разг.); придавка *skoczny* **1.** (за музика, танц итн.) ‘што е жив, брз’: *Bardzo lubię skoczne tańce.* **2.** (за игри, вежби итн.) ‘чија суштина се скокови’: *Dziś będą skoczne zabawy: skakanka, trampolina, skakanie przez gumę, skaczące worki, a nawet skoki do wody.* **3.** (за живо суштество) ‘што добро скока’: *Holenderski koń gorącokrwisty jest bardzo skoczny.* **4.** ‘што служи за скокање’: *Skoczne nogi zająca*; прилог *skocznie* ‘живо, брзо’: *Kapela gra tak skocznie, że nogi same rwą się do tańca*; апстр. именка *skoczność* ‘живост, скокливост, пргавост’: *Oberki charakteryzuje skoczność. U koni arabskiej krwi skoczność jest wspaniała*; сложеники: *skoczogon, skoczogonek* (зоол.) ‘називи за инсекти што скокаат со подигната опашка’; очигледно е дека во зоол. терминологија има повеќе називи со тој корен, на разни животни чија особина е скокање.

Ако ја погледнеме полската ситуација, *skakać* развил повеќе значења, но неговите глаголски деривати се исто така малобројни со ограничено и специфично значење; се гледа дека тоа е споредна, неразвиена гранка:

Na-skakać się св. ‘скока многу, до заситување’;

Po-skakać **1.** ‘скока извесно време, кратко’ **2.** (разг.) ‘потанцува, танцува извесно време’;

Przy-skakać ‘прискока, пристигне негде со скокање’;

Roz-skakać się **1.** ‘раскока се’ **2.** (за деца) ‘разигра се’;

Wy-skakać się **1.** ‘скока многу до заситување’ **2.** (разг.) ‘танцува многу, до заситување’; воопшто, дури од старополско време, во *skakać – skoczyć* присутно е значењето ‘танцува’, поради карактерот на полските танцови,

т. е. скокање или поточно живо потскокнување во ритам на музиката (SSt ‘изведува танчарски потскоци’), а пак ‘танчарка’ во старополскиот јазик е *skoczka*; според мојот осет за сите горенаведени префиксни глаголи можно е разг. значење ‘танцува’ (можеби освен *przyskakać*). Именските деривати од *skakać* се сведуваат на еден (ако не ја броиме глаг. именка *skakanie*): **skakanka** ‘јаже за скокање за деца или спортска алатка за вежбање’: ~ *skoki na skakance/ze skakanką*: *Skoki na skakance/ze skakanką mogą być cennym elementem każdego treningu*. Во минатите векови имало повеќе; покрај наведениот *skakacz* постоело *skakun* со 1. исто значење 2. ‘шаховска фигура’; *skakanina* (прен.) ‘постојано скокање, манија за скокање во писмо и говор, т. е. прескокнување од тема на тема итн.’; *skakanteria* 1. ‘skakanina’ 2. ‘преиначување, изопачување, лажење итн.’; *skakanka* освен 1. ‘јаже за скокање’ значело 2. ‘танцови, игранка’: *Im krótsze zapusty, ... tym więcej rautów, balów, skakanek*; оттука и називот на еден танц: **skakany** (жив, брз, со потскокнување) наспроти *chodzony* (‘оден’, т. е. побавен, посмирен итн., првобитен народен извор и образец за „полонеза“ (од фр. *polonaise*), исто така полски танц – отмена, салонска верзија на народниот *chodzony* – прославен, популаризиран од композиторите и прифатен од европската јавност, исто како „мазурка“ (првобитно полски народен танц *mazur*); сите тие деривати или стари значења низ вековите се повлекле, станале заборавени; општо земено, ни *skakać*, ни *скака* не се богата база за деривирање.

Сепак самиот несв. глагол е богат во значењата, а св. *skoczyć* му одговара скоро без исклучоци:

Skakać – skoczyć 1. ‘се одделува за кратко од тврда подлога, одбивајќи се силно со нозете’: *Dziecko skacze/skakało po pokoju/na skakance. Wiewiórka nie biega nigdy, tylko skacze. - Skoczył kilka razy przez skakankę, ale przestał, bo jeszcze był słaby.* 2. ‘скокајќи стигнува некаде или се одбива, излегува однекаде’: *Skakał z wysokiego brzegu do wody i uległ wypadkowi. - Skoczył do wody z wysokiego brzegu.* 3. (за предмети) ‘удирајќи од нешто, се одбива, отскокнува’: *Samochód skakał po wybojach. - Samochód skoczył na wyboju/na kamieniu i stanął.* 4. ‘се нафрлува на некого или на себе взаемно за да се тепа/тепаат’: *Skakali na siebie jak dwa młode koguty, jakby się mieli pozabijać. - Skoczyli na siebie jak dwa młode koguty.* 5. (за дел од тело) ‘се тресе од студ, страв итн.’: *Szczeńka mu skakała jak w ataku febrzy. Ręce skakały mu ze zdenerwowania/ze strachu. - нема свршена варијанта (но постои израз: ~ *serce komuś skacze/skoczyło do gardła* со значење ‘осети брзо, силно биеше на срцето од страв, нервоза итн., се уплаши од нешто’: *Na odgłos kroków na schodach, serce skoczyło mi do gardła.*) 6. ‘нешто нагло се зголемува/намалува, нагло преминува од една во друга состојба’: *Bardzo skacze mi ciśnienie/temperatura. - Pod wpływem emocji pacjentowi skoczyło ciśnienie.**

Znów skoczyła mu gorączka/temperatura; Akcje skaczą jak szalone. – Akcje znów skoczyły. W ciągu kilku dni ceny znów skoczyły; Strzałka kompasu gwałtownie skakała raz w prawo, raz w lewo. – Strzałka kompasu nagle gwałtownie skoczyła. 7. (разг.) ‘брзо оди, трча некаде по нешто, за кратко’: *Na każde żądanie, skakał ojcu po piwo i papierosy/fajki. – Skocz no do sklepu, bo piwo i fajki mi się skończyły. Skoczyła do sklepu po chleb/do ogrodu po kwiaty.* 8. ‘нешто се движи, менува хаотично’: *Plamki światła skakały po ścianach. Czerwone kółka skaczą mi przed oczami ze złości/w tym upale. Takie skakanie z tematu na temat jest bez sensu. – нема свршена варијанта;* 9. (разг.) ‘се упатува, наминува кај некого со брзање и на кратко време’: *Jak tylko miał wolną chwilę skakał do dziewczyny/do rodziców. – Dostał dzień urlopu, więc skoczył na obiad do rodziców, a potem do dziewczyny.* Многу слична ситуација има во македонскиот јазик, доста е да се спореди, при тоа повеќето значења се преносни, дополнително разговорни. Ако ги додадеме утврдените изрази, пословици итн., ќе констатираме дека ретко се движиме во материјалниот простор, туку обратно, нè окружува менталниот простор во кој се одвиваат разни ментални, емотивни и други релации: ~ *skakać z radości* ‘скока од радост’; ~ *skakać na dwóch łapkach przed kimś* ‘се подлизува, се умилкува некому’ (= скока околу некого како кученце на две ножиња); ~ *skakać z kwiatka na kwiatek* ‘менува постојано партнери/-рки, е нестабилен во емотивни, љубовни релации’; ~ *skoczyć po rozum do głowy* ‘се опамети’; ~ *skoczyć na równe nogi* ‘брзо стане, рипне поради некои емоции, вести итн.’; ~ *skoczyć na jednej nodze* ‘отрча негде многу брзо, летне’; ~ *skoczyć jak oparzony* ‘скокне (ка)ко попарен’; ~ *czyjeś akcje skoczyły/poszły w górę* ‘му скокнаа акциите некому’; во обата јазика ги има повеќе, некои се исти, како што се гледа погоре; (за луѓе) ~ *skakać/skoczyć komuś/sobie do gardła* ‘атакува, нападне некого, се нафрли врз некого или се степаа меѓу себе’: *Kłócili się coraz głośniej, aż w końcu skoczyli sobie do gardła. Przyszedł wściekły i zamiast załagodzić sprawę, skoczył mi do gardła* - за тој израз постои изворна, аналогна реална слика: (за куче, волк итн.) ‘фаќа за гуша (за да ја прегризе)’: *Atakując, pies zwykle skacze do gardła. Walczące wilki z impetem skoczyły sobie do gardła*; добар пример за асоцијација.

Од македонскиот глагол **скока** несв. ‘прави скокови’, со префиксирање добиваме серија свршени глаголи (и секако следователно со суфиксација – нивните нови несв. парови):

Доскока св. – (**доскокува** несв.) 1. ‘пристигне некаде со скокање’: *Ранештиош/кучешо се обидуваше да доскока до врашташа* 2. ‘престане да скока’: *Како некој скакулец, штој цел ден скока, скока и доскока* (види доскака).

Заскока ‘почне да скока’: *Децаиџа заскокаа во водаиџа. Кучеиџо заскока иџо мене.*

Заскока се ‘се занесе во скокање’ (види *заскака се*)

Искока **1.** ‘искокне, со искок излезе надвор, од некаде’ **2.** ‘со скокање помине некое растојание’

Наскока – (наскокува) **1.** (за голем број) ‘нарипа, се нафрли во скок врз неког’: *Сиџе наскокаа на неџо* **2.** (за голем број) ‘во скок, за миг стане’: *Коџа влезе иџој, сиџе наскокаа да џо иџоздраватџ.*

Наскока се ‘се нарипа многу, до заситување, помине доволно време во скокање, игра’: *Се наскока (за)овој ден доволно, иџа седна/леџна да се одмори.*

Поскока ‘скока кратко, малку, извесно време’: *Поиџраа, иџоскокаа и се измориџа.*

Прескока – (иџрескокува) ‘скокне преку нешто’

Прескока се – (иџрескокува се) ‘скока еден преку друг’ (види *иџрескака се*)

Прискока ‘исто што *доскока* 1.’

Раскока – раскокува (ретко) ‘натера неког (да почне) да скока’: *Дојде иџој и џи раскока децаиџа.*

Раскока се – раскокува се ‘почне многу да скока и потскокнува’ (види *раскака се*)

Дублети: **Из-наскака** **1.** (за голем број) ‘скокне еден по еден’: *Децаиџа изнаскокаа во рекаиџа да се каиџатџ.* **2.** ‘скокне наеднаш во голем број’: *Присуџниџе изнаскокаа од своиџе месџа.*

Из-наскака се ‘скока многу или до заситување’

По-наскака се ‘се наскака доволно, во мала или поголема мера (или до заситување)’

Наредната серија глаголи ја започнува св. глагол **скокне** образуван од **скока** со суфиксот **-не**. Според македонската зборообразувачка шема со редица префикси кои го модификуваат значењето, добиваме свршени глаголи, а пак од нив, со суфиксот **-ува**, нивните несв. парови:

Скокне св. – **скокнува** несв. **1.** ‘се одвои од земјата итн. со скок’ **2.** (спорт.) ‘изведе скок во споретка дисциплина’: *Ваџшерџолисџиџе скокнаа во водаиџа. Скокна во далечина.* **3.** (разг.) ‘направи кратка посета или патување, намине накратко кај неког итн.’: *Ке скокнам кај моџиџе да џи видам. Скокни до иџродавниџаиџа иџо леб* (спореди ги полските паралелни примери со *skoczyć*) **4.** ‘се нафрли некому’: *Скокнаа да џи иџеџаџиџа/да се иџеџаџаџиџа; ~ скокне во нечиџа одбрана* ‘застане на нечиџа страна, одбрани неког’ **5.** (прен.) ‘нешто се измени реско’: *Скокнаа џениџе на оризоџи оваа сезона; ~ му скокнаа акџиџиџе некому* ‘му се качи вредноста, средината повеќе го цени’ – овој израз има потполна пол. паралела: ~ *czyjeś akcje skoczyły/*

poszły w górę, исто како изрека: *Прво скокни, ња речи оѝ* ‘прво изврши ја работата, па потоа пофали се’: *Nie krzycz hop, róki nie przeskoczysz*. **Доскокне** св. – **доскокнува** несв. ‘скокне до’

Искокне – искокнува **1.** ‘напушти нешто со скокање, скокне од нешто’: *Искокне од воз*. **2.** (авија.) (за пилот) ‘напушти летало со катапулт’ **3.** (прен.) ‘се покаже над другите, се издели од другите’: *Меѓу ѝолкумина ѝој искокна ѝред оруѓиѝе* (ДигР)

Оѝскокне – оѝскокнува **1.** ‘опкружи, обиколи нешто со скокови’ **2.** ‘скока или потскокнува наоколу’

Оѝскокне – оѝскокнува **1.** ‘се оддалечи, се оддели од нешто со скок’: *Коњоѝ оѝскокна*. **2.** ‘се врати назад или се врати по удар во, се одбие од нешто’: *Тоѝкаѝа оѝскокна од ѝаблаѝа*. *Секираѝа оѝскокна од дрвоѝо*. *Напаѓачите/агресорите отскокнаа од нападнаѝиот штотом ги здогледаа полицајците/дуѓето кои дотрчаа на помош*. **3.** (прен.) ‘се изделува од другите по своите квалитети, се истакне со нешто’: *Оѝскокнува од оруѓиѝе сѝуденѝи*. *Тој мноѓу оѝскокна од своѝиѝе оруѓари/ од оруѓиѝе деѝа*; придавка *оѝскочен* ‘што служи за отскок’: – *оѝскочна ѝѝиѝа*

Поскокне – ѝоскокнува ‘скокне еднаш или скока одвреме-навреме’

Поѝскокне – ѝоѝскокнува ‘направи мал скок (поради нешто), скока одвреме-навреме со мали скокови’: *Коњоѝ ѝоѝскокна од сѝрав*. *Поѝскокнува од радосѝ*. *Леко ѝоѝскокнување ѝо камењаѝа*.

Прескокне – ѝрескокнува **1.** ‘скокне преку нешто’ **2.** ‘скокне од едно место на друго’; понатаму преносно: **3.** ‘не успева да забележи, игнорира или поминува преку нешто’: *Прескокне ѝрешка*. *Тој сѝѝе ѝи викна, а мене ме ѝрескокна*. **4.** ‘одбегне да спомне и да разговара за нешто’: *Прескокне ѝрашање/ѝроблем*. **5.** ‘не успее да присуствува, да изврши нешто што обично го прави’: *Прескокне ѝредавање*. *Пак ѝо ѝрескокна ѝојадокоѝ*. **6.** ‘прави скок/скокови при раскажување итн.’: *Поѝоа филмоѝ ѝрескокнува дваесѝ ѝодини и сѝѝѝнува во 2005 ѝодина* (ЗМ).

Прескокне се – ѝрескокнува се ‘прескокне еден со друг, еден преку друг, скока еден преку друг’

Прискокне – ѝрискокнува **1.** ‘скокне еднаш кон некого/нешто’: *Човекоѝ молскавично ѝрискокна и ѝо фаѝи коњоѝ за узда*. **2.** (прен.) ‘дава некому помош/подршка: *Дали ќе ѝрискокне на ѝомош ценѝралнаѝа власѝи давајќи ѝари? Прискокнува некому на ѝомош*.

Дублет: **За-ѝоѝскокне – заѝоѝскокнува** ‘почне да потскокнува’: *Зовре чајникоѝ, заѝоѝскокна каѝачеѝо* (ДигР).

Бидејќи во полскиот јазик глаголот *skakać* (несв. многукратен) практично скоро не учествува во префиксната деривација на глаголите (исто како *скака* на македонски), иницијативата ја презема *skoczycь* (св.

еднократен), со префиксите кои само го модификуваат просторното значење, добиваме серија свршени глаголи, додека нивните несв. повторливи парови се образуваат со суфиксот *-iwa* и издолжување *o > a*. Значи пол. парови на префиксните глаголи се следните: *doskoczyć – doskakiwać, naskoczyć – naskakiwać, obskoczyć – obskakiwać, odskoczyć – odskakiwać, poskoczyć – , podskoczyć – podskakiwać, przeskoczyć – przeskakiwać, przyskoczyć – przyskakiwać, uskoczyć – uskakiwać, wskoczyć – wskakiwać, wyskoczyć – wyskakiwać, zaskoczyć – zaskakiwać, zeskoczyć – zeskakiwać*.¹

Сумирајќи ја ситуацијата во паровите од типот *wyskoczyć – wyskakiwać*, може да констатираме дека основните семантички компоненти се чуваат, а префиксите внесуваат реална просторна модификација. Глаголите имаат повеќе значења од кои само едно-две се однесуваат на реалниот простор, додека останатите нè пренесуваат во менталниот свет. Голем дел од нив се разговорни, дури груби, бесцеремонијални, некои со дополнителен квалификатор: шеговито, што во споредба со *leżeć/lazić* или *jechać/jeździć* е пријатно изненадување (таму: вулгарно, навредливо итн.) Како што беше веќе кажано, со развојот на општествата сè подлабоко навлегуваме во менталниот свет, се заплеткуваме во апстрактните врски. Јазикот, примарно способен за опишување на реалниот простор, морал да се снаоѓа во нови околности, изразувајќи сè понови, сè посложени општествени релации, меѓутоа се покажа многу приспособлив. Наместо во реалниот физички простор многу почесто се движиме во општествениот, менталниот простор. Знак на времето е навалата на разговорната лексика, што се забележува во обата јазика, а во помала мера во речниците на книжевниот јазик; затоа почнаа да се појавуваат посебни речници на разговорната, колоквијална лексика. Истовремено треба да се подвлече дека и технолошката цивилизација постојано напредува, а прасловенските корени и овде успеваат со создавање нови лексеми за нови занимања, професии, нови алатки, направи, машини итн.

¹ Би можел некој да каже дека на пр. *wyskakiwać* е дериват од *wyskakać* со суфиксот *-iwa*, но семантиката докажува нешто друго; *wyskoczyć* ‘скокајќи/со скок излезе од некаде’, пак *wyskakiwać* ‘скокајќи/со скок излегува од некаде’; тие никогаш не се рефлексивни, додека *wyskakać się* е рефлексивен секогаш; следователно, во горните парови префиксите *wy-* итн. имаат просторно значење кое го внесуваат во дериватот, додека во *wyskakiwać się* итн. префиксите внесуваат информација за количество, времетраење итн.: ‘многу, до заситување или кратко, извесно време’; серијата *skakać – wyskakać się* е многу кратка, додека *wyskoczyć – wyskakiwać* ги опфаќа сите можни во овој случај префикси; во македонскиот јазик е слично.

Бидејќи примарните значења се слични и предвидливи, место нив ќе ги разгледаме токму **разговорните** (главно преносни) како белег на современото општење (присутен секако и во македонскиот јазик).

Naskoczyć – naskakiwać 1. (разг.) ‘префли некому нешто многу нагло, избувливо, агресивно, грубо, често без повод, нападне некого со зборови’: *Naskoczył na mnie z takim impetem/tak gwałtownie, że się przestraszyłam. Nieoczekiwanie naskoczyła na mnie z krzykiem/z pretensjami 2.* (за шината коска) ‘се врати на своето место, влезе повторно на своето место во зглобот’ **3.** (вулг.) во израз: ~ *ktoś może komuś naskoczyć* ‘некој не може некому ништо, не може да му да наштети’: *Mogą nam naskoczyć, nic na nas nie mają. Oni to mi mogą wszyscy naskoczyć! W razie czego to pieprzną tą robotę i pójdę na swoje!* (SPot)

Само несв. – nadskakiwać ‘ласка, угодува некому, се наметнува со претерана учтивост поради некоја корист, протекција или нечија благонаклоност.’: *Był wesoły, uprzejmy, nadskakujący. Nadskakiwanie miał w genach po ojcu pochlebcy. Wszyscy jej/mu nadskakiwali i schlebiali, licząc na korzyści i protekcję.*

Obskoczyć – obskakiwać 1. ‘во кратко време, на разни места средува нешто, се расправа со нешто’ **2.** ‘се занимава, се грижи за некого со претерана љубезност, ревност’: *Jak oni tego posła obskakiwali. Mało mu do dupy nie wleźli.* (SPot) **3.** ‘флертува’: *Na balu jeszcze przed północą zdążył obskoczyć wszystkie panny, zatańczyć, poflirtować, jak na lwa salonowego przystało. Po kilku minutach facet obskakiwał już kolejną dziewczynę.* (SPot)

Podskoczyć – podskakiwać 1. (св.) ‘брзо појде, потрча итн. до некаде’: *Macie... samochód, podskoczcie, gdzie trzeba.* (SPot) **2.** (пред сè несв.) (шег.) ‘се топори, остро се противи некому’: *Radzę ci, nie podskakuj szefowi, bo cię pogoni. Nie podskakuj, smarkaczu, bo ze mną nie wygrasz. On ci już nie podskoczy, moja w tym głowa.*

Wskoczyć – wskakiwać 1. (шег.) ‘облече нешто’: *Wskoczysz w ten dres teraz, a jutro dostaniesz coś lepszego. Wskakuj w garnitur, idziemy z oficjalną wizytą. 2.* (вулг.) во израз: ~ *ktoś może komuś (do d...) wskoczyć* ‘некој не може да наштети некому’: *Mogą mu do dupy wskoczyć! Za mocne plecy ma!* (SPot)

Wyskoczyć – wyskakiwać 1. ‘рече нешто неумесно или неразумно во несоодветен момент’: *Jak zwykle wyskoczył z jakimś niesmacznym dowcipem/głupim pomysłem. On zawsze z jakimś głupim/durnym dowcipem/pomysłem wyskakiwał;* овде има интересен пример на недоразбирање: изразот ~ **wyskoczyć jak filip z konopi** го има токму **1.** значење, но често го пишуваат со голема буква, мислејќи дека станува збор за машко име, додека изразот води потекло од ловцискиот жаргон во кој *filip* значи див зајак; добар пример за асоцијација – како што див зајак ненадејно, неочекувано

искокнува од, на пр. коноп, така некој во несоодветен момент „искокнува“ во друштво со нешто неразумно итн.; ситуацијата е аналогна само во друг, ментален простор; изразот често се употребува, но е стар, а денес ретко кој има контакт со ловци, нивното хоби и нивниот јазик **2.** ‘нападне некого со зборови’: *Wyskoczył na nią* (разг.) *z gębą/* (грубо) *puskiem, aż jej mowę na chwilę odjęło. Zawsze/przy każdej okazji wyskakiwał na mnie* (разг.) *z gębą/* (грубо) *puskiem/mordą, chyba z przyzwyczajenia*; понатаму разг. шег. **3.** (за облека) ‘соблече се’: *Wyskakuj z garniaka/z garniturę, koniec wizyt na dzisiaj. Możesz już wyskoczyć z kiecki i wbić się w ten stary dres.* **4.** (разг.) ‘предаде нешто вредно под закана, принудно’: *Wyskakuj z futra/kasy/z tego zegarka/...! Kazali mi wyskoczyć z kasy, to wyskoczyłem, nie miałem wyjścia, bo ich było dwóch.* **5.** ‘за кратко оди, излегува, заминува, патува некаде со некоја цел’: *Pisywaliśmy do siebie, a jak miałam trochę forsy, to wyskakiwałam do Krakowa.* (SPot)

Zaskoczyć – zaskakiwać – интересна е улогата на глаголите во чии значења, кои се преносни, посебно тешко се забележува врската со реалните просторни релации: **1.** ‘ненадејно, неочекувано затече некого’: *Zaskoczyłem go podczas snu i nie miał jak uciec. Policja zaskoczyła ich przy liczeniu pieniędzy.* **2.** (за ситуации, феномени, појави, стихии итн.) ‘се случи, се појави неочекувано’: *Burza z piorunami zaskoczyła nas na otwartej przestrzeni. Wojna zaskoczyła nas na wakacjach nad morzem. Deszcz zwykle zaskakuje mnie na otwartej przestrzeni i bez parasola.* **3.** ‘зачуди дури пријатно, збунува некого, воведи во зачудување или конфузија со нешто неочекувано’: *Życie potrafi człowieka zaskoczyć. Zdarza się, że szef/życie czasem nas mile zaskoczy. Życie ciągle mnie zaskakuje. On stale zaskakuje nas jakimiś dziwnymi propozycjami.* **4.** (за елемент на механизам, за мотор итн.) ‘почне правилно да функционира, закачи спуштајќи се’: *Długo to trwało, ale zamek w końcu zaskoczył. Szczęśliwie silnik/motor zaskoczył i mogliśmy jechać dalej. Zamek/trybik w końcu zaskakuje i możemy pracować dalej.* **5.** (разг.) ‘конечно сфати нешто’: *Wreszcie zaskoczył, o co chodzi w tym zadaniu/w tej grze. Myślę, myślę i nareszcie zaskakują, o co tu chodzi.*

Исто така, именките и придавките – деривати – се далеку од реалниот простор: **zaskoczenie** **1.** ‘изненадување, зачуденост’: *Ten list/te słowa był/-y dla mnie prawdziwym / przykrym zaskoczeniem.* **2.** ‘психичка состојба на човек изнедаден со нешто’: *Z (miłym) zaskoczeniem stwierdziłam, że wszystko się udało*; придавка (формално пасивен партицип за минато време) **zaskoczony** ‘зачуден, збунет’: *Jestem trochę zaskoczony Pana pytaniem. Złodzieje zaskoczeni pojawieniem się policji, potracili głowy i poddali się. Wszyscy jesteśmy zaskoczeni tym, co się stało. Zaskoczeni atakiem, rzucili się do ucieczki*; придавка (формално активен партицип за сегашно време)

zaskakujący ‘неочекуван или зачудувачки’: *Ujrzeliśmy zaskakujący widok/wypadek/obraz. Zaskakująca rzecz, że sąsiadka nie siedzi w oknie i nas nie obserwuje. Zaskakująca sprawa, sąsiad zawsze taki niemily, dzisiaj radośnie się uśmiecha*; прилог **zaskakująco**: *Sąsiad był zaskakująco uprzejmy/grzeczny, a to nic dobrego nie wróży*.²

За да имаме комплетна слика завршуваме со преглед на именските и други деривати од останатите префиксирани глаголи: **doskok 1.** (спорт. гимн.) ‘завршен момент/дел од скок’ **2.** (разг.) израз со голема фреквенција: ~ *z doskoku* ‘нередовно, привремено, одвреме-навреме’: *Co to znaczy, że ktoś jest ojcem z doskoku? Nie chciałam być mamą z doskoku. Czuwała nad robotami/pilnowała robót tylko z doskoku.*

naskok 1. a) (спорт. гимн.) ‘премин од залет до одбивање со обете нозе’: *W skoku przez kozła naskok jest bardzo ważny 6)* (кош., одбој.) израз: ~ *naskok do ataku: Na filmie pokazano prawidłowy naskok do ataku/wykonanie naskoku z miejsca. 2.* (разг.) ‘напад врз некого со зборови’: *Ten naskok na kelnerkę naprawdę był nie fair. Co znaczył ten naskok na chłopaka? Przecież nic złego nie zrobił?*

odskok 1. (спорт) ‘отскокнување на страна, оддалечување од некого/нешто со скок’; главна спорт. форма на одбрана во бокс, мечување итн.: *Unikaj wymiany ciosów, bij kontrami z odskoków. 2.* ‘брзо оддалечување од некого/нешто, обично бегум’: *Co to była za walka. W dzień bój, w nocy odskok, i znów bój, i znów odskok. 3.* ‘одбивање на нешто од нешто’: *Odskok piłki od mokrej trawy jest inny niż od suchej 4.* ‘разни техн. значења, на пр. - *odskok hydrologiczny*; еден од ретките случаи кога значењата се сврзани со реалниот свет, иако и овде **5.** во разг. стил *odskok* значи ‘однесување кое одбегнува од прифатените норми’, слично на *wyskok*;

odskocznia 1. (спорт. гимн.) ‘коса еластична штица за одбивање при изведување гимнастички скокови’: *Klub kupił nową odskocznię, bo stara była już mocno wyeeksploatowana*; понатаму преносно: **2.** ‘нешто што овозможува одделување од секојдневните проблеми/работа, што дава одмор/смирување’: *Moją odskocznia od ciężkiej pracy jest wędkarstwo. 3.* ‘почеток на нешто, излезна точка, база’: *Ostatni mały sukces będzie odskocznia do wielkich osiągnięć.*

podskok ‘мал скок нагоре’: *Śmiechy i podskoki radości dzieci denerwowały sąsiada. Podskokom i śmiechom nie było końca*; една од ретките лексеми која

² Ситуација аналогна на глаголот *znaleźć* (види **laz-/lęż-*) кој исто така се оддалечил заедно со своите деривати од основните семантички компоненти, иако не ја прекинал врската дефинитивно.

значи реално и буквално тоа што значела пред векови; има и разг. израз: ~ *w podskokach* ‘многу брзо, бегум, молскавично’: *A teraz do szkoły! I to w podskokach! A teraz zmiataj stąd w podskokach*; прилог **podskokliwie** (ретко, денеска скоро заборавено) ‘потскокнувајќи постојано со мали скокови угоре’: *Chodził jakoś tak dziwnie, podskokliwie*; се гледа овде паралела со современата македонска придавка *скоклив*, и со заборавената полска – *skokliwy*; именка **podskakiewicz** (разг.) ‘подлизурко, добива нечија наклонност со ласкање’ – со поголема фреквенција е *lizus*.

przeskok (за човек, животно) ‘скок преку нешто’: *Skok przez przeszkodę/plot skończył się upadkiem*, сите натамошни употреби се веќе преносни ‘брз, нагол премин, преод, преместување од една положба/состојба во друга’: *Nastąpił gwałtowny przeskok iskry między elektrodami. Lubił ten przeskok od zgiełku miasta w cichy półmrok lasu. Nagły i brutalny przeskok w inny świat przeraził ją. Przeżyła nagły przeskok z dzieciństwa w dorosłość*; ~ *przeskok myślowy: Zdumiał go ten przeskok myślowy u cioci Zosi*; ~ *przeskok rozwojowy: Taki przeskok rozwojowy chyba nie jest możliwy bez interwencji z zewnątrz?*

uskok I 1. (главно спорт, на пр. бокс, мечување итн.) ‘скок назад или на страна за да се избегне опасност’: *Wykonał niespodziewany uskok i zaatakował zaskoczonego rywala. Uskok pozwolił mu uniknąć ciosu w głowę*; **2.** останатите значења се стриктно професионални, геол., архит.: - *uskok w murze: Przesunięcie równoległe elementu jakiejś płaszczyzny to uskok (w murze); Olbrzymie ciśnienia potworzyły w skałach w czasie ruchów górotwórczych pęknięcia i przesunięcia, zwane uskokami*; - *uskok góry*; - *uskok tarasowy na stoku*³; придавката **uskokowy** има стриктна проф. употреба: (архит.) *Obok gzymsowania prostego, poziomego, spotykamy też gzymsowanie uskokowe, „łamane”*; (геол.) *Szczególną stromością odznaczają się stoki wschodnie (Gór Sowich), pochodzenia uskokowego*.

wyskok 1. (разг. прен.) ‘чудно, неконвенционално однесување, постапка која ги нарушува прифатените норми’: *Ten twój wczorajszy wyskok zna już całe osiedle. Tylko bez wyskoków, błagam!* **2.** (разг.) ‘патување или излегување за кратко’: *Co powiesz na wyskok nad morze w weekend/do pubu?* **3.** ‘скок нагоре’; единственото реално значење е точка 3. во речничката статија, бидејќи е најретко и таков редослед е важечки во новите речници сè почесто; разг. израз: ~ *mieć wyskoki* ‘се однесува непредвидливо, на неурамнотежен психички начин’: *Tak to jest normalna, ale kilka razy do roku ma takie wyskoki, że głowa mała (SPot)*; придавка **wyskokowy** (само разг.) ‘извонреден, фантастичен итн.’: *Wyskokowa impreza była wczoraj w klubie*;

³ **uskok II** е стара истор. заемка: ‘бегалец од Србија и Босна, ускок’

во разг. израз: - *napoje wyskokowe* ‘разни видови алкохол’, придавката воопшто не се појавува во реалните просторни значења.

zeskok 1. ‘скокнување, изведување скок од нешто, од некаде’; останатите значења се сврзани со спортови: **2.** ‘последна фаза на гимнастичка вежба, кога спортистот ја допира подлогата’ **3.** ‘последна фаза на скијачки скок’ **4.** ‘дел од скијачка скокалница, каде што се завршува скокот, на кој се спушта скокач’: - *zeskok skoczni* **5.** ‘голем, мек душек врз кој се спуштаат атлетичарите по завршен скок во височина или скок со стап’: - *zeskok do skoku wzwyż/do skoku o tyczce*; има секако уште разни други техн., специјалистички значења.

Во македонскиот јазик од префиксираните глаголи се деривирани аналогни именки: **доскок** (спорт) ‘завршната фаза од скокот и самото допирање на тлото на скокачот’: *Беше несигурен во доскокојџ; оџскоп 1.* ‘скок при одбивање на едно тело од подлогата, одвојување од подлогата на некој/нешто што скока’: *Оџскоп на џојкаџа. Тој има добар оџскоп, но доскокој му е слаб. 2.* (спорт) ‘далечината од местото од кое се скока до местото што ќе се постигне со скокот’: *Оџскокој му беше џри мейри. 3.* (спорт) ‘дел од спорт. дисциплина трискок’: *Трискокој се сосџои оџ џри фази: оџскоп, исчекор и доскок; придавка оџскочен* ‘што служи за отскок’: - *оџскочна шџица 1.* (спорт) ‘еластична штица што го забрзува скокањето во вода итн.’ **2.** (прен.) ‘извор на поттик во некоја активност’: *Ова може да џослужи како оџскочна шџица кон усџехоџ; џоскок I* ‘вид отровна змија’; **џоскок II** ‘скок’ (ЗМ); **џрескок** ‘скок преку нешто’: *џрчање со џрескок; израз: - на џрескок* ‘со прескокнување, без редослед’.

*

Резимирајќи може да се каже дека во развојот на прасловенскиот корен **skokъ* во обата јазика има доста паралели; на пр. регр. именки од префиксните глаголи не само што се исти по форма, но и значењата им се многу блиски; глаголите *скака : скочи* и *-скакаџ się* со преф. деривати имаат зачувани заеднички својства: создаваат кратки серии со посебни значења отсутни во долгите серии; *скака : скочи* дополнително се во повлекување, како застарени форми, заменувани со нов аспект пар *скока : скокне*; и во полскиот јазик имало момент, кога свршениот парник можел да тргне по друг пат; имено SW (XVI-XIX в.) ја посведочува лексемата *skoknąć* (а SSt *wyskoknąć*) покрај *skoczyć* (како и придавка *skokny* покрај *skoczny*). Во статијата на многу места одбележуваме лексеми, засведочени во лексичкиот фонд на полскиот јазик низ минатите векови, кои се повлекле, а на кои им одговараат, формално и семантички, денеш-

ните македонски зборови. Гледаме како полскиот јазик експериментира со својата лексика, воведува нови и повлекува стари зборови, врши селекција, модификува значења итн., на тој начин се менува, расте, се развива, се качува на нов степен во својот развој – поприспособен, посоодветен за новите времиња, околности, потреби. Истото го прави и македонскиот јазик. Најочигледниот пример за тоа е македонскиот глаголски „алгоритам“, кој во мултијазичната средина дозволува автоматски да е идентификувана глаголската форма. Полскиот јазик во овој поглед е многу поконзервативен, грижливо ги чува разните старополски исклучоци и реликти.

Од друга страна во полскиот современ јазик има повеќе агресија. Според речниците барем, во него има повеќе неучтиви, груби, дури вулгарни и навредливи зборови, изрази, како и сè понови разговорни примени на дискутираните лексеми. Цитираме само многу мал дел од нив. Сведоштво за тоа е големиот број речници, постари и понови, помали и поголеми на полската разговорна лексика (на македонската на пр. ТРЖ на жаргонските зборови и изрази), на вулгаризми и пцости, на разни специјални сленгови. Излегува голем посебен речник на полската колоквијална лексика (SPP) во повеќе томови (има веќе 10 томови до буквата **P**, според лат. азбука). Покрај него има постари речници, на пр. SPot, кои веќе се подзастарени; патем кажано и најновиот е донекаде неактуелен, како секој печатен речник. Колоквијалната, и не само таа, лексика толку бргу се збогатува и се менува, така што секој печатен речник во моментот на излегувањето од печат е веќе неактуелен. Никогаш толку бргу не се менувал јазикот. Само компјутерите и дигиталните речници се излез од таа ситуација. Пак колоквијалниот јазик е *signum temporis* (знак на времето) и не ни останува ништо друго освен да се помириме со тоа и да го запишуваме и опишуваме.

***let-ěti, *lět-ati, *lot**

Прасловенскиот глагол **letěti* (несвршен) и од него деривираниот многукратен **lětati* (со карактеристично издолжување на вокалот **e*→**ě* >**ě* и суфикс *a-ti*), во полскиот јазик се засведочени од XIV в. *latać*, а од XV в. *lecieć*. Појдовните семантички компоненти се: живо суштество со крилја + се преместува + во воздух. Преносните значења се појавуваат многу рано веќе во прасловенско време: (за материјален предмет полесен од воздух, на пр. перје, прашина итн.) ‘да се биде подигнуван во воздух од ветер’ итн.; (за материјален предмет потежок од воздух, на пр. камен, стрела итн.) ‘да се биде фрлен во воздух’; (воопшто за брзо преместување) ‘трча, јури, ита, тече, паѓа итн.’ Во полскиот јазик се посведочени од XV в.: ‘паѓа одозгора надолу, се струполува, тече одозгора надолу’; XVI в. ‘се распаѓа, се руши, на пр. *lecący dom* ‘куќа што се руши, се расипува’; ‘се брза за нешто, до некаде’; (за пат) ‘оди, врви’; дел од тие вторични преносни значења функционираат до денес: *Woda leci z kranu/ kamień - z góry/ sople - z dachu; leceć do roboty/do szkoły/na trening; ta droga leci do Katowic/ na Katowice* (во разг. стил).

Сведоштвата за многукратниот *latać* од XIV в. го посведочуваат појдовното значење ‘се преместува во воздух’ и најопштото преносно ‘брзо се преместува, трча’. Додека збирот на живи суштества што летаат во воздух е прилично стабилен, како и природните материјални предмети, паралелно со развојот на цивилизацијата расте множеството на разни вештачки материјални предмети: играчки, летачки направи, летала потешки од воздух, способни да се преместуваат во таква средина. Бидејќи летањето асоцира со брзо преместување (во секој случај побрзо од одењето), многу рано се појавуваат преносни значења (меѓу другото со човек како вршител: наместо *їрча, јури* итн.), сврзани сепак со материјалниот свет. Следователно низ вековите се собирале други фигуративни употреби, настанувало одделување од реалното и преместување кон апстрактното, менталното; почесто од птиците во материјалниот свет, почнаа да летат мисли, мечти – во менталниот простор. Сепак основните семантички компоненти добро се гледаат.

Во полскиот јазик има три можности за деривација од: *lecieć, latać, lot*. *Latać* од старополското време е основа за именски деривати, не многубројни, некои се веќе заборавени: старопол. *latalec* во XV в. е ‘ѓавол, ноќна мора, кошмар’; ‘развратник’ (XVI в.) – од активниот партицип за минато

време **lętaľ*, образуван аналогно на *beźalec* (имало и *lataniec*, од пасивниот партицип за минато време ‘ѓавол, лош дух’); *latawiec* (посведочен од XV в., делумно подзаборавен) **1.** ‘детска играчка од хартија и дрвца, пуштана на ветар, змеј’ **2.** ‘летачка направа, без мотор, употребувана од метеоролози’ **3.** (разг., ретко) ‘човек кој бара разонода надвор од куќа’ **4.** (арх. голема разновидност): ‘суштество или предмет кој се движи во воздух XVI в.’; ‘брз коњ’; ‘летачка морска риба XVIII в.’; пред сè ‘тежок, кошмарен сон’; ‘ѓавол, летачки лош дух’; ‘летачки огин што ги мами луѓето (од XV в.)’; *latawica* (ж. род од XVI в.) **1.** (разг., навредлив и застарен) ‘лекомислена жена која бара разонода надвор од дома, што трча по забава’: *A to latawica bezwstydna!* **2.** (арх.) ‘лош дух во вид на жена’, ‘вештерка (која божем летала на метла)’; *latanina* (разг.) ‘забрзано трчање, вртење околу некои работи, трчаница’: *Dzień jak co dzień, zwykła latanina od rana do wieczora. Padła na łóżko, wyczerpana codzienną lataniną*; глагол. именка *latanie* ‘летање’: *Latanie na lotni/paralotni wymaga ukończenia kursu pod okiem instruktora. Latanie samolotem jest bardzo wygodne.*

Именските деривати од *lecieć* се многу малку; допрва од префиксираните глаголи има цела серија регр. именки. Во XVI в. е посведочен регр. дериват од *lecieć*: *lot* ‘преместување *og-go* во воздух, обично со крилја’. Бргу (XVI-XVII в.) се регистрирани преносни значења: ‘брзо трчање, јурење’ и пооддалечени: за мисла, уметничко творештво, слично на летање на птица, а *loty* мн. на старополски значело ‘крилја’; израз - *w lot* ‘веднаш, за миг’ (како *w skok*). Освен веќе наведениот *lot* посведочени се уште *lotka* и *lotny*. Првобитното значење на *lotka* е ‘тоа што лета, што служи за летање’ (**letьka < *letęti*, суфиксот *-ьka* творел *n. agentis* и *n. instrumenti*; патем кажано, на словенскиот југ тој збор: *letka* значел ‘дел од родан’ – SES). *Lotka* (обично во мн. *lotki*) во полскиот јазик значи: **1.** најстарото полско значење ‘големи перја во крилјата на птица, благодарение на кои таа лета’; со време се појавуваат современите: **2.** (авија.) ‘подвижни елементи во крилја на авион, благодарение на кои авионот може да биде наклонуван на една или на друга страна’ **3.** (спорт.) ‘мало топче од перца или пластика со кое се игра во бадминтон’: *Odbijał lotkę od niechcenia*. **4.** (спорт) ‘мал шилест предмет, со кој се нишани во круг закачен на сид, вид спортска игра’. Се работи за проширување на функциите на стариот збор во нови цивилизациски околности (авијација, спортови). Од *lecieć* (**letęti > *letьнъ*) деривирана е придавка *lotny* (XVI в.) со арх. значење ‘тој што лета, тој што може да лета’ (може да се сретне уште во XIX в.). Сепак веќе од XVI в. значи ‘тој што брзо се движи, брз, подвижен’ (и фигуративно: ‘бистар, интелигентен, полн творечка иницијатива, полн со полет’); ‘што служи за летање’; ‘лесно се подига во воздух, лесен’; и пак фигуративно:

‘лесно испарува, преминува во гасовита состојба’; израз (1609 г.) - *dzień lotny* ‘ден што бргу минува’. Што се зачува до денеска или што ново се појави? (според Ваńко): **1.** - *ktoś jest lotny, ma lotny umysł* ‘некој брзо учи, се ориентира, се снаоѓа во ситуација’: *Chłopak jest lotny, nie trzeba mu niczego dwa razy powtarzać. Ma lotną inteligencję/lotny umysł*; апстр. именка – *lotność*: *Nie wyróżniał się, niestety, lotnością (umysłu). Lotność jego umysłu fascynowała.* **2.**- *lotna substancja* ‘има гасовита состојба или лесно во неа преминува’: *Skraplano ciała, które dotąd znane były jedynie w stanie lotnym. Lotne oleje*; апстр. именка – *lotność*: *Lotność substancji oleistych.* **3.** - *lotny zespół*, на пр. *lotna komisja/brygada*: *Lotne brygady z Wydziału Przestępczości Gospodarczej. Nie zaniechano lotnych kontroli. Kontynuowano lotne kontrole.* **4.** *lotny* значи: а) (прен.) ‘таков што лебди, се извишува, се подига во воздух’: *Chmury płynęły po niebie, pierzaste, lotne. Lotne piaski.* б) ‘има врска со летање, на пр. служи за летање’: *Gady te latały dzięki błonie lotnej, w jaką były wyposażone. Panowały nienajlepsze warunki lotne*; изрази (спорт): - *lotny finisz*; - *lotny start*; - *lotna premia*. Како што гледаме, сите значења, главно фигуративни, се зачувани, а со развојот на општеството и новите општествени релации и потреби се зголеми нивната сфера на примена, но начелно може да се зборува за континуитет од старополско време па до денес.

Именката *lot* ‘лет’, дериват од **letěti*, стана основа за многу понови и најнови деривати, во кои се огледува како во огледало остварената човечка исконска мечта за летање; реално, вистинско, со туѓи крилја, но сепак. Одејќи по хронолошки поредок, авијацијата ја донесе следната лексика: прилично нов збор *lotnik* (од 1918) од *lot* а можеби од *lotny*; според Ваńkowski побргу кратенка од (*samo*)*lotnik*, т. е. од *samolot* ‘авион’ (= сам лета); многу бргу зборот се прими и го замени постариот *awiator* (1910 г.) и многу реткиот *latacz* (во минатото според SW *lotnik* значеше ‘леток’); *lotnik* значи: ‘авијатичар, тој што управува со авион или е член на негов екипаж; исто војник во воено воздухопловство; инженер или техничар со авијатичарска специјализација’: *inżynier-lotnik*; *Polscy lotnicy brali udział w bitwie o Anglię*.

(Покрај тој збор постои и *pilot* (со латинско потекло), кој значи исклучиво ‘тој што управува со авион’; во зимските спортови *lotnik* има значење (разг.) ‘скијач – скокач на скокалница’: *To świetny lotnik*).

Придавката *lotniczy* ‘авионски’, т. е. сè што е сврзано со авион и авијација: - *alarm lotniczy*; - *port lotniczy*; - *wojska lotnicze* ‘воено воздухопловство’; - *komunikacja lotnicza*; - *katastrofa lotnicza* итн.; наместо *awiacja* се појави *lotnictwo* **1.** ‘авијација, производство и употреба на авиони’: *Nastąpił szybki rozwój lotnictwa. Lotnictwo cywilne i wojskowe.* **2.** ‘воени авиони, воено воздухопловство’: *Eskadra lotnictwa szykowała się do ataku.*

Atak czołowy bez wsparcia artylerii, czołgów i lotnictwa nie rokował powodzenia; наместо *aerodrom* се појави **lotnisko** (1922 г.) ‘аеродром’: *Czekaliśmy na lotnisku na wujka z Ameryki;* придавка **lotniskowy**: - *opłata lotniskowa* ‘такса од секој авион, што е дел од приход на еден аеродром’; (воена пловидба и авијација) **lotniskowiec** ‘воен брод – подвижен аеродром за воени авиони, носач на воени авиони’. Појавувањето на полската лексика не е случајна. Авијацијата е присутна во полското општество многу рано, а лексиката е прифатена според странските обрасци. Меѓутоа во 1918 г. Полска се враќа по I Светска војна на картата на Европа како независна држава, по 123 години поделба. Сè се менува, се организира, реорганизира, обновува итн. Не е чудно дека токму тогаш се појавуваат, од патриотски причини, пуристички тенденции. Досегашниот *aeroplan* станува *samolot*, *awiator* - *lotnik*, *awiacja* - *lotnictwo*, *aerodrom/aeroport* – *lotnisko* итн.; *aero-* останува само во научната номенклатура.

Продолжувајќи со понови и најнови спортови (XX в. – малку историја: во 1961 г. почнуваат француските експерименти со падобран како нова направа за летање; 1975 г. прв неофицијален светски шампионат во летање со новата спортска направа) на ред се и нови зборови: **lotnia** (1982 г.) од *lot* или можеби *lotny*, кратка „згодна“ именка, иако погрешна (Ваńkowski) од морфолошка гледна точка, многу бргу се прими (според шемата: *bieg* – *bieżnia* ‘место за трчање’, *skok* – *skocznia* ‘место за скокање’ *lot* – *lotnia* би требало да биде ‘место за летање’ – но е ‘направа за летање’); по неа доаѓаат **paralotnia**, **motolotnia**, **paramotolotnia** ‘параглајдер и разни други видови летала со различна конструкција во споредба со параглајдер (на пр. *motolotnia* има моторче): *Ze szczytu góry startowały kolorowe lotnie;* следователно **lotniarz** ‘тој што лета со *lotnia*’: *Zawody lotniarzy zostały odwołane;* придавка **lotniarski**: *Sport lotniarski ma już wielu entuzjastów;* **lotniarstwo** ‘летање со *lotnia* рекреативно или спортски’; понатаму **paralotniarstwo** (Ваńko). Тоа е најновата спортска лексика, но најверојатно ќе има продолжение.

Именката **lot** (како и нејзините деривати) е силно сврзана со реалното летање, професионално, спортско, рекреативно, но таа често се појавува во разни преносни изрази, од кои ќе приведеме само неколку најчести: - *w locie*: ‘некој нешто прави многу бргу, брзајќи некаде’: *Rzucił mi w locie kilka zdań/uwag/obelg i wybiegł z pokoju;* - *w lot* ‘некој нешто сфати многу брзо’: *W lot zrozumiał jej aluzje/o co jej chodzi;* ~ *coś widać z lotu ptaka* ‘се гледа само од многу високо, на пр. од авион’: *Pewne rzeczy widać dopiero z lotu ptaka;* *Widok/panorama Wilanowa z lotu ptaka;* – ако книжевното/уметничкото дело ~ *jest wysokiego lotu/wysokich lotów*, тогаш има голема уметничка вредност, а ако е ~ *niskiego lotu/niskich lotów*, има

мала вредност; придавките *wysoki/niski* може да се степенуваат во тие изрази: *K. napisał ostatnio sztukę/książkę (znacznie) niższych lotów. To autor / poeta / artysta wyższego / najwyższego lotu*; – ако некој по голем успех ~ *obniżył loty*, тоа значи дека нивото на неговите нови дела е пониско, евентуално воопшто престанал да постигнува успеси: *Kilka lat był najlepszy, ale później obniżył loty*; ~ *lotem błyskawicy* ‘многу бргу, молскавично’: *Wieść o jego sukcesie/śmierci rozeszła się lotem błyskawicy*; - *loty narciarskie* (спорт) ‘скокови на најголемата скокалница - *tamucia skocznia*’ - највозбудливата дисциплина во зимска спортска сезона (Bańko).

Пред да преминеме кон префиксирање на *lecieć* – *latać* ќе ги разгледаме значењата на *lecieć* (за да констатираме дека ги континуира старите, реални и преносни значења; ако најдеме разлика, таа произлегува од цивилизациско-културниот развој на општеството) **1.** (птица, инсект, авион итн.) ‘се преместува до некаде во воздух’: *Ptaki lecą do ciepłych krajów/na południe. Dziś pierwszy raz lecę helikopterem*. **2.** ‘некој лета, патува со авион итн.’: *Lecę dzisiaj do Paryża*; понатаму сè е преносно и разговорно: **3.** (за човек) **а)** ‘брзо трча’: *Lecę do szkoły, bo już późno. Ale późno, lecę robić obiad. Lecę po lekarza, z ojcem jest źle!* **б)** ‘брзо вози’: *Leciał tym starym gruchotem/rzęchem ponad setkę*. **4.** (за време) ‘брзо минува’: *Jak ten czas leci! Czas leci, a sił coraz mniej*. **5.** (за течност) ‘брзо, обилно тече’: *Krew mi leci z nosa. U mnie z kranu leci brązowa woda. Łzy jej lecą po twarzy jak groch*. **6.** ‘нешто опаѓа, паѓа’: *Z drzew lecą liście/kasztany. Uważaj, coś leci z dachu! Widziałam jak leci w przepaść i nic nie mogłam zrobić*. **7.** (за филм, програма на телевизија итн.) ‘се проектира’: *Co dziś leci w kinie/w TV?* **8.** (за музика, емисија итн.) ‘се репродуцира, исполнува’: *Co to za melodia/audycja leci w radiu?* **9.** (за глас, звук) ‘се разнесува’: *W górach głos leci daleko*. **10.** (за пари, цени итн.) ‘се намалува, губи вредност’: *Ceny lecą. Wartość pieniędzy / waluty / akcji leci na łeb*; преминуваме кон чести изрази: ~ *lecieć na łeb* ‘нешто молскавично губи вредност’; ~ *coś jakoś leci* ‘некому некако врви, оди, се живее’: *Jak ci idzie? Dawno cię nie widziałem. Dziękuję, jakoś leci*; ~ *lecieć z pracy/z funkcji/ze stanowiska* ‘е нагло отпуштен’: *Słyszeliście, Kowalski leci ze stanowiska*; ~ *coś leci komuś z rąk* ‘од нервоза, брзање итн. сè прави неточно, сè лошо му оди’: *Wszystko mi dziś z rąk leci, myślę tylko o tym wypadku*; ~ *lecieć z nóg* ‘е премногу уморен’: *Co za dzień, tyle pracy, biegania, lecę (dosłownie) z nóg, a to jeszcze nie koniec*; ~ *coś brać/kupować/robić jak leci* ‘купува/зема/прави итн. без избирање, по ред’: *Ludzie poszaleli! Kupują dziś wszystko jak leci. On ogląda w telewizji/w TV wszystko jak leci*; ~ *lecieć na kogoś/na coś* (сленг) ‘е многу заинтересиран, многу пожелува некого/нешто’: *Dziewczyny plotkują, że on na nią leci. Leciąły na niego wszystkie bez wyjątku. Ona leci na jego pieniądze, to jasne jak*

słońce и многу, многу други; сите се преносни, му припаѓаат на разговорниот стил, но 1 – не се оддалечуваат многу од уште старопол. и праслов. преносни употреби, 2 – основните семантички компоненти се тука, само во менталниот простор. Има и пословици: *Gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą* ‘каде што има сериозна /опасна/одговорна работа, ќе се најдат настрадани, оштетени, случајни жртви’; *Pieczone goląbki same nie lecą do gąbki* ‘нема награда, успех итн. без напор, труд’.

Префиксираните глаголи (и именки) од *lecieć* се многубројни. Префиксите освен внесување конкретно просторно ограничување во семантиката на глаголот, го менуваат неговиот аспект, а тоа значи дека со помош на *latać* со суфиксот *-ywa* ќе го добиеме неговиот несвршен пар (во старопол. јазик тоа беше суфиксот *-owa*: *nadlatować, przelatować, wylatować*). *Sławski i Boryś* сметаат дека *-latywać* е многукратен од *latać* со нијанса во значењето ‘одвреме-навреме’ (а пак *latać* е многукратен од *lecieć* кој е еднократен; сите се несвршени) и е исклучиво несамостоен, т. е. задолжително мора да има префикс.

Очигледно е дека во глаголите за преместување *o9–9o*, префиксите ја прецизираат просторната релација. Реалните значења се во врска со тоа предвидливи. Поинтересно е да ги разгледаме именските деривати од префиксираните глаголи, неочекуваните значења на тие глаголи, пред сè на *-latywać*. Најчесто едно-две значења ќе се однесуваат на реалниот простор, материјалниот свет; понатаму следуваат значења сè пооддалечени од реалното летање, при тоа многу од нив спаѓаат во разговорната лексика.

Dolecieć св. – *dolatywać* несв. (ретко, застарен, поет. *dolatać*) (*do-* внесува семантичка компонента ‘стигнување до некого/нешто, некаде) **1.** ‘летајќи во воздух стигне до некаде, до цел’ **а)**: *Wszystkie samoloty doleciały szczęśliwie.* **б)** (за предмет што паѓа или е фрлен): *Pocisk doleciał do murów. Kamień doleciał do ziemi i spadłszy na klomb zniszczył kwiaty.* **2.** (прен. разг.) (за трчање, возење): *Skacząc po trzy schody, doleciał do drzwi.* **3.** (прен.) ‘распространувајќи се, стигне до некоја цел’ **а)** (за звуци, зборови, вести итн.) ‘се слушаат’: *Doleciał go cichutki płacz/jęk/śmiech. Dolatuje z sadu/oddali śpiew słowika. Od strony ulicy doleciał (nas) warkot motoru i po chwili ukazał się nam piękny harley.* **б)** (за мириси итн.) ‘се чувствуваат’: *Z kuchni dolatywały smakowite zapachy. Doleciał do niego zapach znanych perfum;* регр. именка **dolot 1.** ‘последна фаза на лет, долетување’: *Ptaki nie musiały odlecieć daleko, np. makolągwie wystarcza dolot na Śląsk, gdzie zimuje w stadach. Gdy trochę się rozjaśniło, pilot podjął próbę dolotu do Rysów* (KJP) **2.** (техн. мотор.) ‘доток, прилив на бензин, вода, воздух итн.’: *dolot mieszanki paliwowej do silnika samochodu, dolot zimnego powietrza do silnika;* придавка **dolotowy** (авија. техн.): *- układ dolotowy.*

Nalecieć – nalatywać (*na-* внесува семант. компонента ‘на површина’; ‘многу нешта, мноштво’) **1.** (застарено, заборавено) ‘пристигне по воздушен пат’ **2.** (за многу птици, пеперутки итн.) ‘летајќи, летнувајќи, проникне внатре’: *Przez otwarte okno do pokoju naleciało mnóstwo much/komarów/os.* **3.** (прен. разг. главно свршен) ‘трчајќи брзо, се судри со некого/нешто’: *Naleciała na biurko/na słup/na drzewo i nabiła sobie guza. Naleciała na niego jak burza, aż się zachwiała.* **4.** (прен. разг., почесто несвршен) ‘застане/застанува против некого нагло, избувливо, често неправедно’ (= нападне/напаѓа некого): *Naleciał na nią, aż się biedna skuliła. Zięć skarżył się, że teść na niego nalatuje.*

Nalecieć się - (прен. разг. само безлично) ‘притрча некаде во голема група, голем број’: *Ludzi się wtedy naleciało jak pszczoł do miodu;* придавката **naleciały** е веќе застарена, но актуелен е нејзиниот дериват, апстрактната именка **naleciałość** ‘карактеристична особина, првобитно туѓа на некој/нешто, но здобиена или позајмена од некаде’: *Jego polszczyzna jest wolna od obcych naleciałości. Celem naszym jest oczyszczenie kultury z obcych naleciałości. Jego twórczość jest wolna od obcych naleciałości, jest na wskroś rodzima;* регр. именка **nalot** **1.** (воен. авија.) ‘воздушен напад на авијацијата на непријателска територија, воен објект итн.’: *Lotnictwo dokonało nalotu na Aleppo. Przeczekaliśmy nalot w schronie. Naloty na chwilę ustały. Wystarczy kilka/parę nocnych nalotów i zapanuje strach. Nalot nie słabł ani na trochę;* – *nalot dywanowy* ‘истовремен напад на голем број авиони бомбардери со цел за целосно уништување на нечија територија’; – *nalot gwiazdzisty* ‘атак од страна на повеќе ескадрили коишто надлетуваат од разни правци’; – *nalot falowy* ‘атак извршен по ред од групи авиони без паузи меѓу нив’; – *nalot artyleryjski* (артилер.) ‘јак артилериски оган во кратко време до една определена цел’ **2.** (прен.разг.) ‘нагла, неочекувана контрола, ревизија итн. со цел да се фатат престапници на дело итн.’: *Policja zrobiła nalot na bazar/na melinę i wyłapała całą szajkę. Nalot celników na przemytników papierosów* **3.** (прен.разг.) (за луѓе, инсекти итн.) ‘нагло појавување некаде во голем број’: *Co roku latem przeżywamy nalot turystów. Jak my przeżyjemy nalot tylu gości? Znowu przeżywamy nalot robactwa.* **4.** (прен.) **а)** ‘тенок слој од некоја супстанца на некоја површина, талог’: *Mimo nalotu brudu i kurzu w lustrze dało się coś zobaczyć.* **б)** (хем.) ‘слој на оксид врз предмет од метал’: *Mosiężne przedmioty szybko tracą połysk i pokrywają się nalotem śniedzi.* **в)** (мед.) ‘надворешна светла обвивка врз заболен орган’: *Lekarz stwierdził, że migdałki tam już czyste, bez nalotów.* **г)** (бот. градин.) – *nalot woskowy* ‘тенок слој од восок на лушпа од овошје’: *Cechą dojrzewania większości owoców jest pokrywanie się ich skórki grubszą lub cieńszą warstwą nalotu woskowego.* **5.** (прен.) **а)** ‘влијание на странски акцент, туѓа дијалектна

артикулација, што се слуша во нечиј изговор’: *Po polsku mówiła płynnie i bezbłędnie, z leciutkim nalotem śpiewności/ z kresowym nalotem. Mówiła całkiem poprawnie, nawet bez nalotów gwarowych/kresowych/bez obcych nalotów* (Ваńко). **6** ‘влијание на некоја теорија, идеја, култура, забележлива во нечие творештво, дејност, однесување итн.’: *Zbigniew Herbert ma wykształcenie historyka sztuki, nalot kultury antycznej. Poeta oczyszcza swoją poezję z obcych nalotów*; **6** (авија. профес. сленг) ‘вкупно времетраење на летови извршени во даден период, запишано во книга на летови’: *Jak na amatora masz imponujący nalot. Jaki masz w tym miesiącu nalot?* (интересно е дека значењето се совпаѓа со *nalatać*, види понатаму); **7**. (прен. шумар. сленг) ‘млада генерација на самоникнати дрцва, мали колку ниски шумски растенија’; деривати: придавка *nalotowy* (→ *nalot*); апстр. именка *nalotowość* (спореди *nalot* 4.,5.)

Nadlecieć – nadlatywać (ретко *nadlatać*) (**nad-** ја внесува семантичката компонента ‘приближување до цел + во соодветен момент’) **1**. ‘летажки, преместувајќи се во воздух се приближи, пристигне до цел во даден момент’ **а)** (за птица, авион итн.): *Nadleciały helikoptery i zawisły nieruchomo nad dworcem. Nadleciała eskadra bombowców i zaczęło się piekło. Samoloty długo nie nadlatują. Nadlatywały gołębie i siadały na placu.* **б)** (за предмет, фрлен или истрелан): *Znad rzeki nadlatują pociski/kule/kamienie i niszczą wszystko. Z cichym szmerem nadlatują strzały wypuszczone z łuku i trafiają w tarczę.* **2**. (прен. разг.) (за човек, возило итн.) ‘трчајќи, возејќи, јаважќи (со нагласена голема брзина), се приближи, пристигне до цел во даден момент’: *Nadleciał goniec na motocyklu z meldunkiem. Nadleciał oddział konnej straży granicznej. Nadleciała sąsiadka ze straszną wiadomością. Siedzimy sobie a tu nadlatuje sąsiadka z najnowszą nowiną.* **3**. (прен.) (за звуци итн.) ‘носен со воздух се приближи, пристигне до цел’: *Z oddali nadleciały dźwięki wesolej melodii. Od rzeki nadlatywały do naszych uszu męskie głosy i rżenie koni.*

Oblecieć – oblatywać II (**ob-** внесува семант. компонента ‘наоколу, кружно итн.) - доста неочекувано значење **4**. ‘опадне откако се откине од нешто’: *Obleciały już z drzew wszystkie kwiaty/liście. Na drugi dzień kwiatki zaczęły oblatywać. Ze ścian domu już dawno obleciał tynk*; изрази: ~ *kogoś obleciał tchórz/strach* ‘некој се уплаши’: *Grał odważnego, a teraz tchórz go obleciał. Strach mnie obleciał przed gabinetem dyrektora*; ~ *coś (jeszcze/ jakoś/ od biedy) obleci* (разг.) ‘може да се прифати, е подносиливо/прифатливо, иако не е многу добро, убаво итн.’: *Ta marynarka jeszcze /jakoś/ od biedy obleci, ale te spodnie i buty, to prawdziwy obciach. Zmień koszulę, a reszta obleci. No i jak obiad? Dobry? Owszem, obleci*; регр. именка **oblót** (← **oblecieć**) **1**. ‘окружување на нешто или нечие летање во круг’: *Statek kosmiczny wykonał jeden oblót dookoła Ziemi i powrócił.* **2**. ‘пробен лет на авион, едрилица итн.’:

Oblot nowego samolotu/szybowca skończył się pomyślnie (спореди ја именката *oblatywacz* понатаму) **3.** (лов.) ‘слободно летање на ловечки птици на слобода како една од етапите на нивната дресура’: *Bez oblotu na swobodzie nie można wychować dobrego myśliwskiego ptaka.* **4.** (пчелар.) ‘кружен лет на пчелите итн. на пр. за запознавање со теренот итн.’: *Sezon pszczelarski rozpoczyna się w dniu pierwszego oblotu, w którym można zorientować się co do stanu pasieki. Rozpoczyna się wiosenny oblot, podczas którego pszczoły zapoznają się między innymi z położeniem ula.* (Dor)

Odlecieć – odlatywać (*od-* внесува семант. компонента ‘оддалечување од некаде’) **1.** (за птица, инсект, авион, пилот, патник на авион итн.) ‘се оддалечува од некаде’: *Ptaki wcześniej odleciały w tym roku;* **2.** (прен. и разг.) ‘нешто се откине од нешто’: *Od buta odleciał mi obcas. Z trzaskiem odlatywały guziki od koszuli.* **3.** (прен. и разг.) ‘некој загуби контакт со реалноста поради нешто, е во состојба по алкохол, дрога итн.’: *Zdarza mi się odlecieć nawet po niewielkiej ilości trawki;* перг. именка **odlot** **1.** (за птица, авион итн.) ‘полет, полетување’: *Zbliżała się godzina/pora odlotu. O której jest odlot samolotu do Wiednia? Obserwowałem ptaki zbierające się na łące przed odlotem na południe;* понатаму сè е разговорно **2.** (сленг) ‘состојба по употреба на наркотици, алкохол итн.’: *On znowu miał odlot po amfie.* **3.** (сленг) ‘младите велат *odlot* за нешто што многу им се допаѓа’: *Jak ona śpiewa/tańczy, po prostu odlot! Patrz jakie buty, ale odlot!;* придавка **odlotowy** **1.** ‘нешто сврзано со полет, полетување’: *hala odlotowa lotniska* **2.** (разг. – без семант. ограничување) ‘за некој/нешто што многу се допаѓа’: *Byłam na odlotowym koncercie. To odlotowy facet/odlotowa laska. On ma odlotowe pomysły. Popatrz na tę laskę – jaki odlotowy makijaż/tatuaż;* прилог **odlotowo** (како погоре): *Wyglądaliśmy w tych kostiumach/strojach odlotowo. Zespół grał odlotowo.*

Polecieć – 1. a) (за човек, авион итн.) ‘се упати некаде по воздушен пат’: *Jan poleciał wczoraj do Wiednia.* **б)** (за птици) ‘полета, летна во воздух’: *Ptaki już poleciały na południe. Ptak wzbił się wysoko i poleciał.* **2.** (за предмет) ‘фрлен е нагоре, се подигне во воздух’: *Pilka poleciała wysoko. Grad kamieni poleciał za nim. Po wygranej szaliki poleciały w górę.* **3.** ‘падне надолу, фрлен, бутнат е надолу’: *Potrącił kamień a ten poleciał w dół i wpadł do wody. Stołeczek, pchnięty stopą, poleciał w kąt pokoju.* **4.** (за течност) ‘тече, истекува од некаде’: *Naprawiono awarię i woda znów poleciała z kranu. Silnie się uderzył i krew poleciała mu z nosa;* понатаму сè е разговорно: **5.** ‘падне, се премести инертно, безволно’: *Potknął się i poleciał do przodu jak szmaciana kukła/ jak worek ziemniaków.* **6.** ‘отрча или појде некаде многу брзо’: *Poleciał do apteki po lekarstwo. Polecć do Jana i poproś, żeby przyszedł. Tylko czekał, żeby polecieć na miasto/do kumpli. Polecę za nią, żeby się nie*

zgubiła. 7. ‘отпуштен од работа или деградиран’: *Poleciał za ten zawalony projekt. Wiesz za co Kowalski poleciał?*; исто разговорни изрази: ~ *polecieć na coś/na kogoś* ‘се полакоми по нешто’: *Poleciała na jego piękne czarne oczy. Wszyscy myślą, że poleciałam na jego pieniądze. Znajdź sobie głupiego, który na ciebie poleci, bo ja nie*; ~ *polecieć z językiem/jęzorem/gębą!* (грубо) *pyskiem* ‘отиде да се пожали/поплаче’: *Gdybym tylko wiedział, kto z jęzorem/z gębą/z pyskiem poleciał do szefa/do starego, to bym go oduczyl raz na zawsze.* Ако го споредиме со *lecieć*, ќе забележиме дека *polecieć* во некои значења се однесува како обичен свршен пар за *lecieć* (не во сите), а пак *po-* не внесува просторна модификација. Глаголот *polatywać* постои, но всушност поскоро е пар на *polatać*: *Gołąb polatał* (извесно време) *nad okolicą i wrócił do gołębnika*; *Gołąb polatuje* (одвреме-навреме; малку; за кратко време и блиску) *nad okolicą i wraca do gołębnika.*; како еквиваленти најсоодветни се мак. *подлетнува*, а пред сè *летка*; употребата е ограничена (за птици, пеперутки итн. или многу лесни ситни предмети) ‘подлетнува со паузи, за кратко, приседнувајќи често, кружи над нешто во воздух’: *Motyle polatują nad łąką pełną kwiatów. Nad stawem polatywały ważki. Nad plażą polatywały krzykliwe mewy/rybitwy. Pszczoły polatują nad nami, ale nie robią nam krzywdy. W powietrzu polatywały/polatują nitki babiego lata/płatki śniegu.* Необични се дериватите од *polecieć*, исклучиво апстрактни, преносни: *polot* ‘леснотија во начинот на изразување, полет’: *Pisał i mówił z polotem. Bracia bardzo się różnili, jeden błyskotliwy, dowcipny, a drugi – sztywny, bez polotu*; ~ *bez polotu* ‘неумешен, притежок во изразување, без творечка леснотија’: *To, co on pisze, jest jakieś takie bez polotu*, за разлика од: ~ *pełen polotu*. **Podlecieć** – **podlatywać** (**pod-** внесува семант. компонента ‘малку’, ‘мала оддалеченост’, ‘само приближување до некого/нешто’) 1. (за птица, авион итн.) ‘се приближи летайќи, подлетне’: *Młody ptak podleciał tylko parę metrów i usiadł. Ranny ptak podlatywał i zaraz opadał na ziemię. Helikopter niestety nie mógł bliżej podlecieć z powodu złej pogody.* 2. (разг.) ‘трчајќи се приближи до некого/нешто, притрча поблизу’: *Podleciał do mnie i chciał mnie uderzyć. Mogę podlecieć jeszcze dziś po tę książkę?*; разг. израз: ~ *co podleci* ‘што било’: *Kupowałem co podleci, nie miałem czasu wybierać*; регр. именка **podlot** 1. (за птици) ‘летнување горе, во воздух, подлетнување’: *To był czas podlotów, stare pary wprawiały młode do lotu.* 2. (лов.) ‘пиле на дива птица кое почнува да лета’: *Wiosną chłopci/klusownicy podbierają ptakom jaja, a później wybierają podloty*; оттука се добива разговорната именка **podlotek** ‘малолетна девојка, малолетничка’ (порано исто така малолетно момче, одамна заборавено): *Z podlotka stała się dorosłą dziewczyną.* **Przelecieć** – **przelatywać** (**prze-** внесува семант. компонента ‘транзит’, ‘минување, преминување’, независно од тоа дали се работи за основното

реално просторно преместување или за преносното апстрактно) **1.** ‘прелета’ **2.** (разг. без забележливо семантичко ограничување) ‘брзо мине’: *Z łoskotem przelatuje przez most pociąg towarowy. Patrzyłem, jak woda przelatowała mi przez palce. Przeleciał ciepły wietrzyk i znów wyszło słońce. Ależ ten czas szybko nam przeleciał. Przeleciałem tych kilkanaście stron tekstu pobieżnie/w kilka minut.* Речниците бележат и современо разговорно вулгарно значење **3.** (почесто за машко SPot) ‘изврши полов однос’: *Od dawna chciał ją przelecieć, czekał tylko na okazję. Przeleciałeś ją stary, czy nie?*

Przelecieć się – (за човек) **1.** ‘реализира лет со авион итн.: *Przeleceć się dziś pierwszy raz balonem/szybowcem. Jak przelecieć się tanio do Tokio?* **2.** (разг.) ‘се прошета (со брз чекор иако незадолжително), отрча’: *Przeleceć się trochę po okolicy, dobrze mi to robi;* доста карактеристично (разговорно), наместо **polatać sobie** ‘си полета малку за разонада’: *Przelećmy się choć trochę helikopterem, nigdy czymś takim nie latałem. Daj mi się przelecieć awionetką, proszę, umiem pilotować;* регр. именка **przelot** ‘летање преку некој простор во воздух, минување по воздушен пат’: *Przelot z Warszawy do Paryża trwa naprawdę krótko. Defiladę wojskową zamyka przelot najnowocześniejszych samolotów;* има неколку специјалистички значења: *przelot ptaków* (= *ciąg ptaków*) ‘летање во јато, групно летање, преселба на птици од север на југ и обратно’: *Wiosenne przeloty ptaków, bocianów, czajek, dzikich gęsi sprawiły, że ludzie byli weselsi. Wiosną i jesienią przeloty wędrownego ptactwa ożywiają brzegi rzeki i okoliczne pola;* разни техн. употреби: ‘отвор на цевка, канал итн. преку кој нешто протекува, се преместува’, исто ‘големината на тој отвор’; ‘оддалеченост меѓу две градби/композиции итн.’: *Gdy mijał przelot między domem a szopą, dostrzegł za płotem kogoś obcego;* (авија.) *przelot docelowy* ‘пилотот на едрилица уште на старт го пријавува местото на слетување’; *przelot otwarty* ‘нема определена цел, а пилотот на едрилица се труди да постигне што поголема дистанца’: *Na szybowcu polskiej konstrukcji odbył on przelot docelowy na trasie Rzeszów – Białystok, 345 km. On jest rewelacyjny w przelotach otwartych; przelot wyczynowy* ‘спортско летање за рекорд итн., не рекреативно’, оттука имаме група деривати: *przelotowiec* ‘пилот на едрилица кој се специјализира во спортско летање, спортист-рекордер’: *Uzyskana odległość/szybkość przelotowa stawia tego pilota w rzędzie naszych najlepszych przelotowców;* придавка **przelotowy** (= *tranzytowy*): *kanal przelotowy; szybkość przelotowa; tunel przelotowy; trasa przelotowa* итн.; апстр. именка *przelotowość* ‘транзитност’: *przelotowość arterii komunikacyjnej* – сите сврзани со авијација, техника, транспорт; меѓутоа наредната придавка **przelotny** (со нејзите деривати) се пренесува во друг, главно апстрактен свет: **1.** ‘за птици што во јата се селат зиме на југ и обратно’: *przelotne ptaki* **2.** ‘краткотраен, што бргу минува’: - *przelotny deszcz* **3.**

‘привремен, што се појавува некаде на кратко’: - *przelotny flirt/ romans/ znajomość*; прилози *przelotnie, przelotem, w przelocie* ‘на минување, набрзина’: *Spojrzała na mnie przelotnie. Byłem tylko przelotem w Belgradzie. To, co zobaczyłem w przelocie, bardzo mnie zdziwiło. Wpadł do nas w przelocie, na chwilę tylko*; апстр. именка *przelotność* ‘краткотраен карактер на нешто’: *Ich związek z góry skazany był na przelotność*; суфиксите (-*owy* и -*ny*) ги разделуваат реалниот свет од апстрактниот.

Przylecieć – przylatywać (*przy-* внесува семан. компонента ‘постигнување цел, стигнување до цел’); регр. именка *przyłot* ‘пристигнување некаде по воздушен пат’: *Przyłot samolotu z Krakowa był opóźniony z powodu mgły*.

Rozlecieć się – rozlatywać się (*roz-* внесува семан. компонента ‘разделување на разни страни, делење на некоја целост’) **1.** (за множество птици, инсекти итн.): *Wróble rozleciały się w popłochu*; понатаму разговорно: **2.** (за група луѓе, животни) ‘се растрча’: *Dzieci/psy rozleciały się po podwórku*. **3.** (за предмети) ‘нешто се распадне на парчиња, се расипе’: *Buty całkiem mi się rozleciały. Ta książka całkiem się już rozlatuje. Muszę kupić nowy telewizor/komputer/telefon, stary całkiem się rozleciał*. **4.** ‘престане да постои’: *Nasza zgrana paczka całkiem się rozleciała. Nasz niby precyzyjny plan rozleciał się w kilka minut pod wpływem krytyki*.

Ulecieć – ulatywać (*u-* внесува семант. компонента ‘лесно, брзо оддалечување, распростанување во воздух, угоре’) **1.** (за птици, инсекти итн.) ‘се оддалечи однекаде во воздух, нагоре’: *Stado gołębi uleciało z krakowskiego rynku w kierunku Wawelu*; понатаму сите употреби се преносни: **2.** (за емоции, спомени, зборови итн.) ‘исчезне’: *Wielka jest odpowiedzialność za każde napisane słowo, skoro wiadomo, że nie uleci ono z wiatrem. Uczucie gniewu uleciało, ale pamięć pozostała. Złe wspomnienia nie chcą niestety ulecieć. Senność nagle uleciała*. **3.** (за дим, магла, мирис итн.) ‘се распространи во воздух’: *Dym z ogniska uleciał bez śladu. Nikły zapach perfum uleciał już z listu. Wszystkie nadzieje w dym się obróciły i wraz z nim uleciały*. **4.** ‘напушти некого’: *Poczułem słabość tak wielką, jak gdyby życie miało ze mnie ulecieć*. **5.** ‘се ослободува, излегува надвор’: *Powietrze ulatuje z dętki*; израз: ~ *ulecieć komuś z pamięci* ‘некој нешто заборава, не може да се сети за нешто’: *Wiele szczegółów uleciało mi już z pamięci. W nerwach uleciało mi wszystko z pamięci*.

Ulotnić się – ulatniać się (во XIX в. се појави глаголот *ulotnić się* ‘се распространи во воздух, испари’ и многукратниот до него *ulatniać się*; според Воруś тој е дериват од придавката *lotny* со префиксот *u-* ‘лесно се виши; распространува во воздух; брз итн.’, а од него придавка *ulotny* - паметиме дека *lotny* е посведочен од XVI в.); **1.** (за гасови, мириси итн.) ‘се ослободува, излегува однекаде (просторија, сад итн.) и се распространува

во воздух’: *Zapach perfum powoli się ulatniał. Zapach gazu nareszcie się ulotnił*; наредните значења се разговорни (и преносни): **2.** (за човек) ‘отиде однекаде незабележан’: *Ulotnił się z przyjęcia przy pierwszej okazji/po angielsku. Zwinął laptopa i portfel i ulotnił się z domu/ bez śladu*. **3.** ‘нешто исчезне некаде, украдено, загубено, не се знае каде’: *Gdzieś się ulotniły moje oszczędności*. **4.** (за настроение, чувства итн.) ‘исчезне одеднаш, нагло’: *Po tych słowach cała moja sympatia i szacunek do tego człowieka ulotniły się. Radosny nastrój tego wieczoru ulotnił się*; придавка **ulotny 1.** ‘брзо минува, нема како да се задржи’: *Ulotna chwila/wrażenie. Z upływem czasu pamięć robi się coraz bardziej ulotna*. **2. a)** ‘лесно, брзо испарува, се распростанува во воздух’: *Ulotny zapach perfum*; **б)** (прен. шег.): *Ulotny zapach burżuazji, bogactwa*. **3.** (за публикации - застарено) ‘излегува нерегуларно, во случај на потреба’: *Druki ulotne o charakterze użytkowym, np. blankiety, karty wizytowe itp.*; прилог **ulotnie** (од *ulotny*); апстр. именка **ulotność** ‘краткотрајност, нетрајност’: *Ulotność tej chwili jest bardzo piękna i wzruszająca*. Се гледа дека **ulotnić się –ulatniać się** се современа алтернатива за **ulecieć – ulatywać**, ослободена од примарниот реален просторен контекст. Во современиот свет преовладуваат релации во апстрактниот, менталниот простор и новите глаголи подобро го изразуваат тоа; исто така – *druki ulotne*, денеска застарени евентуално книжевни, ги замени **ulotka** ‘ливче хартија, брошура итн. со краток текст со политичка содржина или реклама, леток’, пак **ulotkarz** (разг.) е ‘лице кое се занимава со распространување на летоци’.

Wlecieć – wlatywać (**w-** внесува семант. компонента ‘внатре, во нешто’) – разг. значења (и преносни): **3.** ‘многу брзо втрча некаде внатре, удри во некого/нешто’: *Wleciał do domu jak bomba i znowu gdzieś poleciał. Wleciał na drzewo i rozbił się. Wleciał na rowerzystę i go zabił*. **4.** (за пари) ‘неочекувано, дополнително заработи или добие пари’: *Chłopak myje szyby na stacji benzynowej i co miesiąc wleci mu za to parę groszy* (SPot); регр. именка **wlot 1.** ‘отвор низ кој нешто влетува, влегува, втекува’: *Łobuzy włożyły coś we wlot rury i ją zatkały. Wlot lufy jest czymś zanieczyszczony, zrób z tym coś*. **2.** ‘преминување на параа, течност во канал, резервоар итн.’: *Kanał jest niedrożny i wlot wody jest utrudniony*; придавка **wlotowy** од *wlot*: *Zawory mogą być wlotowe, wylotowe i przelotowe. Szyb wlotowy i wylotowy w kopalni* (станува збор за разни техн. значења).

Wylecieć – wylatywać (**wy-** внесува семант. компонента ‘надвор, од нешто внатре’) – разг. значења (и преносни): **5.** ‘трчајќи или возејќи брзо излезе однекаде’: *Wyleciał z domu jak oparzony. Wyleciał z bocznej uliczki jak wariat*. **6.** ‘испадне од нешто’: *Jabłka wyleciały mi z torby i potoczyły się po chodniku*. **7.** ‘е отпуштен од работа/школо, исклучен од организација итн.’: *Wyleciał*

ze szkoły za złe sprawowanie/za narkotyki. Wyleciał z pracy za pijaństwo/lenistwo. Wyleciał z partii za nielojalność. Czy piłkarz powinien wylecieć z boiska?; израз (безлично): ~ wyleciało komuś z głowy ‘заборави (за) нешто’: *Calkiem wyleciało mi z głowy, że dziś jest mecz/wywiadówka*; регр. именка **wylot** **1.** ‘отвор низ кој нешто излегува надвор’: *Masz zapchany wylot rury wydechowej.* **2.** ‘крај на улица/патека итн.’: *U wylotu ulicy czekała na mnie policja.* **3.** ‘оддалечување однекаде по воздушен пат’: *Wylot z Londynu się opóźnia, nie wiesz, o co chodzi?* **4.** (арх. истор., обично мн.) ‘ракав на благородничка народна носија, посебно расечен за украс’: *Wyloty kontusza*; придавка **wylotowy** од *wylot*: *Droga wylotowa to inaczej droga wyjazdowa, rozumiesz? Lewa komora serca ma tylko jedną rurę wylotową, czyli aortę*; разг. именка **wylotówka** = *droga wylotowa* ‘пат надвор од голем град’: *Olek zderzył się na wylotówce z busem*; изрази: ~ *na wylot* (разг.) ‘(прави отвор) од обете страни, открај-докрај итн.’: *Przewierć tę deskę/płytę na wylot*; ~ *znać/poznać kogoś/coś na wylot* (разг.) ‘знае некого/нешто одлично, сосема итн.’: *Policja zna na wylot przemytniczy świątek. Znam cię na wylot, wiem, co z ciebie za numer. Znam na wylot te twoje gierki, nie dam się nabrać. Poznałem to środowisko/tych ludzi na wylot, niczym mnie nie zaskoczą*; ~ *być na wylocie* (разг. шег.) ‘подготвен, готов за скоро заминување, напуштање на некое место’: *On już nic nie może, jest na wylocie. Nic nie wiesz? Jestem na wylocie.*

Wzlecieć – wzlatywać (wz- внесува семант. компонента ‘нагоре’) – поредок е од другите и конкретен: *Stado gołębi wzleciało ponad kamienice/wysokie drzewa i krążyło nad nimi. Szybowiec wzlatuje coraz wyżej i wyżej. Balon wzleciał nad łąkę i powoli się oddalił*; регр. именка **wzlot** **1.** ‘лет нагоре’: *Próba wzlotu balonu zakończyła się powodzeniem*; понатаму преносно: **2.** ‘најдобриот момент во нечиј живот/развој итн.’: *Miał swoje wzloty, ale i upadki, każdemu może się zdarzyć.* **3.** ‘прилив на нечии творечки сили/ентузијазам итн.’: *Zmianie w jego życiu towarzyszył wzlot inwencji twórczej. Te jego wzloty szlachetnych uczuć są mocno podejrżane. Zdrowieniu/zmianie pracy towarzyszył wzlot energii i zapału.*

Zalecieć – zalatywać (za- внесува семант. компонента ‘постигнување цел’); овде има многу интересна ситуација: освен **1.** ‘летажки, преместувајќи се во воздух стигне некаде’, наредните значења, преносни, спаѓаат главно во разговорниот стил : **2.** (во св. вид) (за мирис, звук итн.) ‘се осети, се слушне оддалеку, стигне до некого’: *Z otwartych drzwi kuchni zaleciał ich miły zapach świeżo parzonej kawy* **3.** ‘одејќи брзо, трчајќи стигне некаде’: *Zzajana i spocona zaleciała do domu*; наредните значења се појавуваат исклучиво во несвршен вид (*zalatywać*): **4. а)** ‘нешто пушта непријатен мирис’: *Ta kielbasa podejrżanie zalatuje. Mieszkanie zalatuje stęchłąną i jeszcze czymś nieokreślonym.* **б)** (безлично) ‘се чувствува слаб, обично не-

пријатен мирис' *Czymś tutaj brzydko zalatuje. в* (за човек – безлично) 'се чувствува непријатен мирис од некого': *Zalatywało od niego tanią wodą i papierosami. Zalatywało od niej jakimiś okropnymi perfumami. 5.* 'потсетува на нешто негативно или содржи нешто негативно': *Jego wypowiedzi zalatują nacjonalizmem/ rasizmem/ksenofobią.*

Zlecieć – zlatywać (z- внесува семант. компонента 'надолу') **1.** 'слетува': *Samolot/ptak zleciał na łąkę;* понатаму преносно: **2.** (разг.) 'стрча надолу': *Zleciał z góry/po schodach, jakby go ktoś gonił. 3.* 'падне': *Zleciał z drzewa i bardzo się potłukł. 4.* 'мине' *Czas szybko zleciał.*

Zlecieć się – zlatywać się (z- się внесува семант. компонента 'многу на едно место') **1.** (за многу птици, инсекти итн.) 'откако слетаа, се собраа на едно место': *Łąki zakwitły i zleciały się pszczoły z całej okolicy. Wrony zlatywały się kracząc głośno. 2.* (прен.) (за многу луѓе, животни) 'дотрчаа на едно место': *Zlecieli się wszyscy sąsiedzi, żeby zobaczyć nowe auto. Dzieciaki zleciały się jak pszczoły do miodu. Zlatują się do nas/u nas psy z całej okolicy, bo mamy piękną suczkę;* регр. именка **zlot 1.** 'слет, собир, голема јавна средба на луѓе кои земаат учество во некоја манифестација, приредба итн.: *Thumy przyjechały na zlot młodzieży/harleyowców. 2.* (за птици) 'собир(ање) на диви птици на едно место пред летање на југ': *Widziałem kiedyś zlot bocianów u nas na łące, fascynujące widowisko. Ptaki przed odlotem na południe urządzają zloty;* придавка **zlotowy** од *zlot:* *Nadciągnęły do miasteczka zlotowego thumy młodzieży z różnych stron. Przywiozłem zlotowe gadżety/chusty.;* именка **zlotowicz** (разг.) 'учесник на слет, собир': *Stadion/amfiteatr zapelniał się setkami zlotowiczów.*

На крајот неколку сложенки, освен **samolot** (= сам лета) има: **wodolot** (= лета по вода) 'бротче со вид крилја'; **nielot** (= не лета) 'птица што не лета, на пр. пингвин, киви итн.'

(Луѓето без лингвистичка подготовка во еден здив ќе додадат овде *pilot*, толку идеално тој збор се вклопи и изведе редица деривати: *pilotka 1.* првобитно 'кожна шапка за пилот', сега исто 'шапка по/со иста форма' **2.** 'жена пилот'; *pilotaż* м.род 'пилотажа'; *pilotować* 'управува со авион, пилотира (според франц. *piloter*, но со пол. суфикс); придавки *pilotowy* од *pilot* и *pilotażowy* од *pilotaż*.)

Од 3-4 збора на почетокот стигнавме до големо и разновидно множество. Во случајот на полскиот јазик од една страна се гледа љубов кон секакво летање, брз и ран развој на авијацијата во секави форми, додека пак од друга страна – пуристички тенденции од патриотски побуди. Голем дел од лексиката сврзана со летањето, а позајмена од странство, по I-та Светска војна беше полонизирана. Тоа се забележува и подоцна, на пр. *paraglidge* (анг.) стана *paralotnia*, иако времето на пуризмот помина и поновите видови летала носат и полски и странски називи: *awionetka* 'мал

спортски/туристички авион’, *helikopter* или *śmigłowiec*, *hydroplan* (застарен) или *wodnopłatowiec*, но само *odrzutowiec* ‘млазен авион’ итн. Преку преносните значења присуството на „летачката“ лексика се шири врз други спортови, разни други области: техника, пловидба, ловциство итн., додека пак преку разговорниот стил, преку непредвидливи асоцијации сферата на нејзината употреба постојано се зголемува.

Табела на глаголите изведени од *lecieć* (и именки) и од *latać*

dolecieć	dolatywać	dolot	dolatać (заст. поет.)
nalecieć	nalatywać	nalot	nalatać (сленг авија.)
nalecieć się			nalatać się (разг.)
nadlecieć	nadlatywać		nadlatać (заст.)
oblecieć	oblatywać II	oblot	oblatać (заст.) – oblatywać I (сленг авија.)
odlecieć	odlatywać	odlot	
polecieć	polatywać	polot	polatać (разг.)
podlecieć	podlatywać	podlot	
przelecieć	przelatywać	przelot	przelatać (разг.)
przelecieć się			
przylecieć	przylatywać	przyłot	
rozlecieć się	rozlatywać się	(SSt rozłot)	rozlatać się (разг.)
ulecieć	ułątywać	ułowka	ułątać (заст. поет.); (разг. св.)
			ułątać się (разг.)
wlecieć	włatywać	włot	
wylecieć	wylatywać	wyłot	wylatać (разг.)
			wylatać się (разг.)
wzlecieć	wzlatywać	wzłot	wzlatać (заст.)
zalecieć	zalatywać		zalatać się (разг.)
zlecieć	zlatywać		zlatać (разг.)
zlecieć się	zlatywać się	złot	zlatać się (разг.)

Остана уште глаголот *latać* (многукратен) и неговите деривати. Тој има малку значења и се совпаѓаат со старите, наследени од прасловенско и старополско време: **1.** (птица, инсект; авион итн.) ‘се преместува/е во воз-

дух’: *Będzie burza, bo jaskółki nisko latają. Pełno tu much, latają i brzęczą. Samolot/szybowiec latał nad naszymi głowami.* **2.** (за човек) ‘патува со авион итн. или управува со авион итн. или е член на екипаж’: *Często latam do Londynu. Latam na tej linii od kilku lat jako nawigator/stewardesa.* **3.** (разг.) (за човек) ‘се упатува некаде многу брзо, оди некаде често, трча по нешто’: *Co za chłopak, całymi dniami lata po wsi, w niczym nie pomaga. Ja haruję, a ona lata po sklepach, kawiarniach i wydaje to, co ja zarobię. Przestań latać do koleżanek/po koleżankach, tylko weź się do nauki/roboty.* **4.** (разг. прен.) ‘нешто се движи, преместува многу брзо; трепери, се тресе’: *Wzrok jego latał niespokojnie, jakby miał coś do ukrycia. W oczach latają mi czarne plamy z głodu i zmęczenia. Różne myśli latały mi po głowie, jak natrętne muchy. Ręce mu latały ze zdenerwowania. Broda jej latała, a z oczu płynęły łzy. Był blady, szczęki mu latały jak w ataku febrzy;* неколку разг. изрази: ~ *ktoś lata za kimś* ‘трча по некого, се наметнува некому, заведува некого’: *Moja córka się uczy a nie lata za chłopakami. Dlaczego on lata za tą głupią gęsią?; ~ ktoś lata za czymś* ‘итно бара нешто, трча барajќи’: *Latam za pracą/za mieszkaniem i nic. Latam po mieście za ślubnym prezentem; ~ ktoś lata z jeźorem* ‘поткажува’: *Ciekawe kto u nas lata z jeźorem do szefa?* и многу други; често е користен активниот партицип за сегашно време *latający* во разни популарни изрази: - *latające ryby* ‘риби што можат да се преместуваат во воздух’: *Patrzyłem, jak z morza wyskakują stada latających ryb; ~ latający talerz /spodek (= UFO)* ‘летачка чинија’; ~ *latający dywan* ‘летачки ќилим’; ~ *latające cygaro (= sterowiec)* ‘цепелин’; ~ *latający uniwersytet* ‘за време на окупација, воена или вонредна состојба итн. тајно учење, настава што се одвива во разни места, менувани поради безбедност на учесниците’ и редица други.

Префиксираниите глаголи од *latać* (секако свршени) се доста специфични; мал дел од нив е веќе застарен, со квалификатор: поетски и заборавен; повеќето од нив се употребуваат во разговорниот јазик, во професионален сленг (види во табелата погоре); некои како да не постоеле (иако во старите речници се засведочени), но постојат нивните деривати и тоа често токму во разговорниот стил:

Dolatać – (= *dolatywać*) (застарен поетски, Дог го засведочува без пример)
Nalatać (się) **1.** (за птици, инсекти) ‘се измори од долго летање’: *Golebie dość się dziś nalatały, zamknij je w gołębniku.* **2.** (за човек) ‘помине многу километри летajќи или управувајќи со авион’: *W młodości nalatałem się na szybowcach. Nalatałem się na tej trasie, oj nalatałem.* **3.** (разг.) ‘помине многу места средувајќи разни работи, се измори со одење/трчање/средување’: *Nalatałam się dziś po sklepach, nóg nie czuję. Za tą pralką musiałam się trochę/sporo nalatać.* **4.** (без *się*) (сленг авија.) ‘пилот помине во воздух одреден број часови’: *Dużo już nalatal? To pilot z dużą ilością nalatanych godzin.*

Nadlatać (Dog го засведочува без пример)

Oblatać (застарен според Dog) – **oblatywać I** (за разлика од **oblatywać II**) **1.** ‘испробува новоконструиран авион итн., летајќи со него, врши пробни летови’: *Trochę samolotów / szybowców oblatąłem i myślę, że ten jest najlepszy. Oblatywałem prototyp balonu zmotoryzowanego.* **2.** (лов. сленг) ‘дресира ловдиска птица’ **3.** (разг.) (за мотоцикли итн.) ‘испробува, проверува ново возило’: *Honda to świetny motocykl. Wiele maszyn w życiu oblatąłem, ale Honda jest wyjątkowa;* многу перспективно значење, сè може овде да се појави. Деривати од обата глагола: придавка **oblatany 1.** (разг.) ‘добро ориентиран во нешто, добар познавач на нешто’: *On jeden jest oblatany w tych sprawach/w tej dziedzinie/w informatyce/...* **2.** (разг.) ‘има животно искуство, добро се снаоѓа во животот’: *To oblatany facet, wiele przeżył/wiele w życiu przeszedł. Jest oblatanym człowiekiem i wie, co można, a czego nie można;* глаг. именка **oblatanie** (разг.): *To jego oblatanie w środowisku finansjery/w szerokim świecie bardzo nam się przyda. Jego życiowe oblatanie jest bardzo cenne/przydatne.* Забележуваме дека горенаведените деривати живеат свој живот, нивното значење се оддалечило од основното; формално партиципот и глаголската именка, се полноправни лексеми со значење ‘искусен’ и ‘искуство’; именка **oblatywacz** (= *pilot oblatywacz*) ‘професија на пилот кој лета на новоконструирани авиони итн. за да ги испроба, да ги провери квалитетите на нивната конструкција’: *Buduje się samoloty, następnie oblatywacz przeprowadza na nich próby w locie. Zawód oblatywacza jest bardzo niebezpieczny.*

Polatać 1.a) (за човек) ‘лета во воздух со авион итн. извесно време’: *Chciałbym sobie polatać, spróbować swoich sił, ale instruktor jeszcze mi nie pozwala. Polatałem sobie dzisiaj szybowcem/awionetką/motolotnią/helikopterem.*

б) (за птица итн.) ‘лета извесно време’: *Gołąb polatał nad okolicą i wrócił do gołębnika.* **2.** (разг.) (за човек, животно) ‘трча, потрча извесно време’: *Polatał po okolicy/po parku/ po lesie, aż się zmęczył i wrócił do domu. Lubił boso po trawie polatać. Pies polatał po lesie, po polach i wrócił zmęczony, ale radosny.*

Przelatać – **1.** (за птици итн.) ‘лета извесно време’: *Gołębie przelatały pół dnia.* **2.** (за човек) ‘патува со авион или со него управува извесно време’: *Przelatał kilka lat tym samolotem, zna go jak mało kto.* **3.** (разг.) ‘извесно време многу и брзо оди од место на место или многукратно се враќа на исто место’: *Przelatała tak pół dnia między domem a szpitalem/ urzędem, cała w nerwach, aż padła bez sił.*

Rozlatać się – (разг.) (за раце, очи итн.) ‘се тресе, трепери од возбуда, нервоза итн.; е немирн, хаотичен’: *Rozlatały jej się nerwowo ręce/oczy na ich widok, nie umiała ukryć paniki;* придавка **rozlatany** (разг.) (за очи, раце итн.) ‘растреперен, растресен; немирн, хаотичен од страв, возбуда итн.’: *Jego*

rozlatany wzrok świadczył o nieczystym sumieniu. Rozlatane ze zdenerwowania ręce/dłonie budziły w nas współczucie/politowanie. Jej rozlatane po wszystkich kątach oczy, żeby przypadkiem czegoś nie przeoczyć, budziły niechęć/złość.

Ulatać (= *ulatywać*) (застарен поетски), но во разг. јазик може да значи ‘добие нешто со летање (= трчање)’: *Latał do znajomych i krewnych/po mieście/ do miasta, ale nic nie ulatał.* Може да се каже дека сè зависи од степенот на јазичната креативност на корисникот на јазикот. Се работи за творечко користење на достапниот јазичен материјал, преку аналогја, или преку враќање во живот на стари зборови, изрази, форманти – заборавени како на пр. *ulatać*.

Ulatać się (разг.) ‘се измори од трчање/одење/средување итн.’: *Ulatałem się jak głupi i niczego nie załatwiłem;* исто разг. придавка **ulatany** ‘уморен од поради трчање, средување итн.’: *Jestem tak ulatany, że chyba zaraz padnę i nie wstanę.*

Wylatać – **1.** ‘помине определен број часови летајќи како пилот’: *Wylatałem dziś cały zaplanowany limit godzin.* **2.** ‘летајќи како пилот помине определен број километри’: *Wylatałem już w tym miesiącu tysiąc kilometrów.* **3.** (разг.) ‘сврши/среди/добие нешто одејќи многу пати или долго до некаде’: *Wylatałem wreszcie tę pralkę/lodówkę/suknię, bardzo mi akurat na niej zależało.* (Имаше уште старо поетско значење ‘лета високо, виши се’, веќе арх.)

Wylatać się – **1.** ‘помине многу километри/часови по воздушен пат’: *Wylatałem się w tym roku samolotami za wszystkie czasy.* **2.** (разг.) ‘потрча доволно, многу’: *Pies wylatał się dzisiaj po polu/po lesie i teraz śpi zmęczony;* придавка **wylatany** (разг.) **1.** ‘е реализиран лимит на километри/часови за летање’: *Masz już wylatany limit godzin/kilometrów na ten miesiąc.* **2.** ‘е добиен со тешкотии, напор итн.’: *Wylatany ten prezent z trudem, ale warto było.*

Wzlatać – (Дог дава квалификатор ‘излегува од употреба’ без примери)

Zalatać и **Zalatać się** не е засведочен, иако без проблем и колебање може да се замисли (разг.) реченица: *Zalatałam się dzisiaj na śmierć,* посебно што постои придавка **zalatany** (разг.) ‘многу зафатен со работи кои бараат брзање, затрчан и изморен од тоа’: *Pani jest ciągle taka zalatana, w końcu się pani rozchoruje. Całymi dniami zalatana, zaharowana, nie mam czasu dla siebie.*

Zlatać – (разг.) ‘бргу одејќи или трчајќи посети многу места или обиколи некоја територија’: *Zlatałem wszystkie sklepy/pół miasta i nie znalazłem tego, czego szukałem.*

Zlatać się – (разг.) ‘се измори со брзо одење или трчање’: *Zlatałem się dziś jak głupi i nie znalazłem nic wartego uwagi;* придавка **zlatany** (разг.) ‘изморен од одење или трчање’: *Ale jestem zlatany, nóg nie czuję!*

Тие глаголи се како странична гранка, споредна во споредба со главната серија на префиксираните глаголи. Значењата се специфични, не

се однесуваат на примарните просторни аспекти на летањето, туку на времетраењето, на километражата итн. Сите примени се разговорни и/или преносни; дел од нив се стари, поетски и заборавени, но придавките (поточно партиципите) се зачудувачки витални и присутни во разговорниот јазик. Си го најдоа своето место во сегашноста.

Во македонскиот јазик состојбата е навидум поедноставна. Има несвршен глагол *леџа* и именскиот дериват *леџ*. Според етимолозите именката е регресивен дериват од *леџа*. Полските *lecieć* и *latać*, обата се несвршени, разликата е во еднократноста на првиот, а многукратноста на вториот. Свршените глаголи во полскиот јазик се добиваат со префиксирање, а во македонскиот? Несомнено, сите просторни семантички компоненти сврзани со летањето – тој ги изразува. Реалните и преносните значења претставени во воведот, биле присутни веќе во прасловенскиот јазик, континуирани и развивани како во старополскиот, така и во стариот период на развојот на македонскиот јазик, па до денес. Гледаме дека развојот одел начелно по ист пат. Свршените глаголи од *леџа* се добиваат со помош на префиксите кои истовремено го модифицираат/прецизираат основното значење – преместување во просторот.

Леџа *несв.* **1.** (за птица, инсект, авион итн.) ‘се движи во воздух’: *Авионој̄ леџа со брзина на звукој̄/на недозволена висина.* **2.** (за човек) ‘патува, се преместува со авион итн.’: *Леџам/сакам да леџам со едрилица. Тој леџа со ја̀ра̀лај̀гер;* понатаму преносно: **3.** (за некој/нешто без крилја, што не лета) ‘се движи со голема брзина, брза, трча’: *Возој̄ леџаше низ рамнина̀та. Леџаше њо улица кон нивна̀та кука.* **4.** (за време, настан итн.) ‘брзо и неосетно поминува’; неколку изрази: ~ *леџа од радосӣ* ‘многу е радосен’; ~ *леџа од некаде*, на пр. *од рабоӣта* (разг.) ‘избркан е од...’: *Знаеш, Јане ке леџа од рабоӣта. Леџаш оӣӣука!*; ~ *некому леџааӣ мислӣе* ‘замислен е за нешто, отсутен со мислите’; ~ *некому леџа умоӣ* ‘сè уште не е созреан, сериозен’; пословици: *Сè шӣо леџа не се ја̀де* ‘не е сè онака, како што изгледа’; *Кој високо леџа ниско ја̀за* ‘не треба да се биде нескромно/да се прави многу важен’.

Деривати:

Влеџа – *влеџува* (*влеџување*) ‘влезе наеднаш **а** со летање или **б**) (прен.) со голема брзина во ограничен простор’: *Едно врайче влеџа во моја̀та соба. Пејеруџика/ичела влеџа низ ѝрозорец и ѝочна да кружи.*; *Во соба̀та влеџа Јане со викање.*

Долетиа – **долетиува** (долетиување) **1.** (за птица, инсект, авион итн.) ‘стигне со летање, слета’: *Една ичела долетиа низ ипрозорец. Долетиаа големи јайиа иишици. На ирницаија долетиаа две веирушки; понатаму преносно: 2.* (за човек, животно) ‘стигне брзо, нагло, неочекувано’: *Во селотио долетиа на коњ еден човек; 3.* ‘стигне некаде, се појави, се слушне нешто’: *Од ходникои долетиа врескање. До неговиие уши долетиа јасен човечки вик. Со него долетиа и радосија во кукаија; регр. именка долет ‘чин на пристигнување на летало, долетување, доаѓање во лет’: Авионои имаше усиешен долет.*

Залетиа – ‘почне да лета’: *Ласиовицииие залетиаа ниско.*

Залетиа се – **залетиува се** (залетиување) **1.** (за птица, инсект итн.) ‘залута при летање’: *Една иеиеруика му се залетиа во окоито; понатаму преносно: 2.* ‘се затрча кон некого, се втурне, јурне во/кон нешто’: *Накај мене се залетиа еден млад човек. Деиетио се залетиа во неговиие иреграики. 3.* ‘направи нешто непромислено, претерано, дејствува избрзано, избрза (со заклучок)’: *Се залетиав во разни иланови. Секогаш се залетиуваиш без да размислиш. Кај си се залетиал?; регр. именка залет ‘забрзување, замав во трчање (особено на скокач и фрлач) пред скок или пред фрлање нешто’: Со голем залет го ирескокна ендекои; израз ~ зема залет ‘забрзува или добива во интензитет’*

Излетиа – **излетиува** (излетиување) **1.** (за птица, инсект) ‘летне надвор од нешто, некаде’: *Муваија излетиа од иенцереито во коеиито беше месоио. Враичињаија излетиаа од гнездоито/иериуикаија од собаија; понатаму преносно: 2.* ‘излезе од шини/од пат (за превозно средство), од место каде што треба да биде’: *Од силниои удар ири вагони излетиале од шиниие. По судирои на авиомобилииие, возачои на едниои авиомобил излетиал од иредниои ирозорец. 3.* (за човек) ‘се преместува многу брзо излегувајќи ненадејно надвор, истрча’: *Излетиа од дома надвор/на улица. Бесно излетиа од собата/шумата/реката. 4.* (за човек) ‘каже нешто без да размисли, неконтролирано избрза’: *Прашаиетио му излетиа на несакана; прен. израз: ~ срцейо му излетиа од радоси/од сирав итн. ‘почувствува голема радост/страв итн.’; регр. именка излет **1.** ‘кратко патување во природа поради одмор, забава’: ирвомајски излет, неделен излет; изведенки од излет: **излетник** ‘учесник во излет’, **излетничка / излетница** (ж. род): *Излетницииие иреба да внимавааи на иприодаија. Излетницииие може да се каиаи во водиие на рекаија Пчиња кај две излетнички месиа (ДигР);* придавка **излетнички** ‘што се однесува на излет или излетник’ (интересно дали тој збор (излетник) постоел пред екскурзија или се појавил како мак. пуристички зафат, слично како во пол. јазик *lotnik* наместо *awiator*?) **2.** (прен.) ‘неуспешен обид или потфат во нешто’: *Излет во иолиикаија (ЗМ).**

Излеџа се – излеџува се (прен.) (за човек) **1.** 'каже нешто нагло, непромислено или без такт' **2.** 'открие тајна, заговор или намера – неконтролирано, нагло' (ЗМ); (примерите подолу главно според ДигР):

Налеџа – налеџува (налеџување) (преносно) **1.** 'силно нападне, изврши напад': *Нејриџајелой налеџа со сийе сили. Налеџаа на џврдина, но беа одбиени* **2.** 'преместувајќи се брзо удри во нешто, се судри': *Колаџа налеџа на оградаџа. Не можел да сојре и налеџал на сјуушџенаџа рамџа. Со својой моџор налеџал на џруџа џешаџи и џи џовредил.* **3.** 'случајно, неочекувано сретне, најде на некого/нешто': *Налеџа на заседа/на мина; регр. именка налеџ* **1.** 'напад во лет, од воздух': *Беџавме во скривницџиџе џри секој налеџ на авионџиџе; понатаму преносно: 2.* 'силен, брз напад, удар': *Полицџаџа изврши налеџ на ноќниой клуб.* **3.** 'незадржливо надоаѓање, наплив на некој/нешто': *Налеџ на беџалџи, налеџ на возбуда/ луџина* итн. **4.** (за природни стихии) 'ненадеен силен удар': *Ветерот дува во налети. Налеџ на веџар/оожо/виулица; типични изрази: - во налеџи; ~ изврши налеџ* (има турски хомоним: *налеџ* 'ѓавол, демон итн. и во разг. јазик е употребуван во пцости, клетви; нема сродство со слов. *налеџ*)

Налеџа се – 'помине доволно време во летање, се задоволи, се засити со летање'

Надлеџа – надлеџува (надлеџување) **1.** 'прелета над/преку нешто': *Еден хеликоџџер ја надлеџа зџрадаџа.* **2.** 'надмине некого во летање': *Не верувам дека некој може да ме надлеџа.*

Облеџа – облеџува (облеџување) **1.** 'обиколи, помине со летање околу некого/нешто': *Една џчела ме облеџа неколку џаџи. Рој лилџаџи џо облеџа оџакоџ на кукаџа. Авионџи џо облеџува џереноџ на фабрикаџа.; понатаму преносно и само несв. облеџува : 2.* 'се врти околу некого (поради определена цел)': *Таа облеџува околу сџареџоџи и џо служи.* **3.** (за група луѓе итн.) 'образува (збиен) круг околу некого/нешто': *Новинариџиџе џоштојано облеџуваа околу џознаџаџа акџерка.*

Одлеџа – одлеџува (одлеџување) **1.** (за птица, инсект, авион итн.) 'се оддалечи, замине со летање': *Оеднаш џулабоџ се исџлаши и одлеџа. Два џалеба одлеџаа во исџ џравец на синиой хоризонџ.* **2.** 'отпатува, напушти место со авион итн.': *Тој со семејсџиво вчера одлеџа за Канада; понатаму преносно: 3.* (за време итн.) 'брзо помине': *Младиџиџе џодини одлеџаа.* **4.** (за мисли итн.) 'скршне, залута': *Мислиџиџе му одлеџаа на одморџи џиџо се наблџжуваше; израз: ~ одлеџа од џнездроџо* (разг.) 'го напушти домот'

Полеџа – џолеџува (џолеџување) **1.** 'почне да лета, се крене во воздух, замине со летање': *Авионџи џолеџа без џаџниџи.* **2.** 'лета малку, кратко време': *Гулабиџиџе џолеџаа џоловина час и се сјуушџиџа. Канаринкаџа*

йолеџа малку низ собаџа. Чавчеџо йолеџа, йолеџа и џагна; понатаму преносно: **3.** ‘се преместува со голема брзина’: **а)** Таа йолеџа во моџаџа иреџраџка. Момчеџо йолеџа кон враџаџа. Удџраџ со жеџолоџ врз каме-
ноџ - а од неџо се будаџи и йолеџувааџи искри во мракоџи. **б)** Ушџе еднаш мислаџа и йолеџа кон синоџо џлеко каде шџо имаше џаџоказ за неџзиноџо џоџовно исџражување. Неџовиоџи џоџлед йолеџа кон броџча-
никоџи. **4.** ‘се исполни со радост, возбуда и др. емоџии’: Давџде Неџолеџи-
ниоџи џи крева рацеџе и колеџар скока околу оџноџи. Ке йолеџа со чаџоџи.
Прчоџи беше висџински џин, со џак исџрлен враџи, со џолеми роџови,
џоџови сџиреловиџо да йолеџааџи... во џаџквиџе моменџи неџовоџо срце
йолеџуваше кон осамениоџи... (сите примери од ДигК); често се употре-
бува глаг. именка **йолеџување**: **1.** ‘чин на одлетување, одлепување од
земџа и кревање во воздух’: Каџеџаноџи чекал авиомеханичар да заврши
иреџлед и да даде одобрение за йолеџување. Аероџром е месџо уредено за
йолеџување и за слеџување на авиони и џруџи леџала. Полеџишџе е
месџо на улишџе ирџлаџоџено за йолеџување и слеџување на ичелишџе **2.**
‘време за тргнување на авион итн.’: Полеџувањеџо е одложено за десет
минуџи; деривати поврзани со реално значење: **йолеџишџе** (спец.
пчелар.) ‘место на улиште прилаџоџено за полетување и слетување на
пчелите’; **йолеџарче** **1.** ‘млада птица што учи да лета’: Полеџарчеџо од
џнеџроџо се обидување да леџне. Цело џаџо йолеџарчиџа **2.** (прен.) (за
човек) ‘неискусно лице, почетник во некоџа деџност’: Тоџ е йолеџарче во
йолеџиџкаџа. регр. именка **полет** **1.** ‘летнување, полетување’: Авионоџи
џокаџа деџекџи ушџе иреџд йолеџоџи. При йолеџоџи иџиџаџа заџреџери
со крилџаџа; понатаму преносно: **2.** ‘подем, период за брз развоџ/
просперитет’: Сџоџансџивоџо доџживеа невиден йолеџи. Неџовоџо иџво-
решџиво е во йолеџи. Неџоваџа кариера беше во неизџржан йолеџи. **3.** ‘елан,
занос, восхит, воодушевеност, понесеност итн.’: Е йолна йолеџи. Тоџ сеџа
беше во йолеџи и џрабаше се иреџд себе; - йоеџски йолеџи; редица деривати
од йолеџи: придавка **йолеџен** **1.** ‘полн со полет’: йолеџна младосџи,
йолеџни сџихови **2.** (ретко) ‘што служи за летнување/за полет’; прилог
йолеџно: Пишува живо и йолеџно; апстр. именка **йолеџносџи**.

Подлеџа – **йодлеџува** (йодлеџување) – ги нема во ниту еден речник, иако
истите речници со именки-деривати го посведочуваат нивното постоење:
йодлеџаче (диџал.) ‘пиле од птица’: Се наџло едно орле йодлеџаче (БКон,
ЗМ); **йодлеџарче** ‘исто знач.’: Пеџле йодлеџарче (ДигР); **йодлеџарка** **1.**
‘пиле што учи да лета’ **2.** (прен.) ‘неискусно лице, почетник во некоџа деџ-
ност’ **3.** (прен. разг.) ‘девоџче или момче облечено во нешто кусо’ (ДигР)

Прелеџа – **йрелеџува** (йрелеџување) **1.** ‘со летање помине (преку/над)
нешто’: Наџ џраџоџи йрелеџаа авиони. Прелеџа наџ/иреку Аџлланџикоџи.
Го йрелеџа океаноџи. Прелеџување на авиони иреку/наџ џраниџа. Прелеџа

јајџо диви зуски над неџо. Гавраној шџо ѓрелејџа како да закоби нешиџо 2. (прен.) (за мисла, време итн.) ‘помине многу брзо (преку/низ) нешто’: Мислајџа му ѓрелејџа низ џлавајџа. Му ѓрелејџаа секакви мисли низ џлава. Дейсијвојџо му ѓрелејџа за миџ; изрази: ~ некој ѓрелејџа (низ/џо) нешиџо со џоџлед/очи/ѓрсџи ‘нечиј поглед/очи/прсти мине/аа многу брзо низ/по нешто’: Арџисџојџо со џоџлед ѓрелејџа низ ѓубликајџа. Ја ѓрелејџа ѓубликајџа со џоџлед/со очи. Прелејџа со ѓрсџи џо клавишиџе. Прелејџување со џоџлед/со ѓрсџи; ~ не дава ѓиле да ѓрелејџа ‘не пушта никого’; регр. именка **ѓрелејџ** ‘лет или прелетување над/преку/до’: Во ѓланови имаме ѓрелејџ над Пелисџер/ѓреку океаној/џо Кина; дериват – (застарена) придавка **ѓрелејџен** ‘преселен’: Прелејџна ѓџиџа (спореди во пол. јазик *przelotne ptaki*).

Пролејџа – ѓролејџува I (ѓролејџување) 1. ‘помине со летање’: Еџна ѓејерујџа ѓролејџа во џрадинајџа. Јајџо чавки ѓролејџа џракајџи. Меџу џрвјајџа ѓролејџа був; понатаму преносно: 2. ‘брзо помине при преместување’: Како сџрела ѓролејџа некаков авџиомобил. Мојџоројџо ѓролејџа ѓоџрај нив. 3. (за мисла, време итн.) ‘брзо мине’: Пролејџа џодинајџа. Лејџојџо ѓролејџа. Му ѓролејџаа разни мисли во џлавајџа.

Пролејџа – ѓролејџува II (ѓролејџување) (за млада птица) ‘почне да лета, летне за прв пат, научи да лета’: Младајџе ласџовички сџе уџиџе не ѓролејџале. Чавчејџо ѓролејџа џенеска.

Разлејџа се – разлејџува се (разлејџување) 1. ‘почне да лета на сите/разни страни’: Се разлејџаа врајџињајџа. 2. (прен.) ‘почне да бега/да трча на разни/сите страни’: За миџ се разлејџавме сиџе.

Слејџа – слејџува (слејџување) 1. ‘се летање се спушти на нешто, некаде, се приземји’: Исџокиснајџиџе врајџиња слејџаа во џворојџо. Пчелајџа слејџа на цвелојџо. На ѓрнчејџо беше слејџал врабеџ. Пџиџајџа слејџа со собрани крилја. 2. (за летало: авион итн.) ‘се спушти на писта/на земја, се приземји’: Сџорџски џвосец слејџа на ѓисџајџа. Авионојџо слејџа на скојскиојџо аероџром со заџоџнување џд џва часа. Аероџром е месџо уредено за ѓолејџување и слејџување на авиони и џруги лејџала. 3. (прен.) ‘удри силно во нешто (во смисла ‘падне’, нема примери во речниците, давам мои): Се ѓлашам џејџе џа не слејџа џд коњ/џд џрво.; и примери од ДигК: А ѓолнејџа коџошка со коџири и сос слејџа ѓод мојџојџо ѓрозореџ. Тие ли се шџо лејџоска слејџуваа на мене во џрадинајџа? – ѓомислува. Можеби некому во скујџ ке му слејџа, можеби ке џо ѓрочиџа; но тоа не би било ‘силно удри’, туку ‘падне надолу’ евент. ‘удри паџајџи на/во/врз’.

Слејџа се – слејџува се ‘се здаде по некого’: Женџиџе се слејџаа ѓо краџеџојџо (ДигР); регр. именка **слејџ** ‘собир на членови на некоја масовна организација’: Пионерски слејџ (спореди во пол. јазик **zlot**); деривати: придавка **слејџски**: - слејџски дожџувања.

Останаа уште дуплираните префикси, толку карактеристични за македонскиот јазик:

На-долетиа ‘долета во голем број’: *На илошиадоӣ надолетиа јатӣо диви жулаби.*

Из-налетиа се ‘се налета многу, доволно, до заситување’: *Гулабиџе се изналетиаа денес, цел ден се иушиени.*

Из-разлетиа ‘направи да лета сè што во тој момент може да се најде во воздухот’: *Вейеро̄ӣ жи изразлетиа харџиџиџе шџӣо беа на масаџа.*

Из-разлетиа се 1. (за повеќе птици) ‘летне одеднаш во воздух’: *Гулабиџе се изразлетиаа кога се иојави девојчеџӣо во дворо̄ӣ. 2.* (прен.) (за повеќе предмети) ‘летне наеднаш на сите страни сè што може да се најде во воздух’: *Ливчињаџа се изразлетиаа на иодо̄ӣ.*

Има забележлива формална разлика меѓу полскиот и македонскиот начин на деривирање на свршените глаголи. Во полскиот јазик во тој чин учествуваат само префиксите, додека во македонскиот се вклучува и суфиксот **-не-** за кого таквата улога е примарна (во полскиот јазик често исто така, но овде суфиксот **-нџ-** воопшто не се појавува). Малата група свршени глаголи, образувани со префиксите и со суфиксот **-не-** и со наредниот суфикс **-ува-** деривираат серија несвршени глаголи, согласно со македонскиот алгоритам:

Летӣне ‘замине со летање’ – **летӣнува** (летӣнување) ‘одвреме – навреме’; израз: ~ летне да бега ‘избега многу брзо’

Залетӣне (прен.) ‘при голтање храната навлезе во душникот и предизвикува проблеми со дишењето’: *Му залетӣна едно ронче од лебо̄ӣ во душӣнико̄ӣ* (ДигР), – **залетӣнува** (залетӣнување) ‘одвреме – навреме, често’: *Чесџӣо (се случува) ронче од лебо̄ӣ (џа) му залетӣнува во душӣнико̄ӣ.*

Залетӣне се (прен.) ‘залебне’: *Тој се залетӣна во смеа* (ДигР)/ *од илачење.* – **залетӣнува се** ‘одвреме - навреме, често’: *Бебеџӣо се залетӣнува Chesџӣо/ одвреме – навреме од илачење.*

Излетӣне (прен. за човек) ‘летне наеднаш, со едно движење, излета’: *Ќе излетӣне од радосџӣ* (ДигР) – **излетӣнува** (излетӣнување) ‘одвреме – навреме’

Одлетӣне ‘одлета’ – **одлетӣнува** (одлетӣнување) ‘одвреме - навреме, малку’

Подлетӣне ‘летне малку, за кратко време и на кусо растојание’: *Пилетӣо иодлетӣна од дрвоџӣо, ама веднаш иадна, – иодлетӣнува (си)* (иодлетӣнување) ‘одвреме - навреме, малку’: *Шџирко̄ӣ иџуку си иодлетӣнува.*

Разлетӣне се 1. (за повеќе птици) ‘се разлета на сите страни’: *За миџ се разлетӣнаа сиџе жулаби 2.* (прен.) (за повеќе луѓе, предмети итн.) ‘се растрча, се растури итн.’: *За миџ /одеднаш сиџе деџа се разлетӣнаа, – разлетӣнува се* (разлетӣнување) ‘одвреме-навреме, секогаш итн.’: *Се разлетӣну-*

вааӣ низ сокацӣе секогаш кога се појавува големо̄о куче/ еден сѝарец со голем сѝаӣ. Овде проблемот не е во летањето/трчањето итн. туку во времетраењето: (свршен) наеднаш/малку/за кратко: (несвршен) одвреме-навреме/често/секогаш итн. Таа мала серија ѝ одговара на исто така малата полска серија; значењата во обете се посебни во споредба со големите серии. Ја наследуваат од минатото заедничката семантичка нијанса, иако ја реализираат со различни формални стедства.

Во македонскиот јазик бележиме многу интересна за еден Полјак појава во врска со коренот **-ле̄ӣ-**:

Ле̄ӣка е формално деминутивен дериват од *лета* (со суфиксот **-ка**), со семантичка компонента ‘кратко, малку, леко итн.’ – (за птица, пеперутка итн.) ‘лета кратко од едно на друго место, поигрува во лет’

Зале̄ӣка – **зале̄ӣкува** ‘почне да летка’: *Пе̄ерӯӣкӣе зале̄ӣкаа нао ливадаӣа.*

Прелетка (ретко, нар. поезија): *Со крилјаӣа ѝреле̄ӣкаа* (БКон); само тој глагол има таков квалификатор што покажува дека по секоја веројатност се работи за стари поетски зборови, со семантичкото ограничување за вршителот: птица, пеперутка итн., т. е. живо суштество што лета, што е во состојба да поигрува во лет; речниците или не ги посведочуваат или не даваат примери и не е јасно дали се можни преносни употреби; теоретски – да, на пр: *Срце̄ӣо/душаӣа ле̄ӣка оо радосӣ//зале̄ӣка оо возбуда/ѝревога; ѝревожна мисла му ѝреле̄ӣка низ главаӣа и за мӣг изчезна* итн.

На крајот да ги собереме именските деривати од *лета*: регуларна глаголска именка **ле̄ӣање**; **ле̄ӣеж** (БКон – без квалификатор: редок/застарен/поетски?) ‘лет, летање’; регр. именка **ле̄ӣ**; **ле̄ӣач 1**. ‘управувач со летало, тој што лета’ (во минатото постоел во полскиот јазик *latacz* ‘тој што лета, летнува во воздух’): *Ле̄ӣач на едрилица/со ѝараглајдер/со балон 2*. ‘птица што може долго време да лета, да се задржи во воздух’: *Ласӣо-вицаӣа е добар ле̄ӣач 3*. (воен. авија.) ‘тој што управува со авион итн. (за разлика од другите од аеродромската служба што не летаат), пилот’; **ле̄ӣец** (поет.) ‘летач’; **ле̄ӣало 1**. ‘направа или машина способна да се преместува низ воздух, што служи за летање/транспорт’: *вселенско ле̄ӣало 2*. ‘змеј, детска играчка’: *Ве̄ӣеро̄ӣ беше одличен и ле̄ӣало̄ӣо се издӣгна во облацӣе; ле̄ӣалишӣе* ‘место од каде што се полетува и се слетува’: *На ѝовеке локацӣи има многу ле̄ӣалишӣа кои се реџисѝирани, но не се во уйо̄ӣреба; ле̄ӣачка* ‘змеј, детска играчка’; **ле̄ӣок** ‘парче хартија, на кое се рекламира некој производ, настан итн.’; придавка **ле̄ӣачки/ле̄ӣечки** (ДигР) ‘што служи или наменет е за летање или може да лета’: *неидентификуван ле̄ӣечки објект̄/ле̄ӣечка чинија* (ДигР), *ле̄ӣачка чинија*; посебни

спец. изрази (воен.): - *лейќечки одред* 'што се движи, што го менува местото многу бргу' (ДигР); (спорт.): - *лейќачки/лейќечки сџарџи*, - *лейќачки финиш*; (столар.) - *лейќачка врати* 'врата што се отвара во обете насоки'.

Именските деривати се групирани околу неколку теми: авијација и воздухопловна/астронаутска терминологија, спорт и рекреација (во полскиот јазик уште ловциство) итн.; развојот на сè поновите области на човековата активност во воздухот, во вселената, постојано го менува надворешниот свет, доведува до промени во човековата средина, што (ќе) бара нова терминологија, нови зборови и нова примена на старите, а човечкиот јазик, како и досега, нема да потклекне пред тие идни барања и предизвици. Без позајмување од страна и македонскиот и полскиот јазик задоволувачки ги исполнуваат сите потреби. Покрај реалните значења, располагаме со голем број на (нај)стари, понови и современи преносни значења/примени што значително го збогатуваат јазичниот фонд.

Што плива, а што плови?

Досега се занимававме со преместување на копно и во воздух. Дојде време за преместување во вода. Овде ќе се сретнеме со поделбата на наследените глаголи зависна од семантичките ограничувања на материјалните предмети коишто се преместуваат. Се работи за доста ригорозно решение во македонскиот книжевен јазик (подвлекувам – книжевен – бидејќи во дијалектите ситуацијата е поинаква, не е толку ригорозна). Започнуваме сепак од полската страна.

Во прасловенскиот период јазикот располагаал со следните глаголи:

**plyti*, **plyvŋ* – несвршен еднократен глагол ‘плива’;

**plynŋti*, **plynŋ* – инхоативен глагол од **plyti* ‘започне да плива’ (суфикс **-nŋ-*);

**plyvati*, **plyvajŋ* – многукратен глагол од **plyti*, **plyvŋ*;

**plaviti*, **plavŋ* – каузативен глагол со примарно значење ‘прави/причинува нешто да плива/да се движи во вода’ (од сегашно време **plov-* со издолжување на вокалот **o* → **a*);

**plavati*, **plavajŋ* ; **pluti*, **plovŋ* – ‘се движи во вода, плива’.

Овој глагол е основен за сите останати.

Во полскиот јазик глаголот **plyti*, **plyvŋ* се губи; во старополско време, од глаг. *plyć* (XV в.) зачувана е формата *plyło*, веќе тогаш како реликт, а на неговото место влегува многукратниот **plyvati*, **plyvajŋ* (XV в.). Инхоативниот **plynŋti*, **plynŋ* (засведочен од XIV в.) станува еднократен несвршен репрезентант на ориентирано преместување во вода. Значи, има несвршени глаголи: *plynąć*, *plynę* (еднократен, ориентиран во просторот *od–do*) и *plywać*, *plywać* (многукратен, неориентиран во просторот). Свршените глаголи се добиваат со префиксирање на глаголот *plynąć* (со истовремена просторна модификација на преместувањето), додека префиксирањето на глаголот *plywać* само го модифицира преместувањето (не менувајќи го аспектот). Останува уште: *plawić*, *plawię* (← **plaviti*, **plavŋ*) кој дотрајал до денес како каузативен глагол. (Види понатаму).

Основните семантички компоненти се: (човек/животно) + преместување во вода + со помош на екстремитети (или предмет) + задржување на површината од водата. Значењето бргу се проширува. *Płynąć* од XIV в. значи исто така ‘тече, лее се’; ‘паѓа обилно како дожд’; ‘се топи, се распливнува’. *Pływać* во старополскиот јазик (XV в.) е посведочено со значење ‘се преместува по вода со кајче, брод итн.’, и веќе со преносно значење:

‘започнува од, се појавува од’, како и во прен. изрази: ~ *plywać w czymś* ‘изобилува, ужива во изобилство’; (разг.) ‘се искажува за нешто површно, бегло, општо’.

(Оставајќи ги на страна фигуративните употреби) можеме да констатираме дека во полскиот јазик *plynie*: **1.** живо суштество (човек, куче, риба итн.) со помош на екстремитети/перки и опашка итн. **2. а)** човек со пловно средство (брод, едрилица, кајче итн.) **б)** пловно средство (брод, едрилица, кајче итн.) со помош на мотор, едра, весло итн. **3.** предмет (тапа, лист, прачка итн.) што не тоне, останува на површината. **4.** река. **5.** течност (вода, крв итн.) ако таа струи, тече како струја. За споредба, во полскиот јазик *plywa*: 1., 2.а), б), 3., (без 4.), 5. со очигледни големи ограничувања поради многукратноста и просторната неориентираност на тој глагол.

Како што се гледа, полскиот јазик многу ја упростил ситуацијата во споредба со македонскиот (за тоа подолу), посебно во врска со река (и течност): *Rzeka płynie*, додека пак глаголот *plynąć*, бивш инхоатив, го изразува нејзиното еднократно ориентирано преместување.

Во XVIII в. се појавува неологизам: *plyn* ‘течност’ (покрај старата именка: *ciecz* исто така ‘течност’) – исклучиво полски новитет – позајмен понатаму за чешкиот јазик: *plyn* во значење ‘гас’, од чешкиот во српско-хрватскиот и словенечкиот: *plin* исто ‘гас’, и во македонскиот, само што со квалификатор: дијалектен (според ЗМ). Примарно *plyn* (ретко: *plynność*) значел: **1.** ‘општ назив за течни и гасовити тела, за гас или течност’: *lekarstwo w płynie, w proszku*; **2.** ‘течен медикамент’: *plyn na piegi/odciski. Przepisano mi jakiś plyn na oczy* (SW). Поновата дефиниција гласи: ‘супстанца која нема определена форма и која прима облик од садот во кој е ставена’, а денес најкратко: ‘течна материја’. Во денешно време *plyn* и *ciecz* не конкурираат, секој од обата збора има свои контексти (иако понекогаш може да се појавуваат наизменично) и узусот решава кој кога треба да се употреби (на пр. во медицина, моторизација, механика итн. – *plyn*). Појавувањето на *plyn* има свои последици во вид на цела серија деривати: одименската придавка: *plynny* (← *plyn*) **1.** ‘што има облик на течност’: *Roślinny olej może mieć postać płynną i utwardzoną. Do wytworzenia gruntu o płynnej konsystencji nadaje się każdy rodzaj gruntu...* (Inter.); сите наредни значења се преносни: **2.** (за движења, од итн.) ‘таков чии наредни фази меко преминуваат една во друга’: *Adam chodzi płynnym krokiem*. **3.** (за линии, форми) ‘брановити’. **4.** (за стил, стих итн.) ‘што има хармоничен ритам’: *Jego wiersze są płynne i lekkie*. **5.** (за читање, говорење итн.) ‘течен, без паузи, складен’: *Jaś buduje płynne wypowiedzi, nie mówiąc już o płynnym czytaniu*. **6.** ‘што не може точно да се определи’: *On stosuje płynne kryteria ocen.*; типични изрази: - *gaz płynny*; - *obornik płynny* ‘течно губриво’; при-

лог: **пłynnie** (← *пłynny*) (од **2.**) *Helikopter poderwał się płynnie, bez wstrząsów;* (од **3.**) *Płynnie prowadzone linie/kontury/zarysy.* (од **5.**) *Tłumacz bardzo dobrze tłumaczył, płynnie, bez potknięć. Oboma językami- polskim i francuskim- władał płynnie.*; апстрактна именка: **пłynność** (← *пłynny*): 1. *Płynność różnych gatunków ropy może być rozmaita.* 2. *Anna jest tancerką o niebywalej płynności ruchów.* 3. *Jego pismo wyróżnia się dzięki swej płynności i elegancji.* 4. *Jego wiersze wyróżniają się płynnością i finezją.* 5. *Wyróżniał go żywy umysł i płynność wypowiedzi.* 6. *W naszej firmie uspokoiło się, ustala płynność kadr. Jest pokusa ujmowania płynności zjawisk w mocne ramy, ujednoczenia kosztem uproszczeń.* Израз со негација: – **niepłynność mowy** (сред. логопед.) ‘пелтечење, запнување при говорење’: *Są różnice między rozwojową niepłynnością mowy a jąkaniem. Opis objawów niepłynności mówienia to kryterium lingwistyczne. Czytam artykuł:” Teoretyczna analiza niepłynności mowy”, autorstwa neurologopedy M. Sambor.* (Интер)

Во повеќето точки во македонскиот јазик, на горенаведените деривати им одговараат старите лексеми: *ѓлавен, ѓлавно, ѓлавносиѓ*, со квалификатори: арх., поет. (ЗМ); книж. (БКон), или: *ѓечен, ѓечно, ѓечносиѓ* (со друг праслов. корен).

Наредните деривати од **пłyn** донесуваат многу интересни можности.

Глаголите: **upłynniać** (несв.) – **upłynnić** (св.) значат: **1.** (профес., технол.) ‘прави цврсто тело да биде течно; цврсто тело претвори во течно’: *Jak upłynnić skryzalizowany lód?; Jak ekologicznie upłynnić ciało? Technologia gruntu czasowo upłynnionego została stworzona z myślą o ułatwieniu prowadzenia prac przy budowie infrastruktury podziemnej...* (Интер.) *Ogromną zaletą gruntu czasowo upłynnionego jest to, że...* (Интер.) Натаму имаме само преносни и разговорни употреби: **2.** (за преместување, од итн.) ‘да стане течно’: *Podniosą opłaty na AI, by upłynnić ruch samochodów.* **3.** (разг.) ‘продава, се ослободува од стоки продавајќи ги обично по пониска цена’ **4.** (разг. шег., денес застарено) ‘продава нешто тешко достапно, стоки надвор од официјален курс, по повисока цена’: *Kupowali towar i po zawyżonych cenach upłynniali go...* (SPot); глаголски именки: **upłynnianie** : **upłynnienie** **1. a)** (профес., технол.) ‘претворање цврсто тело во течно’: *Czasowe, technologiczne upłynnienie gruntu.* Неочекувано е добиен необичен современ пример **б)** (профес. екол.) ‘еколошко претворање на цврсто тело во течно’: *Naukowcy wymyślili nową, czystą metodę chowania zmarłych – upłynnianie. Władze Florydy dopiero niedawno zgodziły się na upłynnianie zwłok. [...] sąd stanowy w Ohio zabronił upłynniania zwłok, jako że jest niezgodne z prawem. Wydaje się jednak, że upłynnianie ma znakomitą przyszłość.* (статива во *Gazeta Wyborcza*, 04.09.2011) **2.a)** ‘распродажба на

стоки итн.': *Mam wykaz materiałów przeznaczonych do upłynnienia. Firma posiada szereg materiałów do upłynnienia.* **б)** (екон.) 'распродажба, промет на акции, вредносни хартии итн.: *Te aktywa są łatwe do upłynnienia. Ryzyko zbywalności (upłynnienia) wiąże się także z ryzykiem utraty kapitału. Może się zdarzyć, że choć upłynnienie lokaty nie stwarza problemu, to jednak jej wartość po spieniężeniu jest niższa niż oczekiwaliśmy* (Интер.) (се совпаѓа со 3. погоре); **3.** (сред. логопед.) 'враќање правилен ритам на нечиј говор': *Obok technik logopedycznych jak np. upłynnienie mówienia, pacjenci poddawani są psychoterapii. Skuteczniejsza jest terapia logopedyczna, polega na upłynnianiu mówienia lub upłynnianiu jąkania;* типични изрази: - *upłynnianie/upłynnienie mowy/mówienia* (спореди погоре **niepłynność mowy**). Тоа не е крај на дериватите од **upłynniać**: придавка **upłynnialny** 'што може да се распродаде, има шанса да се паспродаде': *sprzedaż szybko upłynnialnych papierów wartościowych;* апстрактна именка **upłynnialność** 'шанса, веројатност нешто да се распродаде, да најде купувачи': *Niska upłynnialność (np. ... sprzedaż hotelu czy szpitala jest trudna, trwa poza tym bardzo długo)to dla banku okoliczność obciążająca, dodatkowe ryzyko... ...bezpieczeństwem dochodu charakteryzują się nieruchomości czynszowe. Jednakże ze względu na...słabą upłynnialność, a także niewypłacalność lokatorów, jest to... narzędzie dużego ryzyka* (Интер.) Како што гледаме, пред именката *płyn* и нејзините, веќе бројни деривати, има иднина, бидејќи тие даваат големи, непредвидливи можности за понатамошна (прен., профес., разг. итн.) употреба. Истовремено добивме пример на зборообразувачки процес кој се одвива скоро пред нашите очи.

Глаголите **pływać** и **pliva** (со нивните деривати) ќе ги разгледаме заедно за да ги најдеме, евентуално, наследените форми, значења, изрази итн. **1.** (за луѓе, животни) 'се преместува во вода (по површина или во неа) со одредено мрдање/движење на екстремитети, перки и опашка итн.': *Toj se учи да ѝлива. Коњоѝ/кучеѝо/рибаѝа ѝлива. Toj ѝлива како риба. Сакам да ѝливам во море.; On uczy się pływać. Коѝ/pies/ryba pływa. On pływa jak ryba. Lubię pływać w morzu.* **2.** (за човек) 'користи определен стил при пливање': *Toj ѝлива краул/на ѓрб.; On pływa kraulem/na grzbiecie/stylem grzbietowym.* **3.** (за лесни предмети, мрснотии итн.) 'не потонува, стои или се движи по површина од вода/течност без да тоне': *Фрли ѝрачка/ сѝаѝче/ лисѝ во вода, ќе ѝлива. Маслоѝо ѝлива врз вода.; Rzuć gałązkę/ patyk/ liść/ listek do wody, będzie pływał. Olej/oliwa pływa po wodzie/na wodzie. Oliwa w wodzie na wierzchu pływa. Oka tłuszczu pływają na rosole.* **4. (само полски)**

(за брод, кајче итн.) ‘се преместува низ вода (по површина или во неа)’: *Statek/jacht pływa po morzu. Łódka pływa po jeziorze. Między Szczecinem a Ystad w Szwecji codziennie/regularnie pływa prom.* (на мак. само дијал. и во нар. поезија: *џемија ѓлива ѓо море*). **5. (само полски)** (за човек) ‘се преместува низ/во вода со кајче, брод, ферибот итн.’: *Lubię pływać kajakiem/łódką. Latem pływamy żaglówką po jeziorach. Często pływam promem do Szwecji.* (на мак. само дијал. и во нар. поезија: *ѓливавме накај Солун*). **6. (само полски)** ‘е вработен на брод итн.’: *Już piąty rok pływam na transatlantyku. Aktualnie pływam na kontenerowcu/na kutrze rybackim.* **7.** (прен.) ‘целосно е натопен или слободно се движи во течност’: **а)** (без ограничување): *Плива во крв/во ѓоѓ.*; (на пол. е можно: *pływa we krwi/we łzach*, иако поверојатни се други слов. корени: *ѓоне, каѓе се*); **б)** (за јадења) ‘е обилно потурен со нешто (сос, масло итн.)’: *Mесоѓ ѓлива во масѓ.*; *Mięso pływa w tłuszczu. Ten kotlet pływa w tłuszczu, a fe! Pulpety pływały w koperkowym sosie.* **8.** (прен.) ‘поплавен е’: *Нивиѓе ѓливааѓ во вода. Сѓаноѓ ѓлива во вода; Mieszkanie pływa w wodzie. Sąsiad nas zalał/zalał nam mieszkanie i teraz meble, wszystkie sprzęty i rzeczy płyną w wodzie.* **9. (само полски)** (прен.) ‘се преместува со воздушна струја’: *Orzeł pływa majestatycznie w obłokach. Szybowiec pływa jak orzeł po niebie. Pływam balonem/w balonie nad okolicą/nad polami i lasami. Lotnią/na lotni pływam w powietrzu jak ptak.* **10.** (прен.) ‘се наоѓа во или засегаат е од посочена ситуација или услови’: *Тој ѓлива во долѓви/боѓаѓсѓво.* (на полски побргу: *On tonie w długach.* но: *On pławi się w bogactwie/opływa w bogactwa.*) **11.** (прен.) ‘обземен е од возвишено, радосно чувство’. *Сиѓе ѓливаа во радосѓ/блаженсѓво* итн. (на пол. малку веројатно) **12.** (прен.) (разг.) ‘без да располага со знаења, зборува заплеткано, површно; избегнува решителни одговори, е несигурен’: *Сиѓугенѓоѓ ѓливање на исѓиѓоѓ. За сеѓо време ѓредавачоѓ/ѓрелеѓенѓоѓ/... ѓливање; Student pływał na egzaminie. Przez cały czas wykładowca /prelegent/... pływał wyraźnie nieprzygotowany.*

Очигледно е дека глаголите *pływać* и *ѓлива* ја континуираат прасловенската и старословенската состојба. Ако има разидувања, тие не се суштествени, узусот во обата јазика поради оддалеченоста, општествените, цивилизациските разлики допушта колебања. Секако, освен полските точки сврзани со пловидбата. Иако постоењето на дијалектната употреба на *ѓлива* во народната поезија покажува дека таа била првобитна. Пак за полскиот јазик забележливо е дека позицијата на течноста (река) во случај на *pływać-płynąć* дијаметрално се разликува. Причината е во карактерот на обата несвршени глаголи.

Именските деривати од *pływać* и *плива* исто се блиски: *pływak* **1.** (човек, животно) ‘тој што умее добро да плива или спортист што се зани-

мава со пливање’: *Piotr jest dobrym pływakiem. Na pływalni startowali czolowi pływacy i pływaczki Polski w zawodach pływackich. 2.* (разг.) ‘тој што зборува за нешто површно, итро избегнува решителни одговори итн’ (погоре т. 12): *Ten Piotr to niezły pływak, więc jak zwykle poradzi sobie na egzaminie.* (Наредните значења се сврзани со авијација, пловидба, рибарство (на пр. *plawa, splawik*), техника, моторизација итн., исто зоологија; станува збор за ситни предмети, алатки, употребувани во различни области, називи на животни. Полскиот речник SW (XVI – XIX в.) засведочува 15 такви специјалистички значења, меѓу нив и ‘пливка за кандило’.); **пływaczka** ‘жена спортист’; придавка **пływacki**: *zawody pływackie, kostium/sport/styl pływacki* итн. (од *pływak* 1.); придавка **пływakowy** (за авијација, техника итн.): *hydroplan pływakowy; kotora pływakowa.*

Македонската состојба: **џливач** = *pływak* 1.; **џливачка** = *pływaczka*; **џливачки** = *pływacki* (←*pływak* 1.) ‘што се однесува на пливач/на пливаче’: *џливачки клуб / најџпревар /сџорџ иџн.* Македонскиот јазик го знае зборот: *неџливач* ‘лице што не знае да плива’ (интересна аналогна формација постои во полскиот јазик, само од друг словенски корен: *niełot* ‘птица што не може да лета’, иако почесто се употребува во преносни значења, види ја статијата за **let-*); глаголска именка: **џливање** ‘чин; стил; спортска дисциплина или форма на рекреација во вода’: *курс џо џливање; џрадно/џрбно џливање, кучешко џливање; шамџион џо џливање*; пол. јазик: **пływanie 1.** *Pływanie jest moim ulubionym zajęciem na wakacjach; zawody w pływaniu (=zawody pływackie); pływanie synchroniczne* (спорт. дисциплина); *pływanie żabką/na grzbiecie/na pleska; mistrz w pływaniu kraulem.* Во полскиот јазик *pływanie* значи и **2.** ‘пловење’: *Latem poświęcam dużo czasu na pływanie żaglówką po mazurskich jeziorach. Moim stałym zajęciem stało się pływanie na kutrze rybackim.* Именката од *џлива*: **џливалишџџе** ‘базен за пливаче’: *сџорџско џливалишџџе*; пол. **пływalnia**: *pływalnia sportowa.* (SW од XVI – XIX в. го засведочува постоењето на полските зборови: **пływacz** и постариот: **плawacz** во значењето 1. Сепак зборот *pływacz* е останат во полскиот јазик како ботанички термин: ‘водно растение, „инсектојадно“’, како и неговиот дериват: *pływaczowaty: rodzina pływaczowatych.* Тој пример отвара посебен лексиколошки проблем, т. е. називи на флора и фауна. Нема да го континуираме, секако, но треба да сме свесни дека постои и дека токму таму може да се кријат архаични, заборавени лексеми).

Има една интересна разлика меѓу двата јазика. Во полскиот постои регресивна именка (од *pływać*) **пływ**, бидејќи поинаку е решена појавата на периодичното кревање/спуштање на морската површина под влијание на месечината и на сонцето, т. е. на одливот и приливот на морето. Зборот **пływ**: *pływ księżycowy/pływ słoneczny*, обично во мн.: *pływy morskie: przyprzy*

‘прилив, плима’ и *odpływ* ‘одлив’; *pora przyplywu/pora odpływu* ‘време на прилив/на одлив’; сложена придавка: *plywotwórczy* ‘што предизвикува одлив или прилив’: - *sily plywotwórcze*. Во полскиот јазик реката доследно плива, а не тече; односно може да тече, но тогаш тоа значи нешто друго (види ја статијата за *tek-, *tok-).

Освен суштинската разлика во третманот на река (вода, течност), македонскиот и полскиот јазик се развиваа паралелно и доста сложно. Меѓутоа секој од двата јазика има нешто, што го нема другиот.

Пливне св. (*ѓливнува* несв.) **1.** ‘почне да плива’; понатаму преносно: **2.** ‘стане натопен или облеан со течност’: *Пливнаа во кв. Јадеѓеѓто ѓливна во зејѓин.* **3.** ‘се појави (нагло) во млазеви или голем број’: *Пливнала низ селоѓто војска и ѓолицѓја. Козѓѓе ѓливнаа оѓкај Драчевица ѓо срѓоѓ.* **4.** ‘обземен е од (радосно) чувство, од нешто пријатно’: *Пливнал во радосѓ.* *Пливнале во свеѓлина.* Ваков глагол во полскиот јазик воопшто **не постои**. *Пливне* во 1. примарно значење е инхоативен свршен глагол, а како што веќе забележавме, во полскиот јазик таквите инхоативи за преместување евентуално стануваат еднократни несвршени ориентирани во просторот *оо–оо* (како на пр. несв. *biegnąc, biegnę* ‘трча’, види ја статијата). Тоа значи дека неколкуте наредни префиксирани деривати од *ѓливне* исто така не му се познати на полскиот јазик.

Наѓливне (св.) (*наѓливнува* несв.) **1.** (за течност) ‘натече, надојде, се разлее во големо количество’: *Водаѓа наѓливна ѓо оворовѓѓе и визбиѓѓе.* **2.** (прен.) ‘надојде, се појави во голем број’: *Напливна народ од секаде.* Од-глаголски регресивен дериват: **наплив 1.** (прен.) ‘притисок на множество луѓе’: *Се чинеше како никоѓаш да немало ѓолкав наѓлив на ѓурусѓѓи* (ДигР) **2.** (прен. форм.) ‘ненадеен и моќен налет, особено на чувства’ (ЗМ): *Се ѓруреше да ѓо ѓоѓисне во себе наѓливоѓ на ѓѓе сѓомени.* (ДигР)

Расѓливне се св. (*расѓливнува се* несв.) **1.** (за течност) ‘се разлее’: *Се расѓливна маслоѓо.* **2.** (прен.) ‘почне надолго и нашироко да зборува/пишува, се занесе во зборување/пишување’: *Мноѓу се расѓливна во ѓодробносѓѓи.* Деривати: придавка **расѓливнаѓѓ** ‘нејасен, неопределен, разлеан’: *расѓливнаѓѓ ѓовор*; прилог **расѓливнаѓѓо**: *Почна расѓливнаѓѓо да зборува, нишѓѓо не разбрав*; апстрактна именка **расѓливнаѓѓосѓѓ**. Сите се употребени преносно согласно со значењето 2.

Сѓливне св. (нар.поезија) ‘почне да плива, пушти се по вода’: *И ѓак сѓливнаа во она црно море. Сѓливна лична Јана, дервиши сѓливнаа ѓо неа. Сѓливнал елен ѓо море да ѓлива* (БКон). Глаголот е застарен и без деривати.

Префиксирањето на *пљуваѓ* несв. и *плива* несв. е секако можна, но дава различни резултати. Во полскиот јазик префиксот го модификува

значењето, но не го менува аспектот. Глаголот *plywać* е итеративен нас-према *plynąć*, кој е еднократен и исто така несвршен. Допрва со префикс, кој исто така го модификува значењето, тој станува свршен. На тој начин добиваме аспектни парови и дури сега со префиксирањето доаѓа до израз реката (вода и други течности): *do-plywać – do-plynąć*; *na-plywać – na-plynąć*; *nad-plywać – nad-plynąć*; *o-plywać – o-plynąć*; *od-plywać – od-plynąć*; *po-plywać – po-plynąć*; *pod-plywać – pod-plynąć*; *przepływać – przepływać*; *przy-plywać – przy-plynąć*; *roz-plywać się – roz-plynąć się*; *s-plywać – s-plynąć*; *u-plywać – u-plynąć*; *w-plywać – w-plynąć*; *wy-plywać – wy-plynąć*; *za-plywać – za-plynąć*. Се гледа дека сите се на број, нема отстапувања. Повеќето од горенаведените глаголи деривираат регресивни одглаголски именки (од кои има наредни деривати), што не е случај во македонскиот јазик. Затоа ќе ги разгледаме, и само тие значења кои се однесуваат на те-чење на вода/река/течност (дополнително – преносни и разговорни употреби; примерите главно според Dor, Bańko)

Dopływać – dopłynąć 2. (река, течност, гас, струја итн.) ‘пристигне до определено место теќејќи’: *Rzeka dopływa do tego miejsca, a potem spada w dół wodospadem. Niestety, na 10-te piętro woda nie dopływa. Przez te kable dopływa do żarówki prąd elektryczny. Prąd dopłynął do najodleglejszych wiosek.* **3.** (прен.) (информации, пари итн.) ‘пристигне некаде, до определено место’: *Kiedy zaczęły dopływać pierwsze informacje, było już za późno. Wczoraj dopłynęły pierwsze pieniądze/wpłaty;* глаголски именки **dopływanie – dopłynięcie** (прен.): *Stale dopływanie informacji jest w naszej pracy niezbędne;* регрес. именка **dopływ 1.** (река, поток итн.) ‘што се влева во друга река, езеро’: *Dunajec jest dopływem Wisły. Lewy/prawy dopływ Wisły;* придавка **dopływowy:** *Pomiędzy Wisłą i Odrą istniał... łańcuch ich rzek dopływowych* (Dor) **2.** (течност, гас, струја итн.) ‘пристигнување во определено место’: *Dzięki stałemu dopływowi energii ze Słońca żyjemy. Na skutek awarii odcięto dopływ wody/prądu/gazu na naszym osiedlu. Bez dopływu powietrza uduszę się tutaj;* придавка **dopływowy:** - *rury dopływowe: Silnie grzejące rury dopływowe biegną w górnej części budynku.* **3.** (прен.) (информации, пари, луѓе итн.) ‘пристигнување во определено место’: *Stały dopływ tanich kruszców/taniej ropy jest bardzo istotny dla gospodarki. Obserwujemy dopływ taniej siły roboczej. Cieszy nas stały dopływ gotówki;* израз ~ *dopływ świeżej krwi* ‘пристигнување на нови луѓе.’

Napływać – napłynąć 1. (за течност) ‘се собира некаде на едно место теќејќи’: *Napłynęła nowa fala i poziom wody podniósł się. Łzy napłynęły mi do oczu. Ślinka napłynęła mi do ust na widok tych przysmaków. Woda napływa do wiadra, zaraz się przeleje, a ona stoi i marzy.* **2.** (пред сè за очи, лице итн.) ‘се наполни со некаква течност’: *Oczy napływały jej łzami, ile razy sobie*

przypominała. Oczy napłynęły mu krwią z gorączki. Twarz napłynęła mu krwią z wielkiego oburzenia. Po zimie gałęzie drzew napływają sokami. Сите наредни значења се преносни. **3.** (за мноштво луѓе, предмети итн.) ‘пристигнуваат некаде непрекинато и во голем број’: *Na konkurs napłynęło ponad sto prac. Napływało coraz więcej uchodźców. Napłynęła nowa fala osadników. Dary napływają/napłynęły z całego świata. Uciekinierzy napływali ze wszystkich stron. Napłynęła chmara muszek i nas zaatakowała.* **4.** (за информации, мислења итн.) ‘во поголем број се пренесувани некаде/до некого’: *Działal zgodnie z instrukcjami, które napływały z Warszawy. Napływały nowe propozycje / opinie / deklaracje. Ciągłe napływają informacje o wypadku, coraz gorsze, niestety. Napływały / napłynęły wieści z frontu.* **5.** (за воздух, студ, магла итн.) ‘бавно пристига однекаде’; ‘бавно навлегува некаде’: *Chłodny wiatr napłynął znad łąk/morza/jeziora. Do Polski będzie nadal napływać zimne/mroźne powietrze znad Skandynawii. Mgła napływała powoli i zakrywała wszystko dookoła. Zamknij okno, bo zimno/ziqb napływa do mieszkania.* **6.** (почесто несв.) (за психолошки и физиолошки појави) ‘возникнуваат во нечие срце, глава, тело, навлегуваат во нечија свест’: *Napływające myśli nie dawały mi spać. Do jej serca napływał lęk przed jutrem. Napływały przykre wspomnienia i nie dawały spokoju. Nie mogę spać, napływają różne myśli i wątpliwości. Bóle głowy napływały rytmicznie. Czul fale napływającej gorączki;* регрес. именка **napływ 1.** ‘обилно собирање на некаква течност, гас итн. на некое место’: *Jego twarz zrobiła się purpurowa od napływu krwi. Poczulem napływ fali świeżego powietrza.* Наредните значења се преносни. **2.** (за информации, пари, стока итн.) ‘собирање на нешто некаде, особено во голем број или количина’: *Powodzenie projektu zależy od napływu kapitału z zagranicy. Nastąpił masowy i niekontrolowany napływ towarów ze wschodu.* **3.** (за чувства) ‘нагло создавање, појавување со голем интензитет кај некого’: *Napływ radości. Poczula napływ energii/wdzięczności/czulości (=przyływ). Napływ radości/złości odebrał jej zdolność myślenia.* **4.** (за лица) ‘бројно, масовно пристигнување некаде’: *Napływ uchodźców ciągle się zwiększał (=dopływ). Otwórzmy rynek częściowo i kontrolujmy napływ cudzoziemskich pracowników;* придавка **napływowy** (од *napływ 4.*): - *ludność napływowa* ‘луѓе што пристигнале некаде од други земји’: *Dawnych mieszkańców pozostało niewiele, przeważnie ludność napływowa. Na zachodzie Polski mieszkają ludzie zza Buga, czyli ludność napływowa;* - *element napływowy: Stanowią na tym terenie element napływowy. Ten element napływowy przysporzy nam wiele kłopotów;* - *narod napływowy: Madziarzy są w Europie narodem napływowym, najeźdźczym* (Dog). Таа придавка е посведочена како професионален, научен (геол./геогр.) термин ‘донесен, нанесен од вода’: - *gleby napływowe (=aluwialne)*

‘земји настанати од речен/езерски/морски талог’; - *stożek napływowy* (=aliwialny) ‘често среќавана форма на терен, настаната од речен итн. талог’; - *osady napływowe* ‘талози нанесени од вода’ (Dor). Гледаме дека овој аспект пар со неговите деривати прават во полскиот јазик вистинска кариера, од конкретно, материјално, просторно значење, користено и во научна терминологија, до многубројни и различни преносни значења.

Nadpływać – nadpłynąć, сите значења (секако освен 1.) се преносни. **2.** (за звук, мирис итн.) ‘се приближува од некаде до нечии уши, ноздри итн.’: *Zza ściany nadpływają ciche dźwięki fortepianu. Ostra woń dymu tytoniowego nadpłynęła z sieni.* **3.** (за информации, вести, спомени итн.) ‘се приближува од некаде, иде накај нас’: *Pod wpływem zapachu choinki/wanilii/... nadpłynęły wspomnienia z dzieciństwa. Potrzebne informacje/dane/dokumenty nadpłyną w ciągu (tego) tygodnia.* **4.** (за воздух, студ, магла итн.) ‘се приближува однекаде, се спушта над нас’: *Nad morze nadpływa/nadpłynął zimny front z północy. Mgła nadpływa ku nam/nad pole namiotowe powoli i gęstnieje.* Нема регресивна именка.

Opływać – opłynąć **2.** (за река, вода итн.) ‘течејќи опколува/облева нешто’: *Woda opływała kamienie w strumieniu/burty statku. Rzeka szerokim zakolem opływa miasto.* **3.** (застарено, за крв, пот итн.) ‘се цеди, истекува врз нешто’: *Co za upał, pot czoło opływa. Szable opływały krwią.* Меѓутоа преносно звучи добро: *W czasie wojny i okupacji poezja romantyczna znów zaczęła opływać krwią* (Dor). Понатаму сите значења се преносни. **4.** (за воздух, светлина, мирис итн.) ‘опкружува/облева нешто; опфаќа/обвива нешто’: *Powietrze opływa ruszt i chłodzi go. Zbocze góry opływało światło księżyca.* **5.** (за фустан, долга облека итн.) ‘меко, слободно паѓа на нечија фигура’: *Ta suknia pięknie opływa jej figurę, podkreślając jej walory. Dominująca czerń ubiorów swobodnie opływa kobiece figury.* **6.** (непредвидливи материјални предмети) ‘нешто опкружува/опфаќа/обвива нешто’: *Stoki gór opływał las świerkowy. W głębi lasu gąszcz drzew opływa nas zieloną falą.* Освен **2.** (и секако 1.) значење малку веројатна е употребата на св. глагол *opłynąć*, додека пак во наредното значење воопшто е исклучена: **7.** (само несв.) (за богатство, луксуз, раскош, почести итн.) ‘изобилува во нешто’, функционира како израз: ~ *ktos opływa w coś: On do dzisiaj opływa w dostatki, korzystając z tego, co odziedziczył po bogatym wuju. Pracował na wysokim stanowisku w ministerstwie i opływał w splendory. Warszawa opływa we wszelkie dobra. Jej rodzina opływała kiedyś w bogactwa/luksusy, dziś pozostały tylko wspomnienia i zdjęcia. Nie żał mi, że ktoś tam w rozkosze opływa, a ja nie;* придавка **opływowy** (од *opływać*) ‘нешто е издолжено, меко заоблено и мазно, благодарение на што дава слаб отпор, кога се движи’: *Opływowy kształt ciała ptaków jest jednym z elementów przystosowania do lotu. Kształt ciała ryby*

stanowi idealną płaszczyznę opływową. Opływowe kształty przedmiotów utrudniają zbieranie się kurzu. Pociski mają opływowy kształt; типични изрази: - opływowy kształt; - opływowa płaszczyzna; апстрактна именка **opływowość** (од opływowy). Нема регресивна именка.

Odplýwać – odplýnać 2. (за течност) ‘течејќи излезе од нешто, се ослободи од некаде’: *Krew odplýnęła mi z twarzy, zbladłam jak ściana. Woda gdzieś odplýwała, nie widzieliśmy gdzie.* Понатаму сите значења се преносни. **3.** (разг.) (за човек) ‘отиде, замина, се оддалечи изненадно’: *Miałam faceta, ale odplýnął (w siną dal);* најтипичен израз: ~ *odplýnać w siną dal* ‘избега, фати магла’. **4.** (разг.) (за човек) ‘промени место на престој, работа итн.’: *Odplýnął do innej firmy.* **5.** ‘нешто се оддалечи во време, се одложи за подоцна’: *Perspektywa wyjazdu odplýnęła, nowego terminu nie ma.* **6.** (за звук, магла итн.) ‘се помалку се гледа, се слуша, се чувствува’: *Mgła odplýnęła i znów widać było las i drogę. Dźwięki muzyki przycichały i odplýwały, aż w końcu odplýnęły/umilkły na dobre. Zapach jej perfum odplýnął razem z nią. Zapach jaśminu odplýwał wraz z opadającymi płatkami kwiatów.* **7.** (за човек) ‘се концентрира врз сопствените мисли/доживувања, исклучувајќи се од окружувањето’: *Odplýnąłem gdzieś daleko marząc o wyprawie jachtem po świecie/ o egzotycznych krajach;* глаголска именка **odplýwanie: 2.** (прен. на пр. точка 7. погоре): *Odplýwanie w marzenia zdarza jej się coraz częściej, to niedobrze.* Регр. именка **odplýw 1.** (специјал. термин, хидро., геогр.) ‘одлив’ (на српски: *осека*). **2.** ‘количина на вода што истекува од терен на слив во одредено време’: *Odplýw wody w ostatnim czasie jest znaczny;* **3.** (геогр.) ‘устье, утока’; **4.** ‘истекување на течност или гас од некое место’; **5.** (техн.) ‘отвор во резервоар кој овозможува отстранување низ него на течност или гас’; со тие професионални значења се појавил дериват, придавка **odplýwowy;** типични изрази: - *wody odplýwowe;* - *kanal odplýwowy* ‘канал за одведување вода итн., одвод’; - *prądy odplýwowe* ‘одливни струи/ струења’. Наредните значења се преносни. **6.** (за луѓе) ‘масовно напуштање на некое место’: *Odplýw ludności z naszego terenu jest bardzo niepokojący. Odplýw młodych ludzi z Polski budzi niepokój /jest katastrofą.* **7.** (за пари итн.) ‘намалување на број/количина’: *Odplýw gotówki jest przykrą sprawą, jeżeli nie ma widoków na jej dopływ.* **8.** (за чувства итн.) ‘нагло намалување на интензитет или исчезнување на некое чувство (спрема некого/нешто)’: *Poczułem nagły odplýw sympatii do tego człowieka.*

Popływać – 2. (за течност, на пр. крв, солзи итн.) ‘потече, се полее’: *Popłynęła obficie krew z nosa/ulicami. Popłynęły łzy rześiste/ rozpaczy/ radości/...* **3.** (прен.) (за звук, мирис итн.) ‘се слуша, се чувствува итн.’: *Popłynęły dźwięki znanej melodii.* Несвршениот глагол се појавува само во **1.**, конкретно значење, резервирано за преместување на човек/животно,

човек со превозно средство, превозно средство како квазизвршител и материјални предмети.

Podpływać – podpłynąć (за вода итн.) ‘течејќи се најде во непосредна близина на нешто/под нешто’: *Woda podpłynęła pod meble/pod same drzwi. Aż pod same okna podpłynęła rzeka podczas powodzi*; регресивната именка **podpływ** ја нема во речниците, меѓутоа таа постои и идеално се вклопува во системот, го пополнува празното место. Очигледно неологизам од ~ *podpływać pod prąd* ‘некој плови/плива по река нагоре’: *W przyszłym roku zamierzają zorganizować podpływ na rzece Kwisie z udziałem wszystkich chętnych. Z prądem i pod prąd* (‘со текот на реката и по реката нагоре’), *spływ i podpływ. Rekreacyjny spływo-podpływ* (нареден неологизам) *na zakończenie 2013 roku* (Интернет). Јазикот, како што се гледа, непрекинато еволуира, „живее“, а речниците не стигнуваат сè да засведочат. Ако ги додадеме непредвидливите преносни, разговорни, специјалистички и други значења, може да се каже дека лингвистите се беспомошни. Секој речник во моментот на издавање е веќе некомплетен (спореди во мак. јазик *воздухојлов*).

Przeplýwać – przepłynąć 2. (главно несв.) (за река, течност, гас итн.) ‘се преместува по некој пат/преку некое место’: *Na wiosnę tędy/tym jarem przepływa górski strumień, a latem jest droga. Na jesieni sok z liści przepływa do pnia odkrytego grubą korą, żeby przetrwać mrozy. Pod naszym oknem przepływa rzeka/kanal*. Понатаму има преносни значења. **3.** (за многу луѓе, предмети) ‘се преместуваат по некој пат’: *Obok nas przepływa tłum manifestantów / hałaśliwy ludzki potok. Pod oknami przepływa sznur samochodów*. **4.** (за магла, облаци итн.) ‘се преместува на небо/низ воздух’: *Nad łąkami przepływa mgła. Leżał w trawie i patrzył na przepływające po niebie obłoki*. **5.** (за мисли, чувства, доживувања итн.) ‘се појавува и одминува’: *Przez jego twarz przepłynął grymas niezadowolenia/wyraz rozczarowania, żalu. Przez jej umysł przepływają szybko myśli, jedna goni drugą*. Повторно ситуацијата е „развојна“, можни се нови непредвидливи преносни значења. Регресивната именка **przeplływ** има повеќе специјалистички значења, сврзани со хидрологија. Нас нè интересираат следните: **1.** ‘преместување на течност/гас итн. од едно место во/преку некое друго место’: *Kierunek przepływu krwi przez serce jest stały, choć są od tego rzadkie wyjątki. Trzeba regulować przepływ cieczy lub gazów w przewodach. Czy firanki w oknach tamują przepływ powietrza?* **2.** (прен.) (за луѓе, предмети, информации итн.) ‘преместување/пренесување/циркулација итн.’: *Zajmują się przepływem ludzi i towarów przez granicę. Zabezpieczam przepływ towarów w imporcie i eksporcie. Są wyjątki od zasady swobodnego przepływu danych*. Повеќето значења сепак се специјалистички, технички термини. Истото се однесува

на придавките: - *przepływny*; - *przepływowy*, како и именката *przepływomierz* ‘инструмент за мерење’. Терминологијата е исто област во развој, во врска со развитокот на цивилизацијата, технологиите, со појавувањето на сè понови направи, машини итн.

Przyplýwać – przepływać 3. (за многу вода) ‘дотекува, напливнува некаде’: *Przyplýnęła wielka woda i zabrała wszystko*. Понатаму веќе преносни: **4.** (за многу луѓе) ‘пристигне, се насели некаде’: *Przyplýwa do nas falami ludność z za wschodniej granicy*. **5.** (за звуци, мириси итн.) ‘може да се слуша / да долетува / да се чувствува’: *Zza lasu przepływały / przepływały do nas dźwięki wesolej muzyki. Znad łąki przepływały wspaniałe zapachy polnych ziół/ kwiatów*. Регресивната именка **przyplýw** има едно конкретно, терминологско значење **1.** ‘прилив, плима’, додека останатите се преносни. **2.** ‘долетување, надоаѓање, наплив на нешто’: *Przyplýw powietrza znad oceanu przyniósł wilgoć*. **3.** ‘масовно пристигнување, населување некаде’: *Cieszę się przyplýw ludności na naszym terenie. Przyplýwy migracyjne stanowią istotny czynnik rozwoju*. **4.** ‘доаѓање на нешто во голем број / количина, обично пари’: *Nieoczekiwany przyplýw gotówki i to w takiej ilości bardzo mnie cieszy. Zamiast odpływu mamy teraz przyplýw kapitału*. **5.** ‘нагла интензификација, засилување на некои состојби’: *Odczuwam gwałtowny przyplýw energii. Nagły przyplýw zapalu nie wystarczy. Niepokoję mnie że jego przyplýwy gniewu/złości*; придавка **przyplýwowy** (од *przyplýw 1.*) е проф. термин: - *prąd przepływowy*, како и - *prąd odpływowy*.

Rozplýwać się – rozplýnąć się 2. (за течност) ‘се разлее широко, на сите страни’: *Lepki sok rozplýnął się po stole i zaraz zleciały się muchy. Dostałem zastrzyk i po chwili poczułem, jak po całym ciele rozplýwa się lekarstwo, a wraz z nim ulga*. Наредните значења се преносни. **3.** ‘премине од цврста во течна состојба’: *Czekolada rozplýwa się w ustach. Makijaż rozplýwa się jej po czerwonej od płaczu twarzy. Szare mydło łatwiej rozplýwa się w wodzie, bo jest miękkie. Rozplýwają ci się lody, jedz szybciej*. **4.** ‘нешто загуби острина на контури’: *Kontury przedmiotów zaczęły się rozplýwać, rozmazywać i chwilę później zasnąłem/już spałem*. **5.** (само несв.) ‘некој отворено, срдечно изразува свои позитивни чувства, емоции’: *Anna rozplýwa się w uśmiechach/ podziękowaniach. Rozplýwają się nad dzieckiem w ochach i achach*; во форма на изрази: ~ *rozplýwać się w czymś*; ~ *rozplýwać się nad kimś/czymś*; **6.** (ирон.) (за пари, стока, богатство, слава итн.) ‘исчезне, често на неразјаснет начин’: *Piękny sen o bogactwie/ wygranej powoli się rozplýwa. Sens życia oparty na pięknym ciele/na pięknie ciała rozplýwa się z czasem i wtedy dochodzi do załamania/depresji. Wszystko, co wydawało się stałe i pewne: rodzina, majątek, praca, ... rozplýnęło się w powietrzu. Pieniądze się rozplýnęły i nikt nie wie, kiedy i jak*. Со последното преносно значење е поврзана регрес. именка

rozplyw ‘распливнување, разотидување на нешто’: *Trzeba zatrzymać/ ograniczyć/ zatamować/zahamować spontaniczny rozplyw kapitału/ gotówki/ pieniędzy* (можеби проф. термин).

Splywać – spłynąć 2. (за течност) **а)** ‘истекува, тече, се цеди надолу’: *Strugi deszczu spływały mi po włosach, po ubraniu. Krew spływała mi po twarzy strugami. Pot spływał mi po plecach, żar lał się z nieba;* **б)** ‘нешто е облеано со течност што истекува’: *Ciało spływa mi potem, ale nie przerywa pracy. Ulice spływały/spłynęły krwią podczas rzezi.* **3.** (за снег, лед, глечер итн.) ‘топејќи се, се спушта надолу по падина’: *Lodowiec/lawina spływa coraz szybciej po zboczu i zagarnia wszystko po drodze.* Наредните значења се преносни. **4.** (за мрак, магла итн.) ‘опфаќа некој простор/терен итн.’: *Powoli na okolice spływa mrok. Mrok spłynął/spływa na ziemię i ludzi.* **5.** ‘нешто опаѓа/се наведнува надолу од нешто’: *Z murku/balkonu spływały girlandy kwiatów. Na ramiona/na plecy spływają jej jasne długie włosy.* **6.** (разг.) (за човек, најчесто запов. начин, несв., без 2. лице, поскоро поттик) ‘да се бега оттука’: *Spływajmy stąd jak najprędzej, bo zaraz wrócą rodzice/starzy (SPot). Spływajmy stąd, nie ma na co czekać! Spływam stąd, póki jeszcze mogę.* **7.** (разг., пејор., грубо) (за човек, запов. начин, несв., 2. лице, наредба) ‘марш!, губи се!’: *Spływaj stąd! Spływaj i więcej się nie pokazuj! Spływaj i żebym cię więcej nie widział!*; регрес. именка **spływ 1.** (за река) ‘една река се влева во друга река, устие’; **2.** (за вода, кал итн.) ‘преместување одозгора надолу, истек’: *Lahar to spływ popiołowy, potok pochodzenia wulkanicznego.* **3.** ‘екскурзија/излет на кајакари итн. по одреден воден пат, сплаварење’: *W tym roku jadę na spływ kajakowy doliną Rospudy. Spływ Dunajcem jest stałym punktem wycieczki w Pieniny.* **4.** (прен.) ‘постепено стигнување на стока до цел на патување/на транспорт’: *Spływ towarów idzie /przebiega dobrze;* разг. израз: *~ coś spływa po kimś (jak (woda) po kacze)* ‘нешто не прави впечаток на неког, не побудува нечиј интерес или реакција’: *Strasznie mi nadskakiwał i kadził, ale spływało to po mnie jak po kacze. Widząc, że to gadanie po mnie spływa, wycofał się.* (Има уште редица деривати со специјалистички значења од (хидро)техника, пловидба итн. како: *spływak, spływnik, spływność, spływny, spływowy* итн.)

Upływać – upłynąć 1. (прен.) (за време, настан итн. што тече, трае во време) ‘истекува, минува’: *W milej atmosferze czas szybko nam upływał/upłynął. Termin nadsyłania prac upływa jutro. Wieczór upłynął nam bardzo przyjemnie. Początek lata upłynie pod znakiem mistrzostw Europy. Od mojej ostatniej wizyty upłynął już chyba rok/upływa właśnie miesiąc;* карактеристичен израз: *~ dużo wody upłynęło/upłynie...* ‘многу време истече/ќе истече...’: *Dużo wody upłynęło od naszego ostatniego spotkania. Dużo wody upłynie nim mnie znowu zobaczysz/nim znowu przyjadę;* регрес. именка **upływ** има голема фреквен-

ција, а сврзана е само со 1. прен. значење (за временски период) ‘минување на време или на настан што трае во време’, типичен израз: ~ *upływ czasu*: *Z upływem czasu zapomnisz o nim. Upływ czasu bardzo go zmienił/ dobrze mi zrobił.* **2.** (конкретно значење, за човек итн., но со мала фреквенција) ‘пливајќи/пловејќи помине само некое мало растојание’: *Upłynął kawałek, ale zawrócił, bo sobie coś przypomniał.* (Дериватите: - *upływowy*, - *upływność* се електротехнички термини и на прв поглед немаат разбирлива семантичка врска со значењата погоре. Воопшто терминологијата живее свој живот главно во границите на својата област.) **Wpływać – wpłynąć 2.** (само несв.) (за река, поток итн.) ‘наоѓа устие, се влева во друга река/езеро/море’: *Dunajec wpływa do Wisły. Wisła wpływa do Bałtyku.* **3.** (за гасови) ‘проникне, премине внатре во нешто’: *Gaz wpływa do zbiornika.* Наредните значења се преносни. **4.** ‘влијае, повлијае врз некого/нешто’: *Ojciec zbytnio wpływa na postępowanie syna/ na syna. Pochwały nauczyciela dodatnio wpływają/wpłynęły na postawę uczniów.* **5.** ‘придонесе (-ува) во извесна мера за нешто’: *Udało nam się sprytnie wpłynąć na decyzję szefa. Często wpływamy niechcący na bieg wydarzeń. Ocieplenie klimatu wpływa na zmiany w pogodzie, w postaci burz, tornad itd.* **6.** (за пари, преписка итн.) ‘е доставен, поднесен, донесен некаде, на адреса’: *Dziś pieniądze wpłynęły na moje konto, dziękuję. Pieniądze regularnie wpływają do kasy/na konto. Korespondencja wpływa pod mój adres domowy. Służbowa korespondencja wpływa pod adres biura;* правни, официјал. изрази: ~ *wpłynął wniosek* ‘поднесен е предлог’: *Do prezydium Sejmu wpłynął wniosek/projekt ustawy/...;* ~ *wpłynęło odwołanie/zażalenie* ‘поднесена е поплака; ~ ... *skarga* ‘жалба’: *Wpłynęła do nas skarga na Pana;* ~ *wpłynęło oskarżenie* ‘поднесена е тужба’; глаголска именка **wpływanie** (главно знач. 4.,5.): *Wpływanie na cudze poglądy i postępowanie za pomocą manipulacji jest wstrętne.* Регрес. именка **wpływ** сврзана е само со прен. значења: **1.** ‘влијание врз некого/нешто; исто и резултат на тоа влијание’: *Dobry wpływ na ojca miała moja mama, aniol nie kobieta. Matka, ulegając wpływowi ojca, przeniosła mnie do innej szkoły. Pod wpływem alkoholu narobiłem strasznych głupstw/urządziłem ziką awanturę.* **2.** (финансии итн.) ‘пристигнување на пари, прилив на пари; исто самата сума пари уплатена на благајна, внесена на сметка итн.’: *Wszystkie dochody i wydatki zapisujemy do ksiąg w dniu wpływu lub rozchodowania. Przeciętne wpływy do kasy są dobre/raczej słabe. Ostatnie wpływy na nasz rachunek bardzo mnie cieszą/zaskakują.* **3.** (само мн.) ‘нечии односи, сопствена позиција во средина/друштво, авторитет, што некому дозволува да влијае врз некого/нешто’: *On ma duże wpływy w ministerstwie, na pewno nam pomoże. Jego wpływy sięgają bardzo wysoko. Chwalił się swoimi rzekomymi wpływami w rządzie/ u ministra. Masz szczęście, że dzięki moim wpływom udało się*

zalaгодzić tę sytuację/ten skandal. Придавка **wpływowu** 1. (од знач. 3. погоре) ‘таков кого сите го почитуваат, кој има влијание’: *Jako wysoki urzędnik miał wpływowych znajomych/wpływowe znajomości. Ten twój ojciec to jakiś wpływowy gość, widać, że dużo może.* 2. (разг., сред.) ‘таков што лесно подлегнува на нечие влијание’: *Strasznie wpływowa ta Marysia, czy ona nie ma własnego zdania?* (Dor). Можни се и повремени, книжни, иронични деривати, всушност неологизми: (ирон.) **wpływolog** ‘специјалист по книжевност, приврзаник на мислење дека секое книжевно дело е резултат на влијанија од страна на други книжевни творби’; и следователно, апстрактна именка – **wpływologia**; придавка – **wpływologiczny**: *Poskromienie osławionej wpływologii otworzyło możliwości do rzeczowych, rozsądnych badań...* (1954 Dor). Последните деривати се уште еден доказ дека јазикот живее, постојано расте, во разни средини, уметнички, научни, технички итн., се јавува потреба за создавање на нови зборови, професионални термини или модификувањето на старите.

Wyptywać – wypłynąć 3. (само несв.) (за река): *Wisła wypływa z Beskidu Śląskiego.* 4. (за капки, мала количина течност) ‘истекува, истече однекаде’: *Krew wypływa ci z nosa, podnieś głowę i przyłóż chusteczkę. Skąd wypływa ta woda, chyba kapie gdzieś z rury.* Сите наредни се преносни. 5. (апстрактен поим) ‘нешто произлегува од нешто’: *Taki wniosek wypływa logicznie z przesłanek/z całego twojego rozumowania. Wnioski wypływają same z tych danych.* 6. (за успех итн.) ‘е постигнат’: *Wypłynąłem w branży filmowej / wydawniczej / motoryzacyjnej /... Wypłynął na rynku wydawniczym.* 7. ‘стане актуелен, се појави во јавност’: *Ta sprawa wypłynęła niedawno. Nadużycia jego i jego koleśi wypływają codziennie. Tajemnica sprzed lat wypłynęła nieoczekiwanie teraz. Informacje/plotki na ten temat wypływają codziennie na światło dzienne*; карактеристични изрази: ~ **wypływać/wypłynąć na światło dzienne** ‘излегува/излезе на видело’; ~ **wypływać/wypłynąć na szerokie wody** ‘стане популарен, познат, (на)прави кариера’: *Kiedy wreszcie my młodzi wypłyniemy na szerokie wody (biznesu/...);* ~ **wypłynąć na fali czegoś** ‘стане познат благодарение на нечиј успех’: *Adam chciał wypłynąć na fali popularności tego gatunku muzyki w Polsce.* Регрес. именка **wypływ** 1. (за течност: вода, нафта итн.) ‘истекување од некаде; исто тоа што истекува’: *Zaobserwowaliśmy niekontrolowany wypływ ropy.* 2. (прен.) (за пари, информации, податоци итн.) ‘неконтролирано пренесување некаде’: *Wypływ kapitału jest zbyt nagły i zbyt duży. Musimy powstrzymać ten wypływ pieniędzy, bo grozi nam katastrofa.* Од знач. 1. има технички (металург.) термини: **wypływowy**; - **kanal wypływowy**; - **wypływka**.

Zapływać – zapłynąć (многу мала фреквенција., посебно на несв. глагол); има само едно значење (и нема – според речниците – преносни значења)

‘пливајќи/пловејќи пристигне некаде’: *Zapłynął tym statkiem aż do Japonii* (= *dopłynąć*). Меѓутоа, никогаш не треба да губиме надеж, бидејќи има примери (од Интернет), кои укажуваат нешто друго: *Nad województwa zachodnie zacznie zapływać cieplejsze, atlantyckie powietrze* (= *napływać / nadpływać, nadciągać, zbliżać się*); *Kąpiel na plaży. Dobrze się ogrzać... i pójść sobie zapływać* (= *popływać sobie trochę*); *...ośrodek X – nie radzę zapływać, niemilo może być* (= *wpływać do portu, przystani*); *Ciepła gutaperka może zapływać do kanalików zębinowych* (= *wpływać*).

Забележлива е голема разлика во фреквентноста на дискутираните глаголи меѓу пол. и мак. јазик. Споредливи се само првите конкретни значења со семантика: живо суштество: човек, куче, риба; човек со/во пловно средство; пловно средство; материјален предмет. Понатаму само во пол. јазик се појавува ограничување спрема: река, течност, главно вода, што е извор на разликата. Има услови за развивање на изнијансирано реално течење, а понатаму за голем број преносни значења. Видовме дека покрај редовните, се појавуваат поретки, необични и непредвидливи значења. Има простор за неологизми, за специјалистичка терминологија во разни области (која што ги користи старите модели, но и создава нови). Имаме добар пример, како јазикот еволуира и преминува од реалниот – овој пат водниот – кон менталниот простор, зафаќајќи поплатно сè понови сфери на општествениот живот. Еволуцијата продолжува, за што доказ се неологизмите, новите називи за пронајдоците, новите направи итн., примери на лексеми, чиешто значења и постоење уште не ги бележат/засведочуваат речниците. Како што рече К. Попер (К. Popper), живееме во вселена на новости што непрекинато никнуваат.

Македонското префиксирање на *плива* (и секако суфиксација) 1. го активира мак. „алгоритам“, 2. дава поинаква слика во споредба со пол. јазик. Префиксот го менува аспектот на глаголот, значи, кога пол. *zapływać* продолжува да биде несвршен (*za-* итн. само го модифицира значењето), мак. *za-* итн. истовремено врши две функции. Несвршените глаголи се добиваат автоматски со суфиксот *-ува*. (Не сум во состојба да проценам што (понекогаш) е причината на недостигот на несв. форма во речниците, не постојат или не се запишани?). Полската слика е покомплицирана. Во пол. јазик плива сè и сешто, без ограничување; во македонскиот – само живи суштества (со мало колебање кај материјални предмети и во дијал./арх. употреби). Поради тоа глаголите 1. имаат мал број значења, 2. значењата се однесуваат главно на реални просторни релации, 3. преносните употреби се ретки и секако сврзани со човек, 4. помалку префикси земаат учество во деривацијата, по секоја веројатност поради погорните ограничувања. Да ги наведеме сите:

Дојлива св. – (*дојливува* несв.) **1.** ‘стигне некаде со пливање’ **2.** ‘престане да плива’

Зайлива – **1.** ‘почне да плива’ **2.** (прен.) ‘потоне во нешто’ (**3.** (дијал.) ‘заплови’)

Исйлива – *исйливува* **1.** (за нуркач итн.) ‘излезе, се појави на површината на водата пливајќи, изрони’ **2.** (спорт) ‘преплива преку нешто или стигне некаде со пливање’ **3.** (прен.) ‘помине, остави зад себе, особено нешто непријатно, се извлече од некој проблем’

Найлива се – *найливува се* ‘плива доволно, многу, или до заситување’

Наййлива – *наййливува* (спорт) ‘побрз е во пливање од некого, престигне, победи’

Наййлива се – *наййливува се* (спорт) ‘се натпреварува во пливање’

Оййлива – *оййливува* ‘се оддалечи со пливање или носен е од водена струја’

Појлива – **1.** ‘плива малку или наведено време’ (**2.** (арх. поет.) ‘натопи, потопи’)

Прејлива – *прејливува* **1.** ‘премине преку нешто, со пливање’ (**2.** дијал. арх.) ‘преплови’)

Расйлива се – *расйливува се* **1.** ‘почне енергично или долго да плива’ **2.** (спорт) ‘со вежбање постигне добро, сигурно владеење во пливањето, подготви загревање за пливачки натпревар’ **3.** ‘почне да плива повеќе или уште повеќе’ **4.** (прен.) (за множество: народ, војска итн.) ‘се појави, се раздвижи на сите страни’ (**5.** (нар. поез., прен. за множество: војска) ‘навира од сите страни’. Нема именски деривати за разлика од полскиот јазик (види погоре).

За Полјак интересен е глаголот *йлови* кој во полскиот јазик воопшто **не постои**. Неговите значења: **1.а)** (за пловен објект/средство) ‘се преместува по или во вода (со мотор, едра итн.)’; **б)** (за предмет полесен од вода) ‘се преместува, се движи по површина на вода’ **2.** (за човек) ‘патува со брод итн.’; овде го одбележуваме изразот: ~ *йлови йод нечие/йуџо знаме* (за брод или за човек) ‘се движи, транспортира, работи кај одреден сопственик’ (ДигР со квалифик.: разг.) **3.** (прен.) (за авион итн.) ‘лета бавно, полека’: *Едрилицайџа йлови низ воздух*. **4.** (прен.) ‘се преместува бавно и мазно низ воздух, по небо’: *Плови месечинайџа. На небо облачиња йловайџ*. **5.** (прен.) (за мисла итн.) ‘се пренесува полека како по вода’: *Мислиџе му йловайџ далеку во роднајџа земја. Среќни насмевки йловеа на нивниџе лица*. Глаголска именка *йловење* **1.** ‘чин на преместување по вода на пловен објект/средство’ **2.** ‘вештина или искуство за управување со пловен објект/средство’ **3.** (прен.) ‘летање со летало’

Префиксираните деривати исто се малубројни:

Вѓлови (св.) – **вѓловува** (несв.) (за брод итн.) ‘влезе во пристаниште, залив итн., навлезе со пловење’

Доѓлови – **доѓловува** **1.** ‘пристигне со брод, стигне со пловење’ **2.** (за пловно средство) ‘влезе во пристаниште, вѓлови, пристигне со пловење’

Зайлови – **зайловува** **1.** ‘почне да плови’ **2.** ‘отплови’; прен. израз: ~ **заплови во мирни води** ‘нешто се одвива мирно, смирено’

Исѓлови – **исѓловува** **1.** (за брод итн.) ‘напушти, излезе од пристаниште или брег, започне патување’ **2.** ‘се појави на површина од внатрешноста на течност затоа што е полесно од неа’

Оѓѓлови – **оѓѓловува** **1.** (за човек) ‘замине, тргне на пат со пловно превозно средство’ **2.** (за брод итн.) ‘напушти пристаниште или брег, замине’

Преѓлови – **ѓреѓловува** ‘со пловење помине некое водно пространство, премине преку или околу нешто’

Примерите се однесуваат само за реалното пловење на или со пловните средства, иако значењата на глаголот **ѓлови** даваат шанси за преносни употреби на горенаведените префиксирани глаголи. Од тие глаголи во македонскиот јазик нема деривати. Исто така има многу малку преносни значења, а разговорните отсутнуваат. Значењата се сврзани скоро исклучиво со реалното преместување во вода, со спорт, рекреација, пловидба, транспорт. Со менувањето на средината во која нешто се преместува (**од вода во воздух**) сме ги добиле најверојатно едни од најстарите преносни значења, кои денес воопшто не се чувствуваат како такви.

Остана група македонски именки и придавки кои немаат полска паралела со ист словенски корен, поточно, семантичките еквиваленти воопшто не се словенски (обратна ситуација имаме кај авијацијата, каде што во полскиот јазик има скоро исклучиво зборови со коренот **let-/*lat-/*lot-*, види во соодветната статија): **ѓловен** **1.** (за река итн.) ‘воден простор по кој може да се плови’: *ѓловна река; Рекаѓа е ѓловна од ѓука до Аѓлланѓикоѓ*. **2.** (за брод итн.) ‘способен да плови, служи за пловење’: *ѓловни објекѓи*; **3.** ‘наменет за или што се однесува на пловење’: *ѓловен ѓарк*; - *ѓловен објекѓ* ‘поголем чамец или брод’; **неѓловен** ‘по кој не може да се плови, што не е пловен’: *неѓловна река*; апстрактна именка **ѓловносѓ** (од *ѓловен* 1.) ‘состојба на пловен’: *ѓловносѓа на рекиѓе*; **неѓловносѓ** ‘состојба на непловен’; **ѓловец** (застар.) ‘тој што плови на пловен објект’; придавка **ѓловечки** ‘што плови и се движи по површина на течност’: *ѓловечки санѓи мраз*; именка (од глаг. *ѓлови*) **ѓловиодба** **1.** ‘пловење на бродови, патување по вода, навигација’: *морска/ речна/ ѓрекуокеанска/ крајбрежна ѓловиодба **2.** (прен.) ‘пловење, патување по воздух’: *воздушна ѓловиодба*; придавка (од *ѓловиодба*) **ѓловиодбен** ‘што се однесува на пло-*

видба'. Како што се гледа во македонскиот јазик еден словенски корен ги решава сите проблеми.

Во полскиот овде функционираат предимно странски заемки, адаптирани во полскиот лексикон со нивните деривати. Сè почнува од *żagiel* (герм. *Segel*) 'растегнато платно, во кое дува ветар, едро', а понатаму сè се комплицира: *їловен* (за река) = *splawny*, *їловносї* = *splawność*; (за море) = *żeglowny*, = *żeglowność*; *їловење* (за брод итн.) = *żeglowanie*; *їловиґба* (морска, речна, *їрекуокеанска, крајбрежна*) = *żegluga (morska, rzeczna/śródlądowa, oceaniczna/transatlantycka, przybrzeżna)*; *їловиґбен* = *żeglugowy*, на пр: *linia żeglugowa*; *їлови* (за река, езеро) = *płynący*; (за море, океан) = *żeglować*. Лексиката со странско (германско) потекло сврзана е главно со надворешната, т. е. морската/океанската пловидба, што е последица на постоењето на Hanza, меѓународна (меѓуградска) организација која дејствуваше низ вековите во реонот на Балтикот и Северното Море. Ако продолжиме со морската пловидба, на ред се: *морейловен* (за дел од море) 'што овозможува движење на бродови' = *żeglugowy*; *морейловец* 'лице што патува по море/океан или е искусно во морепловство, морнар' = *żeglarz, żeglarka* (жена), *marynarz*; *морейловсїво* 1. 'вештина во управување и способност за управување со брод и пловење по море' 2. 'патување по море' = *żeglarstwo, nawigacja; żegluga, żeglowanie*. Воздушната пловидба во реалниот современ живот никако не е преносна појава: *воздухойловен* (авија., транспорт) 'што се однесува на градење на авиони или на летање со авиони или други летала': - *воздухойловен їтерминал, воздухойловна академија / комїанија* = *terminal lotniczy, akademia/kompania lotnicza*; - *воздухойловна база* (воен.) 'база за воени авиони и други воени летала' = *wojskowa baza lotnicza*; - *воздухойловни сили* (мн., воен.) 'дел од вооружените сили задолжен за борба или одбрана во воздух' = *wojskowe siły lotnicze*; *воздухойловец* (книж.) 'пилот или член на екипаж, особено на воен авион, авијатичар, пилот' = *lotnik, pilot*; *воздухойловсїво* 1. 'патување или превоз (на патници и стока) по воздух, авијација' = *lotnictwo (cywilne, transportowe)*, 2. (воен.) 'воздухопловни сили' = *lotnictwo wojskowe*; општо, книж.: *żegluga powietrzna* (= воздушна пловидба). Во статијата за авијација ќе се сретнеме со обратна ситуација: во македонскиот со позајмената, а во полскиот со словенската т. е. полската лексика.

Интересен неологизам (формално според образецот: *времейлов* (прен. ЗМ) 'патување низ времето, особено тоа што поминало') е засведочен во ДигР: (именка) *воздухойлов*; официјално ја нема во речниците, меѓутоа постои (во речничката статија *авиомеханичар*): *Каїейшаної на воздухойлової чекал авиомеханичар да изврши їреґлед над воздухойлової и да даде одобрене за їолеїување*. Ако се прими, ќе му одговара на

полскиот збор *samolot* ‘авион’ и ќе биде сведоштво *in statu nascendi* за непрекинат, перманентен растеж на јазикот под влијание на реалниот свет.

***plaviti, *plavŕ денес**

Plawić (← **plaviti, *plavŕ*), кој дотраја до денес како каузативен глагол со примарно значење ‘прави нешто/некој да се преместува/да се движи/да плива во вода’, во македонскиот јазик има соодветна форма: **ѓлави**. Примарните семантички компоненти се збогатуваат за елемент: човек прави/причинува дека... Значењето бргу се диференцира/нијансира зависно од семантиката на објектот на дејствувањето на причинителот.

Ако го проследиме полскиот материјал собран во SW (XVI-XIX в.), ќе видиме дека (освен многукратниот глагол – *plawiać*, кој денеска не постои самостојно) се издвоија повеќе попрецизни значења: **1.** ‘потопува, спроведува во вода поради миенење/освежување’; меѓутоа примерите се однесуваат главно на потопување на вештерки, како вид тортура: *plawienie czarownic* **2.** ‘транспортира, пуштајќи со течење на река, сплавари’ **3.** ‘превезување/преминување на друга страна од река по вода’; **4.** (за руда) ‘плакне’: *Plawić złoto, srebro* **5.** (за руда, необработен метал) ‘претопува/растопува/стопува’ **6.** (специјал., хемиски термини) **7.** (рибар.) ‘трга/става рибарска мрежа’: *Ten rybak plawi na jesiotry*.

Ако ја споредиме со современата состојба (исто со современата македонска состојба), ќе видиме дека сепак доста значења траат до денес. **1.** (најверојатно) се ограничува на животните, на пр. ~ *konie plawić*: *W drodze do domu chłopcy plawili konie w rzece. Czasami na koniec treningu jedziemy do jeziora plawić konie. W okolicy kąpielisk nie wolno było plawić koni. Pływanie z koniem (najczęściej na oklep) jest nazywane plawieniem*. За македонскиот јазик нема аналогни податоци (во речниците). **2.** Обата јазика подеднакво го зачувале тоа значење, со помош на деривациони средства (види понатаму). **3.** Во полскиот јазик не се зачува, во македонскиот најверојатно исто така не. **4.** Во полскиот не се зачува, во македонскиот – да, со други семантички ограничувања за објектот: **а)** (за алишта итн.) ‘плакне, отстранува сапуница од алишта’: *Машина за ѓерење ѓи ѓлави алишѓаѓа* (ДигР); **б)** (дијал.) (за ориз) ‘плакне, измие’: *Го ѓлави оризоѓ*. **5., 6., 7.** Во полскиот не се зачува, за македонскиот нема (во речниците) аналогни податоци, иако значењето на зборот *плава* сугерира дека постои можност за присуство на **7.** **Само** македонско значење **8.**: **плави** (за река, вода итн.) ‘поплавува нешто’: *Рекаѓа ѓо ѓлави ѓолеѓо*. (ДигР). Во полскиот **нема** таква можност.

Само во полскиот јазик постоел повратен глагол со неколку значења: ***Plawić się*** **1.** ‘потопува се поради измивање или освежување, капе се’; можна е преносна употреба: *Plawić się we łzach/we krwi*. **2.** (прен.) ‘лебди, се извишува со крилја, лета бавно/мрзеливо’: *Płactwo pławi się w powietrzu*. **3.** ‘преплива, преминува низ вода пливајќи; плови’ **4.** (за руда, необработен метал) ‘се топи/се растопува’ **5.** (за жито) ‘испушта класови, класи’: *Jęczmień się pławi*. Од сите нив е зачувано само првото, и тоа главно преносно: **1.** (шег.) ‘се капе во река, езеро итн. долго и со задоволство, се потопува во вода долго и со уживање’: *Plawił się w basenie z jacuzzi/w wannie pełnej pachnącej piany. Pół dnia plawił się w rzece*. **2.** (прен.) ‘ужива, се насладува во (из)обилие на нешто, се занесува’: *Plawił się w słońcu/ w szczęściu/w rozkoszy. Plawił się pięknem widoków/urokiem chwili*; прен. изрази: ~ *plawić się w luksusie/w luksusach/w zbytku* ‘живее во раскош/лукууз’; ~ *plawić się w cudzej chwale/w odbitym blasku* ‘ужива туѓа слава, живее во нечиј блесок/сјај’: *Pławienie się w odbitym blasku bywa szeroko wykorzystywane w kampaniach wizerunkowych i reklamowych*.

Споредбата на именските деривати во обата јазика, сврзани со *plawić* и *плавѝ*, без префикси, укажува на постоење на исти или слични форми со исти или слични/блиски значења: (пол.) ***plawa*** **1.** (спец., пловидба) ‘бова, знак за навигација, за покажување правец итн. при пловидба/пловење’ **2.** (рибар.) ‘еден од елементите на рибарска мрежа, кој ја задржува во вертикална позиција и на соодветна длабочина’; (мак.) ***плавѝ*** (со или без квалиф. дијал.) ‘вид рибарска мрежа’. Се работи, очигледно, за прасловенско или старословенско наследство. Тоа се називи на разни ситни елементи на јадици, рибарски мрежи, пловни знаци за безбедно пловење итн. Ќе ги наведеме сите, независно од глаголската основа, бидејќи тие често се употребуваат напоредно, блискозначни се и нема во моментот смисла да ги делиме: *plawka* **1.** (пловидба, риболов) ‘мала *plawa* за опсервација на движење/означување на фрлена котва’ **2.** (риболов) ‘исто што *plawa 2.*’; *plawik = pływak*; *pływak* има многу значења, меѓу другото, исто што бова = *plawa 2.* Ако направиме споредба со (SW XVI –XIX в.) минатите векови, ќе ги најдеме наредните називи на разни елементи на јадици, рибарски мрежи итн. потребни за риболов, пловидба и пошироко за контакт со вода, на пр.: *plaw* – повеќе значења: (6. знач. SW) ‘предмет што не тоне, како дрво, тапа, кора, меур’: *Plaw, znak unoszący się nad kotwicą. Gdy się ktoś uczy pływać, czyni to przy pęcherzu albo plawie, aby nie utonął. Plaw i wędkę*; (9. знач. SW) (риболов) ‘парчиња дрво, тапа, кора прицврстени за рибарска мрежа за да се држи на површината од водата’; синоними: *plawik, splawka, splawie, poplawek* итн.; *plawidło = plaw* **9.** И без дијалектни зборови, кои ги одминавме овде, изборот е голем и сигурно

некомплетен. Се работи за важен фрагмент од човечката активност, имено риболов, пловидба, сплаварење итн. Во македонскиот јазик има аналогни форми: *ѓловка* или *ѓливка* ‘предмет што не тоне, особено како знак за предупредување на подводни карпи или покажување правец при пловење, или тапа на рибарски конец итн’ (ЗМ); ‘пливка за кандило, за рибарска мрежа, за ловене со јадица’ (БКон); *ѓливец* = *ѓливка*.

Во врска со исклучиво македонското значење на *ѓлави* ‘поплавува’, доаѓа уште еден многу важен животен проблем – *ѓоѓлава*. Околу неа, во голема мера, се групираат останатите деривати од тој глагол во знач. **8.** : *ѓлавен* ‘подлежен на поплави’; *ѓоѓлава* **1.** ‘излевање вода од река/езеро и поплавување на околните пониски места’ **2.** (прен.) ‘огромна количина / број од нешто, мноштво’; *ѓоѓлавен* **1.** ‘зафатен од поплава’ **2.** (поет.) ‘што се однесува на поплава’; *ѓоѓлави* (св.) (*ѓоѓлавува* несв.) **1.** (за река езеро итн.) ‘се излее преку брегот и ги прекрие околните места’ **2.** ‘предизвика поплава’ **3.** (прен.) ‘пристигне во огромен број/количина, затрупа’; *ѓоѓлави се* (*ѓоѓлавува се*) (ретко, прен.) ‘се исполни во голем број/количина’; *ѓреѓлави* (*ѓреѓлавува*) **1.** ‘поплави’ **2.** (прен.) ‘пристигне во голем број/количина, затрупа’ **3.** (прен.) ‘обземе силно чувство’ **4.** (за алишта) ‘плави повторно’; *зайлави* (*зайлавува*) **1.** (за алишта) ‘исплави, особено набрзина’ **2.** ‘почне да плави’; *исѓлави* (*исѓлавува*) ‘заврши со плавење, исплакне’. Темата на *ѓоѓлава*, реална или фигуративна, ги надвладае сите други.

Ред е да потсетиме дека архаичните лексеми: *ѓлавен* ‘складен, хармоничен, течен’: *ѓлавно движење*, *ѓлавна реч*; *ѓлавно* ‘складно, хармонично, течно’: *зборува ѓлавно*; *ѓлавноси* ‘течност, хармоничност’: *ѓлавноси на говор* (БКон со квалификатор: книж.) – имаат во полскиот јазик еквивалент во прилично нови деривати од зборот *рѓуп*.

Ни остана уште еден важен домен на човечката активност, каде што полскиот и македонскиот јазик пак се сретнуваат: транспорт по вода на стока и на патници, спуштање низ река. Единственото значење на глаголите *рѓawić* и *ѓлави* кое е зачувано и во двата јазика, иако со помош на разни деривациони средства. Во обата јазика постои зборот: *spław* – *сплав*. Во македонскиот тоа е ‘скеле за пренос на стока или патници преку вода или за спуштање низ река за рекреација: *ѓрка со сѓлавови* (ЗМ); ‘пловно средство, обично за префлање преку река, направено од преплетени греди’: *Ја минаа рекаѓа со сѓлав* (БКон, ДигР). Од овие две дефиниции може да се извлече заклучок дека се работи за две различни просторни ситуации: **1.** ‘се спушта стока/патници надолу по река/вода, се транспортира со течење на река’ – тогаш тој сплав на полски се вика *tratwa* **2.** ‘се префрла стока/патници преку река на другиот брег’ – тогаш сплавот на полски се вика *prom* и изгледа поинаку. Независно од тоа, во маке-

донскиот сплавот е пловно средство, а тој што управува со него е *сѝлавар*; придавка од него: *сѝлаварски* : *сѝлаварско весло*. На ред е одименскиот глагол: *сѝлавари* (несв.) ‘пренесува стока/луѓе со или се спушта по вода со сплав’ (ЗМ). Глаголската именка *сѝлаварење* ‘патување или спуштање низ река со сплав’: *оди на сѝлаварење*.

Во полскиот јазик *splaw* е регресивна именка од глаголот *splawić* (*splawiać* несв.) кој значи исто што македонското *сплавари*: **1.** ‘пренесе нешто по вода, со течење на река’: *Splawiamy drewno rzeką, jak dawniej. Dawniej splawiano zboże i inne towary Wisłą do Gdańska*. Глаголската именка *splawianie*: *Splawianie drewna Dunajcem odbywa się jak dawniej/jak przed wiekami*; може сепак да се каже поинаку, со исто значење: *Splaw drewna Dunajcem odbywa się jak przed wiekami*, што значи дека *splaw* никако не е пловно средство туку чин: ‘przewóz drogą wodną z prądem rzeki’ (‘транспорт, пренос по воден пат, со течење на река’): *Splaw drewna rzeką jest nadal praktykowany, podobnie jak innych towarów*. Глаголот *splawić* (*splawiać*) е единствен префиксен дериват од *plawić* (*-plawiać* не постои денес), со многу специфично ограничено значење, што нашло преносна примена во разговорниот јазик: **2.** (разг. прен.) ‘се ослободи, се спаси, се откине од нечие непожелно присуство’: *Trzeba znać prawo, żeby nie dać się splawić jakiemuś urzędnikowi. Niech wiedzą, że nas szybko nie splawią. Jak splawić kołesia? Jest taki namolny. Jak splawić chłopaka, który nie rozumie/porazg. nie kuma, że mnie nie interesuje/porazg. nie kręci. Przyczepił się do mnie i nie mogłam go splawić. Splawiam go, zniechęcam, a on ciągle wraca!*; глаголската именка од 2. (разг. прен.): *Splawienie tego kołesia nie jest/nie będzie łatwe, bo jest strasznie namolny*. Од единствениот префиксиран глагол (*splawić*) имаме неколку деривати: придавката *splawny* ‘е погоден за пловидба’: *splawna rzeka*; апстрактната именка *splawność*: *Splawność naszych rzek jest niedoceniana*; следува редица називи на ситни елементи: *splawik* (риболов) ‘предмет/парче материјал прицврстен за рибарски конец, што плива по вода/на површината и сигнализира дека се фатила риба’: *Ojciec łowi głównie na splawik ryby typu płocie, karpie. Złowiłem dużo drobnicy na splawik*; прид. *splawikowy*: *wędkarstwo splawikowe*; *splawnik* (риболов) 1. ‘исто што *splawik*’ 2. (застарен/арх. за човек) ‘тој што пренесува стоки, дрво по вода, управува со пловно средство’, на мак. *сѝлавар* (во пол. јазик заменет со *flisak, oryl*); прилог *wplaw* ‘пливајќи непосредно во вода, со пливање’: *Przepłynięty na drugi brzeg jeziora wplaw*. Зборот денес изгледа изолиран, но посведочен е (SW XVI-XIX в.) како форма од именката *plaw* (аналогно до *w skok*; *w lot*) во едно од нејзините 10 значења: ‘пливање, пловење, пловидба’, засведочено веќе во XVI в. (патем кажано, како нејзин синоним (ретко) се појавувала *plawba*). Имено *w plaw* (пишувано

одделно така што се гледа дека се работи за предлогот *w*, а не за префиксот *w-*) е дефинирано како прилог: ‘*płynąc własną osobą tylko lub konno*’ (‘пливајќи сам/лично или на коњ’) и е засведочен со примери од XVIII в.: *Nie mając łodzi i promów, w pław puszczali się i tonęli. Każę Cezar w pław, nie w bród, ani przez most nurt wojsku przepływać*; постои дури и израз: ~ *w pław się puszczać, natatu ingredi flumen* (според SW XVI-XIX в.)

***tek-, *tok-, *tĕk-, *tōk-**

Прасловенското **tekti*, **tekq*, **teče*, судејќи според речниците (Boryś, Wańkowski) значело: ‘брзо се преместува, е во движење, пред сè за вода/течност; потоа проширено за луѓе, животни, како и преносно, на пр. за време’. За тоа сведочат и старословенското *tešti*, *tekq* ‘трча, брза’, како и старополските (главно) префиксни глаголи, на пр. *po-ciec* ‘отрча’ (1428 г., до денес во народните говори), *u-ciec* ‘се оддалечи, побегна, отрча’ (XIV в., спореди мак. *уїечече*), *o-ciec* ‘обиколи’ (1467 г.) и други, засведочени и подоцна во XV-XVII в., на пр. *za-ciec się* ‘се залета, се затрча’ (XVII в.) – спореди мак. *зайечече* (*ce*). Сведочат за тоа и именките: старополскиот *ciekacz* ‘тркач, бегач’ (XV в.); *ciekun*, потоа *biegun* и најпосле *biegacz* ‘тркач’. Исто глаголот *ciekać* значел ‘трча, бега’ во XVI – XVIII в. (денес во народ. говори, Wańkowski). Несомнено сепак глаголот **tekti*, **tekq*, **teče* значи пред сè преместување на вода/течност. Во македонскиот јазик опфаќа секакво преместување на секаква течност, додека во полскиот јазик течењето на река итн., т. е. ориентираното преместување на река, вода/течност во струја го презеде глаголот *plynąć*. Глаголот *ciec* доби потесна специјализација: ‘течност тече бавно, со мали млазови, капки, истекува однекаде бавно низ отвор, шуплина, се цеди (на пр. во кујна од расипана славина)’, па еволуира кон значењето: ‘нешто (славина, покрив итн.) е нехерметично, расипано и пропушта вода/течност’. Покрај несв. *ciec* постоел многукратниот глагол *ciekać* и еднократниот *cieknąć*. Првобитното старополско *ciec*, *ciekę*, *ciecze* се повлекува, а го заменува еднократниот несв. глагол *cieknąć* (види аналогна појава: *biec/biegnąć*). Денешната состојба е: *ciec/cieknąć*, *cieknę*, *cieknie*. Многукратниот *ciekać* не функционира самостојно, туку со префикси, често оддалечувајќи се од примарното значење на коренот. (Иако постои рефлексивно *ciekać się* со тесно, главно ловдиско значење, за волчици/лисици/кучки и сл. цицачи ‘е во полов нагон, спремна за парење’). Глаголот *cieknąć*, *cieknę*, *cieknie* се појавува како дијалектна морфолошка иновација во XV-XVII в., употребувана регионално во Mazowsze, дури подоцна се меша со парадигмата на *ciec* и ја заменува (Wańkowski). Покрај **tekti* (*ciec*) и многукратниот **tĕk-a-ti* (*ciekać*), го наследивме и каузативниот **toč-i-ti* (*toczyć*), како и многукратниот **tačati* (*taczać*). Значи нашиот корен има варијанти: **tek-* // **tok-* // **tĕk-* // **tōk-*.

Ако прифатиме дека глаголите *їече* и *ciec* се однесуваат главно за течност/вода, може да констатираме дека првобитните семантички компоненти се: некоја течност + се преместува ориентирано + одозгора надолу. Во македонскиот јазик така останува, додека во полскиот јазик доаѓа до семантичкото ограничување на двете главни компоненти: течност во мала количина (слаб, тенок млаз, капки итн.) + темпо на преместување: бавно, споро. Преносните употреби се појавуваат рано, при што времето/животот итн. на македонски тече, додека на полски *plynie*, што покажува дека полското ограничување е стара појава. Македонско-полското споредување во оваа ситуација има смисла во рамките на тоа ограничување бидејќи цела голема сфера: течење на река и секаква друга течност во големи количини како струја, млаз во полскиот е одделена, одземена. Течноста која обилно тече на полски овде не спаѓа. Тоа секако не мора да се однесува на именките, придавките кои се појавувале во разни историски периоди и ова ограничување не мора да ги засега.

Има неколку деривати од глаголот *ciec, ciecze*:

ciecz (ж.род) ‘течност’ се појавил доцна, дури во XIX в., порано (XVIII-XIX в.) функционираше *ciecza; ciecзка* (ж.род) ‘физиолошки знак дека кучка/волчица и сл. е во полов нагон’ (~ *być w okresie ciecзki, ~ mieć ciecзkę*); *ciek* (м.род) (од XVIII в.) ‘течение, струја на вода што тече’, дијал. исто ‘мрестење на риби’; во другите словенски јазици (мак. *їек*) исто е зачувано -e- во именката – доказ дека дериватот се појавил доцна и независно; од истата основа постариот дериват е *tok* (*e → *o) (Boryś). Како што паметиме (види ја статијата за *їлива/plyнać*) во полскиот јазик се појавил уште еден збор близок по значење од сосема друг корен: *plyн* ‘течност’.

(Се наметнува прашањето: штом *ciecza, ciecз, ciek* и *plyн* се појавиле толку доцна, што имало порано? Имало разни можности: *woda* меѓу другите примени значела ‘река/поток, т. е. вода што тече’, или ‘вода што стои, т. е. резервоар на вода како езеро, бара’ (сведоштва на SSt; изрази: - *blotne wody* ‘мочуришта’ XV в.; - *ciekаca woda* мн. *ciekаce wody* ‘река/поток’; - *plyнaca woda* ‘исто’; - *martwa woda/stojаca woda* ‘вода без одлив’ (1435 г.); понатаму покрај многу други лексеми имало и *ciekłość* (SW, спореди со мак. *їечносїї*: - ист суфикс -ost, основата на полскиот активен партицип за минато време на -l-, на мак. – пасивен партицип за мин. време на -n-). Пред XVIII в. имало голем избор, подоцна ситуацијата се средила.)

Секој од горенаведените деривати имал свои потесни специјалистички употреби (најстариот *tok* се оддалечил), па во новите општествени околности се појавила потреба од нов збор *plyн*. Неговото позајмување од страна на другите јазици (чешки, хрватски...) е доказ дека бил навистина потребен.

Забележлива е поширока употреба на **ciec**: за луѓе/животни и пона-таму за апстракција/метафорика. Интересно дека во овој случај редуцирањето на големината и/или на темпото не обврзува, дури обратно (на пр. *ciekacz, ciekun* ‘тркач’), т. е. имаме друга варијанта на основните семантички компоненти: живо суштество + се преместува ориентирано + по копно + со брзо темпо. И додека во македонскиот јазик оваа варијанта практично не е застапена, во полскиот јазик интересно еволуира. Бидејќи **ciec** значеше исто ‘брзо трча, брзо бега’ (посебно во ловциски говор, за дивеч), оттука **ciekły** (првобитно партицип на -л-) значеше покрај 1. ‘тоа што тече, течен’ исто така 2. ‘е брз’: *ciekły jeleń*; оттука доаѓаат и метафорични значења/примени: ‘тој што има добро сетило за мирис’ и понатаму: ‘прониклив; настојчиво љубопитен, заинтересиран за нешто’ – денеска во тоа значење: **dociekliwy**. Зборот **ciekły** денеска значи само ‘течен’ (и како спец. физ. термин ‘таков што има својства на течност’).

Глаголот **ciekać** ‘трча, јури’ (*‘szybko bieć, pędzić’*), многукратен од **ciec**, не се зачувал без префикси (освен рефлексивната форма *ciekać się*, види погоре), меѓутоа придавскиот дериват со суфикс **-awy** дал импулс за цела нова серија. Примарно **ciekawy/ciekaw** значел ‘тој што трча бргу, е брз (= *chżyży, rączy: rączy jeleń*)’. Можело да се каже дека некој/нешто *ma nogi ciekawe* т. е. ‘*szybkie*’ (‘брзи нозе’), дури метафорично: *ciekawy czas* = ‘време што брзо минува/тече’. Можело да се нарече **ciekawy** ловциско куче кое ‘има добро сетило за мирис или брзи нозе’. Постепено од XVIII в. значењето почнало да се менува. Веќе **ciekawy** не е брз во нозете туку во постапките, ‘е избувлив, брз во јазикот итн.’; наредна етапа: ‘бистар, прониклив, брз во умот’, и најпосле: ‘заинтересиран за нешто, љубопитен, што сака да знае за нешто’, па дури ‘интересен’. Денешната состојба е следна: придавка **ciekaw(y)** 1. ‘тој што сака нешто да знае, заинтересиран за нешто’: *Jestem ciekaw(y), kto to jest/skąd to wiesz?*; исто: ‘карактеристичен белег за одредено лице, нечие својство, особина’: *Chłopiec jest bardzo bystry, jest ciekawy wszystkiego, o wszystko pyta. Miał umysł z natury ciekawy*. 2. ‘таков што буди/предизвикува интерес(ирање), интересен’: *To bardzo ciekawy człowiek/ film. Chcesz usłyszeć ciekawą nowinę?*; именската употреба на **ciekawy** ‘некој љубопитен, жеден за впечатоци, сеирција’: *Zebrał się tłum ciekawych, czekając na dalszy ciąg wydarzeń. Ciekawych nigdy nie brakuje*; прилог **ciekawie** 1. ‘заинтересирано/со интерес’: *Sluchał mnie ciekawie, z uwagą. Ciekawie rozglądał się po okolicy*. 2. ‘интересно, занимливо’: *Mówi ciekawie, dużo ciekawiej niż inni prelegenci*. Иако ретко, може да се појави придавка **przeciekawy** и прилог **przeciekawie** ‘многу, необично, извонредно интересен; интересно’: *Ojciec opowiedział mi przeciekawą historię. Kowalski napisał przeciekawą książkę; On przeciekawie pisze/*

opowiada o swoich dalekich podróżach. (Аналогно во мак. јазик, на пр.: премудар, пресрекен,...); придавка **ciekawski** (разг.) ‘претерано заинтересиран за туѓи работи, проблеми; исто: ‘карактеристичен белег за одредено лице, нечие својство’: *Ten twój szef to strasznie ciekawski typ, o wszystko mnie wypytywał. Nie znoszę tych ciekawskich spojrzeń. Wszędzie wtyka ten swój ciekawski nos;* именска употреба (разг.) ‘лице претерано заинтересирано за туѓи работи, проблеми, сеирција’: **ciekawska** (за жена): *Pani ciekawska znów na posterunku, czyli w oknie. Otoczył nas tłum ciekawskich, żadnych sensacji* (постоеше и именка *ciekawiec*, веќе застарена, заборавена со значење ‘сеирција’); апстрактна именка **ciekawość 1.** ‘заинтересираност, интерес, желба да се дознае нешто’: *Najpierw z ciekawości, a potem z autentyczną pasją zaczął czytać książki tego autora;* популарна пословица: *Ciekawość to pierwszy stopień do piekła. 2.* (разг., малку застарено) ‘е интересно кој?! каде?!/чиј?!/...’: *Ciekawość, gdzie on teraz jest/ skąd mieli pieniądze na taki dom i samochód;* именка **ciekawostka** ‘непознат порано интересен детаљ или факт, ситница која заслужува внимание, интересирање’: *Zbieram różne ciekawostki z życia pisarzy/aktorów/... Po powrocie opowiadała różne ciekawostki z pobytu w Rzymie.*

Има и одименски глагол **ciekawić** ‘нешто буди, предизвикува нечие интересирање’: *Ciekawi mnie astronomia /jeździectwo/... Ciekawią go nowe zdobycze techniki/samochody na prąd,* од него пак префиксиран каузативен свршен глагол **zaciekawić** со неговиот несвршен пар **zaciekawiać** ‘предизвика/-ува, побуди/-ува нечие интересирање, љубопитство’: *Dzieci można zaciekawić matematyką/książkami/... Zaciekawila go ta teoria/ historia/ dziewczyna/książka/... Niezmiennie zaciekawiał mnie jego sposób bycia/ mówienia/..., był jakiś inny.* Рефлексивниот свршен глагол **zaciekawić się** – (несв. глагол малку веројатен) значи ‘побуди интересирање, љубопитност во себе си’: *Zaciekawila się, skąd wiem o tej sprawie. Zaciekawil się trasą planowanej wycieczki.* Можни се, секако, именски и придавски одглаголски деривати: именка **zaciekawienie** ‘привремена, моментна заинтересираност’: *Spojrzał na mnie z zaciekawieniem i uwagą. Jest mistrzem w wywoływaniu zaciekawienia;* поретко **zaciekawianie**: *On jest mistrzem w zaciekawianiu;* придавка **zaciekawiony** ‘кој изразува заинтересираност или сведочи за заинтересираност со нешто/некого’: *Jego zaciekawione spojrzenie wystarczyło mi za odpowiedź.* Добивме голема серија деривати изведена од одамна заборавеното значење на придавката, изведена од исто така заборавениот глагол. Во случај на ***tek-** : ***těk-a-** ќе најдеме на повеќе такви серии.

Сè почнува од глаг. **ciec / cieknąć** (несв.) (паметиме дека **ciekać** без префикси не се зачувал) **1.** ‘тече бавно со тенок млаз, скоро капка по капка’: *Ledwie cieknie to mleko, inaczej ciurka* (спореди мак. *црцору*), *jak*

mówi babcia. Spomiędzy kamieni ciekła powoli woda/krew. Z pękniętego dzbanka ciekła woda/maślanka. **2.** (логично произлегува од 1.) (за покрив, грне итн.) ‘е нехерметичен, пропушта вода итн.’: *Widzisz, (że) dach nam cieknie, napraw go wreszcie. Garnek cieknie, zobacz, gdzieś jest pęknięcie/dziurka.* Во речникот (Dor) кој ја опфаќа лексиката до половината на XX в. има **3.** (лов.) (за дивеч, посебно за диви птици) ‘брзо трча, бега’ (веројатно се употребува и денес во лов. говор). Како што гледаме обете појдовни семантички варијанти на преместувањето современиот јазик ги наследил, иако поограничени.

Прасловенскиот **tokъ* (регр. именка од **tekti* ‘тече’, со премин **e* → **o*, својствен за таквите деривати од постар тип; подоцнежниот дериват од истата основа во полскиот јазик е *ciek*, а во македонскиот *mek*) значел ‘течење, тек’, дури и ‘тоа што овозможува течење, т. е. корито’. Во полскиот јазик значењето на *tok* се менувало, се проширувало; покрај старото ‘течење, тек на нешто’ се појавиле: ‘случување, одвивање; правец на нешто’; дури се конкретизира во: ‘гумно, набиена земја во на пр. куќа; сад за течност, буре (XIV в.); корито, јасли итн.; подоцна ‘електрична струја’. Во другите словенски јазици, слично, иако во македонскиот јазик *мок* не се зачувал. Денеска во полскиот јазик именката *tok* постои, но нејзините значења, главно апстрактни, немаат ништо заедничко со течење на вода/течност: **1.** ‘тек на настани, собитија’: *W toku rozmowy zarysowała się znaczna różnica poglądów. Wróćmy do przerwanej toku dyskusji. Tok wydarzeń bardzo nas zaskoczył.* **2.** ‘течение, правец/насока на расудување, нечии мисли итн.’: *Powolny / leniwy tok moich myśli / rozważań zakłócił dzwonek telefonu. Twój tok rozumowania jest niezrozumiały i pokrętny.* **3.** (админ. чиновн.) ‘начин на водење, средување на некои работи, согласно со определени прописи/правила, тек’: *Sprawa sprzedaży ziemi weszła już w tok urzędowy* (синоним: *tryb*) **4.** (книж. поет.) ‘структура на метрички елементи на стих (лат. *metrum*): *Tok jambiczny jest rzadki w języku polskim. Jego sonety mają tok wiersza płynny. Tłumacz oddał zasadniczy tok wiersza.* **5.** (орнит.) ‘карактеристично пеење и однесување на некои птици во време на полов нагон’: *Toki to wabienie samicy guszca czy cietrzewia, czyli inaczej tokowanie. Poszliśmy do gaju bić cietrzewia na tokach; - toki ptaków* (обично во мн.) ‘љубовна игра на птици’; најчести изрази: ~ *w toku czegoś* ‘во текот на нешто’; ~ *być w (pełnym) toku* ‘актуелно се случува’: *Obecnie w toku jest budowa osiedla mieszkaniowego / lotniska/... Rozmowy pokojowe są w pełnym toku. Badania są ciągle jeszcze w toku;* деривати од **tok 5.**: **tokować 1.** (орнит.) (за мажјаци на тетреб итн.) ‘произведува карактеристични звуци со кои повикува женка’: *Cietrzew tokuje w marcu i kwietniu;* именка **tokowanie** ‘љубовна игра на тетреб итн.’: *Podczas tokowania guszc jest absolutnie*

bezbronny, ślepy i głuchy na wszystko. **2.** (прен. разг. ирон.) (за маж) ‘зборува со занес, обично за себе, за своите успеси итн.’: *Tokował przed nią, widząc zachwyty w jej oczach. A on tokował dalej, upajał się własnym głosem. Tokowanie to jego ulubione zajęcie*; именка **tokowisko** **1.** ‘место каде што се одвиваат љубовни игри на тетреби’: *Pokażę ci, gdzie znajdują się słynne tokowiska cietrzewi/głuszców*. **2.** (регион. дијал.) ‘гумно, набиена земја’ (= *klepisko*); тоа значење се надоврзува на старополското (види погоре). Не е тоа прв пат, посебно кај дериватите од тој прасловенски корен во разни негови варијанти, кога значењата на истите лексеми се дијаметрално различни, иако имаат исто формално потекло. Веќе во праслов. време кон првобитното значење се приклучиле наредните, во старополското време и, секако, во стариот период од развојот на македонскиот јазик се појавувале сè понови значења заедно со развојот на општеството (нови знаења, вештини), цивилизацијата (нови занаети, индустрија, нови технологии) итн.

Сега ќе проследиме што се случува по префиксирањето. Добиваме низа свршени глаголи со соодветни несвршени префиксирани глаголи, т. е. парови деривати со ист префикс (примерите главно според Dor и Bańko), (како и нивните именски и др. деривати):

Dociec, dociekę св. – **dociekać** несв. **1.** (ретко во примарното реално значење) (за вода) ‘стигне, дојде некаде течјќи, цедејќи се’: *Dach przeciekał i przy dużym deszczu woda dociekała aż do parteru. Woda dociekała do progu i zatrzymała się* (спореди мак. *domече*). Со време глаголите добиле преносно значење и образувале со него серија деривати: **2.** ‘се труди да дозна нешто, да открие нешто покрај тешкотии’: *Nie umiem dociec przyczyny jego choroby/wyjazdu/... Dociekałiśmy znaczenia różnych symboli*; глагол. именка **dociekanie** (почесто во мн.) ‘испитувања на суштина на некоја појава, предмет, проблем итн.; исто: ‘размислување над некој проблем’: *Chętnie wdawał się w filozoficzne dociekania. Teoretyczne dociekania to jego pasja, gorzej z praktyką. Temat ten stanowi przedmiot dociekań naukowców/historyków/... Dociekania nad genezą tego zjawiska trwają*; придавка **dociekliwy** ‘тој кој се труди да дознае, да научи и да сфати колку што може повеќе’: *Dociekliwy czytelnik będzie zadowolony/rozczarowany*; исто: ‘црта на нечие однесување или карактер’: *Uczniowie/studenci zadawali docieклиwe pytania. On ma docieклиwy umysł*; апстрактна именка **docieклиwość** (од *docieклиwy*): *Docieклиwość chłopca była imponująca/szła w parze z darem obserwacji*; прилог **docieклиwie**: *Długo i docieклиwie pracowali nad tą sprawą*. Многу се оддалечиле од примарните значења, слично како порано *ciekawu*. Употребата секако е метафорична, но ја има зачувано сржта на појдовната релација: човек се труди да стигне/да дојде до некаде (**не** до реална цел во **физички простор**, туку до некое знаење, до суштина на нешто, и **не**

течејќи туку размислувајќи, испитувајќи, барајќи одговор). Се преместува не во физичкиот, туку во **менталниот простор**.

Да ја споредиме смислата на **ciekaw(y) 1** и **dociekliwy**: *Miał umysł z natury ciekawy* : *On ma dociekliwy umysł*. Колку блиски се тие значења (забелешка: Ваńко смета дека *dociekać* итн. има книжевен карактер).

Naciec, nacieknąć – naciekać ‘течејќи бавно, цедејќи се, некоја течност се насобира некаде’: *Z tych owoców naciekło mnóstwo soku. Naciekło mi trochę szamponu do oczu/uszu*. Освен тоа значење, не толку често засведочувано, глаголите и нивните деривати се употребуваат главно во медицината на пр. за туморни клетки, за туберкулозни и др. промени, и во геологијата за разни минерални форми настанати во пештери итн.: **naciekanie, nacieczenie, nacieknięcie** ‘насобирање на некоја течност, материја некаде’; **naciek** ‘здебелување поради насобирање некаде на некоја течност, материја, супстанца и нејзино стврднување/згуснување’ – мед., пред сè во онкологија, и геол. употреба, како професионален термин (покрај посекојдневното: *Koszula rannego pokryta była naciekami krwi*); придавка **naciekły** (формално -л- партицип), сепак засведочена со преносно значење: *Twarz miał chmurną, oczy krwią naciekle*. (‘гневни, поцрвенети’ Dor).

Obcieknąć (ретко **obciec**) – **obciekać** ‘нешто мокро, водено се цеди, истекува некоја течност’: *Poczekaj, aż sweter obcieknie, a potem rozłóż go, żeby wysychł. Nie lubię, jak naczynia obciekają na suszarce*. (главно според Ваńко)

Ocieknąć – ociekać 1. (за течност) **а**) ‘истекува однекаде со тенки млазови, капе’: *Deszcz ociekał z nich kroplami/strużkami*; **б**) ‘од лице/предмет се цеди, капе, истекува некоја течност’: *Wszystcy ociekali potem w tym upale. Odgarnęła ociekające wodą włosy. Sosny ociekają żywicą. Ociekał wodą, gdy wszedł do domu*; карактеристични изрази: - *ociekający potem* ‘испотен’; - *ociekający krwią* ‘залеан со (своја/туѓа) крв’; - *ociekający tłuszczem* ‘многу мрсен, истекува мрсногија од нешто’; дури преносно: - *ociekający złotem* ‘од што капе злато, претерано богато, пренатрупано’: *Miał strój bogaty, cały ociekający złotem*; **2**. (за лица/предмети мокри, водени) ‘се потсуши(-ува) поради истекување на течност’: *Twój parasol już ociekł z wody. Zostań w przedpokoju, póki nie ociekniiesz z wody. Na sienie ocieka salata*; глаг. именка **ociekanie**: *Sito/kosz do ociekania warzyw/owoców/...*; придавка **ociekły** (ретко може да се појави и формално -л- партицип): *Znalazł padlinę, w której zatopił swój ociekły krwią dziób*; именка **ociekacz** ‘предмет, елемент во кујна врз кој се сушат мокри садови, зеленчуци, овошје итн.’; **3**. преносното значење овде е добро застапено ‘од нешто (глас, зборови итн.) истекува, се цеди нешто друго место течност (чувства, грижа итн.), оценувано негативно, бидејќи го има премногу’: *Głos Piotra ociekał fałszywą słodyczą*/

troską/serdecznością/... Program ocieka ckliwością nie do wytrzymania / czułościowością/... Jego wypowiedzi aż ociekają hipokryzją/falszem/...

Odciec/odcieknąć – odciekać (ретко, за течност) ‘се оддели од нешто на површина или внатре и се исцеди’: *Ser/twaróg powieś w płóciennym woreczku, żeby odciekl. Twaróg zostaw na gęstym sitku, żeby odciekl. Twaróg robiony u nas w domu zwykle odciekał na sitku* (практично не знаеме друга употреба освен горенаведената).

Pocięc/pocięknąć св. – (за течност) ‘почне бавно да тече, потече по нешто со тенок млаз’: *Lzy pocięły mi z oczu/po policzkach. Naciął drzewo, a wtedy żywica (wąska strużka) pocięła do podstawionego naczynia*. Се зачувал во полскиот јазик интересен прастар дериват: прасловенската ***patoka** ‘тоа што тече, што е течно’, од праслов. ***po-tekti** ‘потече’ со архаично издолжување на вокалот во префиксот ***pō** → ***pa** - кај одглагол. именка. Во полскиот јазик **patoka** (засведочена од XVI в.) значело ‘чист мед за пиење, одделен од восок’; постоеле и други, регионални значења: ‘место натопено во вода, влажно, блатно, мочурливо; голема длабочина на река’ и др.; во мн. **patoki** значело ‘слабо, неквалитетно пиво’. Денес **patoka** е ‘течен пчелин мед, одделен од восок со исцедување’: *Miód pszczeli może przyjąć tylko dwa odwracalne stany: patoki i krupca (w potocznym języku, nazywanego poprawnie miodem skryształizowanym)*; - има македонска паралела: **namoka** (види *nomече*). Постариот дериват од истиот глагол е ***potok** со премин ***e** → ***o**, својствен за такви деривати од постар тип: **potok 1.** ‘брз воден тек што тече низ тесно камено корито, обично во планини, поток, брзак’: *górski potok*; исто ‘корито на таа вода’ **2.** ‘голема количина на течност што тече’: *Potoki lawy spływały ze zbocza. Wylała potoki łez przez tego człowieka. Potoki krwi*. **3.** (прен.) ‘голем, значителен број на нешто/некој што е во движење’: *Potoki samochodów/demonstrantów. Potoki pielgrzymów zmierzają do Częstochowy*. **4.** (прен.) (за зборови итн.) ‘брзо и во голем број се редат, се изговараат’: *Potok słów / wyzwisk / przekleństw słyhać było aż na ulicy*; деминутив **potoczek** ‘поточе’; придавка **potokowy**: - *pstrąg potokowy* ‘вид пастрмка што живее во Полска’.

Podciekać несв. – (ретко) **1.** (за течност) ‘тече, дотекува под нешто’: *Deszcz bębnił o deski, przeciekał górą, podciekał dołem i zaciął bokami. Duże nachylenie dachu jest konieczne ze względu na zabezpieczenie przed podciekaniem wody*. **2.** (ретко) ‘нешто малку пропушта течност’: *Beczka/rynna/chłodnica/... podcieka*. (Dor)

Przeciec/przecieknąć – przeciekać 1. ‘нешто пропушта течност поради нехерметичност, дупка итн.’: *Dach przecieka, zrób z tym coś. Łódka po zimie przecieka, trzeba ja poprawić*. **2.** (за течност) ‘течејќи проникнува преку нешто’: *Woda przecieka przez dach/przez nieszczelne okna. Woda zaczęła*

przeciekać do łódki. **3.** (прен.) (за информации, податоци итн.) ‘често нелегално, со тешкотии и бариери, со отежнувања, покрај забрана, излегува надвор од некаде’: *Tajne informacje przeciekły do przeciwników/na zewnątrz. Coraz więcej przeciekało wieści o wydarzeniach na froncie/ w mieście/... Wiem tyle, ile przeciekło do prasy*. **4.** (прен.) (за време, живот, пари итн.), типичен израз: ~ *przeciekać komuś przez palce / między palcami* ‘некој не ги користи можностите како што треба и како резултат го губи тоа’: *Życie przeciekło/przecieka ci między palcami, zrób coś z tym. Co panu dzisiaj robota tak przez palce przecieka? Jemu pieniądze przez palce/między palcami przeciekają.*; регресивната именка **przeciek** се надоврзува со своите значења: **1.** ‘излегување на течност, поретко гас, пареа итн. од некаде низ нехерметични, незаштитени места’: *Był gdzieś przeciek gazu i dlatego nastąpił wybuch*. **2.** ‘нехерметично место, низ кое вода или друга течност излегува надвор’: *Gdzieś tutaj jest przeciek. Do tej pory nie zlokalizowano przecieku*. **3.** (прен.) (за информации, податоци, документи итн.) ‘излегување надвор неофицијално и нелегално’: *Z przecieków wiadomo, że...; - przeciek prasowy; - przeciek tajnych dokumentów; Nastąpił w niewyjaśnionych okolicznościach/ w niewyjaśniony sposób przeciek tajnych/ściśle strzeżonych informacji/danych/planów – mamy kreta, panowie!*; овде е можна придавка **przeciekowy** (од знач. 3.) - *szlak/kanal przeciekowy* (Dor).

Ściec/ścieknąć – ściekać (за течност) ‘истекува бавно надолу, капка по капка или со тенки, мали млазови, се цеди’: *Pot ściekał mu po plecach/po szyi/po twarzy. Krew ścieka mu po skroni/po policzku. Sok ściekał jej powoli po brodzie/po palcach. Parę łez ściekło jej po policzku*; глагол. именки **ściekanie, ścieczenie** (ретко), **ścieknięcie**; регресивна именка **ściek** ‘ров, канал, ендек, бразда низ кои тече нечиста, загадена вода, градска или индустриска, фабричка’; почесто **ścieki** (мн.) ‘нечистотии, нечисти, загадени води, отстранувани од куќи, фабрики’; застарен израз: - **ściek uliczny** (= *rynsztok*) ‘отворен канал, одвод долж пат/коловоз низ кој се одведува дождовница и нечистотии’; оттука и придавка **ściekowy**: - *kanal ściekowy*: *Na wiosnę wąż służył za kanał ściekowy*; - *wody ściekowe = ścieki*; - *studzienka ściekowa* ‘бетонски резервоар под површина на тротоар/коловоз, заштитен одозгора со железен капак, со кој се одведува нечиста/загадена вода’ и други конкретни значења, техн. термини со таа придавка.

Uciec (во минато време) /**ucieknąć** (во идно време) – **uciekać** - глаголот кој има најмногу значења, повеќето преносни, некои разговорни и **ништо** заедничко со течност; тој ја реализира втората семантичка варијанта на појдовната шема, т. е. брзо трчање, а поточно бегане/оддалечување (засведочено во XIV в.). Таквата варијанта постоела и во мак. јазик судејќи според сведоштвото на народната поезија: **yūtche** ‘побегне’ (ДигР), ‘избега’

(ЗМ со квалиф. арх.). Меѓутоа македонскиот јазик го одбра коренот *beg-* за изразување на тоа значење, додека полскиот јазик од старополското време се одлучи за коренот *-tek-* (види ја статијата за **beg-*). *Uciec* – *uciekać* со нивните деривати всушност не ја континуираат ни втората семантичка варијанта, бидејќи таа гласела: живо суштество + се преместува + по копно + во брзо темпо, т. е. трча, додека префиксот *u-* има внесено нова компонента: + поради закана на опасност/загрозеност (т. е. избега). Да ги разгледаме: *uciec* – *uciekać* (при тоа само 1. значење е примарно, другите внесуваат нови компоненти): **1.** ‘се оддалечи бргу од некаде за да избегне некоја опасност, непријатности, проблеми итн.’: *Dzikie zwierzęta uciekają przed człowiekiem. Uciekaliśmy w popłochu przed wrogiem / burzą / dzikami... Uciekłem z niewoli / więzienia. Każdy tylko patrzy, jak by cieć;* понатаму преносно: **2.** ‘се ослободи од некого/нечие друштво или се извлече однекаде’: *Dawniej ludzie uciekali ze wsi do miasta, a teraz tzw. miastowi uciekają na wieś. Jako chłopak uciekłem z domu /od rodziców/ w świat.* **3.** ‘се зафати за нешто интензивно за да заборава на проблемите’: *Uciekam w świat literatury/książek. Przed kłopotami/od osobistych problemów uciekał w pracę.* **4.** ‘бргу исчезне од пред очи, стане невидлив’: *Szybko uciekały nam widoki pól, lasów, a pociąg pędził.* **5.** (за време; за појави, феномени што траат во времето) ‘бргу одмине, минува’: *Czas ucieka, a my nic nie zrobiliśmy. Dzień za dniem szybko ucieka. Godziny szybko uciekają, bierzmy się do pracy.* **6.** (за гасови, воздух итн.) ‘излезе од некаде, се ослободи’: *Powietrze ucieka z przebitej dętki. Uszczelniliśmy ściany, żeby ciepło zimą nie uciekało przez szparę z chaty;* преносно: *Cała krew uciekała jej z twarzy ze strachu. Życie z niej ucieka.* **7.** (разг.) (за превозни средства) ‘замине пред некој да стаса да се качи’: *Autobus/pociąg uciekł mi sprzed nosa. Spóźniłem się i ostatni pociąg/ autobus/tramwaj mi uciekł.* **8.** (разг.) ‘бргу излезе од некаде’: *No, to ja już będę uciekał, cześć!* Именски деривати: регуларна глаголска именка: *uciekanie*: (2.) *Uciekanie z domu weszło mu w krew/w nawyk;* (3.) *Uciekanie w świat fantazji/w chorobę/w sen/... nic ci nie da, weź się w garść/zejdź na ziemię;* именка *ucieczka* **1.** ‘бегство од некаде или од некого/нешто’: *Sytuacja zmusiła ludzi do panicznej ucieczki. Próba ucieczki się nie powiodła, złapano nas. Na widok policjantów chłopak rzucił się do ucieczki. Ucieczka, ale jaka – grupowa, siedem osób.* **2.** (спорт) (во трки и други натпревари) ‘нагло забрзување, со што се добива значителна предност над противниците’: *Ten kolarz inicjował ucieczki, dyktował tempo, był najlepszy. Jego ulubionym sposobem/metodą na wygranie etapu/biegu były ucieczki.* **3.** (прен.) ‘однесување, постапување, дејствување итн. со цел да се заборава нешто тешко, непријатно итн.’: *Ucieczka od rzeczywistości nie jest rozwiązaniem. Dla ucieczki od przykrych/ tragicznych wspomnień, od wyrzutów sumienia rzucił się*

w wir wytężonej pracy/zabawy/ życia towarzyskiego / codziennych obowiązków/... 4. (прен.) ‘тоа во што некој бара помош, спас, утеша во тешка ситуација’: *Ucieczką od rozpaczyny okazała się wytężona praca. Ucieczkę od zmartwień/problemów/... znalazł w alkoholu. Praca często stanowi ucieczkę ludzi z problemami/bolesnymi wspomnieniami/z traumą. Ucieczki szukam w ciężkiej pracy/w alkoholu. Ucieczki od kłopotów/problemów/... szukam w rozrywkach/hazardzie/...* (има и пример на персонификација, спореди фрагмент од католичка молитва до Богородица: *ucieczko grzesznych, pocieszycielko strapionych, ...*); именка **uciekiniery** (ж. род **uciekinieryka**) ‘бегалец (бегалка) ‘тој што побегна од некаде, од место во кое обично, евент. принудно, престојува; во воена смисла дезертер’: *Wśród polskiej emigracji było wielu uciekinierów politycznych. Uciekinier to znaczy zbieg, np. z więzienia/ z poprawczaka/..., albo dezertier np. z armii, czy pola bitwy. Ewa, 15-letnia uciekinierka z domu, poszukiwana jest przez rodzinę, policję już od miesiąca, ale wszelki ślad po niej zaginął.* Последниот дериват е единствен со реално, т. е. неметафорично значење.

Постои голем број (од глаголите и нивните деривати) изрази, меѓу нив разг., шег., исто и пословици, некои се застарени или книжевни; еве неколку најчести: ~ *uciekać przed kimś/czymś, od kogoś/czegoś* ‘избегнува средба со некого/нешто; нежелно се занимава со нешто, избегава нешто’: *Uciekał od samotności jak od nieszczęścia. Od ożenku uciekał jak najdalej, choć lubił kobiety;* ~ *ucieć/uciekać oczami/spojrzeniem/wzrokiem* ‘бргу префрли(-ува) поглед на нешто друго’: *Anna uciekała gdzieś wzrokiem. Zawstydzona, uciekła gdzieś spojrzeniem;* ~ *ucieć/uciekać gdzie pieprz rośnie* ‘избега некаде далеку за да не го најдат’; (разг.) ~ *coś komuś nie ucieknie* ‘ке дојде време подоцна (некој да се зафати) за нешто’: *Chodź, posiedź z nami, nauka/praca/... przecież ci nie ucieknie;* (разг.) ~ *robota nie zajęc, nie ucieknie* ‘нема потреба да се брза, работата нема да ти пропадне’: *Usiądź, zjedz coś, odpocznij, robota nie zajęc, nie ucieknie;* (разг.) ~ *uciekła komu dusza w piętę* ‘многу се исплаши’; пословица: *Co się odwlecze, to nie uciecze* (арх. глагол.форма) ‘ке биде како судбината ќе дозволи’ (= *co ma być, to będzie*, = мак. *што ќе биде, нека биде*); **ucieczka**: ~ *ratować się ucieczką* ‘избега, побегне пред некого/нешто, се спаси од некоја опасност’; (книж. шег. и подзастар.) ~ *salwować się ucieczką* ‘исто значи’ (од латин. *salvare* ‘се спасува’, доказ колку е стар изразот; како што во македонскиот јазик има многу турски заемки, така во полскиот јазик има многу латински, употребувани и денес, понекогаш веќе за шега; (разг. шег., види 2. знач.) ~ *ucieczka do przodu: Strategię inwestycyjnej „ucieczki do przodu” prowadzą od lat polskie browary, przeznaczając na modernizację... ogromne sumy pieniędzy.* (KJP)

Многу е интересна рефлексивната форма: *Uciec się –uciekać się* (спореди 3., 4. знач. на *ucieczka*) **1.** ‘се послужи со нешто за да постигне одредена цел’: *Nie muszę się uciekać do kłamstw/gróźb, aby osiągnąć zamierzony cel/skutek. On lubi uciekać się do podstęp/manipulacji/różnych sztuczek, nawet do szantażu, by osiągnąć cel.* **2.** (книж., може и застарено) ‘се обрати некому со цел да добие помош, заштита’: *Nie umiała odmówić, gdy uciekano się pod jej opiekę. Uciekam się do ciebie w ostatniej potrzebie, ratuj przyjacielu. O pomoc/o radę uciekłem się do mojej byłej nauczycielki. W nagłej potrzebie zawsze mógł się uciec do swojej mądrej babuni.* (спореди ја истата католичка молитва: *Pod Twoją obronę uciekamy się, Święta Boża Rodzicielko...*). Очигледно е дека главно престојуваме во менталниот свет (освен *uciekać 1.*, *ucieczka 1.* и *uciekinier*).

Wycieć, wycieknąć – wyciekać 1. (за течност) ‘течејќи се ослободи, се исцеди однекаде’: *Z cytryny wyciekl cały sok. Z przewróconej cysterny wyciekła benzyna.* **2.** (прен.) (за тајни информации) ‘станаа познати за неповикани лица, за јавност, иако требаше да бидат тајна’: *Ze służb wyciekają informacje o charakterze tajnym. Z urzędu wyciekły tajne dane/ dane osobowe petentów/ poufne informacje. Ze szpitala wyciekły poufne dane o stanie zdrowia znanej celebrytki /aktorki;* глагол. именки: *wyciekanie, wycieknięcie;* **3.** (лов. говор) (за ловни птици) ‘брза, потрча, избега, побегне’; именскиот регр. дериват **wyciek** поврзан е со 1. и 2. знач. на *wycieć-wyciekać; 1. а* ‘истекување надвор, излегување на течност/гас од нешто/ резервоар, погрешно заштитен, оштетен итн.’: *Pożar spowodowany został wyciekaniem gazu. Trzeba zabezpieczyć rury przed wyciekaniem;* **б** (прен.) (инфор. итн.) ‘нелегално излегување надвор’: *Ten wyciek tajnych danych bardzo nas zaniepokoił / zdenerwował.* **2.** ‘течност, хем. - нафта, мед. - гној итн., тоа што истекува однекаде’: *Ekolodzy odkryli wycieki olejowe w wodzie. Ropny wyciek z ucha zaniepokoił mnie. Ropny wyciek z rany zmniejsza się. Wyciek płynu mózgowo-rdzeniowego;* од него можна е (иако ретка) придавката *wyciekowy* во 1., 2. знач.

Најинтересна е именката **wycieczka** засведочена од XVI в. со тогашно значење ‘пат, патека што излегува однекаде, скришен излез, ходник, тајни скали; со еден збор, пат по кој можело скришум да се излезе надвор’; следниот чекор за *wycieczka 1.* = *wypad zbrojny* ‘излегување, излез на мала вооружена единица на војска од тврдина, укрепен логор итн. – против непријател’, како и **2.** ‘мала вооружена единица на војска, која врши таков излез од тврдината (*излеӣ*)’; наредниот чекор е логичен и сега разбирливо станува денешното значење ‘патување, заминување со рекреативни, туристички, друштвени цели, т. е. екскурзија, но некаде блиску: излет’; без знаење на развојот на значењето преминот од *wycieć* до

wycieczka не е очигледен. Денешната состојба: **1.** ‘екскурзија, излет’: *Byłam na wycieczce w Chinach/w Egipcie. Często biorę udział w wycieczkach pieszych albo rowerowych. Lubię wycieczki w góry/za miasto.* **2.** ‘група луѓе, учесници на такво патување’: *Coraz więcej szkolnych wycieczek przyjeżdża do Krakowa. W schronisku/hotelu pojawiła się jakaś zmęczona i wygłodzona wycieczka.* **3.** (главно мн.) (доста необично значење, далечна асоцијација со ‘излегување на вооружена група против непријател’) ‘лични злонамерни усни забелешки, закачки упатени на нечија адреса’: *On ciągle robi osobiste wycieczki pod moim adresem, chyba mu się zrewanżuje. Unikam osobistych wycieczek pod czyimkolwiek adresem. Nasze rozmowy kończyły się zwykle docinkami, osobistymi wycieczkami, na koniec klótniami;* типичен израз: - *wycieczka osobista.* Деривати: придавка **wycieczkowy** (од 1. знач. на именка): *Nadjechał wycieczkowy autokar. Przygotowałam ciekawą trasę wycieczkową. Zaczął się już sezon wycieczkowy. Wyjazd do Gdańska sfinansujemy z funduszu wycieczkowego;* именка **wycieczkowicz** (разг.) ‘учесник на екскурзија, тој што често и радо зема учество во екскурзии’: *W Rzymie zgubiło się dwóch polskich wycieczkowiczów. W górach są już tłumy wycieczkowiczów. Staramy się, by wycieczkowicze czuli się u nas dobrze.* Бидејќи јазикот еволуира, постојано се збогатува, се појавуваат предлози на нови зборови, на пр. (Dor) бележи *wycieczkować* и *wycieczkowanie* ‘учествува во екскурзија’ и ‘учествување во екскурзија’, кои не се прифатиле. Меѓутоа *wycieczkowiec* (разг.) ‘брод за возење на туристи, излетници итн.’ функционира покрај *statek wycieczkowy* ‘исто знач.’: *Największy wycieczkowiec świata wpłynął do docelowego portu na Florydzie* (KJP).

Ретко се појавуваат: **Wciec, wcieknąć – wciekać** (за течност) ‘течејќи бавно, цедејќи се влезе, се влее некаде внатре’: *Woda przepłynęła pod ścianę i wciekła pod wykładzinę / dywan w pokoju. Sok/mleko wciekło pod szafę/łóżko, trzeba to wytrzeć. Woda podnosi się coraz wyżej, wcieka do baraków* (Bańko). **Wściec się – wściekać się** – старополските споменици во XV в. посведочуваат постоење на *wściekać się* ‘губи контрола/владеење над себе си, се однесува како луд’ (1470 г.); **wściekanie** ‘неразумно, лудо однесување (1470); придавка **wściekły 1.** ‘нагол, невоздржан, бесен; лудак’ (половина на XV в., 1470 г.) **2.** ‘болен од беснило’ (крај на XV в.); **wściekliwość** ‘лудило, невладеене над себе си, недостиг на самоконтрола’ (половина на XV в.). Денешната состојба: **Wściec się – wściekać się 1.** (разг.) (за човек) ‘се разлути, нагло реагира, побесни од гнев, лутина’: *Wściekniesz się na mnie, jak ci powiem, co zrobiłem. Wściekł się o ten uszkodzony samochód. Nie wściekaj się już na mnie o ten uszkodzony samochód, nic takiego się nie stało.* **2.** (само св.) (за животно) ‘се разболи од беснило’;

Wściec – **wściekać** (разг.) ‘некој/нешто многу налуту некого, доведе до голем гнев, лутина’: *Wściekla mnie ta wredna baba/wczorajsza sytuacja/... Wścieka mnie mój namolny / wścibski sąsiad/ ta niewyjaśniona afera/sprawa; wściekanie się* ‘гневно однесување, нагло/бесно реагирање’: *Wściekanie się nic tu/ nic wam nie da, trzeba działać rozumnie/ z rozmysłem*; придавка **wściekły 1.** (за човек) ‘многу лут, бесен’: *Twoja matka jest na mnie wściekła za ten mój wybryk. Płaczę, bo jestem wściekła na siebie, na ciebie, na cały świat. Był tak wściekły, że mógłby zabić. Na ulicy wściekły tłum*; **2.** (за животно) ‘болен од беснило’: *Chłopiec musi dostać serię bolesnych zastrzyków, ponieważ ugryzł go wściekły pies*; прилог **wściekle 1.** ‘гневно, луто, бесно’: *Wściekle mnie zaatakował i pobił. 2.* (прен. разг.) ‘со голема енергија, нагло; интензивно, многу силно; пеколно итн.’: *Nad czym tak wściekle pracujesz? Serce ofiary bije wściekle/jak szalone. Jest w nim wściekle zakochana. Jest wściekle zimno. Chciałam niebieskie, ale mają tylko wściekle zielone*; апстр. именка **wściekłość** ‘бес, голема лутина, фурија’: *Jej głos drżał z wściekłości. Płaczę z wściekłości, że dałam się tak oszukać*; изрази: ~ *doprowadzić/doprowadzać kogoś czymś do wściekłości*; ~ *ktoś/coś doprowadza kogoś do wściekłości: Ten pies doprowadza mnie do wściekłości swoim szczekaniem. Ten dureń doprowadził mnie dziś do wściekłości*; мед., ветер. термин **wścieklizna 1.** (= wodowstręt, hydrofobia) ‘беснило’: *Chłopiec musi dostać serię zastrzyków przeciw wściekliznie. Jest wiele odmian wścieklizny. Zakażenie wścieklizną występuje przez przeniesienie wirusa ze śliną do rany, najczęściej kąsanej. Chory na wściekliznę człowiek wydziela również wirusy ze śliną. Objawy wścieklizny: łzawienie, ślinotok, wodowstręt,...* **2.** можен е разг. израз: ~ *dostać wścieklizny* (прен. за човек) ‘побесни од лутина’: *Na jego widok dostała wścieklizny i nijak nie dała się uspokoić/udobruchać.* (Има и други деривати, во светот на фауната и на флората: *wścieklica* ‘разни видови инсекти; *wścieklak* ‘вид печурки, итн.; тоа е посебна тема, одминувана во општите речници, а токму овде може да се кријат стари, заборавени лексеми, форми).

Се појавија нови префиксирани глаголски деривати, карактеристични за разговорниот стил, со префиксот **roz-**, со исто значење (додадениот префикс најверојатно имал за цел да го зајакне бесот) ‘побесни од гнев, лутина, многу се разлуту’: **Rozwścieklić się – rozwściekłać się**: *Po tych słowach rozwścieklił się jeszcze bardziej*;

Rozwścieklić – rozwściekłać ‘нешто/некој доведе/доведува некого до голем гнев, бес’: *Rozwścieklała ją już sama myśl o tym/ o jego przyjeździe*;

Rozwścieczyć – rozwścieczać ‘исто значење’: *Rozwścieczyła ją niewyobrażalna bezczelność tego smarkacza. Rozwścieczała go jego bezsilność.* (Во секој случај етимологијата во полскиот јазик е јасна, т. е. на

животните им тече плунка од муцката во одредена фаза на беснилото, на пол. *cieknie/ścieka z pyska.*)

Еден од македонските речници (БКон) ја засведочува како дијалектна форма: *сѝека се* ‘срди се, лути се’. Тоа е несомнена паралела со полското *wściekać się*.

Zaciec, zacieknąć – zaciekać 1. (за нешто нехерметично, шупливо, дупнато итн.) ‘пропушта вода, која собирајќи се некаде создава водена флека врз нешто’: *Sufit zaciekał od pękniętej rury sąsiadów. Zobacz, tam też zacieka. 2.* (за вода или друга течност) ‘течејќи, цедејќи се проникнува некаде, стигнува некаде’: *Deszcz zaciekał na parapet. Przez nieszczelne drzwi balkonowe deszcz zaciekał na podłogę pod oknem;* регресивна именка **zaciec** ‘флека на некоја површина како ефект на истекување на вода или друга течност’: *Zacieki szpecą dom/ściany/sufit. Po ulewie na płaszczu powstały brzydkie zacieki. Zacieki brudnej farby szpecily ścianę.*

Zaciec się (ретко **zacieknąć się**) – **zaciekać się**; тие глаголи воопшто се ретко засведочувани, а денес се просто застарени и заборавени, но едно од значењата, несомнено метафорично, мора да го наведеме: ‘zapamiętać się w czym (np. w gniewie); zaciąć się, zawziąć się, uprzeć się’- на мак. ‘се занесе во нешто (на пр. во гнев), се заинаети’, бидејќи до денес се зачуваа именските деривати: придавка **zaciekły** (-л-партицип од **zaciec**) **1.** ‘таков што тврдоглаво, упорно постапува, стои на свое, не попушта во нешто’: *Zaciekły był z niego dyskutant/polemista. Zaciekłym był zawodnikiem/przeciwnikiem/ rywalem, nie umiał przegrywać. Zawsze miał zaciekłych wrogów. Zaciekły z niego nacjonalista. 2.* ‘нешто карактеристично за таков човек, што сведочи за таков став (од точка 1.)’: *Zaciśnięte usta i pięści wyrażały zaciekły upór i zawziętość. Zaciekła nienawiść go zaślepiała i czyniła niebezpiecznym. 3.* ‘активности, најчесто борба, кавга итн. кои се одвиваат со голема детерминација, инает, а нивните вршителите не сакаат да отстапат’: *Wojny domowe bywają najbardziej zaciekle. Zaciekła dyskusja/polemika nie miała końca. Po zaciekłych walkach obroniliśmy nasze pozycje. Psy z zaciekłym szczekaniem rzuciły się do drzwi;* прилог **zaciekle** ‘упорно, со детерминација, настојчиво, тврдоглаво итн.’: *Było cicho, tylko jakiś pies zaciekle ujadał. Obrońcy zamku/miasta bronili się zaciekle. Mimo zmęczenia walczył zaciekle. Klócili się zaciekle o takie głupstwa, że aż wstyd. Zaciekle nienawidził nacjonalistów/... ;* има и понови метафор. употреби: *Wicher zaciekle szarpał gałęziami/ wierzchołkami drzew;* апстрактна именка **zaciekłość** ‘непопустливість, упорност, тврдоглавост итн.’: *Rzuciła się w wir pracy/sprzątania z niespotykaną zaciekłością. Zaciekłość w nienawiści do innowierców przynosi złe skutki. Zaciekłość rodzi problemy/kłopoty, to raczej niedobra cecha.*

Сумирајќи, забележуваме дека лексемите ги континуираат обете појдовни семантички варијанти, творечки развивајќи ги. Меѓутоа некои од иновациите отишле во својот развој толку далеку од основното реално значење, што тешко може да се здогледаат заеднички семантички компоненти, посебно што зборовите, алки во тој ланец, попатно се загубиле. Допрва реконструкцијата на тој ланец ни дозволува да ги најдеме и формалните и семантичките врски.

Во македонскиот јазик коренот **-tek-* го континуира прасловенското значење ‘тече’ без ограничувања на количество на вода, течност, т. е. тече и тенок мал млаз, и капка по капка, како и големата река Амазон. Значењето ‘брза, трча, бега’ кое е засведочено во старословенскиот јазик (Вогус *tešti, teko*), не е континуирано, што значи дека не може да се однесува на живи суштества, луѓе, следователно – се реализира само една варијанта на првобитните основни семантички компоненти. Отсуствува многукратниот **tĕkati*, значи несв. глагол *тече* мора да ги изрази сите можни ориентирани преместувања на течност (пред сè на вода), пак свршеноста ќе ја изразува со префикси.

Тече 1. (за река, вода, течност итн.) ‘се преместува напред во определен правец, непрекинато струи’: *Тивко ѿечайѿ рекиѿе. По образиѿе му ѿечеа солзи. Во неѿовиѿе жили крв јуначка ѿече*; исто: со цивилизацискиот напредок овде се приклучи и гасот, струјата. 2. ‘испушта течност да тече; течност излегува од нешто’: *Чеимайѿа ѿече. Му ѿече крв од носоѿ/ѿоѿ од челоѿо. Од шайкиѿе на афионоѿ ѿечеше бел сок*. 3. ‘губи, пропушта течност, гас итн. поради некој недостаток, повреда (низ дупка, пукнатина итн.); течност, гас итн. поминува низ пукнатина, повредено место’: *Буреѿо ѿече. Коѿа врне, ѿокривоѿ ѿече. Чевлиѿе ми ѿечайѿ. Цевкаѿа не ѿече веќе, ја ѿоѿравиле*. Понатаму сите значења се преносни, некои многу стари, другите дојдени со развојот на цивилизацијата. 4. (за луѓе, животни, предмети) ‘пристигнува и заминува во голем број или како поток’: *Тече сообракајоѿ*. 5. (за време, живот итн.) ‘поминува, се преместува напред или кон крајот’: *Времеѿо ѿече бавно/брѿу. Годиниѿе си ѿечайѿ. Млагосѿа / живоѿоѿ ѿече*. 6. (за говор, мисла итн.) ‘се одвива или продолжува лесно, природно, се ниже’: *Мислиѿе/зборовиѿе му ѿечеа ѿлаѿко*. 7. (екон.) (за интерес, профит итн.) ‘почнува да важи, расте, се пресметува итн.’: *Камайѿаѿа ѿече од ѿочейокоѿ на ѿодинаѿа. Трошоѿиѿе ѿечайѿ*. Во полскиот јазик само во 2. и 3. се појавува *śieć, śieknąć*; во останатите - *płynąć* (евент. некој друг глагол за преместување).

Деривати од **ѝече**: регрес. именка **ѝек 1. а)** ‘течење на водата, свент. воздух итн.’: *Текоѝ на водаѝа беше многу брз*; **б)** (геогр.) ‘за патот и за правецот на реката, истечената вода’: *Горноѝ/средноѝ/долноѝ ѝек на рекаѝа*. Понатаму значењата пак се преносни: **2. а)** ‘непрекинато преместување напред, одвивање, развој, напредување’: *Текоѝ на мислиѝе го ѝрекина...*; **б)** ‘линија по која нешто се преместува; насока, правец што се следи’: *Рабоѝиѝе се во ѝек. Рабоѝиѝе го изменија својоѝ ѝек. Рабоѝиѝе добивааѝ несакан ѝек*; **в)** (за време што помина/-ува): - *во текот на* ‘за време на; додека нешто трае или се одвива’: *Во ѝекоѝ на оваа година. Во ѝекоѝ на целиоѝ свој живоѝ*; - *со ѝекоѝ на* ‘со одминувањето на’: *Со ѝекоѝ на времеѝо. Со ѝекоѝ на годиниѝе*; - *во ѝек е* ‘се одвива или трае; запознат е со’: *Во ѝек е со развојоѝ на насѝаниѝе*. Придавка од **ѝек** (исто така со преносни значења): **тековен 1.** ‘што се случува сега, во моментот, во тек’: *Тековни насѝани. На леѝиѝимаѝијаѝа има маѝиѝчен број на членсѝво, заверена за ѝековнаѝа година*. **2.** ‘што се извршува додека фабриката, машината итн. работи’: *Тековно одржување на лифѝоѝ*; во израз (екон.) - *ѝековна смеѝка*. Оваа придавка ја замени застарената **ѝекуѝиѝ** (формално активниот партицип за сегашно време од глаголот *тече*) ‘тековен, секојдневен, вообичаен (= ‘тој што сега тече’): *Текуѝиѝи рабоѝи. Текуѝиѝа смеѝка*. Денеска од **ѝече** има придавка **ѝечен**: **1.** *Течна сосѝојба. Течен саѝун*; во израз (мед.) - *ѝечна сѝолицѝа* ‘дијареа’; **2.** *Течен воздух. Течен кислород*; **3.** (прен.) (за стил, говор итн.) ‘што тече глатко и природно’; прилог **ѝечно** (прен.) ‘лесно и брзо’: *Тој ѝечно зборува ѝолски*; именка **ѝечносѝ 1.** ‘течна материја’: *Дневно да се ѝие доволно ѝечносѝ*. **2.** (прен.) (во говор. стил итн.) ‘лесно и глатко напредување’: *Посѝиѝна ѝечносѝ во зборувањеѝо*. Зачувана е старата именка **ѝечение** ‘течење; тек на реката итн.’: *Горноѝо ѝечение на Вардар*; Во реалните значења 1., 2. **ѝечен** и одговара на пол. придавка *ciekły*. Забележливо е дека покрај создавањето на нови, македонскиот јазик овде грижливо ги чува и старите архаични деривати (иако именката **ѝок** не ја зачувал, можеби поради хомонимните турски заемки).

Свршените глаголи, согласно со македонскиот глаголски „алгоритам“, се добиваат со префиксирање, додека пак со суфиксирање, соодветните префиксно-суфиксни несршени многукратни парови. Ќе ги споредиме со полските соодветни глаголи за да ги видиме сличностите и разликите. Префиксираните македонски глаголи, слично на полските, создаваат именки, ќе провериме кои од нив имаат полски еквиваленти, формални и/или семантички.

Доѝече св. – **доѝекува/доѝечува** несв. **1.** (за река) ‘достигне повисоко ниво, надојде’ **2.** (за течност) ‘достигне некое ниво’: *Деновие само 130*

лийри вода дойекувааи во зрадскайа водоводна мрежа... (ДигР) **3.** (за течност) ‘престане да тече’: *Дойече ракијаиа од казанои* (ДигР) **4.** (прен.) ‘пристигне во поголема количина или број’ **а)** (екон.) (за пари, средства итн.): *Парише му дойекувааи како река, како силен йорој б)* (за луѓе): *...йо друѓи бесјака дойекувааи нови бранови жени и мажи...* (ДигК) **в)** (за апстр., убавини, бои итн.): *Убавинише на живоиои дойекувааи од еден извор кој никоѓаш нема да го видише...* (ДигР) *А од йолеио дойекуваа разни бои, се разливаа йо нивише и йо ливадише, се искачуваа йо сйеблаиа...* (ДигК) - Се разидува со полскиот глагол *docieć* целосно; регрес. именка *дойек* - во полскиот јазик **не** постои.

Зайече – *зайекува/зайечува* **1.** ‘почне да тече’ **2.** ‘потече’ - Се разидува со полскиот глагол *zacieć* целосно; регрес. мак. именка **не** постои – во пол. јазик *zacieć*.

Исйече – *исйекува/исйечува* **1.** (за течност, гас, гориво итн.) ‘тече, излегува од (особено дупка итн.)’ **2.** ‘истекува, се исцрпува до крај со течење’ **3.** (прен.) (за време, рок на важност итн.) ‘дојде до крај; престане да важи, на пр. виза’ **4.** (прен.) (за информации итн.) **5.** (само несв.) (за река итн.) ‘извира’ - 1., 2., 4. значења се совпаѓаат со пол. глагол *wycieć*; регрес. мак. именка *истек* – во пол. јазик *wycieć*.

Найече – *найекува/найечува* (мед.) ‘расте или се издига од околната површина, добие оток’: *Ми најече окоио. Од долгиои йаи/од нозети ми најекоа;* - значењето делумно се совпаѓа, се доближува со пол. глагол *pacieć*; регрес. мак. именка **не** постои – во пол. јазик *pacieć*.

Оййече – *оййекува/оййечува* ‘тече (на)околу нешто; циркулира’ – Се разидува со пол. глагол *obcieć* целосно; регр. мак. именка *оййек*, чие значење доста се оддалечило од глаголското, но покрај неа е зачувана постарата регр. именка *оййок* ‘циркулација, циркулирање’ - единствен дериват со овој префикс што се надоврзува на течење (на вода, крв) - во пол. јазик **не** постои.

Ойече – *ойекува/ойечува* ‘натече, се подуе, набрекне’ – Се разидува со пол. глагол *ocieć* целосно; регрес. мак. именка *ойок*.

Пойече – *йойекува/йойечува* **1.** ‘натече’ **2.** (за вода, течност) ‘почне да тече’ **3.** ‘тече малку, кратко време’: *Чешмаиа йойече и зайре* (ДигР); понатаму сите значења се преносни: **4.** (за луѓе) ‘почне да се преместува во голем број, во маса’: *Тоѓаш ја виде рекаиа од луѓе шиио йойече кон йлошйадои. Човечкаиа маса йойече сйроии нив* (ДигР); **5.** (за зборови, мисли, мириси итн.) ‘почне да се шири’: *Шииом зборовише ке йойечеа од неѓоваиа усйа, сйше ке забораваа за сè. Во собайа йойече мирисои на лийише. Низ ойворенаиа враиа йойече свеишина.* **6.** (за живот, настани итн.) ‘продолжи непрекинато да се одвива’: *Ойкако ке заминам, йак ке си*

ѓоѓече се ѓо сѓаро. Вечерѓа ѓочна и ѓоѓече во најубав рег. Поѓече сеѓа друѓ, но ѓежжок живоѓ; – Само 2. знач., евент. 3. се совпаѓа со пол. глагол *rosieć*; стара мак. именка **ѓоѓок** 1. ‘водена маса што тече, особено мала (планинска) река’: *ѓланински/ѓлиѓок ѓоѓок*; 2. (прен.) ‘голема количина/ маса што тече или се преместува напред’: *ѓоѓоци крв/лава/...*; *ѓоѓоци куѓувачи/ѓѓурисѓи/коли/...*; деривати од *ѓоѓок*: деминутивна именка **ѓоѓоче**; **ѓоѓочина** ‘ситен речен нанос од песок итн.’; и на пр. **ѓоѓочарка** (бот.) ‘вид растение што расте во вода што тече’, како пример на бот. и зоол. називи, базирани врз глаголите за преместување, во пол. јазик постои паралела: **potok**. Има уште една интересна паралела, праслов. именка **ѓаѓока** (на пол. исто *patoka* – види погоре *rosieć*) која денеска значи ‘при варење ракија, последната количина со слаб процент на алкохол, последната, слаба ракија’.

Преѓече – **ѓреѓекува/ѓреѓечува** 1. ‘се прелее (од преполнет сад итн., река од корито итн.)’ 2. ‘престане да тече, истече до крај’ 3. (ретко) ‘некој престигне некого’; – Се разидува со пол.глагол *przecieć* целосно; мак. именка **ѓреѓек**, сврзана со 3. значење не функционира самостојно – во пол. јазик (формално паралелно) **przeciek**.

Приѓече – **ѓриѓекува/ѓриѓечува** (скон.) ‘претече’ (ДигР); (за течност) ‘надоаѓа, надојде’ (ЗМ); има стари деривати: стара регр. именка **ѓриѓок** ‘притока’; **ѓриѓока** ‘река/поток што се слева во поголема река/езеро’: *Треска е ѓриѓока на Вардар*; придавка **ѓриѓочен** ‘што се однесува на или е притока’. – Во пол. јазик **не** постои.

Проѓече – **ѓроѓекува/ѓроѓечува** 1. ‘почна да тече/капе, пропушта течност’: *Покривоѓ ѓроѓечува. Ни ѓо одврѓување на венѓилоѓ не ѓроѓекуваше каѓка вода* (ДигР). *Дрвеноѓо буре ѓроѓече од еднатѓа сѓрана*. 2. (ДигР) ‘за течност, воден тек што се наоѓа во насочено движење’: *Каллив ѓороѓ ѓроѓече низ ѓрадоѓ*; израз: ~ *од ѓоѓаѓ мноѓу вода ѓроѓече низ Вардар* ‘многу работи се сменија од тоа време’ 3. (прен.) (за време, настан, случка итн.) ‘мине, помине’; – Во пол. јазик префиксот **ѓро-** не постои; 1. значење се совпаѓа со глаголот *przecieć* и именката **przeciek** – регр. мак. именка **ѓроѓек**; но покрај неа се зачувала постарата регр. именка **ѓроѓок** 1. (геогр.) ‘морски теснец, теснина’; 2. (прен.) ‘течење, истекување на нешто’: *Проѓок на свеѓлосна енерѓија*; придавка **ѓроѓочен** 1. ‘низ кој тече течност’: - *ѓроѓочен бојлер (за брзо заѓревање вода)*; 2. (прен.) ‘низ кој се одвива сообраќај итн.’

Расѓече се – **расѓекува се/расѓечува се** ‘почне да тече, особено посилно, пообилно или насекаде, на сите страни’: *Се расѓече вода*. – Не постои во пол. јазик глагол со тоа значење од тој корен. Значењето го изразуваат други прасл. корени (на пр. *rozpłynąć się* – види во другата статија – или

rozlać się ‘се разлее’); (формално, регр. именка *расіюка* - во пол. јазик *roztoka*).

Сііече – **сііекува 1.** (за течност) ‘се појави одеднаш, ненадејно и обилно, шикне, бликне’ **2.** (за река итн.) ‘надојде’ – Се разидува со пол. глагол *ściec* целосно; регр. мак. именка **не** постои – во пол. јазик *ściek*.

Уііече (арх. нар. поезија) ‘избега, побегне’; речниците посведочуваат еден пример од нар. поезија и тоа метафоричен: *И боздоған му уііече/и не ііоғоди Турчина*. Меѓутоа имаме сведоштво дека таквиот глагол постоел, а пак именките **уііека, уііока** може да бидат негови деривати. Инаку, неговото значење се совпаѓа со значењето на пол. глагол *ucieć*.

На-доііече – **надоііекува/надоііечува 1.** (за река, вода итн.) ‘се зголеми во ниво или обем, нарасне, надојде’: *Сіііе реки надоііекоа* (ДигР). ... *како дозна дека надоііекла вода во ѓумново...* (ДигК) **2.** (прен.) (за луѓе итн.): *Надојдува и надоііекува, се зѓусііува, бучи, бабоііи, ііроііура и рои ііолііаііа* (ДигК). – пример за толку карактеристичното за македонскиот јазик умножување на префиксите.

Врз разликите меѓу двата јазика има влијание полската поделба на водата: голема и мала, брза и бавна. Тие се гледаат и кај глаголите и кај именките, кои ретко се совпаѓаат. Сепак главно ја реализираат „течната“ варијанта; значењата сврзани со првобитното преместување на човек/животно се ретки. Преносните употреби ја рушат таа констатација, бидејќи старата семантичка шема ја префрлуваат во човечкиот свет врз разни ментални, емоционални, апстрактни релации што никнуваат со цивилизацискиот развој на човештвото. Меѓутоа барајќи по изворите на денешните преносни значења наидуваме на реалните основни просторни релации. Глаголите за ориентирано преместување во просторот и во најоддалечената метафора сепак остават трага која нè води кон нејзиното реално, конкретно потекло.

Rzeka się toczy. Rzeka toczy swoje wody.

Останаа: **tok-* (*toczyć - mочu*) – каузативен, еднократен, наследен во обата јазика, и **iōk-* (*taczać*) (**tačati*) – многукратен, кој во полскиот јазик успешно функционира. Значи, појдовните семантички компоненти се збогатуваат со уште една: причинител/причина кој/-а ја предизвикува основната шема/релација. Во прасловенскиот јазик **točiti* значело ‘прави дека нешто тече’. Тоа е прво и основно значење. На полски може да се каже: *Rzeka toczy swoje wody. Wisła toczy swe wody do Bałtyku/ku Morzu Bałtyckiemu*. И не е тоа нешто многу возвишено и патетично; поетски занес

има допрва во: *Bo życie jak rzeka swoje wody toczy*. Веќе во прасловенско време (Воруs) се појавуваат значењата: ‘преместува нешто превртувајќи/кружно вртејќи го’; ‘обработува некој предмет кружно вртејќи го при тоа’. Ако ги проследиме значењата во историјата на полскиот јазик, ќе видиме дека од старополскиот период (XV в.) ги имало многу: ‘преместува/фрла нешто кружно вртејќи го; сплетува заедно конци; суче нешто; преместува нешто со тркала, ролни итн; обработува некој предмет со точило (со време со стругало/стругарница итн.), обработува глинени грниња со грнчарско тркало; уништува дрво итн. дупчејќи/правејќи отвори/каналы/дупки; рие, резбари; испушта однекаде течност, лее капка по капка; води војна/спор итн.’. Многукратниот каузативен глагол од *toczyć* е *taczać* (**tačati* од праслов. **tekti* → **točiti* со регуларно заменување **e* → **o* и издолжување **o* → *a*), кој од XV в. значел ‘преместува напред нешто округло, тркала; прави кругови; се ниша (на пр. пијан)’. Значењето сврзано со течење на река/течност се губи среде останатите, базирани врз тркалање, вртење итн.; дури преносното водење војна/спор итн. е пофреквентно. Оваа ситуација трае до денес, пак со развојот на цивилизацијата, занаетчиство, индустрија итн., се појавија нови значења, на пр. ‘остри; шлајфува’.

Преглед на значењата денес:

Toczyć несв. **1.** ‘тркала’: *Robotnicy toczą beczki z piwem/kapustą/... Przy toczeniu tarcie jest dużo mniejsze niż przy przesuwaniu*. **2.** ‘некој продолжува некоја активност’: *Toczmy walkę o wolność/o demokrację. Toczył rokowania/rozmowy/negocjacje. Syn z ojcem wciąż toczą spory/kłótnie*; **3.** ‘зема течност испуштајќи ја однекаде’: *Z beczek toczono wino/piwo wprost do kufli*. **4.** ‘уништува нешто, пред сè дрво, правејќи дупки итн.’: *Larwy toczą drzewo wugryzając w nim kanaliki i chodniki*. **5.** (за негативни доживувања, емоции итн.) ‘овозможува силно да ги почувствува, осети’: *Smutek mi serce toczy. W Paryżu toczyła ją tęsknota za domem. Niepewność/zgryzota/gorycz/tęsknota toczy jego mózg / duszę / serce*. **6.** (за болести) ‘истоштува организам’: *Przewlekła choroba toczyła jego organizm*. **7.** ‘обработува некој материјал (дрво, камен, метал итн.) со помош на одредена алатка (на пр. точило)’: *Mam stół dębowy z pięknymi toczonymi nogami. Najstarszą metodą obróbki metali jest toczenie przy pomocy tokarek*. **8.** ‘дава форма на грнчарски производи со помош на грнчарско тркало’: *Majster wprawnie toczył misy, dzbany i inne garnki z gliny*. Гледаме дека само едно значење (3.) е сврзано со примарното – течност, додека пак статистички најфреквентни се поновите преносни (2., 5., 6.), а најстарите не ги ни третираме како преносни. Со **7.** значење на *toczyć* сврзани се најстарите именски деривати: *toczydło* ‘точило’ (подоцна му се придружуваат стругало, тркало за острење, острило), *tokarz* (од XIV в.) ‘точач’ (соодветно острач, стругар). Од потре-

бата за правење глатки, округли, мазни, изгладени предмети од дрво, камен, потоа од метал итн. со соодветна алатка земаат почеток две збооробработувачки серии:

1. Tokarz ‘занаетчија, специјалист за обработување на дрво, потоа метали, во работилница, потоа работник во фабрика, кој прави мазни предмети од дрво, метал; остри/струже со разни, сè понапреднати алатки’: *Zawód tokarza ma dziś wiele wąskich specjalności, nie to, co dawniej. Znajomy tokarz pracuje tylko w drewnie; tokarka* ‘направа, машина во завод за обработка на разни материјали, на пр. дрво, метал’: *Tokarka warczała, a nóż wrzynał się coraz głębiej w metal; tokarnia* **1.** ‘струг’ **2.** (застар.) ‘работилница (занаетчиска), место каде што се обработуваат предмети со алатка за точење, стругање итн.’; придавка *tokarski* ‘што се однесува на точач, стругач или неговиот занает/неговата професија, неговите производи, што е сврзан со тој занает’: - *noże tokarskie*; - *wyroby tokarskie*; - *warsztat/zakład tokarski* (=tokarnia); - *tokarski fach* (=занаем, професија); апстр. именка *tokarstwo* ‘занает, професија, занимање на точач, стругач’; ‘теорија, наука сврзана со механичка обработка со струг(арница)’. Првата серија има иднина, преку горенаведените лексеми убаво се гледа како со развојот на цивилизациските потреби и вештини расте, еволуира јазикот, прилагодувајќи се за нови повици и предизвици.

Втората серија, токму обратно, делумно е застарена и доста специфична:

2. Toczydło (застар. или просто арх.) ‘круг, обично од песочник, за острење метални алатки, точило’: *Do ostrzenia narzędzi, noży, nożyczek używa się zwykłego toczydła piaskowego*; именка *toczenie* (застар. од *toczyć*): *Lubiłem patrzeć, jak iskry lecą przy toczeniu noży. Lubię patrzeć na toczenie noży*; придавка *toczony* ‘заоблен, округол’: придавка *toczny* (арх.) **1.** ‘тркалест’ **2.** во израз - *toczny młyn* ‘мельница со уреди од камен, што служи за острење на оружје и алатки’; апстр. именка *toczność* (арх.) ‘вртливост, вртење околу оска’; именка *toczenica* (арх.) **1.** ‘тркалезна, направена со струг куглица, топче’ **2.** ‘тркалаезен, направен со струг дел од столб’; именка *toczeniec* (геол.) ‘тркалезна грутка од карпа, изгладена под влијание на вода’.

Има и други деривати од разните значења на *toczyć*, на пр. од б. значење има спец. мед. називи на болести: *toczeń* ‘еден од видовите туберкулоза на кожата’; - *toczeń rumieniowaty* ‘хронична болест на цел организам чија видлива појава се црвени флеку на лице’; од секое значење би се нашле деривати, и стари и нови; многу продуктивен и перспективен корен во сите негови форми.

Toczyć się несв. **1.a)** (за предмет) ‘се тркала’: *Pilka toczy się po boisku. Beczki toczą się po pochyłości podskakując*; **б)** (прен.): *Ciemne chmury toczyły*

się nad domami. Gładko toczyły się słowa z jej ust. **2.** (за возило) ‘бавно се преместува’ *Po szynach toczył się ociężałe/z wolna pociąg z węglem.* **3.** (за течност) ‘се цеди капка по капка или тече во голема маса’: *Łzy toczyły się po jej policzkach. Rzeka się toczy, wielka, szybka i wzburzona, niesie wszystko co napotka po drodze.*

(Интересен пример: реката не тече вообичаено, туку надојдена се тркала, т. е. ги тркала, ги точи своите води, како што може да се каже на полски: *Rzeka się toczy = Rzeka toczy swoje wody*; следователно, со своите води таа може да тркала и нешто друго, на пр. камен и попатно да го изглади да стане тркалезен, заоблен, мазен, т. е. да го обработи. Преку таа асоцијација може да согледаме сосема читлив пат од течење на вода до обработување на разни материјални предмети. Има логична врска меѓу тие, на прв поглед, оддалечени и неспоредливи семантички релации и компоненти. Секое значење на каузативните глаголи може да се објасни и оправда на сличен начин.)

4. (за настани) ‘се одвива, се случува, се збива’: *W auli toczy się dyskusja poświęcona problemom klimatycznym. Już trzeci dzień toczą się rozmowy/negocjacje/... Rozmowy toczyły się powoli. Negocjacje toczyły się z oporami. Prace nad słownikiem toczyły się/toczą się pod egidą IJP. Życie toczyło się jak zwykle/leniwie.*

5. (разг.) ‘оди бавно, тремо нишајќи се, клатејќи се’: *Ledwie się toczył na krótkich i tłustych nóżkach. Kaczki toczą się, kołysząc z boku na bok swoje pękate brzuszki. Sąsiad, mocno podпиты, toczy się do domu*; познат израз: ~ *historia kołem się toczy*. ‘историјата прави кругови, се одвива во наврати итн.’ (Повеќето од примерите се преносни.)

Taczać несв. **не** функционира денес самостојно. Меѓутоа постои именка **taczka** (обично во мн. **taczki** од XVв.) ‘вид рачна количка со едно тркало’, дериват од **tačati* (→ **tačьka*). Значењето на глаголот: ‘преместува нешто со обртни движења’ се разви во: ‘преместува напред во определен правец нешто округло, тркалезно, превртувајќи го околу сопствената оска, тркала нешто’ – така е од XVв. Оттука кај повеќето префиксни глаголи присутна и нагласена е семантичката компонента – преместување на нешто округло, мазно, тркалезно.

Со префиксите глаголите **toczyć** и **taczać**, обата несвршени, создаваат аспектни парови според веќе познатата шема: префиксот го модификува значењето на обата глагола, но само еднократниот **toczyć** го менува аспектот, станува свршен. Ги разгледуваме заедно со нивните именски и други деривати:

Dotoczyć св. – **dotaczać** (ретко) несв. ‘тркалајќи дотурка нешто до определено место’: *Dotoczyłem tę ogromną beczkę do drzwi piwnicy/kamień do drogi.*

Dotoczyć się 1. (за предмет) ‘тркалајќи се стигне до определено место’: *Kamień/pilka dotoczył/a się do krawężnika i tam się zatrzymał/a;* понатаму преносно: **2.** (разг.) (за човек) ‘дојде, стигне некаде тромо, со тешкотии’: *Z trudem dotoczyłem się do łóżka i padłem. Ledwo dotoczył się do lekarza.* **3.** (разг.) (за човек) ‘дојде, стигне до одредена етапа или до крај на нешто’: *Dotoczyłem się szczęśliwie do finału/do ostatniego etapu/do matury.*

Natoczyć – (ретко) **1.** ‘обработи/направи со помош на/врз стругарница итн. извесен број или многу предмети’ **2.** (за течност) ‘налее, тури во голема или извесна количина, наточи’: *Idź, natocz dobrego wina/piwa. Jest wino, natoczyłem z pełnej baryłki. Poszedł natoczyć świeżego piwa.* **3.** ‘тркалајќи многу округли предмети, ги собере, натрупа на едно место’: *Natoczył (w jedno miejsce) wiele bali drewna/pni drzew, a potem zbudował tratwę.*

Natoczyć się – (ретко, застарено) (за крв) ‘се полее во голема количина’: *Natoczyło się niemało krwi bratniej, bo bój był zawzięty* (Dor)

Obtoczyć – **obtaczać 1.** ‘тркалајќи некој предмет во сиплива супстанца доведе/причини таа да се прилепи/залепи за него’: *Obtoczył kotlety bułką tartą/w bulce tartej i usmażył. Rybę należy wymoczyć, osuszyć i obtoczyć w mące.* **2.** ‘му дава на нешто тркалезен или цилиндричен облик’: *Na malej tokarce obtaczał wszystko to, co miało być okrągłe. Idź do tokarza i spytaj, czy te nogi będą dziś obtoczone czy nie?*

Otoczyć – **otaczać 1. а)** ‘некој опколи, огради нешто со нешто’: *Otoczył działkę drucianym plotem* и → **б)** ‘нешто опколува, оградува нешто’: *Drewniany/druciany plot otacza/otoczył nasza działkę;* **в)** ‘некој (мн.) опкружи, обиколи неког’: *Otoczyło go kilku podejrzanych osobników w ciemnym zaułku.* **2.** (за група луѓе) ‘да се прави некому друштво’: *Otaczają mnie przyjaciele/życzliwi ludzie, którzy starają się mi pomóc;* понатаму преносно: **3.** (за човек) ‘дарува неког со некое (позитивно) чувство’: *Otoczył/otaczał ją przyjaźnią / względami / czcią /wręcz uwielbieniem;* **4.** ‘да се создаде околу неког/нешто определена (негативна) атмосфера’: *Otoczono go niemilą atmosferą podejrzeń. Otaczała ją obrzydliwa atmosfera pomówień/oskarżeń/insynuacji.* **5.** ‘нешто опфати нешто од сите страни, наоколу’: *Ze wszystkich stron otaczała/otoczyła ich ciemność. Lasy otaczały wioskę.*

Otoczyć się – **otaczać się 1.** ‘собере, натрупа околу себе разни предмети’: *Otoczył się książkami/dzielami sztuki/...* **2.** ‘собере, обедини околу себе одредени луѓе’: *Szef lubił otaczać się ludźmi kulturalnymi/ klakierami/ pochlebcami/...;* именката **otoczenie** (покрај функција на регуларна глаголска именка) значи: **1.** ‘опкружување, тоа што е наоколу’: *Lubię piękne*

otoczenie. Rozejrzałem się po otoczeniu. **2.** (за група луѓе) ‘средина’: *Chciał narzucić otoczeniu swoje zdanie/ swoją opcję. Zmienił się pod wpływem otoczenia;* регр. именка **otok** имаше многу разни конкретни, материјални значења, меѓу нив техн., лов.; дел од нив се застарени, арх.; останаа: **1.** ‘шарена лента, тантела, со која е опточена воена капа’: *Widać było w słońcu otoki oficerskich czapek.* **2.** ‘оптока, раб, ивица на некој предмет’: *Otok hełmu rzuca cień na twarz oficera. Pieczęć z napisem w otoku. W otoku jest napis: ...;* израз: - *otok pieczęci;* именка ж. род **otoczka** **1.** ‘нешто материјално што опколува, опкружува нешто’: *Astronomowie odkryli wokół jednej z gwiazd otoczkę gazową, która wciąż się rozszerza;* исто така контексти биол., техн., рудар. и др. **2.** (прен.) ‘околности кои придружуваат некој настан’: *Temu ślubowi towarzyszyła otoczka tajemnicy/skandalu/sensacji/ ...;* именка м. род **otoczak** ‘заоблен, гладок, мазен камен, изгладен со вода во река, поток итн.: *Strumień porwał te kamienie, gładził je – tocząc po dnie - i powstały z nich otoczaki. Szuter składa się z większych i mniejszych otoczaków.* Има и други зборови (како *otoka, otocz*), некои се сврзани со одредени професии како термини: бот., археол., техн.; освен именките има и придавки, дел од нив веќе застарени (Dor). Во случај на глаголот *otoczyć* имаше вистинско богатство од деривати, предимно со конкретно, материјално значење.

Potoczyć – (само св.) **1.** ‘предизвика нешто да се стркала’: *Potoczył beczkę po podwórku.* **2.** (застарено) ‘направи со нешто широко, кружно движење’, денес живо во изрази: ~ *potoczyć dookoła spojrzeniem/wzrokiem/okiem: Pani prezesowa bystrym okiem potoczyła po całym towarzystwie. Potoczył dookoła twardym/gniewnym spojrzeniem/wzrokiem.*

Potoczyć się – (само св.) **1.** ‘нешто премести се во некој правец тркалајќи се, се стркала’: *Kopnął piłkę, która potoczyła się po trawie/pod ścianę. Kłębek wełny potoczył się pod stół/ na środek pokoju/za próg.* **2.** (за предмети што се преместуваат со тркала) ‘замине, тргне во некој правец’: *Wóz potoczył się po ulicy/po drodze/ do wsi.* **3.** (за течност) ‘потече’: *Potoczył się sok po pniu brzozy. Potoczyło się wino szeroką strugą.* **4.** (прен.) (за разговор, доживување, познанство итн.) ‘започна да се одржува, да се развива’: *Potoczyła się ciekawa/ poważna rozmowa/diskusja. Ciekawe, jak się potoczy ta znajomość/ przygoda.* **5.** (прен.) (за звуци) ‘прозвучи редум’: *Zza ściany potoczyły się dźwięki melodii / piosenki / fortepianu.* **6.** (во суштина исто прен.) ‘појде со тежок или нестабилен, колеблив чекор, губејќи рамнотежа се заниша’: *Z knajpy wyszedł zawiany gość/ jakiś pijak i potoczył się w kierunku domu. Z auta wysiadł jakiś gruby/brzuchacz i ciężko sapiąc potoczył się po hotelowym dywanie;* фреквентен израз: ~ *sprawy potoczyły się jakoś* ‘работите тргнаа некако’: *źle/kiepsko/w złym kierunku* - ‘лошо, слабо, во лоша насока; *dobrze/pomyślnie/w dobrym kierunku, inaczej niż myśleliśmy* - ‘добро, успеш-

но, во добра насока, поинаку одошто мислевме'. Дериватите имаат главно преносно значење. Речникот (Dor) ја засведочува придавката **potoczysty** со две значења. Едно веќе со квалификатор (ретко): (за река, вода итн.) 'што брзо тече': *Potoczysty nurt rzeki porwał mój kapelusz i uniósł w dal. Potoczyste fale niosą łódź jak lupinę.* Денес ова значење е застарено, ев. многу ретко, но ни го објаснува денешното преносно значење на тој збор: (за јазик, стил, стих итн.) 'е напишан/изразен течно, глатко, лесно, ритмички': *Jan pisze piękną polszczyznę, stylem potoczystym, dobrze się czyta. Potoczysta narracja opowieści bardzo mi odpowiada. Omawiany utwór jest lekki, potoczysty, plastyczny. Opowieść jest napisana potoczystym językiem;* наредните деривати: прилог **potoczyście** 'течно, глатко, ритмички': *Nie umiał potoczyście się wystawiać. Na pytania odpowiadał bez zająknięcia, potoczyście;* апстрактна именка **potoczystość** 'соодветно својство, т. е. леснотија, течност на јазик, стил итн.': *Cechuje go brak potoczystości. Autorce nie można odmówić potoczystości i łatwości wierszowania.* Наредниот дериват се оддалечил со своето значење, иако останува во јазичниот круг; придавка **potoczny** (за јазик, стил итн., лингвистички термин) 'разговорен, неформален, колоквијален'; - *język potoczny;* - *styl potoczny;* иако за разлика: ~ *potoczny sposób myślenia* значи 'обичен, вообичаен, општоприфатен начин на мислење' и не е линг. термин.

Podtoczyć – podtaczać 1. 'тркалајќи нешто поттурне под или доближи до': *Podtoczył wózek / beczkę pod sam próg domu/pod dach. Podtoczył wielki kamień do drogi. Radzę kamienie/beczki blisko podtaczać.* **2.** 'потструга, подизмазни нешто (со струг) малку, до извесен степен': *Takie nity mogą mieć podtoczony rowek.* **3.** 'подостри нешто со точило': *Podtoczyłem ci noże, bo były tępe. Przed żniwami naprawiał narzędzia, podtaczał zużyte* (Dor).

Podtoczyć się – podtaczać się (ретко) **1.** 'тркалајќи се, се доближи, се поттурне до нешто, се поттркала под нешто': *Piłka podtoczyła się pod stół /pod łóżko/do ściany.* **2.** (прен. разг. шег.) (за човек - дебел или пијан) 'нишајќи се дојде, се доточка некаде': *Pijak podtoczył się do latarni i czule ją objął.*

Przetoczyć – przetaczać 1. 'премести нешто што се тркала': *Słychać było, jak robotnicy przetaczają wielkie beczki/ciężary.* **2.** (за вода, течност) 'прелее, претури': *Przetoczył wodę z cysterny do dużego zbiornika.* **3.** (за вагон, локомотива итн.) 'премести на друг колосек': *Po bocznych szynach przetaczano wagony/wagoniki z gruzem/węglem. Przetoczyliśmy dziś dużo wagonów z rudą.* **4.** (мед.) 'воведи во крвен систем на болно лице крв или нејзини продукти': *W stanie niedokrwistości w pologu najlepiej jest przetoczyć krew/najlepszym środkiem jest przetoczenie krwi. Przetaczanie krwi jest prostym zabiegiem;* глаг. именки: *przetoczenie - przetaczanie;* именка **przetoka 1.** (мед.) 'неправилан канал што поврзува еден внатрешен орган со друг итн.': *Guz*

początkowo twardy, powiększa się i daje przetokę. **2.** (мед.) ‘канал направен со операција за заобиколување на пречка, којашто оневозможува правилно функционирање на некој орган’ **3.** (геогр., морс.) ‘сврзување на крајбрежно езеро или залив со море’; придавка *przetokowy I* - само мед.; именка м. род. **przetok** (спец. железн. од *przetoczyć 3.*) ‘маневрирање со вагони итн., преместување на друг колосек’: *Awansowała i prowadziła samodzielnie lokomotywę na przetokach*; придавка *przetokowy II* од *przetok*: *Uruchomiono dworce docelowe i przetokowe*. Од **przetaczać** постои стар дериват, именка **przetak** (од XVв.) ‘вид сито со големи дупки за пресејување зрно’; во јужнословенските јазичи на префиксот **prze-** му соодветствува префиксот **ūpo-**, меѓутоа во македонскиот јазик ни именката, ни континуантите на глаголот **tačati* не се засведочени (во српскиот јазик се зачувал и *protak* ‘исто значење’ и глаголот *проиџакаиџи*).

Przetoczyć się – przetaczać się 1. a) (за воз, возило итн.) ‘помине тркалајќи се на тркала’: *Obok nas lokomotywa przetoczyła się ciągnąc wagony. Pod oknami przetoczył się TIR, aż szyby zadrżały.* **б)** (за машина итн.) ‘бавно движејќи се или тркалајќи се, се премести’: *Powoli ostrożnie przetaczał się ogromny dźwig/czołg*; почесто е преносното значење: *Księżyc przetacza się na drugą stronę nieba. Słońce przetoczyło się na zachodnią stronę oceanu.* **2.**(прен.) (за војна, бура итн.) ‘се случува некаде и се преместува понатаму’: *Przez naszą wieś/ziemię/... przetoczyła się wojna w drodze na wschód/na zachód. Przez Pomorze przetoczyła się straszna nawałnica/burza z piorunami i poczyniła ogromne szkody /spustoszenie.* **3.** (прен.) (за време, живот итн.) ‘минува, поминува, истекува’: *Tydzień przetoczył się bez niespodzianek. Wydało jej się, że całe lata przetoczyły się nad jej biedną głową. Życie/codziennosc przetacza się obok nas, a my jesteśmy tylko widzami.* Интересно е дека рефлексивноста на глаголот донесе толкаво богатство од метафорика, за разлика од неререфлексивниот, многу „професионален“ глагол.

Przytoczyć – przytaczać 1. ‘тркалајќи, достави нешто во одредено место’: *Przytoczył beczkę z piwnicy i postawił przy barze. Przytoczył wózek z drewnem/z węglem pod same drzwi*; понатаму преносно: **2.** ‘цитира буквално или приближно нечии зборови или пишан текст’: *Mógłbyś przytoczyć te sławne słowa Balzaka o trzech wzorach piękna?*; глаг. именка *przytoczenie*, освен редовната функција, значеше ‘цитат’, денес веќе застарено. **3.** (за податоци, информации итн.) ‘наброи, наведе нешто’: *Przytoczył dokładne dane/ostatnie wyliczenia/prognozy na przyszły rok.*

Przytoczyć się – przytaczać się 1. ‘тркалајќи се, се најде некаде’: *Nie wiadomo skąd przytoczyła się do nas duża piłka.* **2.** (прен. разг.) (за човек) ‘дојде, пристигне некаде/во некое место, со тешкотии или со задоцнување’: *Przytoczył się do nas/do naszego stolika jakiś zawiany gość i nie*

mogliśmy go spławić/nie mogliśmy się od niego uwolnić. Przytoczył się do baru jakiś grubas i sapiąc z wysiłku z trudem usiadł przy stole.

Roztoczyć – roztaczać 1. ‘распростре, исправи нешто стуткано, свиткано’: *W ogrodzie stoi paw, roztacza swój wspaniały, ogromny ogon;* понатаму преносно: **2.** ‘покаже, претстави некому нешто апстрактно’: *Roztoczył przed nami morze dźwięków/szeroką paletę barw. Autor roztacza przed nami coraz to nowe obrazy/krajobrazy. Ewa roztaczała blaski swej urody.* **3.** (за мирис, светлина итн.) ‘разнесува наоколу, шири на некој простор’: *Roztaczała wokół siebie woń wspaniałych perfum. Bez/jaśmin roztaczał wokół swój upojny/odurzający zapach. Lampka roztaczała ciepłe i nastrojowe światło.* **4.** (за чувства, емоции итн.) ‘направи, предизвика некои емоции да се пренесат на некој друг’; карактеристични изрази: ~ *roztoczyć opiekę nad kimś/czymś* ‘се погрижи за’: *Roztoczyła opiekę nad dziećmi sąsiadki, gdy ta była chora. Państwo roztoczyło opiekę nad sztuką ludową i jej twórcami;* ~ *roztoczyć kuratelę* (книж., прав.); главно преносни значења. **5.** (техн., зоол., бот.) – многубројни, дел од нив застарени (Dor).

Roztoczyć się – roztaczać się (прен.) ‘се појави на голем простор’: *Z tarasu roztaczał się wspaniały widok pól i lasów/na wody zatoki. Wiatr rozpędził chmury i błękit nieba roztoczył się szeroko;* регр. именка **roztoka 1.** ‘планинска долина издлабена од поток’: *Takie tereny, jak rozległe poloniny, liczne roztoki są dużą atrakcją turystyczną.* **2.** ‘планински поток’: *Poszli w dół drogą ku rwącej roztoce;* - понекогаш се работи за цела мрежа на такви потоци, оттука потекнува сопственото име на еден многу романтичен регион во источна Полска – *Roztocze*. Забележливо е дека оваа именка и нејзиното значење немаат денес поддршка од страна на глаголите; најчесто ја засведочуваат топоними, т. е. називи на потоци и месности, главно планински; сето тоа потврдува дека се работи за една стара, старополска (и старословенска) именка; но време е да се потсетиме на едно старополско значење на *toczyć*: ‘уништува дрво итн. дупчејќи/правејќи отвори/каналы/дупки’, како и на: ‘рие, резбари’; освен тоа **5.** значење на *roztoczyć* може да го илустрира изразот: ~ *roztoczyć otwór/sřednice otworów* ‘разврти отвор, прошири отвори’; сега значењето на именката е појасно.

Stoczyć – staczać 1. ‘тркалајќи спушти нешто одозгора’: *Stoczyliśmy kilka dużych głazów/kamieni wprost na platformę ciężarówki. Staczaliśmy ogromne śnieżne kule/beczki na drogę/na dół;* понатаму значењата се преносни: **2.** ‘се судри на пр. во борба’, само во изрази: ~ *stoczyć bitwę/walkę/bój*: *Zwycięsko stoczył śmiertelny bój. W swoim życiu stoczył nie jedną walkę/bitwę z wrogiem; Boje parlamentarne staczano permanentnie.* **3.** ‘се впушти во дискусија, караница, расправија итн.’; само во изрази: ~ *stoczyć dyskusję/spór/...: Stoczyliśmy zawziętą dyskusję/ciężki spór i nie uzgodniliśmy stanowiska. Ze stoczonej*

potyczki słownej wyszedł pokonany. **4.** (главно св.) ‘доведе до уништување или распаѓање на нешто’: **а)** (за рѓа, црви): *Rdza stoczyła żelazo. Robaki/korniki stoczyły powalone pnie drzew, które teraz próchnieją;* **б)** (апстр. причина, на пр. време итн.): *Ruiny ostatecznie stoczył czas. Trudy życia cię stoczyły.* **5.** (ретко, застарено) ‘нешто морално деградира некого или нечиј ум, срце, душа итн.’: *Alkoholizm stoczył jego umysł. Piętno defraudanta /zdrajcy stoczyło jego duszę/umysł.*

Stoczyć się – staczać się **1.** ‘тркалајќи се падне подолу’: *Kamień stoczył się z góry na drogę. Staczał się jak piłka po zboczcu góry/ze wzgórzka. Kilka łez stoczyło się po jej policzkach.* **2.** (прен.) ‘стане неморален, нечесен, морално се деградира’: *Anna, niestety, stoczyła się moralnie/ na samo dno. Przykro patrzeć, jak chłopak stacza się coraz niżej i niżej. Ze szczytu powodzenia stoczył się przez alkohol i narkotyki na samo dno;* често глаг. именки: – *stoczenie się: Jego ostateczne stoczenie się jest tylko kwestia czasu;* – *staczanie się: Obserwowaliśmy z bólem jego staczanie się i było nam bardzo żal.* – многу читка метафорична употреба според 1. значење; регр. именка **stok** ‘падина, коса површина’: *Usłyszeliśmy szelest kamieni zsuwających się po stoku. Na łagodnych stokach wzgórz rosły gaje oliwne/dojrzywały winnice;* израз: – *stok podwodny* (геол. термин) ‘подводна падина’; (имаше и второ, арх. значење: ‘поток, извор’ со читка асоцијација, бидејќи поток е пред сè планинско рекиче што тече надолу по падина)

Utoczyć – utaczać **1.** ‘тркалајќи формира топка или цилиндер од нешто меко или лепливо’: *Utoczył dwie kule ze śniegu na bałwana. Utoczył kule z wosku do mojego świecznika.* **2.** ‘преточи, сипе извесна количина течност’: *Trzeba utoczyć więcej wina, będzie kilku gości. Kazala utoczyć najlepszego piwa/ wina dla ważnych gości.* **3.** ‘направи предмет со округли, мазни површини од материјал обработен со соодветна алатка (точило, струг итн.)’: *Znajomy tokarz utoczył mi piękne dębowe nogi do mojego stołu. Do kompletu utoczył mi jeszcze świecznik;* спореди и прен. употреба: *Krótkie rękawy odstłoniły jej pięknie utoczone, białe ramię.* **4.** (прен. книж. застарено), само во израз: ~ *utoczyć (sobie) krwi dla kogoś (spod serca/ z serca)* ‘направи сè за некого, се жртвува за некого’: *Dla niego/ dla córki dałaby sobie krwi (spod serca) utoczyć. Utoczę krwi dla ciebie, jeśli będzie trzeba.* (буквално: си испушти крв од срцето за некого).

Wtoczyć – wtaczać ‘тркалајќи внесе, воведи нешто внатре или врз нешто/на површина од нешто’: *Wtoczyliśmy beczkę z kapustą do spiżarni. Syzyf wtaczał kamienie na górę, a one spadały, więc trzeba je było wtaczać ponownie, itd.;* (имаше уште едно веќе застарено значење: ‘влее некоја течност во нешто’)

Wtoczyć się – wtaczać się **1.** ‘тркалајќи се, се најде внатре или на површина од нешто’: *Długi pociąg towarowy wtoczył się/wtaczał się na peron. Na*

podwórze wtoczył się/wtaczał się wózek inwalidzki pana Grzesia. **2.** (за големо и тешко возило) ‘влезе бавно некаде’: *Na podwórko wtoczył się prawdziwy czółg/kombajn/dźwig.* **3.** (разг.) (за човек) ‘влезе некаде тромо, тешко, несмасно’: *Nagle drzwi się otwierają i chwiejnym krokiem wtacza się Romuś. Do baru wtoczył się jakiś podpity gość;* сите значења се всушност преносни. Овие глаголи се откажале скоро целосно од водата и секоја друга течност. (Речникот (Dor) засведочува ретка, но многу интересна употреба: (за течност) ‘се влева во нешто’: *Wpada, a raczej leniwie wtacza się do Wisły strumień.*)

Wytoczyć – wytaczać **1.** ‘тркалајќи извлече нешто однекаде’: *Każcie wytoczyć beczkę wina / miodu / piwa, będzie wielu gości. Wytoczono armaty/najcięższe działa, szykowano się do obrony;* можна е и преносна употреба: *W dyskusji wytoczył najcięższe działa argumentów nie do odparcia, ale ona nie dała się przekonać.* **2.** ‘источи некоја течност од нешто, обично од буре’: *Wytoczył więcej wina/wódki niż zwykle, bo szykowała się większa biesiada. Rozbił beczki, wytoczył wino na ziemię, aż żal było patrzeć, jak wsiąka.* **3.** (прен.) ‘претстави нешто во исказ, дискусија’: *Jan wytoczył swoje racje/powody jakoś tak bez przekonania. Ewa wytoczyła wiele powodów, oprócz tego prawdziwego. Oskarżenia/argumenty wytaczane / wytoczone przeciw mnie/przeciw nam są śmieszne.* **4.** (техн.) ‘изработи, обработи нешто со алатка (струг итн.)’ **5.** (техн.) ‘стругајќи со алатка (струг итн.) формира нешто во обработуван предмет’: *W tulei wytoczony jest rowek, w którym ślizga się pierścień.* **6.** (грнч. занает) ‘даде форма на керамички производи, формирајќи ги на грнчарско тркало’: *Wytocz mi dwie misy różnej wielkości. Przygotowanie jednej partii ceramicznych wyrobów od wytoczenia, wysuszenia, do wypalenia zajmuje od 20 do 25 dni.;* **7.** (право) само изрази: ~ *wytoczyć komuś proces/sprawę/powództwo* ‘даде, повика некого на суд’: *Wytoczę ci proces, oszczerczo! Strona powodowa wytacza powództwo przeciw stronie pozwanej.*

Wytoczyć się – wytaczać się **1.** (воз, возило итн.) ‘тркалајќи се (со тркала), се појави однекаде’: *Z tunelu wytoczył się pociąg z węglem. Biała dorożka wytoczyła się z krakowskiego rynku na ulicę Grodzką;* можна е преносна употреба: *Pierwszy raz widziała wschód słońca, które zaczęło się powoli wytaczać zza lasu/zza gór.* **2.** (прен.) (за човек – дебел, тежок или кој има проблеми со стоење на нозе) ‘излезе бавно, со тешкотии, нишајќи се’: *Jakaś gruba kobieta wytoczyła się z auta/z pociągu z wielkim trudem/przy pomocy uczynnych ludzi. Jakiś pijak wytoczył się z wielkim trudem z pobliskiego baru i ruszył przed siebie;* (постоел дериват **wytok**, веќе кај (Dor) квалификуван како арх., застарен во сите значења; формално му одговара на мак. **уцїюк**).

Zatoczyć – zataczać **1.** ‘тркалајќи, премести некаде нешто округло, цилиндрично или со тркала’: *Zatoczyli beczki do piwnicy i tam zostawili.* **2.** ‘оцрта

тркалеста линија или се премести по тркалеста линија, направи круг со нешто': *Zatoczył ręką koło/okrąg*. **3.** (прен.) (за пат, река итн.) 'сврти во круг, во место на свртување прими облик на круг, полукруг или лак': *Droga w tym miejscu zatacza szeroki krąg/luk*; регр. именка **zatoka** не се мотивира изразито јасно во денешниот јазик; значењата 2., 3., од *zatoczyć* не упатува кон нешто / место во форма на круг, лак итн.:

1. (геогр.) 'дел од море или езеро кој навлегува во копно, ракав од водена површина': *Przez odcięcie zatoki morskiej wałem piaszczystym, czyli mierzeją, powstają jeziora nadbrzeżne – laguny*. **2.** (сообраќај) 'проширување на коловоз (на одредена должина) за сметка на тротоар или страна од патот, кое служи како станица или место за паркирање' **3.** (разг.) 'вид ќела во облик на вдлабнатка над чело': *Włosy odcinały się od czoła jaśniejszymi zatokami łysiny*. **4.** (разни проф. термини) (мед., анат.) 'простор во внатрешни органи на тело', на пр.: - *zatoki przynosowe* 'синуси'; (метео.) 'предел на низок притисок меѓу предели на висок притисок' или обратно: - *zatoka niskiego ciśnienia* : - *zatoka wysokiego ciśnienia*; - *zatoka niżowa*: - *zatoka wyżowa*; оттука деминутив *zatoczka* и придавка *zatokowy* со мед., геогр., морс., зоол., бот. значење соодветно; (посебна тема се дериватите од овој и од другите глаголи, кои функционираат во зоол. и бот. терминологија како називи на животни и растенија, на пр. *zatoczek* 'полжав'; многу богат збир со стари и понови биол. термини).

Zatoczyć się – zataczać się **1.** (за тркалезен предмет) 'тркалајќи се околу своја оска, се премести': *Pilka zatoczyła się pod łóżko / za szafę/do przedpokoju*. **2.** (за разни возила) 'тркалајќи се стигне некаде': *Wózek bez hamulca zatoczył się po pochyłości aż do drogi*. **3.** (прен.) (за човек) 'губејќи рамнотежа, направи неколку чекори нестабилно, оди нишајќи се': *Wytoczył się z baru i ruszył do domu zataczając się*;

Резимирајќи, привремено и делумно, може да забележиме дека обата јазика зачуваа многу стари деривати, при тоа дел од нив паралелно со исто или блиско значење. Таму каде што нема актуелна паралела, има докази дека соодветен збор постоел порано. Некои од нив носат белег на архаичност (на пр. *ишекуши*).

Мак. глагол *ишочи*, несвршен и еднократен, нема пар. (Во споредба со пол. јазик прва забележлива разлика е непостоење на многукратниот несв. глагол, сличен на *taczać* со издолжен вокал *o → *a).

Неговите значења се:

1. 'налева, тура некаква пијачка': *Точи ииво/вино. Точено ииво.*

2. ‘трга, тегли нишка од кадела, од кожурец, преде’: *Точи свила/срма.*

3. ‘танчи, остри сечило на нешто’: *Точи нож/сабја; (разг. прен.): Точи заби.*

4. ‘шили врв на нешто’: *Точи молив.*

Постојат стари именски деривати: *т̄очило* ‘камен за точење, острење итн.’: *Точило̄то̄ ѝос̄то̄јано се вр̄иеше.* и *т̄очач* ‘острач’.

Точи се – несвршен и рефлексивен, исто така нема пар. **1.** ‘тече, се лие во тенки млазови’: *две солзи се т̄оча̄т̄ ѝо не̄јзино̄то̄ лице.* **2.** (прен.) ‘минува во мноштво, се ниже еден по еден’: *Се т̄оча̄т̄ г̄ос̄ти.* *Се т̄оча̄т̄ геновӣт̄е.* Свршените и многукратните глаголи се добиваат со помош на префиксите и суфиксот *-ува*, согласно со карактеристичната за македонскиот јазик регуларност. Ке ги разгледаме заедно со нивните именски, придавски и други деривати:

До̄т̄очи св. – *до̄т̄очува* несв. **1.** ‘дотури, досипе некаков пијлак’: *До̄т̄очи ми боза/вино/...* **2.** ‘испразни нешто со точење, заврши точење на некој пијалак’: *Го до̄т̄очивме вино̄то̄.* **3.** ‘заврши со острењето, шилењето, наостри, источи нож, секира итн.’: *Го до̄т̄очив ножо̄т̄.* *Ги до̄т̄очив моливӣт̄е;* именските деривати: *до̄т̄ок* ‘дотек, дотечување на вода на определено место, вештачко езеро итн.’; *до̄т̄очка* ‘ракија со помал процент на алкохол што се одвојува при крајот на печење ракија’.

За̄т̄очи – *за̄т̄очува* **1.** ‘почне да точи течност’; **2.** ‘точил малку, во определена мера’; **3.** ‘почне да остри (нож, секира итн.); **4.** ‘наостри малку (сечило итн.); **5.** ‘почне да точи, да преде свила итн.’

Ис̄т̄очи – *ис̄т̄очува* **1.** ‘налее одредена количина течност во сад’: *Ис̄т̄очи еден бокал вино.* *Им ис̄т̄очи ѝиво во крӣл̄ӣт̄е.* **2.** ‘направи, остави да истече сè до крај’: *Го ис̄т̄очи вино̄то̄, а ѝразно̄то̄ буре г̄о с̄тави во визба.* **3.** ‘направи да биде остар, добро наостри нешто (нож, молив итн.); наостри повеќе предмети’: *Ис̄т̄очи ми г̄и с̄ӣт̄е ножеви/моливи;* дериватите се специфични – или арх. или геогр.: регр. именка *ис̄т̄ок* **1.** (арх.) ‘извор, изворишен дел на река/поток’; **2.** (прен. геогр.) ‘точка на хоризонтот, страна на светот од каде изгрева/„истечува“/„извира“ Сонцето’: *Некаде на ис̄т̄ок како да г̄ореше шума̄та.* *Ис̄т̄око̄т̄ се освей̄ли од сончевӣт̄е зраци.* **3.** (геогр. термин) ‘земјите што се наоѓаат источно од Европа, Исток (и други геогр. сложени термини)’; арх. именка *ис̄т̄очник* (прен.) ‘извор на идеи, мисли итн.’ (од *исток* 1.); придавка *ис̄т̄очен* (геогр.): *Ис̄т̄очна Европ̄а/Азија; ис̄т̄очен сосед, ис̄т̄очни села;* прилог *ис̄т̄очно* (и како составен дел на сложени геогр. термини) ; најпосле разг. именка *ис̄т̄очњак* ‘лице што потекнува од или живее на исток’.

На̄т̄очи – *на̄т̄очува* **1.** (за течност) ‘наполни (сад итн.) со течење, насипе, тури’: *На̄т̄очи ѝо едно ѝиво.* **2.** (нож, секира итн.) ‘направи да сече, нао-

стри': *Най̄очи сабја/секира/нож*. **3.** (за молив, игла итн.) 'направи да биде шилест/а'; приставка *най̄очен* 1. пасивен партицип од глаголот *най̄очи*; **2.** 'што е остар, наострен, што сече', **3.** 'што е шилест, со остар врв'.

Ой̄й̄очи – ой̄й̄очува 'украси раб на нешто, пораби нешто (на пр. облека) со гајтан, тантела итн.': *Ой̄й̄очен со злай̄о/срма*; именка *ой̄й̄ока* 'материјал за опточување (тантела, гајтан итн.)'; приставка *ой̄й̄очен* 1. 'порабен или заобиколен со нешто' (пасивен партицип од глаголот *ой̄й̄очи*): *ой̄й̄очен со срмен вез*; **2.** 'наменет или се користи за опточување': *ой̄й̄очен материјал*; стара регр. именка *опток* 'циркулација, циркулирање' – единствен збор со тој префикс што се надоврзува на течење (на вода, крв).

По̄й̄очи – й̄ой̄очува 'точи малку или извесно време': *Го й̄ой̄очи ножо̄й̄.*

По̄й̄й̄очи – й̄ой̄й̄очува (за нож, сечило итн.) 'наточи малку или набрзина'

Пре̄й̄очи – й̄ре̄й̄очува **1. а)** (за течност) 'со течење прелее, претури постепено од еден сад во друг': *Вино̄й̄о го й̄ре̄й̄очи во шишиња̄й̄а. Го й̄ре̄й̄очуваше млеко̄й̄о во бокал*; **б)** (рефлексивната варијанта) 'неколкукратно преточи истата течност од сад до сад и обратно': *Солило̄й̄о й̄реба неколку й̄а̄й̄и да се й̄ре̄й̄очи*. **2.** 'наостри повторно или премногу'; **3.** (прен.) 'пренесе од еден јазик во друг, преведе, направи препев'; **4.** (прен.) 'промени, претвори нешто во нешто друго': *Своӣте чувс̄т̄ва̄а ги й̄ре̄й̄очи во й̄есна*.

Рас̄й̄очи – рас̄й̄очува (за кори, тесто) 'расука, расуче': *Да рас̄й̄очи й̄енка баница*; нема денес значење на овој глагол коешто може добро да го објасни значењето на старата регр. именка *рас̄й̄ока* 'место каде што се дели река, обично на два дела (спореди ги пол. лексеми *roztoczyć* и *roztoka*).

Денес нема глагол, но постои стар регр. дериват *ӯй̄ока* **1.** 'влив, слив, место каде што две реки се сретнуваат (т. е. обратно спрема *рас̄й̄ока*)'; **2.** 'утека' (спореди го погоре глаголот *ӯй̄ече*).

Покрај *о̄й̄ок*, *й̄о̄й̄ок* горните регресивни деривати од - *й̄ече*, - *й̄очи* се заедничко наследство во обата јазика; ја зачуваа не само архаичната форма, туку и исто или многу блиско значење. Најстариот слој се *о̄й̄ок*, *й̄о̄й̄ок* итн., поновите немаат издолжување **е* во **о*, често не е сигурно од која основа потекнуваат, од *й̄ече* или од *й̄очи*; (нај)често се разликуваат по значењето, но има ситуации кога се мешаат и заменуваат; некои од нив се заборавени, како архаични или дијалектни. Сепак ги споредуваме со полската состојба, бидејќи се многу важно сведоштво.

Интересно е сепак дека во македонскиот не се зачува **й̄ок*.

Овој корен зачува веројатно најмногу стари зборови, регресивни именки од најстарото и од поновото време, со нивните подоцнежни деривати. Дел од нив се архаични, застарени, со тесно, професионално значење. Освен тоа се мешаат дериватите од разни варијанти на коренот.

Македонскиот јазик дополнително ја затемнува сликата со тоа што не ја зачува старата именка *ѿок*, туку *ѿек*, поновата, мора да врши две функции, т. е. на *ѿек* и *ѿок*. Ќе ги собереме сите за да ги споредиме, бидејќи некои имаат иста форма, но сосема друго значење: паметиме дека каузативниот глагол *ѿочи* внесе нови компоненти во појдовната семантичка шема (која исто така имаше свои варијанти): превртување, тркалање, мазнење, гладење, дупчење, пак префиксирањето го надополни хаосот (посебно што некои префикси или нивните значења не се совпаѓаат во полскиот и во македонскиот јазик). И да не забораваме дека мак. *ѿече* на пол. се заменува со *ѿлива*.

ТАБЕЛА

ciec - toczyć		тече - точи	
<i>ciek</i> ‘течение, струја на вода што тече’	<i>tok</i> 1. ‘тек на настани, собитија’ 2. ‘течение, насока на нечии мисли, расудување итн.’ 3. админ. ‘начин на водење, средување некои работи согласно со прописи, правила, тек’ 4. ‘книж. поет. структура на стих (метрум)’ 5. орнит., ловџ. ‘пеење и однесување на тетреби итн. во време на полов нагон’	<i>tek</i> 1. ‘течење на вода, воздух итн.; за патот и правецот на реката итн.’ 2. прен. ‘непрекинато движење напред, развој, напредување; линија/насока/правец по која нешто се движи; за време што помина/ува’	-

-	-	дотек 1. 'нешто што тече, дотекува, надоаѓа како прилив, течност во определено количество' 2. прен. екон. едн. 'тоа што пристигнува (пари, стока итн.)'	доток 'дотек 1., дотекување на вода на определено место, вештачко езеро итн.'
насиек мед., геол. 'здебелување поради насобирање некоја течност и др. некаде и нејзино згуснување'	-	-	-
		оѝтек 1. прен. 'движење, пренесување, преминување од човек на човек' 2. прен. екон. (пари) 'учество во употребата, во размената'	оѝток 'циркулација, циркулирање' оѝтока 'материјал за опточување, украсување (тантела, гајтан итн.)'
оток 1. 'шарена лента, тантела со која е опточена воена капа' 2. 'оптока, ивица на некој предмет'		оѝток мед. 'подуено место на телото од човек/животно'	
патока 'течен пчелин мед', старопол. патоки мн.		ѝаѝока 'при варење ракија, последната количина со слаб процент алкохол,	

‘слабо, неквалитетно пиво’		последната слаба ракија при варење, = доточка’	
potok 1. ‘брз воден тек што тече низ тесно корито, брзак; корито на таа вода’ 2. прен. ‘голема количина на течност која (брзо) тече’ 3. прен. ‘голем број/количина на некој/нешто што се преместува напред’ 4. прен. ‘голем број на нешто што се реди’		йойок 1. ‘воден тек помал и покус од река’ 2. прен. ‘голема количина течност/ маса што се излева, тече, се движи напред’ 3. прен. ‘голема количина на нешто (зборови, светлина итн.) што избива однекаде’, 4. прен. ‘мноштво од народ што се преместува напред во еден правец’	
		йрийок/а ‘река/поток што се слева во поголема река или езеро’	
przeciek 1. ‘излегување на течност/гас низ незаштитени места’ 2. ‘место низ кое течност и др. излегува надвор. 3. прен.	przetoka 1. мед. ‘неправилен канал меѓу органи во телото’ 2. мед. ‘канал направен со операција’ 3. геогр. ‘сврзување на крајбрежно езеро или залив со море’	йройек 1. ‘протекување, течење, истечување’ 2. прен. ‘состојба на движење, ширење, циркулација на нешто (пари, информации, идеи итн.)’	йройок 1. геогр. ‘морски теснец, теснина’ 2. прен. ‘течење или истекување на нешто (енергија итн.), протек’

	<i>przetok</i> спец. железнич. 'преместување вагони итн. на друг колосек'		
<i>roztoka</i> 1. 'планинска долина издлабена од поток' 2. 'планински поток'			<i>расџока</i> 'место каде река и сл. се дели (обично на два дела)'
<i>ściek</i> 'канал, ендек, бразда, ров низ кој тече нечиста вода', <i>ścieki</i> мн. 'нечистотии'	<i>stok</i> 1. 'падина, склон, коса површина' 2. арх. 'поток, извор'		
		<i>уџека</i> 'вада на река, одвоена за ловење риби'	<i>уџока</i> 1. 'влив, слив, место каде што две реки се сретнуваат' 2. 'утека'
<i>wyciek</i> 1. 'истекување надвор, излегување на течност/гас од резервоар погрешно заштитен, оштетен' 2. 'течност/гас итн., тоа што истекува однекаде' 3. прен.	<i>wytok</i> арх. (формално му одговара на мак. <i>исток</i>)	<i>истек</i> 1. 'течење, особено низ дупка на резервоар, цевка итн. 2. 'количина што истекува на таков начин' 3. прен. (за информации итн., 4. прен. (за виза, пасош итн.), 5. прен. 'привршување на нешто'; - на <i>истек</i>	<i>исџок</i> 1. арх. 'извор, изворишен дел на река/поток' 2. прен. геогр. 'една од страните на светот; исто 'земјите што се наоѓаат источно од (Европа)'

<i>zaciek</i> ‘флека на некоја површина како ефект на истекување вода или течност’	<i>zatoka</i> 1. геогр. ‘дел од море или езеро кој навлегува во копно, ракав од водена површина во форма на полукруг, лак итн.’		

Веќе таа споредба докажува колку добро се зачувани старите именски деривати, дури со (скоро) исто значење. Ако додадеме и други, исто така стари зборови со други суфикси (напр. *ѿочило*, *ѿокар* итн.), ќе видиме колку грижливо се чувани како старословенска оставнина. Станува збор за најважниот, најнеопходниот, најсуштествениот и најрешавачкиот објект без кој нема живот: за водата. Истовремено со развојот на општествата, на цивилизацијата никнуваат многу нови преносни значења (многу од нив веќе не се ни третирали како метафорични, толку се стари и враснати во лексиконот), професионалните значења и такви што се однесуваат на денешницата: на одредена средина, младински говор, сленг, разговорна лексика итн., додека пак старите прасловенски корени ја исполнуваат својата задача. Расте постојано фондот на зборови, изрази; сè ново што се појавува, добива свое име. Давајќи понекогаш толку детални информации и толку многу примери можеме да покажеме со колкав фонд располагаеме. Овој корен донесува покрај тоа особено голем број компликации.

Сликата ја дополнуваат неколку сложенки, македонски и полски: *крвоѿок* ‘кружно движење на крвта преку срцето и крвните садови’; *krwotok* ‘обилно крварење од рана’; *самоѿок* ‘вино што се цеди од грозјето пред ферментацијата, шира’; *šlinotok* ‘преголемо, обилно течење/лачење слина/ лиги/плунка поради болест’; *slowotok* 1. (мед.) ‘прекумерно и брзо изговарање зборови при психички болести, логореа’ 2. (разг. ирон.) ‘незадржливо дрдорење/брборене’; *pismotok* (мед.) ‘графореа’; *водоѿтек* ‘течење, тек на вода’ (формата (со *e*) сигнализира дека е понов): *По водоѿтекоѿ на рекаѿа има убави ѿејзажи*.

На крајот *ciekawostka* (‘непознат порано интересен детаљ или факт, ситница што заслужува внимание, интересирање’): 1. За Полјаците во македонскиот јазик има една интересна појава, феномен – глаголи со

суфиксот **-ка**, кои делуваат како деминутивни/хипокористични поради формата (како: *нанка*, *(се) мочка* итн.), отсутни во полскиот јазик:

Точка се (разг.) ‘минува во мноштво, се ниже еден по еден’ (ЗМ): *Се т̄очкаа̄т̄ лӯџе̄т̄о̄ њо̄ улицӣт̄е̄*. (БКон и ДигР ‘се мота’ без примери, најверојатно застар. или дијал.)

Дојточка се – **дојточкува се** ‘пристигне еден по еден или на интервали’ (ЗМ)

Зайточка се – **зайточкува се** (разг.) ‘затоци се, почне да се точка’: *Се зайточкаа̄ лӯџе̄т̄о̄ њо̄ улицӣт̄е̄*. *Реџица мравки се зайточкаа̄ њо̄ чинија̄т̄а̄ со ираски* (ДигР)

Исјочка се – **исјочкува се** 1. ‘замине или пристигне еден по еден или на интервали’: *Војницӣт̄е̄ се исјочкаа̄ во галечина̄т̄а̄*. 2. (прен.) (за време) ‘помине незабележано, направи низа од денови, месеци, години итн.’: *Години се исјочкаа̄, а њо̄ј се уш̄т̄е̄ не доа̄џа* (ДигР)

Пројочка се (особено за голем број) ‘пристигне или замине еден по еден или на интервали’ (ЗМ).

2. За Македонците пак во полскиот јазик има еден загадочен пар на разговорните глаголите, кој овде наоѓа објаснување: ***Napatoczyć się*** св. – (малку веројатен) ***napataczać się*** несв. (разг.) 1. ‘сретне некогo случајно, изненадно, налета на некогo/нешто одненадеж’: *Napatoczyliśmy się znowu na tego antypatycznego sąsiada. Żebyśmy się tylko nie napatoczyli na Nowaka, bo znowu będzie awantura*. 2. ‘се појави, дојде некаде неочекувано, случајно’: *Skoro się już napatoczył, to niech zostanie. Że też musiał się napatoczyć akurat on*. Според *Boryś* глаголот бил пренесен во книжевниот јазик од народните говори, каде што бил деривиран од именката *patoka* (со општо значење ‘тоа што истекува, што тече’) и функционира во него најверојатно од XIX в. (како синоним на исто така разговорните: *nawinąć się, przypałętać się* = *наӣпра̄ӣи*, *нале̄ӣа* итн.) Очигледно основата е таа, со доста таинствен – на прв поглед – развој на значењето. Сепак, ако се потсетиме дека во полскиот јазик ***patoka*** е мед или слабо пиво, а за пиење од медот се правело (и ден-денес се прави) медовина, не треба да нè чуди, ако некој „чесен“ граѓанин, изморен од прекумерното пробување дали пијалакот е добро ферментиран, место дома кај жена му, одненадеж случајно и ненадејно ќе се појави на друго место.

***bĕgti, bĕgŏ, *bĕgati, bĕgajŏ**

Според прасловенскиот речник (SPra) ги наследивме глаголите: **bĕgati, *bĕgajŏ* (во северниот прасловенски дијалект имало уште **bĕgati se*); **bĕžati, *bĕžŏ; *bĕgnŏti, *bĕgnŏ; *bĕgti, bĕgŏ* (главно словенскиот север): **bĕgati* ‘се преместува брзо, е во трчање’ (северно – **bĕgati se* (за животни) ‘пројавува полов нагон’); многукратен од **bĕžati, *bĕžŏ* и **bĕgti, bĕgŏ; *bĕžati, *bĕžŏ* ‘се преместува брзо, е во брзо трчање; оди, јава; бега (од опасност); тече/плива’ – пошироко значење, засведочено во сите словенски јазици; глаголот изразува состојба со суфиксот **-ĕti*; **bĕg- nŏ-ti, *bĕgnŏ* ‘потрча, побегне’ – претставува инхоатив од **bĕžati* (со значење ‘започне да трча/бега’); **bĕgti, bĕgŏ* (главно словенскиот север) ‘се преместува брзо со помош на нозе; бега (од опасност); тече/плива’. Одглаголскиот регресивен дериват **bĕgъ* (←**bĕgti, bĕgŏ*) значи: ‘брзо преместување на живо суштество’; бегање (од опасност); брзо преместување на нежив / материјален предмет; течење / пливање (според SPra).

Несомнено појдовните семантички компоненти се: **се преместува + брзо + 1. живо суштество + со помош на нозе + по копно + (варијанта: од опасност) и следователно: 2. материјален предмет + по копно/воздух, 3. вода, 4. некој/нешто + во вода (2., 3., 4. како резултат на стари метафоризации/анимизации)**. Во современиот македонски јазик има континуитет на *беџа* со пошироко значење (и со преносни примени): **1.** (за живо суштество) ‘заминува со трчање’, (понатаму за човек) **2.** ‘тајно, неочекувано или незаконски напушта’: *Беџа од зашвор.* **3.** ‘неоправдано, без дозвола отсуствува од’: *Беџа од часови/од работи.* **4.** ‘се движи понастрана од’: *Беџа од друштво/од пријатели. Се зашвори во себе си, почна да беџа од луѓето. Не беџа ни од друштво, ни од разговор. Тој од злошто беџа.* **5.** ‘без знаење на родителите се мажи, оди по момче без дозвола на родителите’: *Беџа за/со него. По Илија да беџаш, а? Вечер ќе беџам беџалка.* **6.** (разг.) ‘заминува’: *Ајде, јас беџам дома.* **7.** ‘брзо поминува, исчезнува’: *Сини појаси на дим од оцациите беџаа в небо. Водата беџаше, се џубеше* (дефинициите се според речниците); типичен разговорен израз: ~ *не ми, ти... беџа...* ‘сигурно ќе ми, ти... се случи’: *Рецесија не ни беџа*; глаголска именка *беџање*: *Од мене нема беџање, да знаеш*. Се гледа дека повеќето значења се преносни, етимолозите пак сметаат дека веќе од прасловенско време тие (дел од нив) постоеле и ги третираат како појдовни. Сепак, не можат сите наеднаш да бидат

појдовни. Несомнено појдовен е 1.-от состав на семантичките компоненти, додека во 2., 3., 4. состави се работи за најраните преносни примени.

Деривати од глаголот *беџа*: регр. именка *беџ* ‘забрзано преместување некаде со трчање, бегање’: *При беџоѝ од ѝоѝлаваѝа џи осѝаваѝа куќиѝе. Неѝриѝаѝелоѝ се даде во беџ кон ѝланинаѝа*; израз: ~ се даде в беџ (спореди го полскиот израз: ~ *puścić się biegiem*); именка *беџалец 1.* ‘лице што бара засолниште, особено во друга земја од војна, од судско гонење или природна непогода’: *Бран од беџалци од Босна/Косово*, *2.* ‘човек што бега, особено од законот, од непријател, опасност итн.’ *3.* ‘затвореник во бегство’ *4.* (застарен воен термин) ‘човек што избегнал отслужување на воен рок или што напуштил борба/воена служба, дезертер’: *Ке џо сѝрведоѝаѝ како воен беџалец*; придавка *беџалски*: *Беџалски лоџор е ѝаџно месѝо*; *беџалка 1.* ‘девојка која бега од родителите кај младичот за да се мажи’: *Лас бев беџалка во неџоваѝа куќа 2.* ‘жена бегалец’; *беџалко* (разг.) ‘бегалец, обично од некоја работа’: *Тој е беџалко од училиѝиѝе*; апстрактна именка *беџалсѝво* и *беџсѝво*, покрај *беџаница* (без квалификатор) ‘панично бегање, бегство’: *Зайочна сѝраѝна беџаница. Тој ѝоинаку ја разбираше ѝаа неџина беџаница* (има уште *беџанка, бежанка, бежанец, бежански*, квалификувани како архаични, а истовремено во разговорниот јазик функционира *бежанија*: *Па ова ѝѝи било оѝиѝа бежанија* (интересна појава – едни зборови со старински белег (*бежанка* итн.) се повлекуваат поради промени во општествените врски и односи, а пак истовремено во разговорниот јазик се реактивираат другите (*бежанија*), поради свој посебен колорит кој ѝ служи на експресијата на разговорниот стил; во полскиот јазик е слично; спореди понатаму).

Во стандардниот јазик функционираат истовремено: *беџач* ‘тој што бега’ и *беџалец* ‘исто, но во вонредни околности’; *беџалсѝво* ‘бегство’ покрај *беџсѝво* ‘нагло тајно напуштање на некое место во вонредни околности, на пр. за да се избегне некоја опасност итн.’; тие дублирани зборови вршат стилска функција; можна е и преносна употреба: *Беџсѝво од реалносѝа*. Старите зборови сепак се чуваат, на пр. старата форма *беџум* (аналогно *скокум*) со значење *1.* ‘со трчање, брзо’ и *2.* ‘бегло, површно’ (преносно наспрема 1.). Исто така е зачувана старата форма на активниот партицип за минато време, денес придавка: *беџол, беџла* (прен.) ‘што е направен набрзина, без задлабочување, површен, плиток’ (првобитното реално значење: ‘тој што бргу се преместувал, што побегнал’): *Само со беџол ѝоџлед џи оѝфакаше луџеѝо. Фрли беџол ѝоџлед на ѝосѝариѝе жени во салоноѝѝ*; следователно: *беџло* ‘површно, набрзина’: *Беџло ѝоџледна во мајка ѝ. Беџло изнесовме некои ѝримери*; апстрактната именка го завршува тој преглед: *беџлосѝ*.

Глаголот *беџа* (несв.) со префикси создава мала серија свршени глаголи (и со *-ува* наредната, на несвршени):

До-беџа св. – *добеџува* несв. **1.** ‘бегајќи од некаква опасност, стигне негде или кај некого’: *Требало веќе да ирѓнаӣ за да добеџаа̄ӣ конечно до сиреа̄ӣа на иривременӣӣе ирбежӣӣӣа.* **2.** ‘престане да бега’: *Сӣӣе се разбеџале, само ӣој уӣӣе не добеџал;* придавка **добеџан** ‘што стигнал некаде или кај некого бегајќи’ во изразот: – *добеџана мома* ‘девојка што против волјата на родителите побегнала кај момчето, бегалка’.

За-беџа – *забеџува* **1.** ‘почне да бега’: *Тој забеџа надолу ӣо улица̄ӣа. Се свр̄ӣе и ӣак забеџа низ лас̄ӣункӣӣе.* **2.** ‘избега, пребега’: *Сака̄ӣе да забеџа и да се скрие некаде. Тој забеџал дури во Буџарија.* **3.** (прен. разг.) ‘претера во нешто, излезе од тоа што е нормално, отиде предалеку во однесувањето, до крајност: *Тој забеџа во однесува̄е̄ӣо;* отука: **забеџан а** (разг.) ‘што претерал во нешто’, **б**) (сленг) ‘луд или ексцентричен, зашетаан, одлепен’ (види ТРЖ); прилог **забеџано**; апстрактна именка **забеџанос̄ӣ.**

З-беџа – *збеџува* **1.** ‘одеднаш почне да бега’: *Деца̄ӣа само ӣӣо му љо слушнаа џласо̄ӣ збеџаа. Пред да љо дофа̄ӣи за оџлаво̄ӣ, маџаренце̄ӣо збеџа.* **2.** (разг.) ‘се однесува чудно или ексцентрично’: *Тој збеџа во однесува̄е̄ӣо* (ЗМ); одглаголска регресивна именка **збеџ** **1.** ‘место каде што се засолнува од некоја опасност’: *Се скрија во збеџо̄ӣ. Шумски збеџ. Пре̄ӣлашенӣо̄ӣ народ о̄сӣана ӣо збеџовӣӣе неколку недели.* **2.** (за луѓе) ‘оние што се кријат во збег, избеган народ’: *Збеџо̄ӣ се ӣовлече уӣӣе ӣодлабоко во шумай̄а.* **3.** (пчеларство) ‘празен меѓупростор во улиште, покриен со мрежа, кој служи при пренесувањето на пчелите’: *При иренесува̄е̄ӣо на ӣчелӣӣе, задолжӣӣелно на секое улӣӣе се ӣос̄та̄вуваа̄ӣ збеџови* (ДигР)

Из-беџа – *избеџува* **1.** ‘се оддалечи со трчање’: *Прасе̄ӣо избеџало од кочина̄ӣа.* **2.** ‘напушти некого, се дели од нешто’: *Сӣојанка избеџа од мажо̄ӣ.* **3.** ‘напушти место’: *Избеџал од за̄ӣвор/од дома. Ученицӣӣе избеџаа од ирвио̄ӣ час.* **4.** (му, ти... избега) ‘успее да побегне некому’: *Куче̄ӣо му избеџа на овчаро̄ӣ. Му избеџа и се скрие некаде.* **5.** (прен.) (за превозно средство) ‘замине пред некој да успее да стигне на време’: *Му избеџа возо̄ӣ.* **6.** (за девојка) **а** ‘се омажи без дозвола на родителите’: *Таа избеџа ӣо Боџдана/за Даме̄ӣа;* **б**) (транзитивно, каузативно) ‘некој направи таа да се омажи без дозвола на родителите’: *Тој ја избеџа девојка̄ӣа. Тие ја избеџаа девојка̄ӣа за момче од нивно̄ӣо село;* најчести изрази: ~ *не му избеџа од око/на неџово̄ӣо око* ‘забележи, не испушти од вид’: *Тоа не му избеџа од неџово̄ӣо ловечко око. Не му избеџа од око нејзина̄ӣа срамежливос̄ӣ;* ~ *му избеџа работ̄ӣа̄ӣа од раце* ‘не може да ги контролира случувањата итн.’

Побеџа – ‘бега малку (време)’: *Куче̄ӣо ӣобеџа малку ӣа леџна.*

Пре-беџа – ѓребеџува 1. ‘побегне од едно место на друго, избега преку нешто’: *Тие ѓребеџаа ѓреку ѓраница/река/во соседно село.* **2.** ‘напушти сопствена земја, партија итн.’: *Тој ѓребеџа во сѓрансѓво. Пребеџа во друда ѓарѓија.*

Раз-беџа се – разбеџува се (за група луѓе, животни) ‘замине со бегане на сите страни, се растрча на сите страни, се растури’: *За миѓ се разбеџаа ѓо куќиѓе. Се разбеџа војскаѓа.*

Дупли префикси:

Из-разбеџа се – изразбеџува се (за голем број) ‘побегнаа, се растрчаа на сите страни’: *Сиѓе се изразбеџале коџа се ѓојавил ѓадароѓ.*

По-разбеџа се – ѓоразбеџува се (за голем број) ‘се разбега малку, донекаде’: *Шѓом ке ѓо видеа децаѓа, ке се ѓоразбеџаа низ улицаѓа.*

Пог-избеџа – ѓодизбеџува ‘избега малку’: *Кучеѓо ѓак му ѓодизбеџа малку за да не ѓо фаѓи.* Кај дуплите префикси пак се појавува карактеристична дополнителна информација за количество (голем број, малку, донекаде) што ја внесуваат додадените – секогаш исти – префикси. Во полскиот јазик таа појава е многу поретка, но префиксите и значењата се исти, бидејќи станува збор за заедничко наследство.

Ниту еден речник на мак. јазик не регистрира самостојна употреба на **-бегне** (**běgnōti*, **běgnō* инхоатив од **běžati*, со значење ‘започне да трча/да бега’) и во тој поглед македонскиот јазик е доследен. Значењето ‘започне/заврши да трча го внесуваат префиксите:

Забегне – забегнува ‘забега’

Избегне – избегнува (сите преносни) **1.** ‘спречи несакан настан, ситуација’ (ЗМ ‘одбегне опасност, казна итн.’): *Преѓсегаѓелоѓ ѓо избеџна аѓенѓаѓоѓ/удароѓ. Избеџна ѓолема несреќа.* **2.** ‘се држи/стои на страна или одбегнува, не сака да се меша во нешто’: *Ја избеџна средбаѓа. Го избеџна одѓовороѓ на ѓрашањето/неѓријаѓниоѓ разѓговор. Избеџнува (нечие) друѓѓѓво.* **3.** ‘се ослободува од одговорност итн. со лукавство.’ **4.** ‘одбегнува да плати данок итн., затајува’ **5.** ‘се воздржува’

Одбегне – одбегнува (скоро сите преносни) **1.** ‘избега, побегне од а) некого /нешто’: *Јас одбегнав од дома.* **б)** ‘нешто’ *Тој не усѓеа да одбегне од сурбинаѓа. Одбегна оѓасносѓ.* **2.** ‘избегне да направи нешто, не направи нешто’: *Тој одбегна да одѓовори на ѓрашањето. Таа одбегна да разѓвара за делба на имоѓоѓ. Одбегнува циѓари. Те молам, одбегнувај да зборуваѓ за ѓолиѓикаѓа додека ѓаѓѓко ѓи е ѓуќа.* **3.** ‘избегне средба со некого, не сака да види некого’: *Се ѓлашеше од неа и насѓојуваше да ја одбегне. Таа ѓо одбегна неѓовиоѓ ѓоѓлед. Одбегнува (нечие) друѓѓѓво. Ме одбегнаа сосема и ме забораѓија.* **4.** ‘избегне нешто, се тргне, се заштити, се спаси од нешто’: *Тој ѓо одбегна удароѓ на секираѓа. Одвај ја одбегнавме силнаѓа бура. Се ѓѓрѓна насѓрана за да одбегне удар.*

Побеѓне – ѓобеѓнува 1. ‘избега од некого/нешто’: *Побеѓна оу војска/оу зайвор. На вакво време и волкоѓ да го врзеш, ќе скине и ќе ѓобеѓне.* 2. (прен.) (за поглед итн.) ‘отиде, слизне’: *Едно-две, и ѓуку ќе ми ѓобеѓне ѓоѓледоѓ кон неѓо.*

Подобеѓне – ѓодобеѓнува ‘подизбега малку, се тргне настрана од дофат или од пат, мрдне малку особено за да избегне да го фатат или удрат’: *Само ѓѓо ѓомисли дека ќе го фаѓѓ, кучеѓ ѓак му ѓодобеѓна.*

Пребеѓне – ѓребеѓнува 1. ‘пребега, избега преку нешто’: *Пребеѓаа ѓреку ѓланинаѓа и се скрија кај родниниѓе.* 2. (прен.) ‘напушти земја, партија итн. во полза на друга’: *Пребеѓна кај неѓријаѓелоѓ. Пребеѓна во оруѓа/оѓозициона ѓарѓија.*

Прибеѓне – ѓрибеѓнува (прен.) ‘се потруди да најде решение со помош на нешто, се сврте кон нешто, употреби нешто’: *Полицајѓиѓе ѓрибеѓнале кон ѓѓоѓреба на сила. За ѓоѓолема ефекѓносѓ режисероѓ ѓрибеѓна кон ѓоѓѓавување на нова сценска изведба (главно според ДигР).*

Дупли префикси:

По-одобеѓне – ѓоодобеѓнува 1. ‘одбегне малку, донекаде’: *Коѓа се сврѓе, ѓаа беше веќе ѓоодобеѓнала.* 2. ‘одбегне, избегне некого/нешто малку, донекаде’: *Коѓа и да ја видеше, ќе ја ѓоодобеѓнеше.*

Под-избеѓне – ѓодизбеѓнува ‘избегне/избегнува некого/нешто, особено незабележливо’

Забелешки: 1. Не сите префикси земаат учество во деривацијата. Во прасловенско време на прво место било значењето ‘брзо се преместува со помош на нозе’. Значењето ‘бега (од опасност)’ еволуира од примарното, како неговата варијанта. Во македонскиот јазик се зачувало пред сѐ, преовладува токму тоа: ‘бега, се оддалечува од опасност/проблеми/несакани, непријатни ситуации итн.; ако бега од некого – исто така поради несакани средби/настани/доживувања итн. 2. Преносните употреби се еднородни и предвидливи, што не е чудно; се работи главно за живи суштества кои се обидуваат да се спасат од некаква реална опасност, неприлика.

Во полскиот јазик ситуацијата е поинаква, како од формална, така и од семантичка гледна точка. Сите четири глаголи функционираа во полскиот јазик, како северен прасловенски дијалект: *biec, biege (*bęgti, bęgo)*, од XV в. слабо засведочен во својата примарна парадигма за сегашно време, заменета со формите од *biegnąć, biegnę (*bęgnęti, *bęgnę)*. Денес во речникот како основни форми ќе ги најдеме: *biec/biegnąć, biegnę* (минато време *biegl, bieglą, biegli*; останаа: *bieg, biegnąć, biegnę*); *bieżeć, bieżeć (*bężati, *bężę XIV–XIX в.)* се повлекува, останаа: *bieżący, bieżnia, bieżnik; biegnąć, biegnę (*bęgnęti, *bęgnęję, XIV в.)* – остана несвршениот многукратен, наспрема еднократниот *biegnąć, biegnę* кој преживеа најголема промена:

од свршениот глагол **bĕgnŏti*, во опозиција до несв. **bĕgati*, **bĕžati*, во полскиот јазик тој стана несвршен, најпосле создаде заедничка мешана парадигма со *biec*. Конечно, од XIX в. има два глагола: *biec/biegnąć*, *biegnę* (еднократен) и *biegać*, *biegam* (многукратен), обата несвршени. Свршените се создаваат со помош на префиксите. Македонскиот јазик по сè изгледа има проблем со глаголот *-беѓне*, со неговата примарна инхоативност, што резултира со непостоење на самостојната беспрефиксна форма.

Уште позабележлива е семантичката разлика. Додека во македонскиот јазик главно има варијанта: живо суштество + се преместува + брзо + со помош на нозе + од опасност/непријатност/незгода/..., во полскиот последната компонента скоро не се појавува (многу ретко); *biec/biegnąć* значи ‘трча’ (еднократно, просторно ориентирано од – до), *biegać* ‘е во трчање, трча’ (многукратно неориентирано), а пак именката *bieg* ‘трчање, трка’. Префиксите освен свршеноста на еднократните глаголи, внесуваат определени просторни модификации, аналогно со другите глаголи за преместување. Скоро сите префикси земаат учество во деривацијата, а од нив добиваме многу именски и други префиксирани деривати. Секако и овде бележиме многу преносни употреби (старите коишто веќе не ги ни забележуваме, и (по)новите). Најсуштинската разлика е таа што лексиката сврзана со сите спортски трки, атлетски, коњски, скијачки итн. ќе се најде токму овде, додека бегаето од опасност мора да го бараме кај друг прасловенски корен, т. е. *īēce* (види соодветна статија). Да ги наредиме сите глаголи (без објаснувања) за да имаме преглед:

Biec/biegnąć несв. – *biegać* несв.

Dobiec/dobiegnać св. – *dobiegać* несв.

Nabiec/nabiegnać – *nabiegać*; *nabiegać się* ‘трча многу долго до заморување’

Nadbiec/nadbiegnać – *nadbiegać*

Obiec/obiegnać – *obiegać*

Odbiec/odbiegnać – *odbiegać*

Pobiec/pobiegnać – /; *pobiegać* ‘трча извесно време, малку’

Podbiec/podbiegnać – *podbiegać*

Przebiec/przebiegnąć – *przebiegać*; *przebiec się/przebiegnąć się* (разг.)

Przybiec/przybiegnąć – *przybiegać*

Rozbiec/rozbiegnąć się (застарена форма) – *rozbiegać się*

Wbiec/wbiegnąć – *wbiegać*

Wybiec/wybiegnąć – *wybiegać*; *wybiegać się* ‘трча многу, до заситување’

Ubiec/ubiegnać – *ubiegać*; *ubiegać się I*; *ubiegać się II*

Zabiec/zabiegnać – *zabiegać*

Zbiec/zbiegnąć – *zbiegać*

Zbiec się/zbiegnąć się – zbiegać się; zbiegać się II ‘трча долго и брзо до заморување’

Основното значење ‘трча’, модификувано со префиксите во голема мера е предвидливо (‘до-трча’, ‘по-трча’ ‘пре-трча’, ‘в-трча’ итн.). Ќе се занимаваме со нетипични, интересни и непредвидливи значења, што бараат објаснување. Па така, само префиксот **z-biec** допушта значење ‘побегне од затвор/логор итн.’; едно од значењата на одглаголаголската регресивна именка **zbieg** е ‘бегалец’, но тоа ќе биде главно затвореник итн. што успеал да побегне од затвор/притвор/логор итн.: *Groźnego zbiega złapano za granicą dzięki Interpolowi*. Во случај на бегањето од опасност/војна/незгоди итн. ќе се појави зборот *uciekinier*, иако за бегалците од војна има посебен збор: *uchodźca: Uchodźcy z Syrii/z Aleppo/z Czeczenii*. Значи, бран на бегалци = *fala uciekinierów* (ако бегаат на пр. од поплава/пожар) или = *fala uchodźców* (ако бегаат од, на пр. војна), додека **zbieg** = затвореник во бегство (а бегалец од војска/борба/фронт = *dezertter*). Бидејќи токму префиксот **z-** создаде доста неочекувани компликации, ќе ги разгледаме сите значења на дериватите со **z-**:

Zbiec/zbiegnąć – zbiegać 1. ‘трчајќи се спушта сè подолу’: *Zbiegłem po schodach na łeb na szyję. Zbiegnę do ciebie, tylko się ubiorę. Zbiegamy z górki, śmiejąc się jak dzieci.* **2.** (прен.) (за пат, нерамен терен итн.) ‘се спушта сè подолу’: *Droga/ ścieżka/ zbiega (prosto) do rzeki/do szosy.* **3.** (за човек) ‘избега од некаде (некаде)’: *Groźny przestępca zbiegł z więzienia. Podejrzany zbiegł z aresztu za granicę.* **4.** (прен.) (за време) ‘истече, помине на некој начин, при некоја работа/занимање’: *Czas zbiega mi na sprzątaniu/czytaniu/... Zajęłam się czytaniem/praniem/... i ta godzina jakoś mi zbiegła.*

Zbiec się/zbiegnąć się – zbiegać się 1. (за мнозина) ‘трчајќи се собере некаде, на едно место’: *Ludzie zbiegli się na rynku/na placu, żeby zobaczyć to dziwne zjawisko/znanych aktorów na planie filmu. Wróble/golębie zbiegły się do okruszków chleba. Zaraz się zbiegną, wystarczy im rzucić garść ziaren. Zawsze zbiegają się psy/dzieci, gdy tylko go zobaczą;* понатаму преносно: **2.** (барем за две патеки итн.) ‘се соедини или се допре, се сретне во некоја точка’: *Dwie leśne ścieżki zbiegały się przy źródelku. W rynku zbiegają się wszystkie ulice w naszym miasteczku.* **3.** (барем за два настани итн.) ‘се појави, се одржи во исто време’: *Dwie interesujące mnie /ważne dla mnie imprezy/konferencje zbiegły się w czasie, no i co ja tam teraz zrobić? Tego samego dnia zbiegły mi się dwie imprezy.* **4.** (за облека, ткаенина итн.) ‘се собере’: *Serweta zbiegła się w praniu. Nie pierz wełnianego swetra w ciepłej wodzie, bo ci się zbiegnie. Sukienka się zbiegła, bo ją źle uprąłeś.*

Гледаме две различни **z-**: едното внесува спуштање надолу, одминување; другото – собирање во едно. Нема во тоа ништо неочекувано;

заменката **się** – **ce** регуларно внесува или собирање на едно место или разделување/растрчување од едно место на разни страни, зависно од префиксот. Освен горенаведените има уште подзастарени значења, различни од претходните:

(без св.) – **zbiegać II** ‘заобиколи, направи круг околу, оптрча повеќе места’: *Musiałem zbiegać pół miasta, żeby załatwić jedną prosta sprawę. Zbiegałem całe miasto i wielu znajomych, ale nigdzie go nie było.*

(без св.) – **zbiegać się II** ‘се измори со долго и брзо трчање/одење’ (= *nabiegać się* ‘трча многу долго до заморување’): *Tak się dzisiaj zbiegałam, że nóg nie czuję.* Последните употреби се чувствуваат како разговорни и како такви имаат шанса да останат во јазикот (слично на разг.: *Tak się dzisiaj zlatalam, że nóg nie czuję.*) Именките и др. деривати од префиксните глаголи остануваат во врска со нивните значења; и така **zbieg**, освен првото, погоре веќе наведено, има други значења: **2.** ‘просторна точка, место на сретнување на повеќе нешта’: - *zbieg ulic*, - *zbieg dróg* **3.** ‘временска точка на сретнување на повеќе настани во исто време’: - *zbieg okoliczności*, - *zbieg wydarzeń*; со првото значење на **zbieg** кореспондира апстрактната именка **zbiegostwo** (главно воен.) ‘самоволно напуштање на служба, војска итн., дезертирање’: *Zbiegostwo zakradło się do wojska*; исто така придавката **zbiegły** ‘тој кој побегна од некаде’; именката **zbiegowisko** (за многу луѓе) ‘толпа сеирции кои трчајќи се собираат некаде на едно место’: *Nie brałam udziału w tym zbiegowisku. Zrobiło się zbiegowisko, zamieszanie na rynku. Trafiliśmy na wielkie zbiegowisko. Co to za zbiegowisko, proszę się rozejść!*; израз: ~ (z)robić zbiegowisko (за многумина сеирции) ‘се собере во толпа’: *Ludzie, nie róbcie zbiegowiska!*; со второто и третото значење на **zbieg** кореспондира придавката **zbieżny 1.** (за линии, патишата итн.) ‘што се сретнуваат во една (просторна) точка’; **2.** (прен.) (за дејствија, погледи, изјави итн.) ‘што имаат меѓусебно нешто заедничко, се совпадливи’: *zbieżne poglądy, zbieżna ocena sytuacji*; израз (мед.) - *zez zbieżny* ‘шашливост, страбизам кога очите се насочени централно, кон средината на лицето’, следователно има прилог **zbieżnie** ‘слично’ и апстрактна именка **zbieżność** – има повеќе значења, тех., мед., главно преносни, апстрактни ‘сличност, совпадливост, еднаквост на погледи, мислења, идеи итн.’: *Zbieżność interesów krajów demokratycznych wyraża się w ty, że... Konwergencja to inaczej zbieżność, upodabnianie się. Mimo tylu zbieżności, nadal nie mogą się porozumieć/nadal zasadniczo się różnią.*

Логично е да очекуваме дека дериватите со префиксот **roz-** ќе бидат антонимни во однос на претходните: придавката **rozbieżny 1.** ‘крајно различен’: *Mamy zdecydowanie rozbieżne poglądy na ten temat. Nasze cele/dążenia są dramatycznie rozbieżne. Kultura jest wypadkową dwu rozbieżnych*

dążenie/tendencji: postępu i tradycji. 2. (за повеќе нешта) ‘се разотидуваат од една точка во разни страни’ – овде има многу специјалистички термини, матем., физ., техн.; меѓу другото изразот (мед.) - *zez rozbieżny* ‘страбизам, кога очите се насочени на страна, надвор од лицето’, следователно прилогот **rozbieżnie** и апстрактната именка **rozbieżność 1.** ‘отсуство, недостиг на согласност, спротивност’: *Nie było między nami rozbieżności zdań. Rozbieżność interesów poróżniła dawnych przyjaciół/braci. Rozbieżność znaczy dysonans. Na tle rozbieżności w zakresie polityki/finansów/... narastał konflikt w naszych szeregach. 2.* ‘чин на разделување, поделба’: *Następuje rozbieżność cech, która powoli na przestrzeni wielu pokoleń prowadzi do powstania nowych gatunków. Skąd wzięły się rozbieżności w językach słowiańskich?* Ако бараме паралела (наспрема *zbieg*) во именката *rozbieg*, нема да ја најдеме.

Rozbieg – оваа именка не воведува во богатиот свет на спортот и рекреацијата, во светот на трките: атлетски, коњски, скијачки итн.

Прегледот на именките и придавките истовремено ќе ни даде увид во значењата на глаголите.

Bieg (основното значење ‘преместување напред со брзи скокови’ = трчање, трка) означува ‘секоја од спортските дисциплини чијашто суштина е совладување определена дистанца во, по можност, најкратко време’: *W pierwszym biegu wygrał nasz koń (SW)*; примери на разни трки: - *bieg na przelaj/bieg przelajowy* ‘крос’; - *bieg rozstawny/bieg sztafetowy/sztafeta* ‘штафета’; - *bieg sprinterski na 100 metrów/na 200 metrów*; - *bieg z przeszkodami* (трка со препреки); - *bieg przez płotki*; - *bieg maratoński* ‘маратон’; - *bieg na nartach/bieg narciarski* ‘трка со скии’; мн. *biegi sprinterskie/krótkie/krótkodystansowe,średniodystansowe/średnie, długodystansowe* итн.; придавката **biegowy**: - *trasa biegowa*, - *buty biegowe* ‘чевли за трки’, - *narciarstwo biegowe* ‘трчање, трки со скии’; изрази: ~ *uprawiać biegi* (спорт) ‘тренира трки’ и понатаму во спорт. сленг ~ *biegać maratony/sprinty...* ‘тренирам, учествувам во маратони/спринтови...’; ако се мисли на трчање за рекреација, побргу ќе се употреби глаголската именка **bieganie**: *Bieganie z roku na rok staje się coraz bardziej popularne, także bieganie na nartach. Sukcesy Justyny Kowalczyk spopularyzowały wśród Polaków bieganie na nartach* ‘трчање со скии’; оттука (разг. / спорт. сленг) *biegówki* мн. ‘скии за скијачки трки’ (како и *zjazdówki* мн. ‘скии за спуст со скии’ и *skokówki* мн. ‘скии за скокови’). Најважни се сепак самите спортисти: **biegacz** ‘тркач’, **biegaczka** ‘тркачка’: *Biegacze wpadli na ostatnia prostą*; понатаму **bieżnia** ‘тркачка патека’; придавката **bieżny** (од **bieg**): *Gry bieżne dają mięśniom podobną pracę jak gimnastyka. Na zakończenie gimnastyki znów bieg rozluźniający lub krótka zabawa bieżna*; израз: - *bieg rozluźniający* ‘слободно трчање како елемент пред или по главен тренинг’.

Obieg – нема никаква врска со спорт и рекреација: **1.** ‘вртење околу нешто, обиколување, кружење околу нешто, обиколка’: *Pelny obieg Ziemi dookoła Słońca trwa 365 dni, 5 godzin i prawie 49 minut.* **2.** (за крв, вода итн.) ‘затворен оптек, во кој се одвива кружење, циркулација’: *Obieg wody/krwi. Dzieci poznały obieg wody w przyrodzie.* **3.** ‘кружење на нешто среде разни луѓе, разни места, преминување од раце в раце’: *Obieg towarów/pieniądza*; изрази: ~ *być/znajdować się w obiegu* ‘е важечки’; ~ *wyjsć z obiegu* ‘веќе не важи, не е во циркулација’: *Te banknoty wyszły dawno z obiegu*; ~ *wycofać z obiegu* ‘повлече од оптек, направи да не важи’: *Te banknoty/pieniądze już dawno zostały wycofane z obiegu*; ~ *puścić coś w obieg* ‘прати нешто да кружи/да циркулира’: *Puścił w obieg listę obecności/butelkę*; ~ *drugi obieg* ‘независни и илегални изданија, печатени во 1976-90 г. надвор од официјалната, државна цензура, публикации на антикомунистичката опозиција (разг.: *bibuła*)’; придавка *obiegowy* **1.** ‘што обиколува/кружи’ **2.** ‘што често, вообичаено се употребува, популарен, општ, распространет итн.’: (израз – *obiegowa opinia* ‘популарно, вообичаено, општо, распространето мислење за некого/нешто’)

Podbieg (спорт) ‘фрагмент од тркачка траса што се подига и кој тркачот го поминува на пр. со скии или со велосипед на рамо’: *Był to długi, męczący podbieg na szczyt. Alpe Cermis to dobrze znany fanom narciarstwa podbieg.*

Przebieg (спорт. мотор.) (за возила) ‘број на километри кои возилото ги поминува во определено време итн.’; (секако зборот не се употребува само во спортски контекст, туку и пошироко; на пр. за транспортен сообраќај има израз: - *pusty/martwy przebieg* ‘кога возило кое служи за транспорт на луѓе/стока, поминува извесна траса без стока или патници’); именката *przebieg* има неколку специјалистички значења, мат., физ., но едно од нив е апстрактно: (за тек, за процес, итн.) ‘за тек, начин на кој некој процес итн. се одвива,’: *Starł się odtworzyć przebieg wydarzeń. To infekcja o ciężkim przebiegu. Konkurs skoków narciarskich/Ostatni rajd Dakar/Bieg narciarski pod Alpe Cermis miał bardzo dramatyczny przebieg;*

Przebieżka (разг. спорт. сленг) ‘краток трк за разлабавување на мускули кој е дел од тренинг или загревање’ (= *bieg rozluźniający*).

Przedbieg (спорт) ‘елиминациска трка што одлучува кој од натпреварувачите може да учествува во понатамошните елиминации или во финалето’: *W pierwszym przedbiegu parcours bez błędów przeszło 19 jeźdźców, w tym 9 Polaków. W drugim przedbiegu parcours przeszło 7 Polaków, 3 Łotyszów i 1 Niemiec*; изрази: ~ *odpaść w przedbiegach* **1.** (спорт) ‘по елиминациска трка некој не се квалификува понатаму’ **2.** (разг. надвор од спортот) ‘се откаже од нешто веднаш на почеток или е елиминиран од нешто на самиот

почеток’: *Bez znajomości obcego języka odpadniesz/wysiądziesz w przedbiegach* (разговорно се појавува варијантата ~ *wysiąść w przedbiegach*)

Rozbieg 1. (спорт) ‘кратко трчање пред гимнастичка вежба/скок/фрлање’: *Z rozbiegu przeskoczył wysoką przeszkodę. Nie miał wystarczająco/ dobrze opanowanego rozbiegu.* **2.** ‘место назначено за такво трчање’: *Potknął się na rozbiegu.* **3.** ‘дел од скијачка скокалница пред прагот’: *Źle przygotowana skocznia, a zwłaszcza miękki rozbieg, spowodowały wiele upadków.* **4.** (авија. и спорт) ‘почетна фаза на старт (на авион) од почеток на зголемување на брзината до момент на одделувањето од земја’: *Na lotniskowcu jest bardzo krótki rozbieg.* **5.** ‘место определено за таа почетна фаза на стартот, како и должина на патот помината во таа фаза’: *Odrzutowce, w olbrzymim pędzie, lądowały na krótkim rozbiegu lotniskowca.* **6.** (техн. и спорт) ‘постепено зголемување на брзината во функционирањето на некој механизам по неговото пуштање во погон’; придавка *rozbiegowy*: - *pas rozbiegowy* (= *startowy*) ‘бетонска патека што служи за стартување и слетување/ атерирање на авиони’.

Wybieg 1. (спорт авија.) ‘терен на крајот на патека за стартување/ате-рирање’ **2.** (спорт, скијачки скокови) ‘терен пред скијачка скокалница каде што скијачот се спушта и го завршува скокот’: *W skoku piękny lot, bezbłędne lądowanie i nagle przewrócił się na wybiegu.* **3.** (јавачки спорт) ‘ограден терен за коњи итн.’: *Wybieg dla koni*; придавка *wybiegowy* (ретко, јавачки спорт): *Teren wybiegowy należy sprzątać i wysypywać piaskiem.*

Zabieg – нема врска со спорт и рекреација; првобитното значење: ‘стре-меж, потфат преземен за постигнување определена цел’; денес со ова зна-чење само во множина: *zabiegi* ‘усилби, напори, стремежи; мерки, на пр. правни’: *zabiegi o pozyskanie wyborców/o uzyskanie dofinansowania* итн. Современите значења се потесни **1.** ‘средство за противдејствување, зафат за да се спречи уништување/оштетување на нешто’: - *zabieg konserwatorski* **2.** (мед.) ‘помала хируршка/козметичка интервенција’: *zabieg chirurgiczny, operacyjny, kosmetyczny* итн. **3.** (мед.) (разг.) ‘абортус, хируршко прекину-вање бременост’; придавка *zabiegowy*: - *gabinet zabiegowy* и *zabiegówka* (разг. сред.) ‘сала каде што се извршуваат (по)мали хируршки интервен-ции, инјекции итн.’.

Ако направиме споредба со значењето на глаголите: *zabiec/ zabiegnąć* – *zabiegać*, ќе видиме дека горенаведените деривати остануваат во семантичка врска само со значењето **3.** на несвршениот глагол: **1.** ‘трчајќи стигне некаде’ **2.** ‘трчајќи, му го пресекува патот некому/на нешто, му го препречува понатамошниот пат’; изразот ~ *zabiec komuś drogę*: **3.** (само несв.) (прен.) ‘прави усилби, напори за да постигне нешто или за да придобие некого’: *Bezszytecznie zabiegał o jej względy. Zabiegał o*

dofinansowanie z ministerstwa/ o zapomogę socjalną dla nauczycieli; придавката **zabiegany** (разг.) ‘многу зафатен, преокупиран, постојано во трчање, брзање поради многу работи наеднаш/истовремено’ (синонимно, разг.: *zalatany, zagoniony, zaganiany*).

Ретка појава во полскиот јазик – глаголи со двојни префикси (исто без врска со спортови):

Za-pobiec/zapobiegnać – **zapobiegać** (само преносно) ‘навреме презема мерки за отстранување проблеми итн., спречи нешто непожелно’ (интересно е дека тоа е архаично значење на глаголот **zabiec** со очигледна преносна врска со реалното просторно значење **2. -** погоре): *Udało nam się zapobiec skandalowi/katastrofie. Tym razem zapobiegłam wpadce, ale jak długo będę mieć tyle szczęścia?; zapobieganie* (од *zapobiegać*) ‘превенција, профилактика’; **zapobiegnięcie** (од *zapobiegnać*) и **zapobieżenie** (од *zapobiec*, поретко, застарено) ‘исто’: *W celu/dla zapobiegnięcia epidemii grypy wszyscy powinni się szczepić*; придавка **zapobiegliwy** ‘таков, што предвидува идни проблеми и потреби и се подготвува за нивно задоволување, претпазлив, предвидлив’; прилогот **zapobiegliwie**: *Zapobiegliwie gromadziła opał/zapasy na zimę/na gorsze czasy*; апстрактната именка **zapobiegliwość** ‘особина на тој кој е предвидлив, далекувиден, претпазливост’: *Jego zapobiegliwość została pochwalona/nagrodzona. Kobiety wykazują wiele gospodarności i zapobiegliwości*; придавката **zapobiegawczy** ‘превентивен, профилактички’: *- środki zapobiegawcze* ‘превентивни мерки’: *Tymczasowe aresztowanie jest środkiem zapobiegawczym w polskiej procedurze karnej*; прилогот **zapobiegawczo** ‘превентивно, профилактички, за секој случај’: *Zmarzłem bardzo i zmokłem, wziąłem więc zapobiegawczo aspirynę z witaminą C*.

Сликата ја надополнува глаголот **biegać**, кој меѓу другото значи (спорт) ‘се занимава/тренира со трчање’: *W tej gonitwie biega klacz Sultanka. Jedne konie biegają pod jeźdźcami, inne w zaprzęgu. Tadeusz biegał w maratonach i nawet zajmował dobre/wysokie miejsca. Biegałam kiedyś wyczynowo/amatorsko. Dziś biegam sobie po alejkach w parku dla przyjemności/dla zdrowia; ~ biegać wyczynowo: amatorsko* ‘трча како спортист: како аматер’; *~ biegać maratony/sprinty* (спорт. сленг) ‘учествува во маратони/спринтови’. Забележливо е дека коњите се појавија допрва сега, бидејќи за нивните трки, како и за трки на запрежните возила се употребуваат сосема други лексеми.

Од извесно време во полскиот јазик функционира изразот: *~ o co biega?* ‘за што се работи?/во што е проблемот?’ кој значи исто што: *~ o co chodzi?*, со таа разлика дека е колоквијален и неучтив.

Како што се гледа, разликата во една семантичка компонента доведе до значително разидување на македонската и полската лексика. Таа

најверојатно е и причината за помалиот број именски и придавски деривати, како и за помалку значења на глаголите во македонскиот јазик. Ограничувањето до бегањето од опасност итн. ги намалува и ги стеснува можностите за деривација.

Дали наследивме нешто (за *беџа*, *беџање* и *беџ* не зборуваме) заеднички? Некои лексеми ги засведочуваат заборавените глаголи **bĕgti* и *bĕžati*: *бежанец*, *бежанка*, проширени со суфикси, се трага по западно и јужнословенското **bĕžanъ* ‘човек што бргу трча, бегалец’, именката од *bĕžati*; *беганка* (**bĕganъ* незасведочен во речниците) е дериват од **bĕgati*. Во полскиот јазик потврда има денеска само во ономастиката: презимиња *Biegan* (1210), *Biezan* (1384); топоними *Bieganów*, *Bieżany*, *Biezanów*. Меѓутоа уште во XVI в. постоел збор *biegan* ‘талкач, скитник, бездомник’ (SPra); SW (XVI-XIX в.) го засведочува *biegan* (како регионализам) со интересно значење ‘рачка во одаја за која се придржуваат децата што учат да одат’; *bieganka* (без квалификатор ‘детска игра’ = трчање до цел). Денеска како заедничка континуација би можеле да ги третираме: мак. *беџаница* ‘панично бегање, бегство’, исто и разг. *бежанија* (види погоре) – пол. *bieganina* разг. ‘хаотично трчање, кога луѓе брзаат во разни места во врска со разни активности, трчаница; исто без цел, таму-ваму’: *Bieganina to w języku potocznym latanina, dreptanina itp. Ich bieganina, krzyki, śmiechy drażniły mnie. Zniknęli z domu, a my miotamy się po mieście w bezładnej bieganinie. Na ulicy był ruch, bieganina, każdy gdzieś pędził. Zaczęła się gorączkowa bieganina, szukanie wolnych miejsc.* Суфиксите се разликуваат, но значењата не толку.

Најочигледната заедничка континуација се: *беџач* : *biegacz* – иста форма, но не и значења (на пол. ‘тркач’). Но SW (XVI-XIX в.) ги дава значењата: **1.** ‘тој што брзо трча; натпреварувач во трки’ **2.** ‘скитник, талкач, бездомник итн.’ (значи некој што од извесни причини ја напуштил куќата, побегнал) **3.** ‘горниот камен во воденица или рачна мелница’ (= срп. жрнало) **4.** ‘големо планинско овчарско куче’; мак. *беџум* – пол. *biegiem* ‘со трчање, брзо’; израз (воен.) ~ *biegiem marsz!* ‘команда за марширање со трчање’; заедничкиот израз: ~ *беџа како ѓавол од иџемјан*: ~ *uciekać jak diabeł od święconej wody* – се употребува во иста ситуација, а разликата произлегува од поинакви ритуали во католичката и во православната црква. Најинтересната е, зачувана во обата јазика, придавката *бегол*, -а: *biegły*, -а, деривати од **bĕgnoŭi* или **bĕgti*, поточно партиципот **bĕglъ*; понатаму прилогот *беџло*: *biegle* (од 1621), апстрактната именка *беглост*: *biegłość* (XVI в.). SW ги бележи уште освен *biegły*, поретките *biegliwy*, *bieżny*, придавки со исто значење. **1.** ‘брз, брзоног, што добро трча’: *Biegle nogi*; освен првото основно значење има и

други: **2.** (од XVI в.) ‘опитен, вешт, извежбан, способен, што се разбира во нешто’: *Biegły w prawie. Biegły robotnik. Każdy w swym rzemiośle biegły*; именката *biegły* (во мн. *biegli*) ‘познавач, експерт, вештак’: *Biegli ocenili szkody*. **3.** (XVI в. ретко) ‘zbiegły = дезертер, бегалец’: *Biegły żołnierz/sługa/więzień*. Исти по форма, се разидуваат целосно семантички. Македонското значење на **беџол** лесно се објаснува: ако нешто правиме многу брзо, без време за задлабочување, тоа најчесто е правено површно.

Bańkowski (ESBa), многу инспиративен етимолог, смета дека полскиот семантички премин од брзоног тркач/бегалец (*zbiegły*) до опитен и вешт (*doświadczony*) најлесно може да се објасни на ловциски терен (опитно, вешто диво животно, на пр. лисица, што знае да побегне од стапица); делува како анегдота, но, секако, ако некој повеќе пати побегнал пред опасност, навистина станал експерт.

Во современиот полски јазик придавката **biegły** значи: **1.** ‘има големо знаење на некоја тема или големо искуство во нешто’: *Był biegły w sztuce wojennej. Była biegłą znawczynią greki i łaciny*; апстрактната именка **biegłość**: *Posługuje się łaciną z budzącą podziw biegłością*. **2.** ‘знае или уме нешто многу добро’: *Wymagamy od pracowników biegłej znajomości przynajmniej jednego języka obcego. Biegłe czytanie opanował w wieku 5 lat*; прилогот **biegle**: *Znał biegle francuski w mowie i piśmie. Biegły, ж. род *biegła* како именка: ‘некој што има големо знаење во определена област и затоа врши услуга како експерт, на пр. на суд, вештак’: *Biegły stwierdził, że ściany są wadliwie postawione. Biegli sędowi odpowiadali również na pytania stron procesowych*; типичен израз: – *biegły sądowy*. Во современиот полски јазик има придавка **pobieżny** (од *pobieżeć*, спореди арх. придавка *bieżny*), која значи токму ‘бегол, површен’; прилог *pobieżnie* ‘бегло’, апстр. именка *pobieżność* ‘беглост’: *Pobieżny szkic niewiele nam mówił. Pobieżnie zapoznała się z materiałami. Pobieżność w traktowaniu wszystkiego, pracy, nauki bardzo mnie u niego denerwuje*.*

Неколку примери за неочекуваната судбина на старополските зборови – „повратници“: именката **biegun** (**biegunka** ж.род, од XVI в.) со значење ‘biegacz (‘biegaczka’ ж. род), човек/животно што брзо трча’, покрај другите значења. Денеска **biegunka** значи разг. ‘пролив, дијареа’, со очигледна директна, иако неочекувана, континуација на врската со старото значење ‘тркачка’: *Mleko było tłuste i chłopak dostał biegunki*; патем кажано, тоа е најстариот (1532 г.), меѓу зачуваните до денес, полски медицински термини, називи на болести; таа семантичка врска има продолжение, бидејќи во разговорниот јазик може, како еуфемизам, да се употреби глаголот *biegać* во значење ‘има стомачни проблеми, има дијареа’: *Zjadła coś nieświeżego i teraz biega*. Има уште еден збор – „повратник“: **bieżączka**

кој во минатото бил медицински термин и исто значел ‘пролив, дијареа’; денеска има разг. значење: ‘секојдневни ситници, тековни работи, кои бараат брзо средување, особено такви кои нè оттргнуваат од паралелно реализирани посериозни работи’: *Wiele firm w bieźączce odsuwa myślenie strategiczne na potem. W końcu wygrzebałem się z analizy ofert (w międzyczasie wpadło trochę bieźączki do zrealizowania, zatem trwało to trochę dłużej niż zwykle). Dziś brakuje publicystyki postulatywnej. Jej miejsce zabiera „bieźączka”.* Може часем треба прzerwietrzyć mózg z oparów tej bieźączki (од Интернет); употребата на наводници покажува дека зборот во свеста на авторот е третиран како нешто ново, необично, како неологизам.

Именката **biegun** неколку пати го менувала значењето: ‘оска благодарение на која се движи врата’; ‘брз коњ за јавање’; XV в. ‘курир’; ‘скитник’; XVI в. ‘бегалец и бегач’; горниот камен од рачна мелница (срп. жрнало); ‘плаз во лулка/колепка или во детска играчка, на пр. коњче за нишање, или во стол/фотелја, благодарение на кој тие се нишаат итн.’ денеска од (нај)старите значења останаа само: **bieguny** (мн.) ‘полуокругли плазови на стол за нишање, играчка/коњче за нишање, благодарение на кои тие се нишаат’: *Kołyszę się w fotelu na biegunach. Jaś dostał konika na biegunach*; од XVIII в. **biegun** функционира како превод на латински *polus* (од грчки *polos*) – се работи за земјината оска, која има два спротивни пола; во таа смисла **biegun** значи ‘пол’: **1.** ‘северниот или јужниот крај на Земјината оска’: *Wyprawa na Biegun Północny. Marek Kamiński pierwszy zdobył jednego roku oba bieguny.* **2.** (физ. техн.) ‘секоја од двете спротивни точки на површина од магнет’: *Zjawisko odpychania się dwu jednoimiennych biegunów magnesu. Prąd płynie przewodem od bieguna dodatniego do bieguna ujemnego.* **3.** (прен.) ‘два спротивни краја на некоја скала, кои претставуваат дијаметрално различни појави, особини, итн.: *W każdym kryzysie powstają bieguny bogactwa i biedy.* **4.** (метео.) на пр. - *biegun zimna/chłodu* ‘место на некоја територија каде што се појавуваат најниските температури на воздухот’: *Suwałki są polskim biegunem zimna*; соодветно: - *biegun ciepła* (со највисоките температури); деривати од **biegun**: придавката **biegunowy** **1.** ‘таков што има врска со Земјините полови’: *oś biegunowa*; *biegunowe splaszczanie bryły Ziemi.* **2.** (прен.) ‘спротивни вредности, особини или појави, што дијаметрално се разликуваат меѓу себе’: *Oni mają całkowicie biegunowe charaktery, mimo że są rodzeństwem*; прилогот *biegunowo* (прен.): *Różnili się biegunowo. Autorka zajęła stanowisko biegunowo odmienne od naszego. Jego opinia jest biegunowo różna od naszej/biegunowo różni się od naszej*; апстрактната именка *biegunowość* (прен.): *Biegunowość ocen tego dzieła/tej powieści wśród krytyków mnie zadziwia.* Како што се гледа **biegun** во полскиот јазик направил научна кариера.

Уште еден сличен пример: именката **bieżnik** ‘вид тесно и долго килимче на пр. за на маса, ткаено рачно, декоративно’ – сè уште актуелно значење, иако полека се заборава; денеска **bieżnik** започна нов живот во моторизацијата: ‘шари врз допирна површина на автомобилска надворешна гума’; оттука дериватите: глаголот **bieżnikować** ‘прави или обновува такви шари’; глаголската именка **bieżnikowanie**; именката **bieżnikownia** ‘место/работилница каде што се прават такви шари’. Забележлив е мал број на разговорна лексика, за разлика од специјалистичката: техн., мех., мотор., мед., воен. итн. и тоа во обата јазика. Меѓутоа, тие што ги има се доста слични: зачувани се форми и деривати од заборавањето глаголи; заборавањето се враќаат со нови, многу современи значења; се појавуваат токму во разговорната лексика најверојатно поради свој колорит; што е посебно интересно во обата јазика тоа се слични форми и зборови, слични или по форма, или по значење, или по конситуацијата во која се употребуваат. Да споредиме: мак. придавка (бивш партицип) **zabiegany** и пол. **zabiegany**: мак. ‘што претерува во нешто, ексцентричен; одлепен итн.’; пол. ‘преоптоварен со обврски, затрупан со работа, истоштен поради постојано трчање, средување итн.’: *Był zabiegany, z tysiącem spraw do natychmiastowego załatwienia. Człowiek ciągle taki zabiegany, nie ma chwili czasu, żeby usiąść spokojnie i pomyśleć o sobie/o życiu. Lekarze są zabiegani, przemęczeni, przepracowani.* И во полскиот и во македонскиот јазик има иста семантичка компонента, претераност во нешто, или во однесувањето (мак.), или во работењето (пол.); заедничка е вонредната психичка состојба + форма. Мак. прилог (бивша падежна форма) **бежум** и пол. **biegiem**; во разг. јазик функционира формата **biegusiem** ‘веднаш, брзо’ (= *biegiem*, само шеговито како со хипокор. суфикс): *Podaj mi..., no, na co czekasz, biegusiem!*; во мак. со слично значење функционира изразот: *ѿрк овде!* ‘брзо овде’; овде заедничко е значењето + конситуацијата. Порано разгледуваните, заеднички континуирани парови на зборови имаа од сè по малку или барем заедничка форма покрај спротивните значења.

Со развојот на технологијата, науката, специјалистичките употреби постојано растат и ќе растат во иднина. Зборовите, во врска со повеќето застарени, архаични форми и значења се осудени на заборава. Оние од нив што останаа подолго, исто така полека си одат, се повлекуваат. Кое дете во доба на компјутери се интересира за коњче за нишање? Но со развојот на општеството, на новите технологии, *biegun*, *bieżnik* итн. добиваат нови шанси. Истото може да се каже и за спортот. Постојано се развива, се разгранува, се појавуваат нови дисциплини, нова опрема, нови техники итн. Тоа е шанса за прасловенските корени да најдат нова примена.

***jь-, *jьd-, *chod-, *šьd-**

Прасловенските ***jь-ti**, ***chodi-ti** функционираше како пар несвршени глаголи со значење ‘се преместува од едно на друго место’, иако имале различна етимологија; ***jьti**, ***jьdǫ** е несвршен еднократен, а пак ***choditi**, ***chod’o** – несвршен многукратен. Старополската форма на инфинитивот **ić**, како и старо(црковно)словенската ити ја континуираат уште прасловенската форма. Понатаму формите на инфинитивот се менуваат, потпирајќи се врз формите на сегашното време ***jьd-** (полски инфинитив **iść** со регуларен развој ***dt > *tt > *st**). Глаголот **choditi** кој има исто значење ‘оди’, сроден е со грчките **hodós** ‘пат’, **hodeyo** ‘оди’ (како независен, Βογύς), во беспрефиксната прасловенска форма би требало да изгледа: **soditi**, но се примила обопштената форма ***chod-**. Од овој корен се добива ***šьdlь** (***šьdla**, ***šьdlo**, партицип за минато време од **choditi**, од првобитната форма ***chīd-l** со редукција на вокалот ***o → *i > *ь**). Формите што ѓ припаѓаа на парадигмата ***choditi** беа префрлени во парадигмата на ***iti**. Следователно формите ***šьdlь/-la/-lo**, по губењето на полусамогласките добија конечен облик: **шол**, **шла**, **шло** во македонскиот јазик, додека во полскиот во машки род се зачува старата форма **szedł**.

Во полскиот јазик инфинитивот **iść** ја заменува старата форма **ić** уште во старополскиот период (XIV в.) и значи исто: ‘се преместува од место во место, чекори, се упатува’. Во XIV в. или XV в. се појавува практично со сите префикси. Глаголот **chodzić**, **chodzę** во полскиот јазик го континуира значењето ‘оди, чекори’ + семантичката компонента: многукратно/редовно/обично’ итн; тоа е единствената суштинска разлика меѓу **iść** : **chodzić**. Исто така од XIV в. се засведочени форми со сите префикси. Само западнорловенските и јужнорловенските дијалекти го деривираат многукратниот глагол ***chad’ati** (од ***choditi**), со суфиксот ***-ja-** и со карактеристичното, за ваквите архаични глаголи, издолжување на вокалот ***o → *a**. Во полскиот јазик засведочен е од XVI в. со значење ‘оди одвреме навреме’ и со префиксот **prze-**. Старословенскиот јазик ја засведочува формата **chaždati**. Меѓу македонскиот и полскиот јазик се појавува овде разлика; на полски **chadzać** се употребува самостојно, беспрефиксно, со примарното значење. Во македонскиот јазик овој глагол (**-aža**) не е самостоен. Конечно, на прашањето за примарните семантички компоненти одговараеме: живо суштество со екстремитети + се преместува + по копно или друга тврда површина + пешки + ориентирано од едно на друго место

(еднократен **ǰti*)// + редовно/обично (многукратен **choditi*) // + одвреме-навреме, инцидентно, ретко (многукратен **chad'ati*). Во сите словенски јазици, ако ги проследиме, значењето значително се проширува – благодарение на богатата метафорика – на многу други сфери на животот, паралелно со развојот на цивилизацијата: стопанство, транспорт, индустрија итн. За тоа придонесуваат и префиксите кои ги збогатуваат основните значења.

Постојат две темелни разлики меѓу обата јазика.

1. Chodzić во своето реално значење (т. е. апстрахирајќи од разни метафорични употреби) ја континуира горенаведената семантичка шема на **choditi*. Во македонскиот јазик *оги* стана репрезентант на секако преместување *ог* – *го* во сите средини (земја, воздух, вода), на повеќе материјални предмети (човек, животно, машина, течност), значи, се појавува исто наместо полските *iść,jechać,lecieć, płynąć* итн. На македонски реченицата: *Toj oги ѝешки...* е логична и правилна, бидејќи би можел да оди и со магаре, кола, авион, брод итн. Полската аналогна реченица: *On idzie piechotą/pieszo* е всушност нелогична и неправилна (иако најчеста, самата јас така зборувам), бидејќи ако еден Полјак *idzie*, тој оди исклучиво пешки; ако тој оди со кола итн. – *jedzie samochodem*; ако со брод – *plynie statkiem*; ако со авион – *leci samolotem*. Кога на македонски *кола/авион/брод оди некаде*, на полски соодветно: *samochód jedzie, samolot leci, statek plynie*. Ако еден Македонец оди за Париз, тој може да оди со воз/кола/авион итн. и додека не каже со кое превозно средство ќе се преместува, знаеме само во кој правец се упатува. Причината лежи, по сè изгледа во многујазичното окружување. Исказот во таквите околности треба да биде за сите, колку што е возможно, поедноставен. Ако чуеме: *Toj oги во Ѓрагои* ја добиваме најбитната информација; со што оди е важно, но сепак додаток. Тој секако може да оди во градот пешки. Во полскиот јазик слична улога му припаѓа на глаголот *jechać* ‘се преместува накај/ патува за... со превозно средство’: *On jedzie do Paryża. Czym? Leci samolotem. Jedzie pociągiem/autem/autokarem/rowerem. Pociąg/auto/... jedzie; On jedzie do Ameryki. Czym? Leci samolotem. Płynie statkiem/jachtem/... Samolot leci. Statek plynie; On jedzie do miasta. Czym? Jedzie autobusem/autem/rowerem. Autobus /auto/... jedzie; сè наспрема: On idzie do miasta* (несомнено пешки). *Jechać* има сепак потесен опсег во споредба со *оги*, бидејќи *jechać* бара превозно средство (види ја статијата за **ja-*).

2. Втората разлика се гледа во различните функции на глаголите *оге* : *оги* и *iść* : *chodzić*. *Иге* сигнализира дека субјектот преместувајќи се, се приближува кон нараторот/учесникот на ситуацијата (има вградено просторен аргумент на крајната точка), затоа адлативната фраза не се ни очекува. Уште поеднозначна е варијантата: *оге си*, т. е. враќањето дома од некаде.

Глаголот **оги** сигнализира преместување на некој/нешто во правец на еден друг предмет/место, значи – нема ограничување како *иге*. На полски во првата варијанта за *иге* ќе се употреби *nadchodzić/zbliżać się*, а во втората *wracać (do domu)*. Полскиот јазик ја зачувал наследената функција: **ісć** е еднократен несв. ‘се преместува’, **chodzić** – многукратен несв. ‘се преместува редовно, често, вообичаено итн.’, а пак **chadzać** – ‘се преместува одвреме навреме, инцидентно, повремено, ретко итн.’: *Bywasz w operze/filharmonii? – Tak, ale chadzam tam rzadko/od czasu do czasu. Częściej/regularnie/zwykle w sobotę chodzę do kina. Na przykład dzisiaj idę/pójdę na najnowszy polski film w reżyserii Pawła Pawlikowskiego.* Во македонскиот јазик самостојната (т. е. беспрефиксната) форма – континуант на **chaždati* – не се употребува. Независно од тие разлики примарното значење е зачувано во обата јазика: преместување *ог* – *оо*, т. е. просторно ориентирано, само што македонскиот јазик ги елиминира семантичките ограничувања на вршителот; гледаме дека практично сè што е материјално може да оди, на пр. *Рекаџа оги низ шума* (БКон) или *По ѓреваџа игеше змија...* (ШирЦрн10, цит. според Солеца 141). Полскиот е во тој поглед повоздржан.

Да ги споредиме сега останатите значења на основните беспрефиксни глаголи. Последица на горенаведените ограничувања на пол. **ісć** во споредба со мак. **иге** е големата разлика во бројот на значењата, на изразите итн., бидејќи во многу случаи во македонскиот јазик на соодветните позиции се појавува *оги*. Полските речници набројуваат над 20 значења на **ісć**, повеќето од нив преносни, додека македонските бележат пред сè (ЗМ само тоа) **1.** ‘доаѓа ваму, пристигнува’: *Еве џи, игаџи. Коѓа иге возоџи оо Белѓрао?* **2.** ‘се враќа’ (често: *иге си*): *Ни џисмо не ѓраќа, ни сам иге. Си игеше оо ѓечалба, џо цели џѓри години* (ДраБел13, цит. според Солеца 143) **3.** ‘придружува некого при одење некаде’: *Иги сеѓа џо мене ваму! И џџи сакаџи да игеџи со нас? Девојкаџа иге со нив.* **4.** (дијал.) во знач. ‘оди’: *Вечер ќе игеме во кино.* Понатаму следуваат преносни значења: **5.** (за предмет) ‘пристига од некаде на определен начин’. *Чесџо игеа џисма оо синоџи.* **6.** (за време, природни феномени, итн.) ‘наближува, настапува’: *Иге ѓролеџи/сџаросџи. Игаџи џемни облаци.* **7. а)** (за светлина, воздух, звуци итн.) ‘влегува, се разнесува, доаѓа до нашите сетила’: *Свеџлинаяџа игеше низ малечкоџо ѓрозорче. Свежинаџа игеше оо рекаџа. Неѓовиоџи ѓлас игеше оодалеку.* **б)** (за влијанија, трендови, идеи, емоции итн.) ‘се шири, влегува’: *Тоа влијание игеше кај нас оо соседниџе лиџератури јазџици. Сџравоџи игеше оо мракоџи.* Почести изрази: (безлично) ~ ми (џџи, му, им...) *иге да...* ‘чувствува желба/импулс да...’: *Оо радосџи ми иге да ѓлачам/да се смеам/да викам ...; ~ не му иге во умоџи* ‘не може да сфати’; ~

му иде на ум ‘се досетува’; ~ не му иде умо̄и/їамейо̄и ‘не се вразумува, не се опаметува’; ~ му иде жал ‘се разжалостува’; ~ ми иде...мисла ‘ми доаѓа, ме опфаќа’: Ми иде чудна мисла; ~ му иде од рака ‘го бидува, способен е’; ~ шїио не иде, не иде (разг.) ‘залудно, бескорисно, непријатно или неприлично е’ (ЗМ); ~ иди (ми) – дојди (ми) ‘несериозен човек или работа’.

Во полскиот јазик нијансата на приближување е ретка и споредна наспрема основното значење на еднократно, насочено преместување. Таа, секако, се појавува, во аналогни ситуации како горните **6.**, **7.** *Idzie zima/wiosna/burza/mróz... Zamknij okno/drzwi, bo zimno idzie z dworu. Chłód idzie od rzeki; Idzie starość/wojna. Idzie Wielkanoc. Idą Świąta.* Во реалните просторни употреби таа нијанса не се очекува, но во одредена конситуација може да се појави: *Patrz, już idą nasi goście.*

Инаку на полското *ić* во мак. јазик му одговара еднократно насоченото *оги*: **1.** ‘се преместува правејќи чекори’. Освен ова примарно значење и наведените погоре со нијанса на ‘приближување, доаѓање ваму’, следуваат уште многу други:

- ‘се упатува некаде да (из)врши одредена активност итн.’: *Nie idę dziś do szkoły/pracy. Idę do lekarza/wojska.*

- (многу ретко за превозно средство): *Pociągi idące na zachód były przepelnione.*

- (за машина, механизам итн.) ‘функционира, е во движење’: *Ten zegar za szybko idzie. Nie zauważyłam, że zegarek mi nie idzie.*

- (за војска итн.) ‘атакува’: *Idziemy do szturm/ataku.*

- (ретко за вода) ‘тече’: *Wezbrana woda szła wielką siłą.*

- (за крв, солзи итн.) ‘се цеди’: *Krew mi/ci idzie z nosa. Łzy same mi idą z oczu, gdy o nich myślę* (сепак побргу *płyną*). Засега ги наведовме тие, во кои преместувањето е реално, физичко, каде што човекот/животното (по антропоморфизацијата – машина, течности, природни сили) функционираат, се преместуваат итн.; останатите значења нè пренесуваат во поапстрактни реони:

- ‘се стреми кон нешто’: *Idziemy ku zwycięstwu/ku zagładzie. On, jak zwykle, idzie odważnie/ambitnie do celu.*

- ‘планирајќи ја иднината одбира област на студии, занимање итн.’: *Idę na polnistykę/ medycynę. Syn sąsiadki idzie na księdza.*

- ‘се развива, се случува, се води’: *Lekcja szła dalej bez przeszkód. Coraz gorzej szły/idą mi interesy. Idziemy do następnego pytania.*

- ‘нешто успева/не успева, се одвива добро/лошо’: *Na studiach szło jej wyjątkowo dobrze/kiepsko. Dobrze/ słabo mi idzie w szkole.*

- ‘е применет, употребен за нешто’: *Na co idą te pieniądze? To mięso idzie na kotlety. Połowa jego pensji idzie na leki. Część pieniędzy idzie na zakup nowych maszyn.*

- ‘се протега, води некаде’: *Droga idzie/szła wzdłuż torów/lasu/rzeki/prosto do wsi. Blizna idzie przez cały policzek.*

- ‘се појавува во одреден редослед, еден по друг итн.’: *Na początek idą ważne informacje, dopiero po nich ciekawostki. Po wódkach idą zakąski.*

- (за театар, концерт итн.) ‘се дава, е поставен’: *W teatrze idzie sztuka Janusza Głowackiego. W kinie idzie ostatni film Pawła Pawlikowskiego.*

Можеме да наведеме уште повеќе примери, но и без тоа е очигледно дека *iść* почесто функционира преносно.

Освен тоа има огромен број на изрази, поврзани со актуелни значења, како и со ретки, застарени; на пр. старото (веќе кај Dor) значење ‘се задлабочува, навлегува во нешто’ е присутно во изразот: ~ *iść do głowy* ‘за нешто што лесно и брзо се сфаќа, разбира’ (или со негација – обратно): *Matematyka nie chciała mu iść do głowy/nie szła mu do głowy*; ~ (за алкохол) *iść do głowy/w nogi* ‘предизвикува вртоглавица и/или тешкотии во одење’: *Szampań idzie szybko do głowy. Pitny miód nie uderza do głowy lecz idzie w nogi*; ~ *iść w parze z czymś* ‘настапува истовремено’: *Marzenie o sławie idzie w parze z wygórowaną ambicją*; ~ *iść na zdrowie* ‘позитивно влијае, служи за здравје’: *Taka ilość soli/cukru nie idzie ci na zdrowie*; ~ *iść jak po maśle/jak z płatką* ‘се одвива успешно’; ~ *iść jak po grudzie* ‘се одвива со тешкотии’; ~ *iść na bakier/na opak* ‘се случува лошо, не како што треба’: *Są dni kiedy wszystko idzie na opak*; ~ *iść jak w zegarku* ‘се одвива регуларно, точно, прецизно’: *Wszystko dziś (nam) idzie jak w zegarku*; ~ *iść po myśli* ‘се одвива согласно со желбата’; ~ *iść zwykłym trybem/torem/po staremu* итн. ‘се случува нормално, вообичаено, предвидливо’: *Wszystko szło po staremu/zwykłym trybem*; ~ ... *co za tym idzie...* ‘како резултат, последица’: *Czuje się coraz gorzej i co za tym idzie, coraz bardziej cierpi.* Тоа е само многу мал дел од изразите со *iść*, а најверојатно еден од најчестите е: *idzie (mi, ci, mu, ...) o to, że/co/kiedy/...*, за него и ред други види повеќе понатаму.

Ги надополнуваат разговорните изрази, со сè поголема фреквенција во општествениот живот. Таа забелешка се однесува на целокупната разговорна лексика, која е навлезена во просторот порано резервиран за книжевниот (на полски литературниот), т. е. „пристоен“ јазик. Разговорната лексика се употребувала, секако, во секојдневното општење, каде што колоквијализмите – бесцеремонијални, често груби, вулгарни итн. – се толерирале. Денеска сепак, тие се присутни во книжевноста и во уметноста: филм, театар, естрада итн., рамноправно со стандардната лексика. Резултат на таа појава се посебните речници на колоквијализми, на сленгови (на професионална или друга општествена средина, на пр. јазикот на младината, ловцискиот јазик и др.), без кои современиот филолог, преведувач нема да успее. Глаголите за преместување (како и глаголите за дви-

жење воопшто) заземаат овде важно место. Еве неколку примери на колоквијални полски изрази: ~ *czegoś nie idzie* + *infinitiv* ‘не може/не е можно да...’: *Na tym bagnistym terenie nie szło użyć ciężkich maszyn. Nie idzie tego zapisać jako PDF.* (примери според SPot); ~ *idzie coś zrobić* ‘нешто е можно, може да се направи’: *Okazuje się, że jak się chce, to idzie coś zrobić*; ~ *iść na coś* ‘се согласува со нешто, одобрува нешто, се решава да преземе одредени активности’: *To co, robimy imprezkę/balangę? – Idę na to!*; – *Mam go przeproszać? Nie idę na to!*; ~ *(a)idź (ty)!* ‘извик што изразува негативни чувства спрема соговорникот и/или темата на разговор’: *Jak tam rozmowa przebiegała? – A idź ty! Wcale nie przebiegała*; може да биде и грубо: *(A)idź (ty) do diabła/w diabły/do wszystkich diabłów/do (jasnej) cholery!* – и во таа проширена варијанта може да значи и бркање. Македонските паралели треба да ги бараме кај глаголот *огу*.

Деривати од *iść* не постојат, додека од *uże* ги има: *уген*: *uona* *жодина*, *uonii* *генерација*, *uona* *жена*; (лингвистички термин) *унина*: – *во унина*; *уносѝ*.

Глаголите *огу* и *chodźć* имаат – според речниците – различен број значења и ништо чудно; во врска со специфичната разлика меѓу јазиците, ќе наидуваме овде на нејзините последици. *Cała nasza produkcja idzie na zachód. List do Ameryki/Australii szedł miesiąc* (на мак. *огу*); *Zegar trochę za szybko chodzi/idzie* (има разлика во значењето согласна со природата на тие глаголи: саатот *chodzi* кога е тоа негова трајна особина, додека пак *idzie* кога саатот, кој досега беше точен, одеднаш почна да оди напред т. е. се расипа – на мак. само *огу*); *Idziemy dalej, do następnego pytania/następnej kwestii* (само *огу*); *Samochód znów nie jedzie. Samochód jedzie 80km/h* (*оду*); *Chodzi w koszuli/w krótkich spodniach* (*оду*); *Chodzi z dziewczyną dwa lata. Helena i Marcin chodzą ze sobą* (*огу*), ама: *Toj огу со овајца расиѝници, ѝа и ѝој сѝана како нив* (на пол. *сосема друг збор: Koleguje się z dwoma łobuzami, = другарува*); *Chodzi koło G(chorego/ koło kwiatków)* (оди по болниот/по цвеќето); на полски нема синтаксичка разлика поради семантиката на *G*: 1. може да се работи за реално физичко преместување околу/покрај *G* и 2. (прен.) може да означува, како овде, водење грижа за *G*; на македонски таа разлика ја изразуваат предлозите, додека на полски не е така *Chodzi koło G* (*genetivus*) (*domu*). Како што се гледа паралелата не е очигледна, што и не очекувавме.

Ги споредуваме именските деривати од *chodźć* и *огу* заради сличностите и разликите. Регресивните именки *chód* и *огу* се најстарите деривати; значењата на *chód* (пред сè според Ваќко): 1. ‘начин на одење на човек/животно’: *Chód miała niezgrabny /lekki /energiczny. Poznałem go po chodzie. Znamy cztery podstawowe chody konia: stęp, klus, galop i cwał. To*

prawda, że koń mongolski jest niezgrabny z wyglądu, ale chód ma dobry. **2.** (спорт) ‘спорт. дисциплина чија суштина е, по можност, најбрзо поминување одредена дистанца, одејќи со посебен спортски чекор’: *Zawody w chodzie na 10 km. Robert Korzeniowski jest wielokrotnym mistrzem olimpijskim w chodzie sportowym*; овде завршува физичкото преместување. Понатаму имаме разни форми на преносни примени: **3.** (техн.) (за машина, механизам, дел од него) ‘начин на работење, функционирање, движење’: *Samochód zbliżył się wolno, a chód jego silnika był miękki i cichy*; следуваат изрази, главно разговорни: ~ **być na chodzie** (за машина, возило итн.) **a** е исправен или во моментот/моментално работи’: *Kupiliśmy ciężarówkę, starą, ale na chodzie*; - употребено како прилог: *Tylko złote ręce naszych mechaników potrafią utrzymać ten sprzęt na chodzie. Zostawiłeś samochód na chodzie i wysiadłeś/poszedłeś do kiosku?* **б** (разг.) (за човек) ‘е здрав и физички спремен’: *Kobieta/staruszka ma 90 lat, ale jest wciąż na chodzie*; ~ **mieć chody** (gdzieś, w L, u G) (разг.) ‘има познанства со влијателни луѓе и користејќи ги може да среди некои работи’: *Nie wyrzucę go, bo ma chody u dyrektora/w ministerstwie i wiele może. Musiałem użyć swoich chodów, żeby mi wydano paszport/zgodę*; ~ **chodu!** (разг.) ‘извик- поттик за бегање’: *Chodu, chłopaki! Nadchodzi patrol/policjant. – Na co czekasz?! Chodu!*; – употребено како глагол: *Drzwi zamknął, worek na plecy i chodu. On za telefon, dzwoni na policję, a ty chodu przez okno. Dociągniemy do jesieni, a potem chodu.*

Значењата на мак. **од**: **1.** ‘одење, чекорење на човек/животно’: *Tue ẽo забрзаа одоѝ. Таа се нишаше ѓри одоѝ. Наслушина ѝшешки одови ѝо снегоѝ.* **2.** ‘начин на одење на човек/животно’: *Го ѝознавам ѝо одоѝ. Несиѓурен/лесен/цврсиѝ од. Таа има убав од; овде завршува физичкото преместување, продолжуваат разни форми на преносните значења: **3.** (техн.) (за механизам, машина, дел од неа) ‘начин на функционирање, работење’: *Го следеше одоѝ на машинаѝа. Гледаше во одоѝ на сиѝрелкиѝе на часовникаѝи. Одоѝ на иѓлаѝа/на машинаѝа е неѝравлен.* **4.** (мерка за далечина) ‘пат, растојание’: *Одовре до селоѝо има два часа од.* **5.** ‘одење напред, тек, развој’: *Тој насѝан влијаел врз одоѝ на восѝаниеѝо. Нишѝо не може да ẽо заѝре одоѝ на времеѝо*; има израз (ЗМ): ~ **во од** ‘решавање на проблем итн. тогаш, кога ќе се појави ‘: *Уѝре ѝочнуваме, а друѓѝиѝе работѝи ќе ѓи решаваме во од.**

Додека се работи за физичко преместување на живите објекти, обата јазика се сложни, а значењата се блиски. Дури функционирањето на машините итн. (резултат на антропоморфизација/анимизација) го третираат аналогно. Сериозни разлики почнуваат допрва во пооддалечените преносни употреби, како резултат на разидување на асоцијациите, концептуализациите итн.; за тоа свој прилог даваат културно-општествените раз-

лики и други цивилизациски фактори. Од 4. точка ништо не се сложува; патем кажано и во претходните мак. точки нема потполно совпаѓање: 1. *krok, chodzenie*, 2. *chód*, 3. *ruch*, 4. *droga, marsz* 5. *bieg/przebieg, rozwój, tok*; изразот: *z marszu* (разг.), *na bieżąco*.

Останатите деривати (пред сè според Ваńко) од *chodzić* и *chód* : *chodak* ‘чевел со дебел дрвен ģон, без петица’: *Nadbiegła pielęgniarka w białych, głośnych chodakach*; деминутив *chodaczek*; *chodnik* 1. ‘тротоар’: *Stał na chodniku przed sklepem. Idą szybko po wąskim chodniku*; деминутив *chodniczek*: *żwirowy chodniczek w ogrodzie*; придавка од *chodnik* → *chodnikowy*: - *chodnikowe płyty*; 2. ‘долг и тесен тепих за на под’: *W przedpokoju leżał wąski/ wełniany chodnik*; деминутив *chodniczek*: - *chodniczek z samochodu* 3. ‘подземен коридор во рудник или пештера’: *Chodniki w kopalniach ciągną się czasem kilometrami*; придавка *chodnikowy* (рудар.): - *wyrobisko chodnikowe*; *chodziarz /chodziarka* (ж. род) ‘спортист кој се занимава со спортско одење’: *Robert Korzeniowski był wybitnym chodziarzem i mistrzem olimpijskim*; *chodzik* ‘направа со која малите деца учат да одат’; *chodzony* ‘полски народен танец, народно име на полонеза’ (*polonez – reprezentacyjny taniec dworski wywodzący się z kultury ludowej*): *Już nikt tak nie potrafi chodzonego wodzić*; придавка *chodliwy* (разг.) (за стока) ‘лесно може да се продаде’: *Chodliwe towary / przedmioty. Píše chodliwe kryminały/romanse*; апстр. именка *chodliwość*; придавка *chodzący* 1. ‘примарно активен партицип за сегашно време од *chodzić* 2. во изрази: ~ *chodząca dobroć/szlachetność/ doskonałość/cnota* итн. за некој кој ни се чини како олицетворение на тие карактеристики’: *Moja babcia to chodząca dobroć. Jej matka/ojciec to chodząca doskonałość*; израз: ~ *chodząca encyklopedia* ‘жива енциклопедија’. Во полскиот јазик забележливо е обилното присуство на колоквијалната лексика.

На македонски освен *оо* имаме само глаголска именка: *одење*, дијал. именка *ооило* и (само во ДигР) придавка/прилог *одечки*:

одење 1. ‘преместување со чекорење’: *По два часа одење излегоа од шумата. Дојтаму има уште многу одење. Беше време за одење*. 2. ‘начин на чекорење, од’: *Го прејознаваше по одењето уште од далеку. Такво му е одењето. Одење по двајца*; (ЗМ) изрази: - *на одење* ‘при заминување...: *На одење се позрави со сите*; - *на/со едно одење* (разг.) ‘додека прави нешто друго’; *ооило* (дијал. мед.) ‘стапало’; (само ДигР) придавка *одечки* ‘е во состојба на одење’: *Одечки робот. Од поолку слабост личеше на одечки скелет*; прилог *одечки*: *Тој можеше да ише и седечки и одечки*.

Значително побогат е фондот на именски и други деривати од префиксираните глаголи, донесувајќи при тоа изненадување во вид на македонските бројни архаични форми:

доход (екон.) ‘пари или други средства добиени од работа, бизнис, итн.’: *има висок/низок доход, доход ѿо злава на жиѿиел*; придавки: **доходен** (екон.) **1.** ‘што се однесува на доход’: *доходна сѿайка/ѿолиѿика **2.** ‘доходовен’; **доходовен** (екон.) ‘што носи доход, е профитабилен’: *доходовна инвестѿиѿиѿа*; прилог **доходовно**, апстр. именка **доходовностѿ**;*

исход **1.** (според ДигР книж.) ‘резултат, последица од нешто’: *Исходоѿи на дискусиѿаѿи се уѿиѿе е неизвесен. Позѿиѿивниоѿи исход е резулѿаѿи на добро ѿланираѿе...* (ЗМ) *Несѿирѿливо зѿо очекуваме исходоѿи на ѿрезово-риѿе*. **2.** (ДигР арх.) ‘егзодус, бегство’: *Исходоѿи на Израилѿиѿе од Езѿиѿеѿи*. (во Свето Писмо *Вѿѿора книзѿа Мојсеева (Исход)* – на полски *Księga Wujscia/Exodus*); **исходиѿиѿе** (ДигР книж., ЗМ арх.) ‘појдовна точка, место или состојба од каде што се поаѓа’: *Анализаѿи може да се заѿочне од неколку исходиѿиѿиѿа*; придавка **исходиѿиѿиѿен** ‘што се однесува на исходиѿиѿе, појдовен’: – *исходиѿина линиѿа*; (ЗМ) глагол **исходува** ‘резултира со’; **ѿоход** **1.** (воен. термин) ‘движење на војска за исполнување на воена задача, низа воени операции, воена кампања’: *Војскиѿе ѿрзѿнаа во ѿоход*. **2.** ‘организирано одење/поаѓање некаде, организирање обиколка или посета на нешто, експедиѿиѿа’: *Поход на ѿланина. Туристѿички ѿоход*. **3.** (ДигР прен.) ‘организирано дејствување, кампања’: *Владаѿи реши да оди во ѿоход ѿо сѿѿрански инвестѿиѿиѿи. Нивниоѿи ѿечаѿи орзѿанизираше висѿѿински ѿоход ѿроѿив нас*.

ѿреѿиходи – **ѿреѿиходува** (ЗМ формално/официјално) ‘се јавува/доаѓа пред неког/нешто во време или редослед’: *На скојскиоѿи земјоѿѿрес му ѿреѿиходеше силен ѿаѿѿнеж. На дозѿовороѿи му ѿреѿиходеа ѿешки ѿрезовори*; именки: **ѿреѿиходник** **1.** ‘лице што држело одредено работно место/вршело определена функциѿа во однос на неговиот наследник’ **2.** ‘предок’ **3.** (прен.) ‘материјален или апстрактен предмет заменет или наследен од друг’: *Овој ѿроектѿи ке ја доживее судбинаѿи на својоѿи ѿреѿиходник*. (ДигР) *Самодовербаѿи е ѿреѿиходник на усѿехоѿи*; **ѿреѿиходничка** (ж.род) ‘претходник’; **ѿреѿиходница** **1.** ‘претходничка’ **2.** (воен.) ‘дел од војска што се наоѓа пред главните сили, извидница, авангарда, (ЗМ) претстража’; придавка **ѿреѿиходен** ‘се јавува/постоел пред неког/нешто во време или редослед’: *ѿреѿиходниоѿи шеф/дирекѿѿор/ден/дозѿовор; ѿреѿиходна одлука; ѿреѿиходни насѿѿани*; прилог **ѿреѿиходно** **1.** ‘порано, пред ова’: *Преѿиходно ѿој беше на советѿување* **2.** ‘како прво’; (ЗМ) **ѿреѿиходносѿоменатѿ**

ѿриход (екон.) ‘пари или други средства добиени во текот на одреден период или годишно од своја фирма, земјиште итн., (ДигР) кои подлежат на оданочување’: *ѿриход од ѿродажба/од маркеѿинзѿ*, (ДигР) *зѿодишен ѿриход, уѿрава за ѿриходи*, (БКон) *ѿриходиѿе и расходиѿе на нашаѿиѿа орзѿанизаѿиѿа*; придавка **ѿриходен** ‘кој се однесува на приход’: *ѿриходна книзѿа*;

расходува (св. и несв.) (екон.) **1.** ‘троши или користи пари, средства итн.’: *Автомобилој расходува многу гориво.* **2.** (прен.) ‘избрише од инвентар (машина, алатка, материјал итн.) како неупотреблив или непотребен’: (ДигР) *Носејте ги, ја ќе ги расходуваме;* именка **расход** (најчесто мн.) ‘потрошени или искористени пари, материјали итн.’: *јавни/лични расходи, канцелариски расходи; љокрие расходи, смали расходи;* (ДигР) **расходник** (екон.) ‘расходна книга’; придавка **расходен** (екон.) ‘кој се однесува на расход’: - *расходна книџа;* (ЗМ) **расходлив** ‘што може да се расходува’; апстр. именка **расходливосиј**; **ходник** (ДигР архит. градеж.) ‘коридор’: *Њоземен/шаен ходник. Црквата имаше големи ајати, љ. е. ходници...* (според ДигР); (ЗМ) ‘простор во зграда или воз со врати за влегување во соби или купиња’. Зборовите ја зачуваа старата форма: според Светото Писмо; како стари и официјални, стручни екон., воен., архит./градеж. термини; евентуално се појавуваат со квалификатор: застарен/архаичен или книжевен.

Некои од нив постојат во истата форма и во полскиот јазик: **chodnik** (опишан погоре, исто сврзан е со стари професии, занаети, како рударство, ткајачки занает); (Вајко) **pochód** се надоврзува до **1.** мак. воено значење, кое е првобитно за таа именка, денес секако ретко, со квалиф.: книж.: *Wojska natknęły się na opór ze strony tubylców, co powstrzymało ich pochód na północ.* (*pochód wojska* = преместување напред и зафаќање туѓи терени); денес поверојатно е преносното значење кое се надоврзува на военото – (за идеи, појави итн.) ‘се шират итн.’: *Pochód zimy był w tym roku szczególnie szybki. Był... pionierem cywilizacyjnego pochodu* (Dor). *Tryumfalny pochód gotyku zapoczątkował kościół... w Lubecie.* Во денешно време почесто е : **2.а)** ‘голема организирана група луѓе која маршира по градски улици поради некој празник или за да манифестира нешто’: *Raz tylko szedłem w pochodzie pierwszomajowym. Pochód ruszył ulicami miasta.* **б)** ‘самата манифестација што маршира по улици’: *W końcu wiec przekształcił się w pochód.* **3.** (за група луѓе) ‘одат заедно напред во некаков строј/со некаков (рамномерен/ ритмички/танцовачки/игрив...) чекор’: *Ten dziwny pochód zamykała kobieta z dzieckiem i kudłaty pies. Dołączył do pochodu przebierańców;* изрази: ~ **otwierać/zamykać pochód** ‘е почеток/крај на’; ~ **czoło pochodu** ‘тие што одат на чело’: *Czoło pochodu zbliża się do pomnika* (KJP). *Czoło tego dziwnego pochodu stanowiły dzieci.*

Стручните економски термини **dochód**, **przychód**, **rozchód** функционираат аналогно (со дериватите): **dochód** : *Dochody z akcji są zwolnione od podatku;* изрази: - *czysty dochód: To dochód po potrąceniu podatków;* - *dochód brutto/netto;* - *dochód narodowy;* придавка **dochodowy**: *Ten sklepik okazał się dochodowym interesem;* - *podatek dochodowy;* апстр. именка **dochodowość**; **przychód** : *Przychody ludności rosły wolniej niż ceny;* придавка **przychodowy**: -

kwit przychodowy; апстр. именка **przychodowość**; **rozchód** (често во мн.) **1**. *Przychody mamy niższe niż rozchody, to niedobrze* **2**. *Dokumentacja odzwierciedla rozchód towarów/wyrobów*; придавка **rozchodowy**: *Dowody kasowe dzielimy na przychodowe i rozchodowe. Kasa wystawiła kwit rozchodowy*; глаголи **rozchodować** св. – **rozchodowywać** несв. (Мало изненадување: на полски **rozchodnik** (бот.) ‘растение со шарени цветчиња и месести листови што ползи по земјата’).

Додека во македонскиот јазик тие именки се зачуван арх. исклучок, во полскиот јазик се дел од регуларна серија изведенки од префиксните несвршени глаголи (деривати од несвршениот многукратен **chodzić**); неколку глаголи имаат, денес, деривати со други суфикси: **do-chodzić** → **dochód**; **na-chodzić** → **nachodźca**; **nad-chodzić** → **0**; **ob-chodzić** → **obchód**/**obchody** мн.; **od-chodzić** → **odchody** мн.; **po-chodzić** → **pochód**/**pochodnia**; **pod-chodzić** → **podchody** мн.; **prze-chodzić** → **przechodzień**; **przy-chodzić** → **przychód** / **przychodnia**; **roz-chodzić (się)** → **rozchód**/**rozchodnik**; **u-chodzić** → **uchodźca**; **w-chodzić** → **0**; **wy-chodzić** → **wychodźca**/**wchodek**; **za-chodzić** → **zachód**/**zachody**; **s-chodzić** → **schody**/**schodek**; **ws-chodzić** → **wschód** (од старополското време се заборавени: *nachod*, *przechod* и *przechodźca*, *przychodźca* и *przychodzień*, *rozchody* само мн., *schod*, *wchod*/*wchody*, *wchodzień*, *wychod* во многу значења, *zachodźca*); освен тоа секој од глаголите има регуларна глаголска именка: **dochodzić** → **dochodzenie**,..., при што кај некои од нив, покрај регуларната основна функција се појавија дополнителни значења на пр.: **dochodzenie** ‘истрага’, **pochodzenie** ‘потекло, генеза’.

Свршените глаголи се добиваат со префиксирање на еднократниот несвршен глагол **iść**: **dojść** → (глаголска именка) **dojście**, **najść** → **najście**, **nadejść** → **nadejście**, **obejść** → **obejście**, **odejść** → **odejście**, **pójść** → **pójście**, **podejść** → **podejście**, **przejść** → **przejście**, **przyjść** → **przyjście**, **rozejść (się)** → **rozejście (się)**, **ujść** → **ujście**, **wejść** → **wejście**, **wyjść** → **wyjście**, **zajść** → **zajście**, **zejść** → **zejście**, **wzejść** → **wzejście**; секој од глаголите има регуларна глаголска именка, при што кај некои од нив, покрај регуларната основна функција се појавиле дополнителни значења, на пр.: **dojście** ‘пристап’, **obejście** ‘двор на селска куќа, двориште’, **przejście** ‘премин; (прен.) доживување’, **ujście** ‘утока, устие’, **wejście** ‘влез’, **wyjście** ‘излез’, **zajście** ‘настан, случка, инцидент’.

Сликата на таа деривација е многу едноставна и регуларна, што не може да се каже за македонските префиксирани глаголи, каде што старото се бори со новото; се чуваат старите алтернатиции, покрај поновите форми ослободени од нив; покрај навидум расчистената слика остануваат некои застарени форми кои го руршат лабавиот поредок. И тоа во случај на

глаголите оптоварени со дополнителни функции и многу фреквентни. Тоа го потврдува мислењето дека најмногу исклучоци и нерегуларности има обично токму кај најфреквентните зборови.

Деривати од *иде*:

заиде – *заидува* **1.** (ДигР) ‘почне да иде /да доаѓа’: *оодоздола заиде еден сѝарец. По ѝолеѝо заидоа овци* **2.** (ЗМ) ‘стане редовен посетител’;

наиде – *наидува* (главно според ЗМ) **1.** ‘неочекувано/случајно сретне или најде некого/нешто, се намери на некого/на нешто’: *Случајно наиде на еден комисија. Вракајќи се во селоѝо, наидовме на заседа* **2.** (прен.) ‘се соочи со/исправен е пред нешто (проблем, тешкотија итн.)’ **3.** (прен.) ‘пречекан е со нешто (реакција, чувство итн.): *Наиде на одобрување* ; изрази (прен.): ~ *наиде на ѝлодна ѝочва* ‘најде поволни услови за развој итн.’; ~ *наиде на злаѝен рудник* (прен. разг.) ‘најде извор на изобилие/ богатство/ успех итн.’;

обиде – *обидува* (ги засведочува само БКон без квалификатор) **1.** ‘посети’: *Сиѝе злаѝари ѝи обидов* (и еден пример од нар. поезија) **2.** ‘обиколи, заобиколи’ (е паралела за полските *obejść – obchodzić → obchód*);

оѝиде – *оѝидува* **1.** ‘појде кај некого или некаде’; останатите значења и изрази се главно преносни и идиоматски;

разиде се – *разидува се* (ЗМ) (прен.) ‘има различно мислење со некого’;

– *ѝоидува* ‘подидува’: *Возоѝ веќе ѝрѓнува, а жениѝе ѝоидуваѝи ѝо неѓо и ми мафѝаѝи ...* (ДигК);

– *ѝодидува* ‘доаѓа или посетува одвреме-навреме, понекогаш, навраќа’: *Тој ѝодидува во дуќаноѝ коѓа има време* (ДигК);

– *ѝриидува* (ЗМ заст., БКон ретко) ‘придоаѓа’: *Водаѝа ѝриидуваѝе уѝиѝе*;

Двојни и тројни префикси:

из-оѝиде – *изоѝидува* (ДигР) (за повеќемина) ‘замине, напушти’: *Госѝиѝе изоѝидоа еден ѝо еден*; *из-оѝиде си* – *изоѝидува си* (за повеќемина)

‘се разотиде, замине дома или секој на своја страна’: *Сиѝе си изоѝидоа ѝо дома*; *раз-оѝиде се* – *разоѝидува се* (за многумина) ‘отидоа на разни страни, се разидоа’; *ѝо-раз-оѝиде се* – (за многумина) ‘се разотидоа’; освен регуларната глаголска именка нема други именски деривати.

Деривати од *оди*:

оододи – *ооодува* **1.** ‘престане да оди, се измори од долго одење’ **2.** ‘помине, особено преостанато растојание со одење’ **3.** (прен.) (за машина, возило итн.) ‘престане да работи, се расипе’;

заоди – *заодува* **1.** ‘почне да оди’: *Луѓеѝо ѝолека заодија кон цркваѝа.*

Скокна ѝреку сѝиѝчеѝо и заоди низ ѝченкаѝа. **2.** ‘почне да патува, да скита’: *Тој заоди низ ѝуѓи земји и назад не се враѝи* **3.** (за дете) ‘почне за

првпат да оди, прооди' **4.** 'почне редовно да оди некаде, да посетува училиште, курс итн.');

изоди – изодува 'помине со одење некој пат, терен итн.': *Селаниџе едвај ѓо изодија џаџиџи од селџи до ѓрадоџи. Изоди 20 километџи;*

наоди се – наодува се 1. 'помине долго време во одење, се засити со одење, се умори од одење/пешачење' **2.** (прен.) 'помине долго време како слободен, без врски, се научива': *Се наоди ерѓен, убаво се наживеа.* **3.** (прен.) 'помине долго време во некоја работа, занимање итн.': *Се наоди џо школи и курсеви/џо докџиџи;*

надоди – надодува (ЗМ) 'надмине некого во одење';

џооди – џоодува 1. 'оди малку, извесно време' **2.** 'се најде некое време во некаква ситуација/функција итн.': *Пооди некој месец на училиштиџе и џоџоа се оџкажа* **3.** (прен.) (за механизам итн.) 'поработи малку, некое време': *Часовникоџи џооди, џа засџана.*;

џрооди – џроодува 1. 'почне да оди' **2.** (за дете) 'почне/научи да оди' **3.** (преодно) 'помине пешки голем простор': *Ја џроодеа џланинаџа* **3.** (прен.) 'се најде во тешка положба, почне да прави нешто': *Проодеа ѓладни и ѓоли.* (ДигР?) Освен регуларната глаголска именка речникот (ДигР) засведочува само **џроод** 'тесно место каде што сепак може да се помине, премин': *Мораше да врџи околу, најред немаше џроод. Меѓу двеџе куќи имаше џесен џроод;*

разоди се – разодува се 1. 'почне да оди (после долго седење, лежење итн.):' *И фаџи да ѓо носи, за да се разоди.* **2.** 'почне да патува, да скита, да посетува разни места итн.': *Се разоди и џој џо сџрансџиво.* **3.** (прен.) (за машина итн.) 'почне добро да работи, се разработи': *Се разоди машинаџа;* **двојни** префикси:

до-изоди – доизодува 'изоди преостанат дел или до крај (ЗМ)';

из-наоди се – изнаодува се 1. 'изоди многу, се наоди, се измори од одење': *Се изнаоди џо џаџиџиџаџа разнесувајќи џоџиџа.* **2.** 'пешачи до заситување' (ЗМ)

Серијата на дериватите од **иде**, покомплицирана, со двојни несвршени глаголи, како поархаична и понова алтернатива, со низа регр. именски деривати, со дупли префикси и изолирани стари форми, што дава доста сложена слика:

дојде – доаѓа/дојдува 1. одејќи пешки или со превозно средство пристигнува на местото, до соговорникот': *Дојди да џи кажам неџиџо* **2.** 'се појави, присуствува': *Малку луѓе дојдоа да ѓо видаџи;* **3. дојде си** 'се врати дома': *Сноџиџи доџна си дојдов. Сноџи си дојде од војска;* понатаму преносно: **4.** 'пристигне нешто': *Дојде џисмоџи од џаџико џи. Дојдоа новиџе книѓи. Дојдоа нови весџи од Скоџје* **5.** 'зазема наведено место во простор и

време': Велиџден доаџа ѓред 1-ви мај. Дојде веќе ѓролеџиџа/леџинаџа сезона. Дојде вечерџиџа/ осум часоџи 6. (за мирис, звук, светлина итн.) 'се појави нешто што може да се почувствува, да се прими со сетила': Дојде силна миризба на чаџ/ звук на камбана/ силна џоџлина/ јасна свеџлина итн.; многу изрази на пр.: (безлично) ~ ми (џи, му...) дојде да... 'почувствува желба да': Ми дојде да се расџлачам/ да се смеам/ да викам итн., и многу стабилни вербално-номинални конструкции од типот: дојде на власџи, дојде до израз/ до збор и други (различни стилски: книж., разг., заст.);

зајде – заџџа/зајџува (за сонцето, месечината) 'се крие зад хоризонтот од земјата'; израз: ~ зајде од џлачење/смеење итн. (разг.) 'премре од плачење итн., се изгуби': Деџеџо зајде од џлачење. → заод 1. 'залез': Сонцеџо е веќе на заод. 2. (прен.) (за живот итн.) 'крај': Тој е на заодоџ на живоџиџи; заодба (во нар. поезија) 'залез';

џојде – џоаџа/џојџува 1. 'започне патување, замине': Појде на џаџи; понатаму преносно (ДигР): 2. 'тргне, започне од некоја точка, претпоставка, теза итн.': Појде од џоџреџина ѓреџиџосџавка. Во џланирањеџо џојдовме од досеџаџниџе резулџаџи 3. 'изгуби нешто': Во џожароџи му џојде куџаџа.; џојде си 'си отиде, си замине (од каде дошол/пошол)': Не можеа џовеќе да чекаџи, си џојдоа. Тој ќе си џојде доџоџаџи;

џрејде (се) – џреџџа (се)/џрејџува (се) 1. 'помине, премине од една на друга страна'; (понатаму преносно) 2. 'помине на нешто друго, смени тема на разговор итн.' 3. (разг.) 'измами, излаже некого': Го џрејде и му џи зеде џариџе. 4. (повратна форма) 'се излаже': Се џрејде за џаа рабоџа. → џреод;

џријде – џриџџа/џријџува 1. 'со одење се приближи кон некого/нешто'; понатаму преносно: 2. 'се стави во однос кон некого/нешто': Инџиџерсно е како џриџол реџисероџи на овој драмски џексџи 3. 'се фати за работа, почне да работи': Сеџа ќе џријдеме кон исџражување на новиџе сосџојџи 4. (ретко) 'премине на нечија страна': Груџаџа се зџолеми оџкако им џријдоа неколку нови членови; → џриод 1. 'пристап, пат до некаде': Поџлочан џриод до куџаџа 2. (прен.) 'приоѓање, пристапување, поставка, пристап';

џројде – џроаџа/џројџува 'помине, мине крај некого/нешто': Еве џо, дојде и џројде, сеџа може на рааџи да задремеме (ДигК);

Двојни и тројни префикси:

на-дојде – на-доаџа/на-дојџува 1. (за луѓе) 'доаѓа/пристигнува во голем број': Беџалџи џосџојано надоаџаџи од Косово 2. (прен.) (за река, вода итн.) 'достигнува повисоко ниво или количина, надотече': Рекиџе надојдоа џо обилниџе дождови;

ири-дојде – **ири-доаџа/иридојдува** **1.** (за луѓе) ‘дојде уште некој, пристигне по некого, подоцна’: *Придојдоа нови беџалци. За иразникои на црквациа иридојде народ и од друѓиите села. Никој друџ не иридојде* **2.** (прен.) (за вода, порој итн.) ‘надојде, дотече’: *Придојдоа иошоциите, се разлеа рекаџа; рас-иојде* – (ДигР) ‘разотиде (се)’ без коментар;
из-на-дојде – (ЗМ) ‘надојде во голем или преголем број’

најде – **наоџа/најдува** **1.** ‘барајќи дојде до нешто загубено или случајно открие нешто’; останатите значења и многу изрази се главно преносни и идиоматски; → **нао** **1.** ‘мало дете оставено, напуштено од родителите и најдено од друг’ (**наоиче** деминутив од 1.; исто → **најденче**) **2.** ‘тоа што ќе се најде случајно или при истражување’: *Археолошки нао. Сиручни наоди* **3.** (мед.) ‘тоа што ќе се најде при медицинско испитување, дијагноза’: *Лекарски нао*; → **наоџање**; → **наоџач**; → **наоџалиише**
најде се – **наоџа се/најдува се** ‘сместен/лоциран е некаде’

двојни префикси:

из-најде – **изнаоџа/изнајдува** **1.** ‘успее да најде некого/ нешто што се бара’
2. ‘пронајде;

из-најде се (повратен глаг.) ‘се најде/сретне со некого по многу гогини, по барање итн.’

ири-најде – **ири-наоџа/ири-најдува** **1.** ‘открие/најде нешто што го немало дотогаш’ **2.** ‘со барање најде нешто што е загубено’: *Археолозиите ири-наише злајна маска*; → **ири-најдок** (од 1.); → **ири-наоџач / ири-најдувач** (од 1.) (→ **ири-наоџачки/ири-најдувачки**; → **ири-наоџаише**)

ири-најде се – **ири-наоџа се/ири-најдува се** ‘си го најде своето место во (животот/средината итн.)

с-најде – **снаоџа/снајдува** (само 3 л.) ‘се случи некому нешто лошо, погоди’: *Го снајде голема несреќа.*

с-најде се – **снаоџа се/снајдува се** **1.** ‘умее да излезе од тешка положба’ **2.** ‘се сообрази’: *Како ќе се снајде на ишренои?* ;→ **снаодлив** ‘вешт во наоѓање начини за излегување од /во решавање на проблеми итн.;→ **снаодливо, снаодливост**.

Одделувањето на горенаведените глаголи од зборообразувачката серија не е случајно. Да се потсетиме на соодветниот цитат од статијата за коренот *laz- / *lez-:

„Глаголот **na-lazić** (буквално: ‘лазејќи случајно нагазува на нешто’, најрано посведочен (XIV в. SSt), од почеток се оддалечува од примарната семантика и значи ‘наоѓа/најдува нешто, попаѓа на нешто’, аналогно **na-ležć** ‘најде нешто, попадне на нешто’. *Nalazić* следователно се заборава во

ова значење, а пак *na-leżć* создава одделна „гранка на нашето деривационо дрво“. Префиксот *z-* го проширува глаголот: *z-należć*, задржувајќи го значењето ‘најде нешто’, со нов итеративен пар *znajdować/znajdywać* (од друг корен), отсекувајќи го семантички од останатите глаголи (за преместување). Се дава поттик за понатамошна деривација: *znalazca* ‘наоѓач’, *znalezisko* ‘нешто најдено’, *znalezne* ‘награда за наоѓач’, *znaleźć się* 1. ‘некој/нешто се најде’ 2. ‘некој се снајде’. Префиксот *wy-* отвара нова серија: *wy – należć* ‘најде нешто намерно, пронајде’, следователно: *wynalazek* ‘пронајдок’, *wynalazca* ‘пронаоѓач’. Префиксот *od-* започнува наредна нова серија: *od-należć* ‘најде некого/нешто загубено и барано’, *odnalazca* ‘тој што најде некого/нешто загубено’, *odnaleźć się* ‘некој/нешто се најде; некој се снајде во нови околности’“.

Сведоштвото на старополскиот речник (XIV в. SSt) нè поттикнува да претпоставуваме дека префиксните глаголи од обата корена **leż-* и **id-* со префиксот *na-* приближно истовремено се оддалечиле од останатите, создавајќи одделна серија на изнијансирани значења (појдовното: ‘лазејќи/идејќи случајно нагазува на нешто’), служејќи се при тоа со исти двојни префикси; имаме потполна паралела. Споредувањето со српскиот јазик покажува интересна појава. Македонскиот јазик се движи во рамките на коренот **id-*, српскиот во рамките на коренот **laz-* (*налазиџи (се), -им (се)*, импф. *налазах(се)*, аор. *налази (се)*, *налаз, налазак, налазиџиџе, налазач* итн. (а пак бугарскиот, за споредба, употребува сосема други корени: *намирам, оџкривам*), додека полскиот создал аспектен пар со помош на обата корена: сег. и идн. време од **id-*, а минат., инфинитив и именски деривати од **leż-*. Не наоѓаме пречки при таа постапка, бидејќи обата корена имаат исти најсуштински семантички компоненти.

Пред да продолжиме со македонските глаголи потребно е едно полско вметнување. Глаголот *chadzać* воопшто нема македонска паралела без префикс. Освен тоа префиксите слабо се врзуваат со него и тоа во обата јазика. Во полскиот јазик тоа се само *prze- się, s- się, roz-* со многу различна фреквенција. Најфреквентниот е *przechadzać się* (без еднократниот пар) ‘се шета’: *Widzę, jak przechadza się sam/zamyślony po parku/wzdłuż brzegu. Pewnego dnia przechadzali się we dwóch/obaj po Krakowie*. Исто така фреквентна е именката *przechadzka* ‘прошетка’: *Niedzielna przechadzka po Krakowie/nad Wisłą/nad Wisłę należy do naszych ulubionych zajęć/rytuałów*.

Глаголот *schadzać się* (со еднократниот несв. пар *schodzić się*) (за повеќе/барем двајца луѓе) ‘се собира на едно (тајно) место’ – потешко може да се најде современ пример, бидејќи веќе е подзастарен (додека еднократниот глагол функционира со помали ограничувања): **а)** *W tajemnicy przed rodzicami schadzali się w ogrodzie/nad rzeką* е поприфатливо,

додека **б)** *Schadzali się nocami/potajemnie w zakonspirowanych lokalach i spiskowali/politykowali* веќе (Dor) го квалификува како старо; именката *schadzka* се појавува пред сè како **а)** ‘договорена тајна средба на вљубени/љубовници, љубовна средба’, додека **б)** ‘договорена тајна средба на заговорници итн.’ исто како глаголот во значењето **б)** е книжевна и застарена.

Исто така ретко се појавува *rozchadzać* (од *rozchodzić* св.) (за нови чевли) ‘носи нови неудобни чевли дома, на кратки дистанци за да се растегнат, да станат пошироки/поудобни’: *Kupiłam trochę za ciasne/za małe buty, bo bardzo mi się podobały i teraz rozchadzam je po domu /muszę je rozchadzać/ rozchodzić po domu. Ja właśnie rozchadzam sobie nowe buty.* Речниците не го бележат (само св. *rozchodzić*), но мала анкета даде позитивен резултат: зборот е познат, употребуван, но анкетираните беа од јужниот дел на Полска; можеби е тоа регионализам, што би сугерирал еден запис од интернет: *Tych butów nie trzeba długo „rozchadzać”, wygodne są już od pierwszego założenia;* наводниците би биле сигнал за неговиот посебен статус (можеби разг.), според авторот на реченицата.

Во македонскиот јазик истиот глагол (*-aža*) се појавува, според речниците, само со неколку префикси: *до-ажа, њо-ажа, њро-ажа* и со карактеристични дупли префикси: *на-доажа, њри-доажа*. Во споредба со полските глаголи, чија улога е маргинална, македонските заземаат поважна позиција: влегуваат во регуларна зборообразувачка серија како поархаична алтернатива: *дојде – доажа // дојдува; њојде – њоажа // њојдува; њројде – њроажа // њројдува; на-дојде – на-доажа // на-дојдува; њри-дојде – њри-доажа // њридојдува* (види погоре). Освен тоа нивните значења се 1. основни за преместувањето во физичкиот простор, 2. допуштаат преносност, 3. создаваат именски деривати, 4. дел од нив се стилски обоени; *доажа* ‘пристигнува’; *доажање* ‘пристигнување; појавување’ (што отвора можност за преносни употреби, на пр. изразот *доажа од* ‘води потекло од, потекнува’: *Тие ситие доажааат од Ливерпул*).

њоажа ‘почнува патување, тргнува’: *Кога њоажа возоит?*; именски деривати: *њоажање* ‘време или чин на почнување на патување, тргнување’; *њоажалиштие* 1. ‘место од каде почнува патување’ 2. (прен.) ‘појдовна точка за проучување, дискусија, анализа итн.’;

њроажа (разг.) 1. ‘минува, поминува’ 2. ‘пројде’; именски деривати: *њроажалиштие* (заст.) ‘минувалиште’; *њроажач* (заст.) ‘минувач’;

надоажа 1. (за луѓе) ‘доаѓаат, пристигнуваат во голем број’: *Безалциите њосиојано надоажааат од Косово.* 2. (прен.) (за река/вода итн.) ‘достигнува повисоко ниво или количина, надотечува’: *Реката њосиојано надоажа.* *Реките/њоњоциите надоажааат њо обилни дождови.* 3. (поттик ДигР) (прен.) (за мисли, емоции итн.) ‘се појавува во голема количина/мера, расте’: *Му*

надоаѓааӣ разни/ӣревожни/џлӯяви/луди... мисли во џлавай̄а. Почувсӣеву-ва како му надоаѓааӣ сили да се сӣро̄ӣиви/да изоржи/да озрави/...

ӣпридоаѓа 1. (за луѓе итн.) ‘доаѓа уште некој или одвреме-навреме’: *Никој друџ не ӣпридојде/ӣпридоаѓа веќе. Придоаѓааӣ нови беѓалци.* **2.** (според ДигР) (за вода, порој итн.) ‘надоаѓа, дотечува’: *Придоаѓааӣ ӣо̄ӣоцӣӣе.*

Дел од глаголите што спаѓаат во истата серија на префиксираните деривати како поархаична алтернатива имаат форма (**-оџа**) без издолжување на вокалот (за потсетување: само западнословенските и јужнословенските дијалекти го деривираат многукратниот глагол **chad'ati* (од **choditi*), со суфиксот **-ja-* и со, карактеристично за ваквите архаични глаголи, издолжување на вокалот **o→*a*; старо(црковно)словенскиот јазик ја засведочува формата *chaždati*; во македонскиот јазик самостојната форма – континуант на **chaždati* - не се употребува, што видовме погоре, но од горенаведените форми: *заоџа, наоџа, ӣприоџа*,... произлегува дека покрај варијантата со издолжениот вокал (**o→*a*) има нејзина паралела без тоа издолжување (**choždati*) и тоа пофреквентна. (Донекаде слична состојба има во бугарскиот јазик каде што постојат паралелно: *дохождам* и *дохаждам* → *дохаждане, надохождам* и *надохаждам, ӣпридохаждам, ӣприхождам, ӣпрохождам* – како што се гледа постои таму извесно колебање, барем според речникот со кој располагам).

Остануваат многу проблеми за разгледување и многу материјал за анализа; доста теми за статии, како и за монографија. Во овој дел главно се посочени правците по кои може да се движиме понатаму. Сумирајќи привремено: во реалните значења дискутираните глаголи ги континуираат појдовните семантички компоненти, пак во преносните примени можни се, секако, изненадувања со оглед на непредвидливоста на асоцијациите, на смелоста на визуелизациите и концептуализациите на нивните, главно анонимни, автори од минатото; денеска може да следиме сличен процес на пр. во разговорниот јазик, во сленгот каде што постојано никнуваат нови зборови или се појавуваат нови значења на старите: ТРЖ (1997 г.) го засведочува *зајде* ‘претера во нешто (на пр. во однесувањето)’ и како блискозначен го посочува *забеѓа*; прашање е дали тој збор/тие зборови во тоа значење се употребува/-аат уште денеска (2019 г.); можно е дека се заменети со некои други изрази; не е очигледно зошто токму тој/тие биле употребени, значи, би можеле да бидат заменети со некој друг глагол за преместување, односно таков кој има соодветна семантичка компонента во својата основна дефиниција – во ТРЖ на пр. како таков се појавува: *се одлеӣи*; сè зависи од дарбата за здогледување на далечни, неочекувани асоцијации од страна на современите родени говорители на одреден јазик.

На крајот ќе обрнеме внимание на аналитичките вербално-номинални конструкции кои кај тие глаголи, барем во полскиот јазик, се посебно многубројни. Статијата не претендира да дава исцрпна класификација и опис на таквите конструкции (тоа е тема за монографија); целта е да се обрне внимание на разновидноста на прашањата кои при таа прилика се појавуваат. Во врска со специфичната, проширена функција на *иде, оди* во македонскиот јазик, нивното зачестено присуство во текстовите е разбирливо. Дали тоа значи дека во полските текстови ги има многу помалку? По сè изгледа не е така, бидејќи *iść, chodzić* со нивните префиксни деривати се присутни на други места во други функции.

Најверојатно најчестите изрази се: *idzie (mi, ci, mu, ...)* o/o to, *że/co/ kiedy/...*, и *chodzi (mi, ci, mu, ...)* o to, *że/co/kiedy/...*; свршена варијанта со *pójsć: poszło (mi, ci, mu)* o/o to, *że/co/kiedy/...*: *Nieporozumień było wiele. Tym razem poszło o tablicę ku pamięci patrona szkoły J. Korczaka*; *Jeśli idzie o/o to, że /co/kiedy/...*, *Jeśli chodzi o/o to, że/co/kiedy/...* – израз во функција на најава на тема за разговор. Тие се појавуваат во секој текст – пишан, говорен, испеан; книжевен, разговорен, научен итн., секојдневно и многукратно; на македонски им одговараат: *се работи за/ за тоа дека/ шито/коџа/...* или *ситуува збор за/за тоа дека/шито/коџа/...* или *Ако ситуува збор за.../Ако се работи за...* Други примери: *Napisała artykuł o tym, co zaszło w Polsce. Powiedz, co zaszło u was wczoraj?*; на македонски: *...шито се случу во/кај...;* *Znowu ci/nam nie wyszło*; на македонски: *... не ити/ни усиеа* итн. Самите тие причинуваат дека во текстот има полно глаголи за преместување, иако никој и ништо не се преместува.

Нас ќе нè интересираат споменатите аналитички конструкции вербално/вербо- номинални (AWN, според терминологијата на Jędrzejko и Żmigrodzki, на мак. АВН). Тие се присутни, секако, насекаде, но посебно во јазикот на средствата за масовно комуницирање. Интернетот итн. е преполн со нив; во книжевните дела се поретки, поточно – некои од нив таму не се појавуваат. Тие имаат различен карактер и спаѓаат во одделни категории. Без нивна детална анализа, ќе укажеме само на проблемите со кои се соочуваме.

(Ewa Jędrzejko како и Piotr Żmigrodzki – секој од авторите одделно – ги истражуваат АВН со амбициозна цел да ги класифицираат според нови, современи, по можност попрецизни критериуми. Крајниот резултат на тие усилби треба да биде речник на АВН, чиј раководител и редактор е Е. Jędrzejko и големиот речник на полскиот јазик, чиј уредник е Р. Żmigrodzki. Монографиите на двајцата автори содржат редица пробни речнички статии како примери на приод кон јазичниот материјал, како и обемна библиографија, (меѓу другото со голем опус на А. М. Lewicki,

којшто има големи заслуги во таа област на лингвистиката). Претставуваат солидна теоретска и методолошка подлога за некој кој би сакал да се занимава со таа сложена, но интересна тематика.)

Забележливо е дека *iść/chodzić* и нивните деривати: *dojść/dochodzić*, *przysść/przychodzić* итн. често се појавуваат како синсемантички глаголи во функција на чисто вербална составна компонента на конструкцијата од глагол и именка (т. е. вербализатор), сведен семантички до минимум, до улога на носител на стриктно вербални категории. Носителот на значењето е именката, пак целата АВН е просто перифрастички израз, алтернатива за полносемантички глагол. Во секојдневен разговор, дијалог итн., во уметничката литература ќе сретнеме реченици од типот: *Wczoraj spotkali się Jan A. z Piotrem B. //... Jan A. i Piotr B.// Wczoraj Jan A. **spotkał** Piotra B.* Меѓутоа во официјална, новинарска, репортерска релација поверојатно е дека таа информација ќе изгледа вака: *Wczoraj **doszło do spotkania** Jana A. z Piotrem B. vs Wczoraj **miało miejsce spotkanie** Jana A. z Piotrem B.*, во повеќето случаи во првата варијанта – „динамична“ наспрема втората – „статична“. Релациите за настани во новинарски текстови се нижат, создавајќи илузија на динамика и непрекинато движење, што во првата варијанта се потцртува со употребениот глагол, иако тој овде не репрезентира никакво преместување. Во втората варијанта просто се констатира факт, нешто што се збиднува. Читајќи разни весници, слушајќи официјални релации итн. скоро нема да ја сретнеме втората варијанта. Прашањето е зошто? Дали затоа што денешниот свет, животот е во постојана трчаница и не знае да запре? Можеби има друга причина, но за да биде откриена, потребен е огромен фонд на разновиден јазичен материјал за споредба; без него нема солидни заклучоци туку претскажување. Неколку типични примери од дневниот печат, ТВ или радио (посебно првата конструкција со *dojść/dochodzić* е присутна насекаде):

(*Dojść/dochodzić do G*): *Do żadnego porwania nie doszło vs Żadne porwanie nie miało miejsca// Nie było żadnego porwania = Nikt nikogo nie porwał // Nikogo nie porwano.; Do zdarzenia doszło w godzinach porannych vs Zdarzenie miało miejsce w... = Zdarzyło się to w...; W jednym z programów telewizyjnych doszło do gorącej dyskusji na temat filmu vs ... miała miejsce gorąca dyskusja na... = ... gorąco dyskutowano na...//... uczestnicy gorąco dyskutowali na...; Do ataku na ratowników doszło w piątek wieczorem przed blokiem vs Atak na ratowników miał miejsce w... = Ktoś zaatakował ratowników w...// Ratownicy zostali zaatakowani w...; Doszło między nimi do poważnej kłótni vs Między nimi miała miejsce poważna kłótnia = Pokłócili/pokłócili się bardzo poważnie; Nad obszarem Polski dojdzie do ścierania się dwóch odmiennych mas powietrza vs ... będzie miało miejsce ścieranie się... =*

... *ścierać się będą* две одмienne masy powietrza; *Kiedy był na dole, doszło do osunięcia się ziemi* vs ... *miało miejsce osunięcie się ziemi* = ...*osunęła się ziemia*; *W kopalni w czeskiej Karwinie doszło do wybuchu metanu* vs ...*miał miejsce wybuch...* = ... *wybuchł metan*; *Do śmierci trzech osób doszło w wyniku zażycia substancji, prawdopodobnie dopalaczy* vs *W wyniku ... nastąpiła/miała miejsce śmierć...* = *W wyniku... zmarły trzy osoby*. (ретко обратно): *Jego zdaniem takie zachowanie nie powinno mieć miejsca* vs ... *do takiego zachowania nie powinno być dojść* = ... *nie powinien/powinna/ powinni się tak zachować*; *Tragiczne zdarzenie miało miejsce we wtorek na rzece Kuando* vs *Do tragicznego zdarzenia doszło ...* = *Tragedia zdarzyła się ...*; (уште поретко): *Auta zderzyły się we wtorek po godzinie...na skrzyżowaniu...= ...miało miejsce zderzenie...* vs ... *doszło do zderzenia...*

(Przejsć/przechodzić A): *Chłopczyk musiał przejść operację* vs ...*musiał mieć operację* = ... *musiał być operowany*//*Lekarze musieli go operować*; *Ofiara przeszła złamanie nerwowe* vs ... *miała złamanie nerwowe* = ...*złamała się nerwowo*.

(Wejść/wchodzić w A): *Jan nie chce z nim/z nikim wchodzić w ostre starcie* vs *Jan nie chce mieć z nim/z nikim ostrych starć* = *Jan nie chce się z nim/z nikim ostro ścierać*; *Spór Jana i Piotra ostatnio wszedł w jeszcze ostrzejszą fazę* = *Spór Jana i Piotra ostatnio jeszcze się zaostrił*; *Przypadkowo wchodzi w posiadanie ważnych dokumentów* vs ... *ma w posiadaniu.../jest w posiadaniu* = ...*posiadł ważne dokumenty*.

Секако, тоа е само скромнен дел од сите можни конструкции; целта беше **1.** да им обрнеме внимание, за да почнеме да ги следиме, да ги запишуваме и да ги анализираме; **2.** да провериме дали сите префиксирани деривати земаат учество во АВН; **3.** какви последици произлегуваат од разликите во синтаксичките шеми (- do G, - A, - w A ...); **4.** да ги споредиме во обата јазика (ако паралелно функционираат) за да најдеме сличности и разлики. Имам впечаток (а без обемен јазичен материјал тоа е само впечаток) дека во македонскиот јазик состојбата може да биде слична, барем во однос на *ojge/goaža go*; тоа најверојатно е поопшта карактеристична црта на медиумскиот шематски стил (примерите потекнуваат главно од печат и дневни вести на интернет). Во секој случај погоре употребените глаголи за преместување не содржат никаква физичка просторна информација, а нивната улога се сведува на улога на помошен глагол, носител на вербални категории. Последните забелешки не (мора да) се однесуваат на јазикот на уметничката книжевност кој (по)ретко се служи со таа „динамична“ шема.

Почесто имаме работа, свесно или не, со разни метафорични изрази кои водат потекло од обични перифрази, од стабилни аналитички

конструкции, употребувани во просторно физичко значење, и понатаму во преносна смисла. На пр. *iść na skróty do G* ‘оди/иде по скратен пат’ = *skrócić (sobie) drogę do G* (полнозначен глагол наспроти перифрастичкиот израз) – се употребува **1.** во буквална смисла : *Chodźmy/idźmy/pójdźmy na skróty(=skróćmy sobie drogę)przez ogródki/przechodnie bramy, będziemy szybciej w domu.* **2.** во преносно значење ‘некој за да постигне определена цел, постапува сомнително од морална гледна точка, користи врски, протекции, лаги итн.’: *On przez całe życie idzie/chodzi na skróty. Do kariery idzie na skróty, ale kiedyś noga mu się powinie. W życiu nie warto iść na skróty.* На прв поглед синонимниот израз: *~iść na przełaj* ‘иде/оди по попречен пат, право пред себе’ се употребува во буквална смисла, бидејќи несомнено функционира во физичкиот простор: *Ulica była zablokowana i dalej mogli iść tylko na przełaj przez trawnik. Zszedł ze ścieżki i dalej szedł na przełaj przez las* (на пр. *bieg na przełaj* значи ‘крос’); меѓутоа тешко може да се замисли во преносна смисла; (прашање е дали изразот: *~ iść po trupach* кој се употребува само со преносно значење ‘некој за да постигне определена цел постапува одлучно, решително, при тоа брутално и безобзирно’ имал првобитно реална варијанта; не е невозможно буквално значење, во екстремни услови, иако малку веројатно).

Наредни примери: *~ iść/pójść na dno*: **1.** (реално значење) ‘некој/нешто тоне, потоне’: *Czarna toń zamknęła się nad jego głową, a on szedł na dno* (KJP). *Statek/kuter/Titanic szybko poszedł na dno.* **2.** (преносно) **а)** (за човек) ‘претрпи/-ува пораз, губи/загуби, пропаѓа/-дне’: *Gdy zostawiła go żona, całkiem poszedł na dno. Tobie zawsze udaje się utrzymać na powierzchni/wyjsć cało z kłopotów, podczas gdy inni idą na dno;* **б)** (за имот, бизнис итн.) ‘пропаѓа, пропадне’: *Jego biznes od jakiegoś czasu podupadał/źle rokował, aż w końcu poszedł na dno. Patrzył bezradnie, jak dzieło jego życia idzie na dno. Sklep szedł na dno, a matka nie miała na rachunki ; ~iść/pójść w świat* **1.** (реално) (за човек) ‘замине некаде далеку’: *Wziął plecak i poszedł w świat* **2.** (прен.) (за информација, слика итн.) ‘се разнесе, се распространи’: *Taki obraz/przekaz poszedł/pójdzie w świat, niestety.* Еден невин извик: *Nie idź/nie idźcie tą drogą! Dobrze radzę* може да има двојна интерпретација: 1. реално предупредување или совет да не се оди по одреден пат поради конкретни проблеми, пречки итн. 2. апелирање до нечија совест, разум, морал итн. да отстапи од одредена лоша или глупава или подла итн. намера, т. е. ‘не прави го тоа’. Токму таквите аналитички конструкции нè пренесуваат од физичкиот во апстрактниот ментален простор. Употребувајќи ги, често не сме ни свесни дека тоа се стари, „бивши“ метафори, кои низ вековите со секојдневна употреба го загубиле својот првобитен/некогашен шарм и свежест. Како семантички неделиви заземаат место во речникот, но грани-

цата меѓу перифрастичните и идиоматските, преносните изрази, понекогаш тешко се гледа. Имаме често проблем, особено со постарите аналитички конструкции, со нивното правилно разбирање. Понекогаш интуитивно, по пат на аналогија, асоцијација, поврзување со други, попознати изрази го подразбираме нивното лексичко значење: ~ *iść/pójść gdzie/dokąd oczy poniosą* ‘оди сè едно каде/каде било, само да е подалеку од местото, каде што е говорителот или каде што се случува тоа, за што станува збор’; ~ *iść/pójść tam, gdzie nogi poniosą* ‘оди каде било, колку што има доволно сили’: *Idziemy/pójdziemy tam, gdzie nas nogi poniosą, ale przed zmierzchem/na kolację wrócimy. A pójdę, gdzie mnie nogi poniosą*; ~ *iść/pójść na koniec świata* ‘оди многу далеку, сеедно каде (често со/поради некого)’: *Poszedlbym/pójdę za tobą na koniec świata. Z kimś takim jak ty mogę iść/pójść na koniec świata*; ~ *iść jak na ścięcie/na stracenie* ‘оди некаде лошо настроен, без волја, одолжува одење, очекувајќи нешто непријатно’ (ист. израз, се работи за скеле за јавни егзекуции – на полски *szafot*, од француски): *Do dentysty szedł zawsze jak na ścięcie. Idę/szłam jak na ścięcie/, wizyta nie zapowiada/- la się przyjemnie*; ~ *iść na ścięcie* (во ученички сленг) 1. ‘оди на најтежок час/ лекција’ 2. ‘одговара за време на час/лекција’.

Сепак понекогаш мора да ги научиме напамет, посебно ако се надоврзуваат на некој историски настан, анегдота, историски лик или содржат застарени, заборавени, архаични зборови, изолирани од нивната семантичка и формална база; на пр. ~ *iść/pójść na udry* (разг.) ‘постапува против некого, пакости, се кара, се препира, води спорови итн.’ *Siostry/sąsiadki/... nieustannie szły ze sobą na udry. Potrafił iść na udry z wieloma osobami naraz, taki już miał charakter. Pójść/iść na udry z własną teściową? To naprawdę nierozsądne*. Веќе во SW како блискозначен израз се појавува ~ *koty z kimś drzeć* (разг.); изгледа *udry* и *drzeć* го прикажуваат истиот корен, но *udry* не постои надвор од тој израз, а што и кому скривиле кутрите мачки, не е јасно; изразот ~ *iść/pójść na udry* ретко се употребува, изолиран е, практично скоро заборавен, додека ~ *koty z kimś drzeć* функционира во современиот разговорен јазик; по сè изгледа старополскиот израз *na udry* значел ‘за инает, против нечија волја’, но обете аналитички конструкции остануваат без објаснување; ~ *iść/pójść do Canossy/Kanossy* ‘се покори, изрази покајание, признае дека е виновен, дека згреши’: *Przyjście tutaj/do ciebie było dla mnie jak pójście do Canossy, nie było mi łatwo, więc to docenić*. (ист. израз: Каноса, место во Италија, до каде во 1077 г. германскиот крал, анатемисан од папата, морал пешки да појде, за да се покори пред папата, да се покае, истиот да ја симне од него анатемата’); ~ *wyjsć na czymś jak Zabłocki na mydle* ‘доживее неочекувана загуба наместо да спечали, направи лош, некорисен, непогоден бизнис’: *Wyszedłem na*

interesach z tobą, jak Zabłocki na mydle. Zdaje się, że na transakcji z tobą wyjdę jak Zabłocki na mydle. (ист. израз, вистинска анегдота: Кипријан. Ф. Заблоцки, благородник, реши да се прави занаетчија, да произведува сапун и по река да го носи со сплав до Балтикот, но бидејќи немаше никаква вештина, сапунот му се растопи во реката, а тој остана со голема загуба).

Да разгледаме една подолга серија: ~ *iść/pójsć/przyjść/przychodzić komuś z pomocą/na pomoc/na ratunek*; (воен.) *z odsieczą/na odsiecz/z posiłkami* мн.; *w sukurs* ‘оди некому на помош, со спас, со засилувања итн.’: *Cale szczęście, że Jan przyszedł mi/nam na pomoc/z pomocą. Przyjdzie wam na odsiecz/z odsieczą/w sukurs szwadron ułanów. Jeszcze dziś przyjdą dla was posiłki. Na szczęście, w sukurs/ z pomocą przychodzi nam nauka*; овде има неколку проблеми: **1.** иако сите изрази се многу блиски и може да се заменуваат во соодветни околности, дел од нив се историски сврзани со војска, поточно со коњаница, во *odsiecz* и *sече* има ист прасловенски корен, бидејќи се работи за помош со сабја в рака – денес се употребуваат без тоа ограничување, но со квалификатор: шег./книж. **2.** *w sukurs* бара знаење на латински јазик, односно барем разбирање дека тој збор (*succursus*) на латински значи ‘помош итн.’ – денес се употребува евент. со квалификатор: книж.; несомнено употребувањето на тие изрази (како и тој со Каноса) е знак дека имаме работа со човек образован и начитан, свесен за тие нијанси **3.** во последниот пример се појавува преносно значење (антропоморфизација), што сведочи дека изразите, иако стари, се живи и служат за додавање стилска обоеност на исказот **4.** При обратна трансформација се појавуваат извесни ограничувања: *Pomoc Jana/ ze strony Jana (dla mnie/dla nas) przyszła/nadeszła w samą porę. Przyszła/nadeszła odsiecz... Nareszcie nadchodzi odsiecz... Szczęśliwie przyszły/nadeszły obiecane posiłki. W samą porę nadchodzą posiłki*; единствено *sukurs* не ѝ подлегнува на таа трансформација, од што се гледа колку изразот е изолиран.

Со последните примери преминуваме кон нов проблем: некои аналитички конструкции создаваат пократки/подолги серии според истата синтаксичка шема и со блиска/аналогна семантика, при што тие може да бидат и реални и преносни: ~ *iść z kimś pod rękę/pod ramię*/ (разг.) *pod pachę* ‘оди со/води некого придржувајќи го за рамо’ обично со реално, физичко значење, но *iść pod rękę z historią/polityką/...* не е невозможно; во наредната серија: ~ *iść/pójsć pod nóż/topór/młotek* значењето е донекаде блиско, може да се сведе до: ‘нешто е предназначено за ликвидирање’, меѓутоа семантичките ограничувања се разликуваат со забележливи последици; *pod topór* одат животни (‘е предвиден за колење’) или дрвја (‘е предвиден за сечење’): *Wiele hektarów lasów idzie co roku pod topór*; во минатото изразот можел да се однесува и на човек (‘е предвиден за

обезглавување на пр. на гилотина’); *pod nóż* одат (помали) животни: *Królik złamał nogę i musiał iść pod nóż. Przyjechali goście i kilka kur poszło pod nóż* но во разг. шег. јазик ‘човек оди на операција’: *Po przywiezieniu do szpitala Jan natychmiast poszedł pod nóż. Dziś jeszcze robią mi jakieś badania, a jutro idę pod nóż; pod młotek* одат предмети (имот, куќа, продавница итн.) ‘е предвиден за лицитација’: *Jego firma padła/zbankrutowała więc pójdzie/poszła pod młotek. Całe wyposażenie, budynki poszły pod młotek*; постои готова шема/калап со обопштена дефиниција и со места за пополнување (*iść pod A*), можеби уште отворени, но пред сè за преносни значења.

Наредната серија е покомпактна и отвора повеќе можности (види КЈР): ~ *iść/chodzić/pójsć ręka w rękę/ramię w ramię/ramię przy ramieniu* **1.** ‘одејќи се држи блиску до некого, оди рамно со некого’: *Idą powoli, ramię w ramię/ramię przy ramieniu. Ramię przy ramieniu idziemy przez park/przez miasto.* **2.** (прен.) ‘сложно соработуваат, дејствуваат заедно, сложно, солидарно’: *Tyle lat działali razem, szli ramię w ramię, a tu nagle koniec. Szli przez całe życie ręka w rękę, nierozłączni. Czy za rok też pójdą ramię w ramię ze swoimi sojusznikami?; ако ги замениме глаголите, семантичките ограничувања итн., ќе добиеме нова или подолга серија на пр. ...*głowa przy głowie, ... , łeb w łeb; ... noga przy nodze...**

Од горенаведените примери јасно произлегува дека аналитичките конструкции со глаголите за преместување, овде *iść/chodzić* со деривати, може да се употребуваат буквално – во реален, физички простор, или преносно – во апстрактен, ментален простор, или формално – во синтаксички, перифрастички изрази во квазипростор, создавајќи илузија на динамика. Преносните изрази се читливи или нечитливи. Често не сме свесни дека употребуваме метафори; кажувајќи: *си ogi времeиo; uge леиo/зима – idzie/nadchodzi lato/zima* и др., кој памети дека во минатото тоа биле преносни искази, а денес се обични, банални, излитени фрази. Некои се читливи благодарение на аналогијата (современо *idzie nowe* разг. шег.), асоцијацијата со нешто познато и разбирливо. Поинтересни се тие кои имаат извор во минатото, во старите епохи, во заборавените обичаи, во архаичниот јазик, во заборавените зборови. За нив објаснувањето постои само таму. Ако нема шанса да се најде сигурен одговор, останува да ги учиме на памет како нови зборови од странски јазик. Во слична ситуација сме кога контактираме со разни стилови на истиот јазик, на пр. со стандардниот и со разговорниот (колоквијалниот) јазик, а посебно со сленг/жаргон, чија задача (нај)често е да биде/стане јазична, комуникациска, заштитна бариера за луѓето надвор од средината. Може да се обидеме да ги одбележиме разликите/сличностите не само меѓу два различни јазика

или два/три различни стила на еден јазик, туку и да се обидеме да споредиме на пр. колоквијални стилови (на пр. два младински жаргони) во два странски јазика. За тоа, секако, е потребен обемен, максимално комплетен лексички фонд. Во доба на компјутери тоа е остварливо.

Завршни забелешки, коментари и заклучоци

Во воведот беа поставени прашања на кои сега – по разгледувањето на јазичниот материјал во обата јазика – сумирајќи ги парцијалните заклучоци, може да се предложат одговори. Нашата тема беа неколкуте прасловенски корени со појдовното значење: ориентирано преместување *oo-oo* во физичкиот простор, добро зачувани во обата јазика. (Иако споредбата покажа дека некои корени (на пр. **ja-* во македонскиот) не се развија премногу или пак низ вековите заоставија дел од својата лексика (на пр. **laz-* во полскиот). Слободно може да се одговори дека најосновната стара семантичка компонента – е константна; секако пред сè во реалните, физички, материјални просторни релации. Со развојот на општествата, појавувањето на нови занаети, потреби, занимања итн. се појавува нова лексика изведена од тие корени, во која кон основниот состав се приклучуваат нови семантички компоненти, но суштината на значењето на прасловенскиот корен се чува. Понекогаш, таа потешко се гледа поради формални промени, но сепак е присутна. Овде се појавуваат разлики во географско-климатските, природните, историските, стопанските, цивилизациско-општествените, културните (дури психолошките) услови кои забележливо влијаат врз насоките на развојот на лексиката:

– на словенскиот север собирањето шумски мед и восок беше почитуван занает, развиван низ вековите со специјалистичка лексика, заборавена заедно со занаетот;

– вид парна бања со посебен начин на миење, оправдана токму на студениот север (до денес функционира во Финска, Русија итн.), со доаѓање на странските модерни уреди се повлекува заедно со посебните термини, заменети со (по)нови (сè со коренот **laz-*), каде што врската меѓу основната семантичка компонента и современата *lazienka* веќе тешко се гледа;

– лексиката сврзана со еден од најстарите занаети, многу важен и ценет (*łazęka*), поради сложени, некорисни општествени околности добива пејоративна квалификација, како и „лазењето“ воопшто (за што може да сведочи реченицата, искажана од еден сведок на сообраќајна несреќа, деновиве засведочена во еден новинарски текст: *Ta kobieta wchodzi na wysepkę po środku jezdnii i zamiast zatrzymać się, ... to ona lezie pod koła samochodu jak cielę na rzeź*); во македонскиот јазик слична појава е скоро отсутна, меѓу другото префиксираниите глаголи со коренот **lěz-* се префрлени во заед-

ничката просторна репрезентација со **id-/*chod-*, т. е. се употребуваат таму каде што на полски се употребуваат *iś/chodzić* (види подолу);

– обратна, иако во извесна смисла слична, ситуација имаме кај глаголите *z-naleźć* со дериватите и *naјоe* со дериватите, кои имаат исто основно значење, рано оддалечено од другите глаголи со тој корен, иако со јазична подготовка видлива е врска со примарната семантика, при што *z-naleźć* со дериватите нема и не може да има пејоративна конотација бидејќи функционира во сосема други конситуации (види подолу);

– историската позиција на полското витештво, па благородништвото со неговите традиции, обичаи, војни, наезди, двобои итн., и позицијата на коњот во таа средина придонесе за огромен развој на лексиката изведена од коренот **ја-*, за проширување на неговата примена за секакво преместување со секакво превозно средство, за коњички и други спортови и занимања;

– раниот развој на морската (покрај речната и каналската) пловидба во рамките на меѓународната соработка (*Hanza*) во базенот на Балтичкото Море придонесе за рана морска лексика, но во голем дел, од практични причини, изведена од странски (герм.) корен, додека македонската пловидбена, транспортна итн. терминологија е домашна и изведена од прасловенскиот корен (*їлива/їлови/їлави*) – истовремено во обата јазика се забележува богато присуство на словенските називи за разни ситни елементи на јадици, рибарски мрежи, пловни знаци, сврзани со риболов, пловидба, сплаварење итн., некои заборавени, исти или многу слични со иста или слична функција – сведоштво колку таа активност за нашите предци била важна и колку се стари тие зборови (очигледно прасловенско или старословенско наследство) штом покрај толкава оддалеченост се зачувани до денес;

– развојот на домашната лексика може да биде предизвикан од историјата: раниот развој на полската авијација во разновидни форми, вљубеноста во спортското летање и сè што е сврзано со летањето ги опслужува, со мали исклучоци, еден корен (**let-/*lat-/*lot-*), ама не од почетокот; сè започна од примената на туѓата терминологија, но по 1918 г., кога Полска официјално се врати на европската мапа по 123 г. поделба, бргу почнаа да ја заменуваат полските називи – и денеска паралелно со појавувањето на некоја новост во таа област најчесто ја придружува и предлог на полски назив; во македонската авијација доминира странската лексика освен воената авијација каде што се појави словенскиот корен *їлови* во преносна употреба;

– македонското обопштување на глаголот *оди* за секакво преместување со превозно средство и регуларноста на деривацијата на префиксираните и суфиксираните глаголски форми се предизвикани од страна на мулти-

културното и мултијазичното окружување, бидејќи така е поразбирливо и побезбедно за комуникација со говорителите на кои не им е мајчин македонскиот јазик, а најсуштествената информација за дадено преместување, како и за аспектот на даден глагол е тука; таа констатација е општо-позната, но вреди да се подвлече во конфронтација со полскиот јазик кој не бил во слична ситуација, како широко распространет и влијателен во својот регион (при тоа пред сè во сродната словенска средина);

– во полскиот јазик разделувањето на малата од големата вода, а пак во македонскиот на живото од неживото во водата доведе до прилично голема разлика меѓу обата јазици: денес на македонски *ѝлива* тоа што е живо, *ѝлови* – неживо и човек со превозно средство, *ѝече* река и течност (без огранчување), додека на полски *plywa* и *plynie* сè, исто така река и течност, но во голема количина; во мала количина, во млаз итн. и бавно, на полски течност *cieknie* (*tek-);

– уште во старословенското време коренот *tek- со префиксот *u-* ја реализира втората (веќе тогаш преносна) семантичка варијанта на појдовната шема: ‘брзо трча, се оддалечува, бега’ – сведочат за тоа записите на старо(црковно)словенски, на старополски од XIV в., на македонски – арх. *уѝече*, *зайѝече* (ce); полскиот остана на тоа значење, т. е. бегањето од опасност (*uciec*), додека македонскиот го замени со коренот (*beg-);

– коренот (*beg-) ги дели северните прасловенски дијалекти од јужните; полскиот го континуира примарниот семантички состав: живо суштество + се преместува + брзо + со помош на нозе, т. е. ‘трча’, додека македонскиот реализира друга семантичка варијанта со компонента: + опасност (незгода, непријатност...), т. е. го пополнува празното место по *уѝече*;

– таа поделба причинува сета лексика сврзана со спортовите во кои се трча (атлетски, коњски, скијачки итн.) во полскиот јазик да се изведува од коренот *beg-, а тоа со време означува голем развој на спортската терминологија, техничките специјалистички значења, исто така разговорните изрази, спортскиот сленг итн. – таа една разлика доведе до разидување на јазиците во нивниот семантички развој: македонскиот јазик бегањето го поврза со опасност, полскиот со спорт и рекреација;

– коренот *skokъ не донесува поголеми разидувања, а лексиката се проширува сразмерно со развој на општествата: спорт и рекреација, занимања чија суштина се сè поразновидни скокови (што не значи дека нема изненадувања);

– истовремено токму со тој корен се зачуваа доста стари форми, реликти од стариот словенски начин на деривирање; старите именки во првобитната форма; македонскиот ги зачува до денес, додека во полскиот некои од нив се посведочени во минатото; и кај другите корени е зачувана старата

лексика, во полскиот почесто заборавена, но во македонскиот се чува до денес;

– македонскиот јазик е во тој поглед поконзервативен (*лаз, лазииџе* постојат и денес, во Полска одамна никој не знае што значат, како и на пр. старата лексика сврзана со древните народни, празнични обичаи – на пр. *џолаза*; на полски *podlazu, podłaźnik, polaźnica*,...); ако го споредиме на пр. SSt (до крајот на XVв.) со современите македонски речници, ќе откриеме многу заеднички зборови, форми, значења, наследени од минатото, кои во современиот македонски стандарден јазик се присутни, а во полскиот одамна ги нема (не мислиме сега за народните говори, каде што многу реликти се чуваат);

– полскиот јазик пак е поконзервативен при деривирањето на глаголите: префиксите и суфиксите функционираат како во минатото (како и старите вокални и консонантски алтернации), создавајќи аспектни парови според старите шеми, додека македонскиот „алгоритам“ внесува необичен механички поредок со мултиплицирање на глаголите;

– во обата јазика има зборови „повратници“, обично со изменето значење и често во служба на разговорниот стил;

– разговорниот јазик зазема денес сè поголем простор во комуницирањето, во книжевноста, филмот итн., скоро рамноправно со стандардниот јазик; сите анализирани прасловенски корени, со различна фреквентност, земаат учество во тој процес;

– сленгот што функционира во одредени средини има задача да не го разбираат луѓето од страна, надвор од средината; на полски така е во затворскиот жаргон, жаргонот на крадците, говорот на ловци и др.; многу зборови од таму со време преминале во разговорниот јазик; денеска има на пр. жаргон на младината, а тој обично е во брз непрестаен развој со неочекувани, непредвидливи асоцијации;

– блиску до нив се специјалистичките јазици на разни професии со стручна терминологија кои за обичен човек исто не се разбирливи; некои професии располагаат со специјални стручни речници (дури двојазични), на пр. правнички, технички итн.;

– независно од функционалните и стилските разлики меѓу нив, едно ги поврзува: значително го зголемуваат, збогатуваат лексиконот на обата јазика искористувајќи ги при тоа прасловенските корени кои успешно ги вршат новите задачи; бидејќи разговорната лексика многу брзо се развива, а нејзиното присуство во новинарските, литературните, уметничките и др. текстови не само што се толерира, едноставно се одобрува – барем во полското општествено јавно комуницирање (знак за тоа е јазикот на новинарите и на дискутантите на радио, ТВ и печат – ретко кој се стеснува да

употреби по некој нецензуриран збор, иако уште неодамна пред сосема „невините“ разговорни зборови задолжително се појавуваше: *извинейте за изразот/зборот...*); во врска со тоа разговорната лексика, заедно со грубите, вулгарни зборови, изрази, пцости итн., треба да се регистрира, опишува, класифицира и засведочува во речници, бидејќи тоа што вчера беше непристојно и вулгарно, денес е само разговорно, а утре може да биде стандардно;

– развојот на општествено-културните релации толку се комплицира и забрза, што растежот на јазикот мора да држи чекор, ако не сакаме празните места да се пополнат прекумерно со странски заемки;

– не треба да забораваме за неологизмите, бидејќи и ним им го должиме растежот на лексичкиот фонд; треба да се посведочуваат, штом ќе се појават, бидејќи, да повториме, тоа што вчера беше неологизам, денес може да биде или веќе е стандард, бидејќи новостите бргу стануваат обични и банални; всушност секој збор некогаш бил неологизам, анонимен или авторски;

– најпосле треба да ја проследиме улогата на метафоричноста во збогатувањето на јазикот, бидејќи многуте значења, зборови и изрази, секојдневно употребувани, имаат преносен карактер, за што или забораваме или воопшто не сме свесни.

*

Човечкиот јазик, посебно орудие за комуникација на нашите предци, еволуирал (и перманентно еволуира) за да овозможи општење во кругот на човечката заедница, комуницирање за конкретни проблеми, за секојдневна борба за опстанок. А тоа значи дека во неговите основи лежи реалност, материјалност, а почетното (пра)комуницирање се карактеризира со буквалност, еднозначност и простота.

Јазикот како нов инструмент во мугрите на човештвото бил потребен за опишување на физичкиот свет што го окружувал човекот, затоа се употребувал во буквална смисла на зборовите. Преносноста несомнено се појавила подоцна и темелно го менувала јазикот. Не сме дури свесни колку многу секојдневни, обични, вообичаени јазични конструкции, изрази имаат примарно метафорички карактер, чија преносност се загуби низ вековите. Човечкиот систем на поими со кој се служиме, има метафорична природа во многу поголем степен одошто мислиме (спореди Lakoff, Johnson). Во голема мера токму на преносноста се должи развојот на нови значења, следствено на нови зборови, изрази. Според истражувањата, во една минута разговор се појавуваат дури 6 метафори (Pasterski); нашите

обични, секојдневни разговори се преполни со секакви, главно бивши, анонимни преносни конструкции, како и понови, понекогаш авторски или дури лично наши; најпосле не секој преносен израз е поетски.

Дискутираните глаголи спаѓаат меѓу најосновните поими, чија задача беше да го опишуваат пред сè човечкото ориентирано преместување во физичкиот простор. Имаат сличен состав на примарните семантички компоненти со извесни разлики зависно од природата на вршителите на тој вид движење или од средината во која се одвива, и од определени дополнителни информации, карактеристични својства итн.

Семантичките компоненти во овој случај се: човек или животно со екстремитети итн. (како вршител); природни сили/стихии како река/вода/ветар итн. (како квазивршител) + преместување *ог-го* + карактеристични својства (бавно/брзо, течно/тромо, самостојно/несамостојно итн.) + одредена средина (копно, воздух, вода). Секако, појдовна најсуштинска и единствена заедничка е компонентата: преместување *ог-го*. Со сите нив може да се претстават физичките реални релации меѓу реалните материјални предмети во реалниот материјален свет.

Примарните преносни примени (анимизација, антропоморфизација и др.) претставуваат еден круг на проширување на јазичната стварност; со нив може да станат квазивршители не само природни стихии, туку и секакви неживи предмети. Посебен спротивен начин на такво проширување претставува анимализацијата и реификацијата на живи вршители, особено човек, што дава можност за забележување и изразување некои нови аспекти на реалниот свет, иако со метафорични средства.

Менувањето на средината во која се одвива преместувањето (воздух наместо вода, копно или вода наместо воздух итн.) е нареден круг во кој се појавуваат преносни примени на стриктно физички просторни поими. Со тој потег, веќе не по вода, туку по небо и не риби, туку облаци или птици пловат. Тие примени денес не ги чувствуваме како преносни, бидејќи премногу се вообичаени, дури банални и посебно што, иако се метафорични, сепак сè уште се наоѓаме во физичкиот простор.

Менувањето на својствата, карактеристични за одреден вид преместување причинува појавување на нови преносни употреби: ако некој/нешто оди многу брзо, тогаш не по небо, туку по копно или во вода, и не птици, туку луѓето летаат; ако некој оди тромаво/несмасно, тогаш тој лази како некоја гнасна бубачка (пример за анимализација) итн. Иако зборуваме сè уште за физичките објекти, глаголите не се употребуваат веќе во примарното значење. И тоа се најраните, уште прасловенски – што ги засведочуваат етимолозите – преносни значења.

Не ги третираме само силите на природата како речиси вистински вршители; исто така творбите на човечкиот ум, т. е. возила, машини, механизми – така се договоривме; најпосле тие се инструменти, продолжение на човечките раце. Сега и машините ќе летаат не само по небо, туку и по копно или во вода, ако возат или пловат многу брзо или пак ќе пловат по небо, ако летаат бавно. Гледаме како кругот на преносноста расте, се збогатува.

Во наредниот круг се преместуваат во воздухот на пр. звуци, мириси, светлина, студ итн., метафорично, секако, но сепак всушност сè уште во физичкиот простор, набљудувани/слушани/чувствуваани од човекот со неговите сетила.

Но, кога почнуваат во умот, на сон и сл. да пловат, да трчаат, да летаат мечти, мисли, спомени..., кога животот тече и истекува, кога душата скока од радост итн., неминовно ја пречекоруваме невидливата линија меѓу реалниот и менталниот свет. Како по скала, чекор по чекор го напуштаме реалниот физички простор за да се преселиме конечно во апстрактниот. Таму квазивршителите во квазипросторот извршуваат квазипремestувања, додека во синтаксичката шема ништо не мора да се менува. Тоа не мора да биде крај; можат да се квазипремestуваат сè поапстрактни квазивршители, на пр. својства, состојби и релации. По пречекорувањето на границата меѓу световите, нема веќе кочници. Тоа е таа таинствена особина на природниот јазик, дека навидум може да зборуваме на пр. за преместувањето, иако реално, фактички никој и ништо не се преместува (на пр. *Lot przebiega bez zakłóceń. Na każdym kroku wychodziło z niej drobnomieszczaństwo. Jak uciec przed inflacją?*). Со менталниот простор може да располагаме многу послободно отколку со физичкиот. Во менталниот простор нас нè ограничуваат исклучиво – нашата вообразба, интелектуалната осетливост, способноста за здогледување најнеочекувани асоцијации, далечни аналогии меѓу неспоредливи појави, желбата и подготвеноста за интелектуална игра. Кој е најбогато, најштедро надарен со тие особини, станува поет. Во секој случај од метафорите нема бегање, бидејќи го исполнија целиот јазик, иако не го забележуваме тоа. Искажувајќи: *czas biegnie/płynie/ucieka; wiosna i lato przeleca, ani się obejrzymy; życie toczy się dalej; życie nas zaskakuje* итн., кој би паметел за преносниот карактер на тие и многу други искази? Иако на пр.: *Przez lata toczył jego duszę robak nienawiści* звучи веќе доста необично за да се сетиме дека не станува збор за материјалниот свет и дека таа реченица мора да ја напишал некој книжевник, но на наредните реченици: *Polska stała się dętką, z której uszło powietrze. D. Trump wjechał do polityki na kłamstwie* – авторите се обични новинари, коментатори на нашето секојдневие.

(Преносноста е всушност општоприсутна појава: *Odwiedził mnie kolega i trochę popłynęliśmy* – рече еднаш еден мој познат, спонтано искажувајќи реченица со многу погодена метафора = ‘сме пивнале нешто повеќе, малку сме претерале со пиењето’ (асоцијација разбирлива на полски: алкохол како течност на полски *płynię*, а не тече, и го имало доволно за да загубат контрола; *trochę* ‘троа’ информира дека пиењето не било екстремно, бидејќи тогаш би кажал на пр. *totalnie/kompletnie odpłynęliśmy*); се работи за разговорна повремена примена, која може да варира зависно од интензитетот на пријателската средба.)

Бидејќи тие промени на примарните компоненти се наложуваат едни врз други, преносноста напредува, зголемувајќи го бројот на значењата на глаголите кои се сè поапстрактни, пооддалечени од примарното физичко значење (иако задржуваат своевидна врска со појдовната семантичка компонента).

Со сите тие менувања расте број на именските, придавските, одглаголските, како и одименските глаголски деривати, значително зголемувајќи го фондот на зборовите со помалку или повеќе апстрактно значење. Тоа е ефект на качување по наредни скалила кон апстрактниот, менталниот квазипростор. Во научната фантастика отсекогаш се појавувала темата – мечта, за паралелни, барем два, света и за можноста да се проникне од еден во друг низ пукнатина во просторот, или темата за патување низ времето со „времепловно“ возило (= *wehikul czasu*). Интересно е дека човекот ментално го прави тоа одамна низ вековите, токму благодарение на јазикот и не го забележува тоа.

Звучи малку како приказна? Тоа донекаде и е приказна, за интелектуалните, мисловните способности и креативноста на човечкиот ум. Ако го проследиме патот на развојот на човечкиот јазик од примарните оноματοпејски извици, коишто човечките гласни жици биле во состојба да ги артикулираат, од холистичките форми чија функција било да најават на пр. опасност или присуство на вода или нешто за јадење итн., т. е. одредена материјална, реална околност битна за опстанокот на човечката заедница, кој низ вековите стигнува до денешната состојба, кога секојдневно изговараме реченици во кои сè е апстрактно и метафорично, отргнато од материјалниот физички свет, иако истовремено сепак се однесуваат на тој човечки свет и, како слика во огледало, го потврдуваат, а нас тоа воопшто не нè чуди, на пр.: *Do przestrzeni publicznej wyciekają wypowiedzi/ opinie, które idą za daleko. Złość szybko odchodzi w niepamięć.* - тоа е толку далечен пат, што може да се чини како фантастика. Доволно да помислиме од каде тргнавме, а каде стигнавме. И иако тоа звучи патетично, човештвото се огледува во таквите реченици како во огледало, концентрирано его-/антро-

поцентрички врз себеси, врз своите мисли, своите емоции, своите идеи, своето „јас“. И очекува од јазикот, базиран врз старите праформи, да им излегува во пресрет на новите барања, да се снаоѓа во новите околности. Разгледуваните прасловенски корени докажуваат дека тие се во состојба да ги исполнуваат сите тие сè поапстрактни, сè пооддалечени од реалниот свет барања, да функционираат – наспроти својата природа – надвор од физичкиот простор, од физичкото преместување – како егземплификација на квазипреместување во менталниот простор.

Читајќи ги полските дневници може да забележиме дека дискутираните прасловенски корени за преместување (пред сè *išć/chodzić* со префиксните деривати) се појавуваат главно како вербализатори во аналитички вербално-номинални конструкции (види ја статијата за *išć/chodzić* : *иде/оги*), практично лишени од своето основно просторно значење. (Во уметничката книжевност тој процес за среќа не се забележува). Да не беа информациите за бегалците од Сирија и др., за сообраќајните несреќи, за спортските манифестации, физичкото преместување воопшто ќе отсутуваше во печатот и другите медиуми. Може да се претпостави дека во македонските дневници (и другите медиуми) состојбата може да биде поинаква, но без споредба, без докази тоа е само претпоставка.

Низ вековите ситуацијата се менува, едни зборови и изрази се појавуваат, други се забораваат. Јазикот цело време расте, се збогатува, се менува, се реорганизира, прилагодувајќи се, адаптирајќи се кон промените во надворешниот свет, согласно со природата на сложениот адаптивен систем (САС) каков што е човечкиот јазик, според мислењето на сè повеќе истражувачи од разни области на науката. Најкарактеристичниот феномен на таквите системи е емергенцијата.

Емергентизмот како идеја, како теорија, спаѓа меѓу најживо развиените филозофски, и не само филозофски, правци. Постојано еволуира, односно ги проширува примените, во врска со тоа поседува многу значења, зависно од областа во која се појавува. Во споменатата статија (Maziarka) наоѓаме солиден преглед на наредните етапи од еволуирањето на самата теорија и на терминот емергенција, како и обемна библиографија. Во последно време општествените науки, како психологија, социологија итн., исто и лингвистиката се суштински заинтересирани за резултатите на тие истражувања покрај теоријата на сложените адаптивни системи. Сложените адаптивни системи имаат една многу важна особина: отворени се за средината, која може врз нив да влијае, а тие се способни и подготвени да се адаптираат кон новите надворешни услови, т. е. се емергентни. Ако од таа гледна точка погледнеме врз развојот на анализираните прасловенски корени, врз разликите меѓу полскиот и македон-

скиот јазик, на нивната подготвеност да се прилагодат, да се адаптираат кон сè поновите општествено-цивилизациски, технолошки и др. околности, промени, барања, ќе констатираме дека јазичниот систем има несомнено емергентни својства. Постојано динамично се менува, покажувајќи сè понови и повисоки, досега непознати квалитети.

Меѓу регуларноста и хаосот има природно место на сложените адаптивни јазични системи. Тоталниот хаос би ја оневозможувал општествената комуникација, додека пак (пре)големата регуларност не е својствена за човечките (барем за индоевропските) јазици.

Најголема регуларност сигурно поседуваше есперанто, вештачки јазик создаден од човек (Ludwik Zamenhoff/Лудвик Заменхоф, од град Białystok/Бјалисток во Полска), врз база на лексиката и граматиката на природните (главно романските) јазици, во своето време, во ера без компјутери, доста популарен и дури збогатуван, развиван според строги граматички норми. Замислата на Заменхоф била тој да стане, како во свое време латинскиот јазик, ново меѓународно средство за општење. Есперантото сепак остана само еден неостварен сон на еден идеалист и вид куриозитет во лингвистиката.

Природните јазици се движат меѓу две спротивности, т. е. скротуван хаос и несигурен поредок; од една страна економичноста на исказот (= по можност помалку јазични средства), а од друга страна разбирливоста на исказот (= по можност поголема изразитост). Преминувањето од синтетизмот кон аналитизмот во дел од индоевропските јазици е добра илустрација за тој процес и даде различни резултати; јазиците се задржаа на разни етапи на тој премин. Процесот сигурно не е завршен, а истовремено различни архаизми, зачувани во нив (како и враќањето на веќе заборавените зборови), се доказ за своевиден сентимент кон „славното синтетичко минато“.

*

Бидејќи досега забележливо поголемо внимание им посветивме на метафорите и нивната улога во еволуцијата на јазикот, дојде ред да ги разгледаме граматичките / формалните средства на адаптирањето кон новите услови и очекувања, како и нивните шанси истовремено да земаат учество во семантичката модификација / деривација на појдовните, наследените семантички компоненти.

Во врска со најавуваните нови теоретски импулси, повикувани на помош во денешната лингвистика (САС со теоријата на емергенција, како и лингвистичката антропоцентрично-спацијална теорија), ќе се обидеме да

ја разгледаме од тој аспект и граматичката еволуција на нашите два јазика, користејќи, по потреба, и други полезни поими како генетски запис/генетска информација и мутација (секако во разумни, т. е. популарни граници).

Метафоризацијата (која се појавила уште во прасловенско време) овозможува семантички развој, зголемување на способностите на еден јазик за исполнување на растечките барања на цивилизацијата без зголемување на фондот на корените (на пр. без странски заемки), што е важно, но не е доволно. Затоа таа не е единствено средство за еволуција на јазикот и неговото постојано адаптирање во реалниот (и нереалниот) свет. Во статиите и презентираниот во нив материјал (како и од некои забелешки погоре) добро се гледа огромната и суштинска улога на граматичките средства не само во граматичката, туку и во семантичката еволуција, т. е. деривација на наследените семантички компоненти.

Да повториме уште еднаш – овде анализираните прасловенски корени спаѓаат меѓу најосновните, појдовните поими, чија задача била да го опишуваат пред сè ориентираното реално преместување во физичкиот простор (слично како што *сїюи*, *лежи*, *седи* – местоположбата во истиот). Тие имаат споредлив состав на примарните семантички компоненти (со модификации зависно од природата на вршителите на тој вид движење, или од средината во која тоа се одвива, или од некои дополнителни информации/карактеристични својства), но несомнено само една компонента е навистина заедничка и иста: физичкото преместување *оо–оо*.

Бидејќи човекот се замислува дека е папокот на светот, антропоцентричноста на просторните релации се наметнува како очигледна. Така можело да биде во случајот на повеќето од разгледуваните корени. Но, ако тргнеме од почеток, т. е. од нула (кога треба да се изразат реалните физички релации меѓу физичките предмети во физичкиот реален свет), тоа веќе не е толку очигледно.

Глаголите за преместување во физичкиот простор најчесто како вршител го имаат човекот (за преносноста види погоре). Токму овде уште во праслов. време имало прилика да се извршат првите семантички деривации, бидејќи човекот – секако – *оои/оге*, *бега*, *скока*, *јава*, *їлива* (како и *сїюи*, *седи*, *лежи*, *води* и сл.), но сепак не *їечече* и не *леїа* – барем реално – долго време. Не сите глаголи за преместување ѝ се потчинуваат на хиерархијата: прво човекот. Во некои од нив човекот не е вршител или барем активен учесник, туку само набљудувач, заинтересиран гледач и раскажувач, и мора со тоа да се помири барем додека не најде начин да ги освои и да ги контролира и нив.

Станува збор за корените **tek-*, **let-* и **laz-/lěz*. Водата тече од секогаш, ама човекот не. Имаше шанса со суфиксот *-a-* (несвршениот,

многукратен глагол *ciekać*, во лов. говор *cieki* ‘нозе на ловечка птица што не лета туку ситни, т.е. трча ситно по земја’), но полскиот јазик не ја искористи доволно, допрва префикси и други суфикси му овозможуваат на човекот да стане учесник на тоа преместување. Македонскиот јазик воопшто се откажа (*yšechе* арх.) врзувајќи го коренот само со течност. Преносните употреби го зголемуваат неговиот домет, но позабележливо е тоа сепак во полскиот јазик.

Коренот **let-/*lat-* долго време беше далеку од човечките можности. Менталниот свет го престигна реалниот човечки свет. Пред човекот да летне сам, што била неговата исконска мечта, прво летаа неговите мисли, спомени, и секако, јунаци на митови, приказни, итн. Следователно префиксите и суфиксите си ја вршаат својата, главно, граматичка, но и семантичката, модификувачка, улога; секако, се појавува и наредниот круг на метафорични примени на, овој пат, префиксирани/суфиксирани зборови, итн.

Коренот **laz-/*lěz-*: Бањковски им го припишува, со право, на разни гадинки, гнасни, ништожни, гадни суштества, инсекти, итн.; на лазачи, влекачи итн., што се преместуваат бавно, тромаво, несмасно, со напор итн. Човекот наскоро се најавува како вршител на таков вид преместување (опсервација, асоцијација, аналогија), акцентирајќи го пред сè неговиот специфичен карактер: тромаво, несмасно, со напор и тешкотии; следователно граматичките афикси донесуваат многу можности за семантичка модификација/дериација (поизразита на полски). Доаѓа истовремено до забележливо разидување меѓу јазиците; во полскиот јазик примарно негативен однос, поради културните историско-општествените причини се задржува, дури се зголемува, додека во македонскиот јазик скоро исчезнува, додека пак варијантата **lěz-* (откажувајќи се од основната особина на тој прасловенски корен, од појдовните прасловенски семантички компоненти) се соединува во заедничка парадигма со *ogu/uge*. Инаку, почетците биле „трауматични“ за човекот, бидејќи корените **tek-*, **let-* и делумно **laz-/*lěz-* не му се предавале на човечкиот примат толку лесно, за разлика од каузативната варијанта **tok-*, каде што човекот застанува на најпожелната позиција во хиерархијата, т. е. првата.

За разлика, коренот **ja-* му припаѓа (на полски) исклучиво на човекот, а потоа и на неговите омиленни „играчки“, т. е. секакви средства за превоз, транспорт, преместување; во врска со тоа тој има голема фреквенција. (Коњот итн. оди или трча, не јава – евентуално како стока во некое возило). Во македонскиот јазик тој корен зазема интересна улога. Дали може да се загуби старото конкретно значење, старата семантичка компонента? Теоретски може, иако појдовната семантичка компонента,

преместување во реалниот простор, изгледа е тешка за отстранување. Но таа може да има на пр. мала фреквенција, да зазема изолирана позиција, да станува носител на застарена семантичка линија. Граматичките средства овде (префикси, суфикси) не помагаат, дури се придружуваат кон изненадувачка семантичка деривација. На македонски коренот забележливо скршнува кон метафорични примени, значи со нови значења сепак се адаптира.

Во текстовите, преполни со јазичен (особено полски) материјал, може да се проследат сферите на дејствувањето на обете средства: семантичкото (несомнено метафоризација, семантички ограничувања, итн.) и граматичкото (афикси, алтернации, итн.); секое од нив придонесува на свој начин кон еволуирањето на јазикот, неговото адаптирање кон нови услови. Ако се сретнуваат обата, семантичката деривација може да биде посебно длабока и да дава почеток на нешто ново. Забележливо е дека во случај на премин од реалниот свет во апстрактниот, појдовната (реална, материјална) семантичка компонента како да се неутрализира/оддалечува/повлекува – посебно со истовремено присуство на граматичките средства. Обединувањето на обата инструменти на деривација може (или мора) да резултира со посилни ефекти на адаптација.

Ќе се задржиме пак подолго врз коренот **laz-/*lěz* кој им подлегна на многу семантички деривации и тоа со голема помош на граматичките средства, во разни историски периоди, со различни последици – затоа е интересен и важен. Тој е извор на повеќе егземплификации на разновидни лингвистички проблеми кои се натрупаа во еден навидум скроман и маргинален корен.

Граматичките зборообрзувачки средства даваат предвидливи и непредвидливи резултати; суфиксот *-b-* со коренот **laz-* даде почеток на две семантички деривациони гнезда: поглемо – *lažba, lažbić, lažbiny, ...* и помало – *laziebnik, laziebne, ...* (види ја статијата за коренот **laz-*). Суфиксот се појави во врска со два стари занаети, важни и почитувани во веќе населеното, заседнато и прилично цивилизирано општество. При обично качување на дрво, вертикално преместување итн., човекот просто лази (како на пр. мачка, бубачка,...); *-b-* се појавува само во случај на официјална работна активност на човекот, но кога тие занаети од општествени, цивилизациски причини одумираат или се заменуваат со некои други, исчезнува и таа лексика како излишна (се губи мотивацијата). Истото може да се каже и за дериватите од именката *laz* ‘расчистено парче простор во шума’ → *lazować; lazisko; lazki; lażeka* → *lażekać, ...*; и пак заедно со соодветните занаети се повлече и сврзаната со нив лексика (или остана на пр. во топоними, како архаизми во народните говори итн.) Во македон-

скиот јазик ситуацијата е поинаква: *лаз*, *лазина*, ... не ги придружуваат никакви квалификатори од типот: арх.

Од глаголот *lazić* има именски дериват *lazidło* со повеќе значења за различни направи за одење по тежок терен, недостапна површина, што може да се менува зависно од околностите, и одеднаш непредвидливо се појавува анимизација, ретка и необична за суфиксот *-dło*, мак. *-ло*. И обратно, може да има повеќе именски деривати со исто зачење, но со разни суфикси, на пр. *lazacz*, (спореди ја статијата). Добиваме на тој начин поголеми/помали деривациони гнезда, надополнувани или намалувани според потребите; понекогаш изолирани деривати; подолги/пократки деривациони серии – најкарактеристични за деривирање на глаголите. Од целиот приведен материјал се гледа дека префиксите (и суфиксите), освен основната граматичка видска функција внесуваат суштинска семантичка модификација, следователно провоцирајќи понатамошна деривација. На тој начин расте збирот на зборовите од еден прасловенски корен, а пак семантичката деривација се одвива во „кооперација“ на повеќето јазични средства. Сериската, подолга-пократка, глаголска деривација, проследена со именските деривати од тие глаголи, укажува на виталност на таквата „производна линија“, додека еден изолиран збор или е остаток од денес непостоечка, слабо засведочена серија или е куриозитет / деривациона шега (како на пр. *napatoczyć się*, спореди ја статијата за **tok*), односно во друга конвенција – семантичка мутација без иднина.

Префиксирањето како средство за семантичка деривација е карактеристично пред сè за глаголите, што со време придонесува за поголема јазична изразитост и во други случаи; имено *laz* ‘отвор низ кој може да се провере внатре во нешто’ станува со развојот на сериското глаголско префиксирање (со префиксот *w-lazić/w-leźć*) *właz* – еднозначен, со малку потесно, но исто значење. Во мак. јазик *влез* – обратно – со проширено значење. *Łaz* ‘тесно место низ кое сепак може да се помине’ со префиксот *prze-/npo-* станува *przełaz/npołaz*, јасен и еднозначен. Оставајќи го моментално тој интересен и специфичен корен (првобитно без човек, иако древните занаети го „очовечија“), ред е да се каже дека гореспомнатите средства покажуваат како се развива еден сложен адаптивен јазичен систем (САЈС), како реагира на промените во надворешниот свет (материјални, но и општествени, цивилизациски итн.), како се адаптира кон сите очекувања, барања итн. Секој нареден корен го очекува истото – императив да се менува, да се реорганизира, ако сака да опстане, да биде алка во јазичниот САС, каков што е полскиот, македонскиот и секој друг природен човечки јазик. Ако заостане, ако не се адаптира, ќе исчезне. Со анализата како еволуира еден прасловенски корен добиваме јазична претстава на една

жива физиолошко-интелектуална творба на човечкиот род. Со секоја наредна анализа добиваме слика на сè пополни САЈС, кој – како емергентна појава – е отворен за понатамошни предизвици, промени итн. Адаптацијата се врши принудно поради општествено-историските, цивилизацио-ско-технолошките и културните барања. Алтернативата е: или се адаптира или се губи (станува како санскрит, латинскиот, старогрчкиот и многу други – мртв јазик, сведок на минатото).

Грамотичките средства на семантичката деривација предизвикуваат одделување на новата форма од својот корен (како што непредвидливата генетска мутација го исфрла генот од неговиот „колосек“ и го пореметува генетскиот запис). Пак ќе почнеме од коренот **laz-/lěz* во полскиот јазик. Префиксите внесуваат семантички модификации на примарното глаголско значење, но понекогаш се појавува неочекувана, непредвидлива нијанса, дополнителна компонента (иако од формална гледна точка не се случува ништо особено), која ја пренесува новата префиксирана структура во нова деривациона серија. Полското *na-leżć* (буквално ‘лазејќи нагази врз нешто’) уште во старополското време почна да значи ‘открие нешто случајно, стане свесен за присуството на нешто’; зајакнато со дополнителен префикс *z-należć*, функционира оттогаш како нова основа, давајќи почеток на нова серија и нови гнезда: *z-należć* → *znalezisko, znalazca,...*; *odnależć* (→ застарен *odnalazca*) и *wynależć* → *wynalazek, wynalazca,...* Во македонскиот јазик има паралелна појава со коренот **id-*: *najde* → *naoѓач, naoѓалишше* и *їронајде* → *їронајдок, їронаоѓач; снајде* → *снаодлив*. Како да се работи за семантички генетски запис кој не е сврзан со одреден формален корен. Дериватите *należć* и *najde* ја прекинаа врската со своите прасловенски корени; полскиот јазик потполно, додека македонскиот јазик го обнови појдовното *na-иде* како дел од новата серија, во која сепак нема именски деривати, што е потврда дека се работи за едно друго значење, т. е. за раздвојување на генетскиот запис на две серии со различна семантика. (Судејќи според сличните лексички игри во други словенски јазици, тоа мешање на двата корена е уште прасловенска појава.)

Коренот **tek-* веќе во прасловенско време со старите алтернации (**tok-*), т. е. со формални, граматички средства ја прошири сферата на употреба, ставајќи го човекот на прво место како причинител/вршител. Но истиот корен во несвршената варијанта **tek-a-* (во пол. јазик *ciekać*) се активира дури со префиксите и со семантичкото ограничување: вода, течност. Нивните деривати имаат форма на регресивни именки. Меѓутоа неочекувано се појавуваат две поинакви именки со префикс и со суфикс, семантички оддалечени не само од другите именски деривати, туку и од

глаголот *wyciekać*. *Wycieczka* ‘излет’ историски се објаснува, синхрониски не. *Uciezka* ‘бегство’ од *uciekać* ‘бега’ со семантичко ограничување: човек, животно (има секако и други, метафорични; како што паметиме, македонскиот јазик се откажа од таа семантичка варијанта). Тие станаа нов импулс за понатамошна деривација, сврзана исклучиво со човек: *wycieczka* → *wycieczkowicz/-ka*, *wycieczkowiec*, *wycieczkowy*, ...; сврзана пред сè со човек, но и со животно: *ucieczka* → *uciekinier/-ka*, *uciekinierstwo*, *ucieczkowy*, *uciekinierski*, ..., што е дополнителен аргумент за тезата дека нивната позиција е подруга. Се јавува прашањето: што е причината за таа мутација? Истовремената префиксно-суфиксна формална деривација? Таа сигурно ја зајакнува. Можеби сепак станува збор за калкирање на латинскиот збор *ex-cursio* ‘излет’ (меѓу другото; во полскиот јазик ограничен до човек за разлика од латинскиот). *Excursio* е регуларен дериват од *ex-curro* ‘истече, избега, ... (← *curro* ‘тече, бега, ...’) *Uciezka* е аналогна формација, на латински исто *excursio*, но полскиот јазик ги разделува користејќи ја семантичката нијанса меѓу префиксите *wy-* : *u-*.

Познавањето на латинскиот јазик во образованите кругови беше општа неизбежна појава долго време, а и подоцна беше добредојдено, значи такво свесно калкирање би било природно. Меѓутоа можеби се работи за активирање на генетскиот запис? Сите јазици што се појавуваат во нашите анализи се индоевропски, со заеднички прапредок (при што лат. и старогрч. повлијаеле врз развојот на останатите јазици) и прашањето дали се работи за, можеби, реактивирање на постоечките семантички праматрици, не е неоправдано. Понекогаш лексемите во разни јазици се исти/слични, друг пат формата се разликува, но семантичката информација останува иста и може да се реализира независно од формата. Можеме секогаш да се прашуваме дали станува збор за надворешно цивилизациско влијание, кога се појавува туѓ елемент, или да прифатиме дека сите индоевропски јазици ги реализираат вградените генетски семантички матрици, а за евентуални влијанија, заемки итн. може да се зборува допрва во случај на понова лексика, понови формални/граматички решенија, карактеристични за одделни јазични групи, каде што има сличности внатре во една група, а разлики во споредба со другите групи.

*

Се забележува дека на човекот не му одговара улогата на опсерватор; тој сака сè што е материјално да потчини на себеси, додека тоа што е ментално, апстрактно итн. е негова исклучива сопственост, резултат на неговите мисловни напори. Од материјалот приведен во текстовите се

гледа дека човекот секогаш ја користи шансата да доведе до семантичка деривација, користејќи ги граматичките и метафоричните средства, за да го заземе централното место или лично тој или неговите творби, материјални или мисловни. Само неколку илустрации:

– Запоставената, споредна семантичка линија може да добие нова шанса благодарение на граматичките средства во „кооперација“ со метафоризацијата; на пр. *ciekaw* (←*ciekać*) со семантичката компонента ‘трча, бега’ преносно станува *ciekaw/-y* ‘интересен’, но и ‘заинтересиран’, што означува раздвојување на две семантички линии: ‘интересен’ → *ciekawostka*, ...; ‘заинтересиран’ → *ciekawość, ciekawski*, ... (види го поглавјето за **tek-*).

– Префиксираниот глагол од истиот корен (*ciec*), на пр. *dociec – dociekać*, во примарното реално значење (за вода итн. и без именски деривати) ретко се употребува, додека во преносното значење: ‘испита/-ува, прави напори да открие нешто’, не само што неговата фреквенција е голема, но поседува и редица деривати (именски, придавски, итн. – сите преносни и карактеристични за книжевниот јазик): *dociekliwy* ‘таков што прави напори...’, многу љубопитен’, → *dociekliwie* (прилог), *dociekliwość* (апстр.); *dociekanie* (← *dociekać*) ‘испитување на суштината на нешто’.

– Префиксираниот глагол од коренот **skokъ* (→ *skoczyć*): → *zaskoczyć – zaskakiwać* ‘изненади, зачуди’ исто така е далеку од реалниот физички простор како и неговите деривати: *zaskoczony* ‘изненаден, зачуден’, *zaskoczenie* ‘зачуденост, изненадување’, *zaskakiwany* ‘изненадуван’, *zaskakiwanie* ‘изненадување’. Од сите примарни семантички компоненти на тој прасловенски корен, освен човек, се реализира само: + нагло (не во смисла ‘брзо/кратко’, туку ‘ненадејно, неочекувано’, види го поглавјето за **skokъ* со други значења на тој глагол).

– Се случува и посложен процес. *Biegun* од конкретното заборавено значење (за човек ‘тркач’) преку метафоризација (овој пат реификација) станува назив на едно старо техничко откритие (‘вид плаз’), и пак преку (опсервација, асоцијација, аналогија, ...) наредната метафоризација се појавува како назив на еден географски поим (мак. *џол* од грчкиот). На тој начин *biegun* стана свидетелство на повеќекратно експериментирање со јазичниот материјал во разни периоди на адаптацијата, но и материјална и нематеријална цивилизациска оставина.

– Сите архаизми, зачувани во народните говори, називи на разни заборавени материјални предмети, старите народни обичаи (на пр. *џолаза, џолазеник/-ца; połaźnica; podłazy, podłaznik*) итн., ја вршат истата задача – како сведоштво на старата народна култура. Секогаш можеме да ги ревитализираме во/поради нови околности и функции. Се случува еден суфикс со ист корен, со примарно реално значење, да биде употребен

повеќе пати за разни материјални предмети, творби на човековиот интелект и раце; дури во таков случај може да се појави изненадувачка, иако доста логична метафорична адаптација (погоре *lazidlo*). Споредете го коренот **pliv-/*plov-/*plav-* во врска со големиот збир лексеми со неговите разни варијанти, со разни суфикси, за називи на ситни алатки, направи итн., употребувани за пловидба, сплаварење, исто така свидетелства на материјалната прасловенска и старословенска оставина; како и коренот **tek-/*tok-* со голем број именски деривати (види ја табелата), формално слични/исти и семантички блиски/исти, очигледно свидетелство за заеднички или паралелен развој на обата јазика, итн. Секако, многу значења на еден зборообразувачки елемент и, обратно, (пре)големиот избор на разни на пр. именски суфикси за исти/слични објекти, се проблем за изразитоста или економичноста на исказот. Истовремено добиваме сведоштво за голема виталност и потреба за експериментирање, што служи за поуспешна, покорисна адаптација.

*

На крајот кратко ќе се задржиме врз неколку фактори од надворешниот свет кои одиграа/играат забележлива и важна улога во еволуцијата на нашите два јазика. Од големо значење е фактот дека тие надворешни фактори и импулси, во нашиот случај, многу се разликуваат во секој поглед (од географско-климатските, природните, преку стопанско-општествените до културно-историските и цивилизациските фактори). Некои веќе се појавија во врска со анализираната професионална, занаетчиска и друга лексика. Очигледно, секоја технолошка или научна револуција, или барем значајно откритие било/е импулс за еволуција на јазикот, раѓа потреба за реадaptација на старите и за создавање нови зборови. Јазикот располага со неколку инструменти за таа адаптација и ги користи според актуелните потреби: – позајмува термини, називи итн. заедно со нова теорија, технологија; – следователно, базирајќи се врз нив и користејќи ги сопствените средства, понатаму ги развива; – или создава своја лексика од почеток, евентуелно потпирајќи се врз надворешната, итн; можевме да проследиме како нашите јазички ја реализираа/реализираат потребата за адаптација/актуелизација. Колку се пооддалечени тие надворешни фактори, толку поголеми се разликите меѓу адаптационите средства.

Надворешното јазичното окружување изврши одредено, помало или поголемо, влијание врз еволуцијата на нашите јазички од синтетизмот кон аналитизмот. Мултијазичната средина на македонскиот јазик не само што го испровоцира аналитизмот, туку му помагаше побргу да ги брише

трагите на синтетизмот (на пр. меѓу другото отстранување на прасловенските вокални и консонантски алтернации, итн.) и да ги забрза аналитичките процеси. Полскиот јазик обратно: окружен од сите страни главно со словенски јазици (не треба да заборавиме за денес непостоечките словенски племиња на запад и на северозапад, како и балтичките племиња на север и на североисток од полската јазичната територија) немал такви предизвици; затоа е поконзервативен во многу аспекти, и секако остана синтетички (иако и тој низ вековите, полека и доста внимателно, вршел извесни аналитички промени).

Големо влијание можат да имаат и историските општествено-политички настани. На пр., по 1918 г. во рамките на соединувањето на делови на Полска во една целина, во јазикот се појавија пуристички тенденции на заменување на странската лексика со полска (посебно што во секој од трите дела странската стручна лексика беше различна). Секој народ има такви историски и др. настани-меѓници, кои ги провоцираат и/или ги забрзуваат општествените промени, меѓу другото и јазичните.

Меѓутоа најбитно – од гледна точка на цивилизацијата и културата – било појавувањето и развојот на апстрактната лексика. Засведочени се уште прасловенските, следователно старословенските, и др. примери на апстрактната лексика, на раните преносни употреби на прасловенските корени. Несомнено тие се подоцнежна појава, наредна фаза по примарното конкретно јазично комуницирање. Истражувачите на првобитните јазици (односно примитивните во латинско значење на зборот *primitivus*, на пр. на Бушманите од Африка – ги истражувал проф. Роман Стопа од Краков, итн.) откривале/-аат дека во нив немало апстрактни поими. Имало извесен број зборови со конкретни значења, потребни за секојдневно комуницирање за реални, физички, материјални потреби. Појавувањето на апстрактната лексика претставува своевидна ментална граница во интелектуалниот развој и облигаторен услов за изразување на нови релации од повисок ранг, како и основа за понатамошна јазична еволуција. Без неа јазикот би се затворил во тесен круг на реален физички простор, на реална материјална егзистенција.

Од историјата произлегува дека индоевропските јазици се развивале со различно темпо, со старогрчкиот и латинскиот како понапреднати во нашиот геополитички круг. И токму тие имале шанса да го забрзаат, поддржат развојот на апстрактната лексика (како и метафоричките, покрај реалните, значења на постоечките зборови).

За Словените таков решавачки период-меѓник била дејноста на Кирил и Методиј, и нивните ученици. Потребата за словенски превод на светите текстови, во кои имало веќе доста апстрактна лексика, за составу-

вање нови религиозни текстови, за задоволување на нови мисловни потреби, го забрза развојот на апстрактниот јазик за да ги оствари повисоките интелектуални амбиции. За православните словенски (главно) земји тој префинет јазик бил од големо значење за развој на нивните јазици и култури.

За полскиот јазик важна улога одиграл пред сè латинскиот јазик (иако се знае дека до Моравија, и јужна Полска со Краков стигнала кирилومتодијевската мисија). Низ вековите образованите кругови во Западна Европа се служеа, подолго или пократко, токму со тој јазик. Сите текстови пишувани на латински ја внесуваа апстрактната лексика во општа употреба, барем во „просветените“ кругови. Во SSt (до крајот на XV век) засведочени се сите апстрактни зборови кои во тој период се појавија во текстовите пишувани на полски. Но вистинска културна револуција донесува XVI век, во Полска век на Ренесансата, нарекуван „златен век“, бидејќи тогаш започнува бурен развој на полскиот литературен јазик, како и на културата воопшто. Неговото влијание врз јазикот, врз формата на лексиката не може да се процени. Тогаш се родија и твореа – скоро исклучиво на полски – истакнати литературни, публицистички таленти, кои го подигнаа полскиот јазик на импозантно ниво. „Златниот век“ ја започна ерата на полскиот книжевен јазик – модерен, богат, префинет. (Кон крајот на средновековието се појавуваат латинско-полските речници; најстариот околу 1424 г. Најстарата печатена книга (исклучиво на полски) издадена е во Краков во 1508 г. Првите буквари за учење полски јазик се појавија во првата половина на XVI век (првиот зачуван полски буквар бил печатен во Краков 1539 г).

Токму во тој период живее најистакнатиот поет на полската ренесанса, основоположник на полскиот книжевен јазик, Jan Kochanowski (1530-1584, поет со европски формат, драматург, преведувач). Повеќето негови творби пишувани се на полски, тоа е неговиот свесен избор. Оттогаш полскиот јазик е забележливо поинаков. Благодарение на неговото творештво се роди модерен, богат, поетски полски јазик, а полската книжевност влезе во кругот на европската уметничка и умствена култура. Заедно со другите творци, исто така талентирани и важни, станаа заслужни за тоа што XVI век е нарекуван „златна доба“ на полската култура, уметност и литературниот мајчин јазик. - Постои речник на јазикот на Јан Кохановски: *Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, уредник М. Kucala, т. I-V, A-Ż (co indeks a tergo), Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1994-2012)

Би можеле да посочиме и други надворешни фактори, важни за развојот на нашите два јазика; делумно ги има во текстот. Се наметнува

впечатокот дека секаква промена: историска, стопанска, општествена, техничка и технолошка, цивилизациска итн., може да одигра улога на причинител на промени во јазикот. Во нашето сегашно време бурниот развој на разговорната лексика, на разни сленгови итн., сè позабрзан и незауздан, не е случаен. Животот тече сè побрзо, понестрпливо, поагресивно, технолошкиот развој е брз како никогаш, и сето тоа мора да се одрази врз јазикот, кој е принуден молскавично да се адаптира, ако сака да оди во чекор со денешницата. Со оглед на сето тоа јазикот на секојдневната комуникација, како и на уметноста, книжевноста, на културата е често колоквијален, неформален, агресивен и дури вулгарен како никогаш, барем полскиот; *signum temporis* – што треба да го прифатиме и исто така да го засведочиме и да го опишеме.

*

На анализа подложивме само мал дел од еднородна класа на глаголите за преместување, заедно со дериватите. Нивниот „заеднички именител“ е семантичката компонента: преместување *оо–го*. Останатите компоненти, делумно или целосно, се разликуваат, а благодарение на различните деривациски средства се модификуваат семантичките ограничувања. Меѓутоа основната компонента е таа. Тоа им дозволува на глаголите меѓусебно да се заменуваат, да влегуваат во заеднички парадигми, да се делат со своите првобитни физички простори, итн. Освен тоа семантичките деривации, дури ако се изненадување и предизвикуваат поголемо оддалечување од примарната семантика на одреден корен, сепак оставаат (барем слаби) траги, кои ни овозможуваат да се вратиме во појдовната семантичка точка. Таква е општата карактеристика на таа класа глаголи со избраните прасловенски корени. Аналогната анализа на други класи корени можеби дава поинакви резултати, но овде заклучоците се такви.

Статиите со помош на обемен јазичен материјал ни укажуваат различни стратегии на семантичките и формалните/граматичките (во вторична, дополнителна улога) средства за адаптација на – во случајов – прасловенските корени кон сè понови, посложени, пред сè поапстрактни релации. Може да се каже дека сите потфати се дозволени и добредојдени, ако водат до постигнување на целта: јазикот да се справи со надворешните очекувања и предизвици, успешно да се адаптира, преминувајќи на наредно, повисоко ниво на еволуцијата на човечкото комуницирање. Како што се гледа обата јазика заслужуваат позитивна оценка, се докажуваат како сложени адаптивни јазични системи.

Сите горенаведени јазични средства за адаптација се однесуваат за индоевропските јазици, коишто ги користат преминувајќи, со различна брзина, од синтетизам кон аналитизам. Јазиците чија природа и структура е поинаква, еволуираат служејќи се со свои специфични адаптивни средства. Меѓутоа сите еволуираат, се адаптираат кон нови услови, барања, предизвици, бидејќи – кој не се менува, не живее – тоа важи и за јазиците.

Завршувајќи, може да се каже дека историјатот на еволуирањето на нашите два јазика (и другите словенски, како и воопшто на човечките јазици) е вознемирувачки банален. Дали не е банално тоа, дека барајќи/истражувајќи го, низ вековите на интелектуалниот поход на *homo sapiens*, тоа што е сигурно, трајно, апсолутно и константно во науката, филозофијата и етиката, т. е. во општествената човечка стварност, на крајот покорно ѝ се враќаме на древната мисла на Хераклит од Ефес: *ta panta rhei kai ouden menei?* Сепак со една мала корекција: со секој нареден чекор да се трудиме, по можност свесно и разумно, да напредуваме во општествено-културниот и научниот, техничко-технолошкиот развој, а пак најчудесната човечка дарба од судбината – јазикот – да нè придружува на секоја негова етапа.

Користена литература

Етимолошки речници:

Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Т. 1 (A-K) - 2 (L-P), Wyd. PWN, Warszawa 2000, континуиран посмртно како: *Etymologiczny słownik mowy polskiej*, Т. 3, cz. 1 (R), Częstochowa 2014 (**ESBa**)

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wyd. Literackie, Kraków 2005 (**Boryś**)

Brückner A., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, (1. издание Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1927) Wiedza Powszechna, Warszawa 1957, 1970, 1985. (**SEBrück**)

Długosz-Kurczabowa K., *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Wyd. PWN, Warszawa 2008 (**SD-K**)

Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Т. 1- 5 (A – Łżywy), Wyd. Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków 1952-1982 (незавршен) (**SES**)

Słownik prasłowiański (уред. Sławski F.), Т. 1-8, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974-2001 (уште незавршен) (**SPra**)

Речници на македонски и на полски јазик:

Видоески Б., Пјанка В., Тополињска З. *Македонско-љолски (љолско-македонски) речник*, Варшава-Скопје: Македонска книга – PWN, 1990

Мургоски З., *Толковен речник на современиољ македонски јазик*, Скопје 2005 (**ЗМ**)

Речник на македонскиољ јазик (со срљскохрваљски љолкувања), уред. Конески Б., автори: Димитровски Т., Корубин Б., Стаматовски Т., Скопје: Македонска Книга 1986 (**PMJ**)

Трневски Т., *Речник на жарљонски зборови и изрази*, Скопје-Кочани 1997 (**TPЖ**)

Anusiewicz J., Skawiński J., *Słownik polszczyzny potocznej*, Wyd. PWN, Warszawa-Wrocław 1996 (**SPot**)

Inny słownik języka polskiego, уред. Ваńко М., Т.1-2, Wyd. PWN, Warszawa 2000 (**Bańko**)

Doroszewski W. (уред.), *Słownik języka polskiego PAN* t. 1-11, Warszawa 1958-1969 (посведочена лексика во годините 1765-1958) (**Dor**)

Grochowski M., *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*, Warszawa 1995

Kania ST., *Słownik argotyzmów*, Warszawa 1995 (**KaSA**)

Linde S.B., *Słownik języka polskiego* T. 1-6, Warszawa (1. изд. 1807-1814, 2. изд. Lwów 1854-1860), 1. фототипско издание 1951; 2. фототипско издание Warszawa 1994-1995 (**L**)

Mały słownik zaginionej polszczyzny, (уред. Wysocka F.), автори: Deptuchowa E., Frodyma M., Szlachowska-Winiarzowa L., Wysocka F., Wyd. LEXIS, Kraków 2003 (**MałyS**)

Słownik języka polskiego (така нар. *Słownik warszawski*), уред. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., T. 1-8, Warszawa (1. изд. 1900-1927), фототипско издание 1952 – 1953 (**SW**)

Słownik polskich leksemów potocznych (уред. Lubaś W.), автори: Kuryło E., Lebda R., Lubaś W., Urban K., T. 1 -7 (A- Oż), Wyd. Naukowe DWN, Kraków 2001-2013; посмртно: T. 8 (P-Pa), уред. W. Lubaś, Kraków 2015; T. 9 (Pa-Pi) -10 (Pie-Pir), уред. W. Lubaś, K. Skowronek, Wyd. *Instytutu Języka Polskiego*, Kraków 2016 (**SPP**)

Słownik staropolski, уред. Urbańczyk S. (од првата тетратка до 2001; во 2002 излезе последна 76 завршна тетратка од T. 11, уред. Twardzik W.), T. 1-11 (A-Ż), Wrocław 1953-2002; Supplement I (verba absentia), уред. Deptuchowa E., 2014; е подготвуван Supplement II од *Słownik staropolski*, уред. Deptuchowa E. (**SSt**)

Stępnia K., Podgórzec Z. (соработка), *Słownik tajemnych gwar przestępczych*, Londyn 1993 (**STGP**)

Други публикации:

Конески Б., *Историја на македонскиот јазик*, Скопје: Култура 1986

Конески Б., *Грамајика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Култура 1967

Jędrzejko E., *Problemy predykcji peryfrastycznej. Konstrukcje – znaki- pojęcia*, Wyd. GNOME, Katowice 2002

Lakoff G., Johnson M., *Metaphors we live by*, Chicago 1980, превод на полски Krzeszowski T.P., *Metafory w naszym życiu*, PWN, Warszawa 1988

Solecka K.M., *Semantyka czasowników ruchu w języku macedońskim*, Katowice 1983

Topolińska Z., *Język – człowiek – przestrzeń*, Wyd. DWN, Warszawa – Kraków 1999

Topolińska Z., Polski – macedoński. Konfrontacja (nie tylko) gramatyczna. 10. *Spirala ewolucji*, Wyd. WTN, Wrocław 2015
Żmigrodzki P., *Właściwości składniowe analitycznych konstrukcji werbo-nominalnych w języku polskim*, Wyd. UŚ, Katowice 2000
Żmigrodzki P., Strukturyzacja analityzmów werbo-nominalnych w modelu gramatyki generatywnej, „Polonica”, 19 (1998), 49-66

Интернет литература:

Dombrowski M., *Złożona natura złożoności*, 2013
<http://diametros.iphils.edu.pl/index.php/diametros/article/download/518/649>
Maziarka T., *Idea emergencji – zarys ogólny* (Uniwersytet JP II), 2013
<https://zfn.edu.pl/index.php/article/download/75/73>
Pasterski M., *Metafory w rozmowie* <http://michalpasterski.pl/2010/09/metafory>
Hurford J.R., *Linguistics from an evolutionary point of view* [in:] R. Kempson, T. Fernando i N. Asher, (red.), *Handbook of the Philosophy of Science. Volume 14: Philosophy of Linguistics*. Amsterdam: Elsevier BV, 2012, 473-498, превод на полски: Jasiński A., *Lingwistyka w ujęciu ewolucyjnym*, <https://evolectorium.com/spip.php?rubrique12> ; делови (article 33-39):
Lingwistyka a ewolucja (1) <http://evolectorium.com/spip.php?article39>;
Lingwistyka a ewolucja (2) <http://evolectorium.com/spip.php?article38>;
Semantyka w ujęciu ewolucyjnym <http://evolectorium.com/spip.php?article37>;
Pragmatyka w ujęciu ewolucyjnym <http://evolectorium.com/spip.php?article36>;
Fonetyka w ujęciu ewolucyjnym <http://evolectorium.com/spip.php?article35>;
Fonologia w ujęciu ewolucyjnym <http://evolectorium.com/spip.php?article34>;
Składnia w ujęciu ewolucyjnym <http://evolectorium.com/spip.php?article33>
Jasiński A., *Język jako złożony układ adaptacyjny*, 2016
<http://evolectorium.com/spip.php?article56>
Waśko M., *Modne leksemy i połączenia wyrazowe w czasopismach dla dziewcząt. Eksplicacja dydaktyczna.*
http://ipid.ur.edu.pl/dydaktyka/dydaktyka_7/Marzena_Wasko_dydaktyka_7.
PDF (таму литература за сленгот на младината)

Речници:

Диџитален речник на македонски јазик (ДигР); примери од корпусот (ДигК)
<http://www.makedonski.info>
Słownik Języka Polskiego PWN <https://sjp.pwn.pl/szukaj/...html>

Korpus Języka Polskiego Wydawnictwa Naukowego (KJP)

<http://sjp.pwn.pl/korpus/szukaj...html>

<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/zajechać.html> (непосреден пристап до фототипското издание: под тој линк се појавува: Wielki słownik W. Doroszewskiego PWN - Słownik języka polskiego, се влегува директно во фототипското издание и може да се бара потребната статија, на пр. *zajechać*)

http://www.edupedia.pl/map/dictionary/id/6_slownik_frazelologiczny.html

(комплетен список фразеолошки изрази по азбучен ред, без примери)

Miejski słownik slangu i mowy potocznej <https://www.miejski.pl/slowo-jazda-bez-trzymanki.html> (ако бараме конкретен збор, израз, на пр. *jazda bez trzymanki*); <https://www.miejski.pl/a-0.html> (ако бараме збор, израз на буква а, б ...)

(Inter) – примери најдени од Интернет